

The School of Economics and Management in Public Administration in Bratislava

ECONOMIC AND SOCIAL-FOCUSED ISSUES OF MODERN WORLD

Conference Proceedings of the 2nd International Scientific Conference

October 16 – 17, 2019

Bratislava 2019

The School of Economics and Management in Public Administration in Bratislava
(Slovak Republic)

Berdyansk State Pedagogical University (Ukraine)

Donbas State Pedagogical University (Ukraine)

The Institute for the Study of Spatial Development (Ukraine)

Katowice School of Technology (Poland)

National University of Civil Defence of Ukraine (Ukraine)

Odesa National Polytechnic University (Ukraine)

ECONOMIC AND SOCIAL-FOCUSED ISSUES OF MODERN WORLD

Conference Proceedings of the 2nd International Scientific Conference

October 16 – 17, 2019

Bratislava 2019

ISBN 978-80-89654-59-8

Conference Proceedings of the 2nd International Scientific Conference *Economic and Social-Focused Issues of Modern World* (October 16 – 17, 2019, Bratislava, Slovak Republic). The School of Economics and Management in Public Administration in Bratislava, 2019; ISBN 978-80-89654-59-8; pp. 394, illus., tabs., bibls.

Reviewers:

Stanislav Filip – doc. Ing., PhD., School of Economics and Management in Public Administration in Bratislava, Slovak Republic

Ihor Lyman – Doctor of Science, Professor, Berdyansk State Pedagogical University, Ukraine

Aleksander Ostenda – PhD, prof. WST, Katowice School of Technology, Poland

Olena Raevneva – Doctor of Science, Professor, Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics, Ukraine

Editorial Office:

Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave

851 04 Bratislava 5, Furdekova 16

tel. +421 905 864 457

E-mail: sekretariat@vsemvs.sk

Publishing House:

© Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave

851 04 Bratislava 5, Furdekova 16

tel. +421 905 864 457

Authors are responsible for content of the materials.

ISBN 978-80-89654-59-8

© Authors, 2019

© Publishing House VŠEMvs, 2019

SCIENTIFIC AND PROGRAM COMMITTEE

Dr. h. c. prof. Ing. Viera Cibáková, CSc, School of Economics and Management in Public Administration in Bratislava

prof. Ihor Bohdanov, DrSc, Berdyansk State Pedagogical University

Ing. Michal Fabuš, PhD., School of Economics and Management in Public Administration in Bratislava

prof. Svitlana Filippova, DrSc, Odesa National Polytechnic University

prof. Lidiya Guryanova, DrSc, Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics

prof. Ing. Vojtech Kollár, PhD., School of Economics and Management in Public Administration in Bratislava

doc. Oleksandr Nestorenko, PhD., the Institute for Study of Spatial Development

prof. Svitlana Omelchenko, DrSc, Donbas State Pedagogical University

prof. Mykhailo Oklander, DrSc, Odesa National Polytechnic University

mgr Magdalena Wierzbik-Strońska, Katowice School of Technology

ORGANIZING COMMITTEE

doc. Natalia Afanaseva, PhD., National University of Civil Protection of Ukraine

doc. Valerii Bosniuk, PhD., National University of Civil Protection of Ukraine

doc. Olena Chukurna, PhD., Odesa National Polytechnic University

doc. Nadiya Dubrovina, PhD., School of Economics and Management in Public Administration in Bratislava

Ing. Marián Kováč, PhD., School of Economics and Management in Public Administration in Bratislava

doc. Iryna Kolupaieva, PhD., Kharkiv Institute of Trade and Economics of Kyiv National University of Trade and Economics

doc. Tamara Makarenko, PhD., Berdyansk State Pedagogical University

doc. Ing. Tetyana Nestorenko, PhD., Berdyansk State Pedagogical University

doc. Iryna Ostopolets, PhD., Donbas State Pedagogical University

doc. Nataliia Svitlychna, PhD., National University of Civil Protection of Ukraine

mgr Aldona Kania, Katowice School of Technology,

mgr Tamara Krutko, the Institute for Study of Spatial Development

mgr Paweł Mikos, Katowice School of Technology

mgr inż. arch. Sylwia Pawlikowska-Musiewicz, Katowice School of Technology

CONTENTS

SECTION 1

MODERN ISSUES OF ECONOMIC DEVELOPMENT OF COUNTRY, REGION, CITY, ENTERPRISE

<i>Natalia Birchenko</i> . Theoretical aspects of formation of the adaptive risk management systems in the company.....	12
<i>Olena Budiakova, Tetiana Kondratieva</i> . Economic provision for innovative activity of small and medium-sized businesses.....	17
<i>Liubov Chagovets, Natalia Chernova, Oksana Panasenko, Irina Medvicka</i> . Fuzzy logic and neural networks application in estimation of economic security	20
<i>Nataliya Chernova, Svitlana Prokopovych</i> . Ukraine bond market: yield curve analysis.....	30
<i>Olena Chukurna, Liubov Nekrasova, Anna Davydova</i> . Assessment of the impact of price risks on the competitiveness of industrial enterprises.....	35
<i>Mykola Denisenko, Zorina Shatska, Olena Zaharchenko</i> . Strategic planning for innovative development in the activities of travel agency.....	43
<i>Valeriy Goryachuk, Natalya Shlafman, Olena Bondarenko</i> . Increasing the productivity of entrepreneurship activities in the conditions of transformation changes in the economy of Ukraine.....	47
<i>Lidia Guryanova, Vladislav Polianskyi, Stanislav Milevskyi</i> . Financial market stability estimation models.....	51
<i>Tetyana Kaminska, Nataliya Martynenko</i> . Obstacles and factors of medical services trade.....	56
<i>Olena Kazanzhy</i> . Problems of development of hotel business in Ukraine...	60

<i>Marta Kopytko, Michael Daniv. Anti-crisis component of economic security of enterprise: theoretical aspect.....</i>	64
<i>Maryna Kovbatiuk, Vladyslava Shevchuk, George Kovbatiuk. Academic mobility of Ukrainian students in the conditions of international education.</i>	69
<i>Viktoriia Kralia, Olha Podolska, Kateryna Bogomolova. Sustainable development as an incredible component of economic growth of Ukraine..</i>	74
<i>Maksym Kulyk, Ilona Rozhko. Economic efficiency of switchgrass seeds production in Ukraine.....</i>	78
<i>Tatyana Kvyatko, Oleksandra Mandych, Nadiya Kolpachenko. The evolution of theoretical foundations of competition</i>	83
<i>Tetiana McAlister, Kalina Pashkevich. The use of modern eco-friendly design trends in the development of a capsule collection of casual clothes for children.....</i>	87
<i>Serhii Rudenko. Adaptation of Ukrainian accounting to globalization and euro-integration processes.....</i>	90
<i>Natalia Ryzhikova. Sources of funding and lending to innovative development in Ukraine.....</i>	93
<i>Yuliia Sahachko, Olena Smihunova, Hanna Holovanova. Economic efficiency of barley production in Ukraine and the world.....</i>	98
<i>Kostiantyn Sapun, Ruslana Seleznova. The formation of tourism and international business as an innovative phenomenon of the XX-XXI centuries.....</i>	104
<i>Olexander Serdiuk, Iryna Petrova. Internalization of negative external effects: the challenges of today.....</i>	111
<i>Nataliia Trushkina, Natalya Rynkevich. Modern problems of creation of logistics cluster as a component of transport and logistics system (on the example of Sloboda economic region).....</i>	115

<i>Lyudmila Zveruk.</i> Current problems of the credit activities of the banks of Ukraine and the directions of their solutions.....	119
<i>Олена Білик.</i> Екологічний менеджмент інноваційної діяльності підприємства.....	124
<i>Жанна Бобровская.</i> Биометрические технологии в банковском бизнесе: проблемы и перспективы развития.....	127
<i>Наталія Гавриленко, Євгеній Допілко, Вікторія Кошутська.</i> Проблеми і перспективи обігу криптовалют.....	136
<i>Наталія Ковчин.</i> Шкільна економічна освіта як фактор формування підприємницької компетентності старшокласників.....	142
<i>Анастасія Ляшенко, Юлія Бережна, Григорій Бережний.</i> Аналіз використання оборотних фондів підприємства харчової промисловості.....	147
<i>Наталія Мудрак.</i> «Дорожня карта» деофшоризації економіки України.....	155
<i>Аліна Палєнкова, Вікторія Ципко.</i> Способи підвищення прибутку та рентабельності підприємства санаторно-курортної сфери.....	163
<i>Тетяна Пашко, Олена Василенко.</i> Способи покращення фінансового стану підприємства.....	172
<i>Валентина Успенська.</i> Підготовка старшокласників з питань репродуктивного здоров'я молоді в Україні.....	180
<i>Володимир Шевчук.</i> Теоретико-економічна картина світу у вимірах сталості і керованості господарювання модерних суспільств.....	187
<i>Валентина Юскович-Жуковська.</i> Цифровізація інформаційного суспільства 5.0.....	197

SECTION 2

REGIONAL AND LOCAL PROBLEMS OF SOCIAL DEVELOPMENT OF SOCIETY

<i>Helen Dyakova. European Slobozhanskiy region: historical aspect.....</i>	201
<i>Larisa Tretiakova, Ludmila Mitjuk. Social problems in the mineral resource industry in Ukraine.....</i>	205
<i>Надія Дубровіна, Оксана Тулай, Віра Дубровіна, Вячеслав Варнік. Комплексний підхід до оцінки потенціалу фармацевтичних ринків в країнах ЄС</i>	209
<i>Яна Сичікова, Тетяна Несторенко, Тамара Макаренко, Тадеуш Покуса. Управління якістю продукції як основа для конкурентоспроможності держави.....</i>	222
<i>Олексій Стасенко. Фізичне виховання в сім'ї як важлива умова зміцнення здоров'я дітей.....</i>	227
<i>Інна Шишова. Підготовка студентів до економічної освіти дітей з особливими потребами.....</i>	231

SECTION 3

HUMANITARIAN ISSUES OF DEVELOPMENT IN MODERN WORLD

<i>Yuliia Bilotserkivska, Andrei Zlotnikov, Dmytro Prykhodko.</i> Modern proposals to estimate efficiency of psychological preparation in the Air Force in accordance with the requirements of new guidance on moral and psychological support.....	239
<i>Svitlana Bykova.</i> Questions of “passionarity” and propensity for risk in personality properties area.....	243
<i>Tetyana Grabovska, Oleksandr Grabovskyy.</i> Competence approach to forming teacher's preparedness to use information and communicative technologies.....	248
<i>Olena Karanfilova.</i> Humanization and humanitarization as a way of reforming the modern educational system.....	253
<i>Olena Karpenko.</i> Musical art in the socio-cultural space of the modernity.	257
<i>Nataliia Kucherenko, Serhii Kucherenko, Serhii Trokhymchuk.</i> Determination of the special features of students’ interindividual preferableness as a factor of modern society development.....	261
<i>Halyna Kudrynska.</i> Psychological competence framework of the employee of human resources management service in government body.....	265
<i>Inna Kurlishchuk.</i> The peculiarities of university students’ online volunteering.....	273
<i>Maria Mishakina.</i> The concept of teaching facilitation.....	276
<i>Larysa Odyuchenko, Tetiana Skyba.</i> Practical experience of formation of socio-economic knowledge in students with intellectual disabilities at geography lessons.....	281
<i>Nataliia Rybka.</i> Non-philosophic economist: nonsens!.....	285
<i>Olena Shenderuk.</i> Generation Z: effective interaction.....	289

<i>Oksana Stupak. European youth policy experience.....</i>	294
<i>Yaroslav Syvokhop, Maryna Sheian. Continuing education of teachers of Transcarpathian region on the issues of forming a healthy lifestyle of students.....</i>	298
<i>Nataliya Tkachova, Olena Kazanska. Distance form as an innovative method of training specialists of logistics.....</i>	302
<i>Yana Topolnyk. The main aspects of the problem of becoming a digital library in Ukraine.....</i>	305
<i>Leonid Tsubov, Iryna Chorna. The use of didactic opportunities of foreign language to form the professional mobility of future economists...</i>	308
<i>Larysa Zhuravlova. Research of indirect impact of parents-child relations in families based on the factor analysis and features of primary school children's speech competency.....</i>	312
<i>Iryna Zveruk, Mariia Zveruk. What is philosophy in Ukraine: history and ways of development today.....</i>	318
<i>Інна Ахновська. Формування нормативно-правового механізму регулювання ринку сімейної освіти в Україні.....</i>	322
<i>Тетяна Белкова. Формування педагогічних компетенцій у студентів медичних закладів вищої освіти.....</i>	327
<i>Руслана Білоус, Оксана Давидова, Аліна Яструбова. Психологічні особливості ціннісного ставлення до природи старшокласників.....</i>	330
<i>Лариса Головіна. Проблемні питання розвитку сучасного суспільства: гуманітарний аспект.....</i>	333
<i>Галина Григораши. Здоровий спосіб життя.....</i>	339
<i>Вікторія Гринько. Формування колаборативних умінь у майбутніх педагогів.....</i>	344
.	

<i>Світлана Іноземцева, Ірина Малиніна. Гуманітарний аспект розвитку мультимедійного дизайну як соціокультурного явища.....</i>	349
<i>Марія Казанжи. Фасилітація як механізм розвитку сучасного суспільства.....</i>	354
<i>Тетяна Коляда-Березовська, Ольга Романова. Термінологічні новації у форматі наукової євроінтеграції.....</i>	358
<i>Олена Куц. Типи модифікацій суб'єкта в дериваційній парадигмі речення.....</i>	362
<i>Світлана Омельченко, Олена Гавриш. Загальні положення міграційних процесів у Німеччині.....</i>	366
<i>Віра Остащук. Підвищення якості освіти в сучасних умовах за допомогою традиційної системи контролю знань.....</i>	370
<i>Ольга Острожинська. Сугестопедія як сучасний метод навчання іноземних мов.....</i>	373
<i>Вікторія Сімак, Юлія Сімак, Марина Безбах. Формування Я-концепції в юнацькому віці.....</i>	377
<i>Ольга Шевченко, Вікторія Фесюк. Формування пізнавальної активності учнів початкової школи засобами фізичної культури.....</i>	381
<i>Лариса Яцюк. Активізація пізнавального інтересу студентів коледжів на уроках теоретичного навчання.....</i>	386

SECTION 1

MODERN ISSUES OF ECONOMIC DEVELOPMENT OF COUNTRY, REGION, CITY, ENTERPRISE

THEORETICAL ASPECTS OF FORMATION OF THE ADAPTIVE RISK MANAGEMENT SYSTEMS IN THE COMPANY

Natalia Birchenko

Kharkiv Petro Vasylenko National Technical University of Agriculture

Kharkiv, Ukraine

nabirchenko@ukr.net

Abstract. This article substantiates the necessity to adopt the adaptive risk management systems as a constituent of the company's management as a whole. The criteria for adaptability of the risk management systems in enterprising are outlined. The ways to implement the specialized, integrated and adapted risk management systems are formalized.

Key words: risk, risk management, risk management systems.

The current state of the Ukrainian economy is characterized by an increased degree of risk in the company's activity. The risk is dramatically intensified through the effect of such specific factors as the deep socio-economic crisis, instability of economic and social development. Risk management should become one of the key components of the company management. In this context, there is a necessity to form a new regulatory level in the management: risk manager, who will be in charge of ensuring that the risks of the company's activity are reduced.

Despite a deep elaboration of some risk management aspects, nowadays there is no comprehensive concept of risk management, which would be, first and foremost, efficient and adaptive, that is, which would be able significantly to impact the

business entities' financial performance and to get adapted to the sectoral, merchandise and extensive specificity of particular companies. Therefore, in our opinion, the priority task is to create precisely the adaptive risk management systems and to put them into practice of domestic companies.

Risk management as a system and component of the company's management, as a whole, consists of the subject and object of management and includes: development of the purpose of risk and risky capital investments, determination of probability of the event, ascertainment of the risk's degree and amount, analysis of the environment, selection of the strategy of risk management and the one for risk management techniques and methods of the risk reduction as necessary for a particular situation, exercise of the expedient impact on the risk. The above processes together constitute the risk management phases [1].

In our opinion, the risk management system of a company means a set of the interrelated components, the ultimate purpose of which is to maintain the safe and steady existence of the company in a dynamically changing external environment through counteracting the adverse risk factors and through use of their positive impact on the final result.

The risk management system is efficient, provided that financial and business performance of the company meets the subjectively prescribed standards of the decision-maker and vice versa. The risk management system's components include the theory and methodology of risk management, risk assessment and risk handling processes, control of performance of the decisions within the risk management, particular methods to implement the processes in practice.

The objectives of risk management as a controlling and coordinating process in the company management system, facilitating a more efficient decision-making on the back of uncertainty of the internal and external environment of the company, include:

- exchange of information and communication for dissemination and obtainment of information about the risks and management thereof;
- specification of the risk event's reasons, specification of the criteria to identify the potential risk;
- continuous monitoring of the risk environment at the district, regional, state, and global levels, including the monitoring of changes at the international markets

and in political aspects, monitoring of non-economic factors, global natural and climatic changes, etc.;

- identification, forecasting and assessment of risks, including drawing up the list or structure of risks, description of sources and consequences of risk events, risk probability analysis;

- development and implementation of the algorithms for influencing the risk event;

- exercise of the purposeful impact on risk, i.e. taking steps to influence the risk event, causes and consequences thereof;

- efficiency monitoring of the risk management arrangements and the risk management system as a whole, compilation of reports on the actions made, adjustments of the risk management phases and procedures following the monitoring.

The following are the major principles of the company's risk management:

- principle of extensiveness: the company should strive for the most extensive coverage of the potential areas where the risk can emerge;

- principle of adequate response: the company has to respond accordingly and quickly to the internal and external changes, which are expressed in exercise of the risk, i.e. in those situations where the risk becomes reality;

- principle of minimization: the company tries to minimize, in the first line, the range of potential risks and, in the second line, the degree of their impact on the company's activity. The actions to reduce the risk are made through various arrangements. Another important fact is that none of them is universal. It is possible to attain the optimal ratio between the level of the risk reduction achieved and the additional costs required for that purpose only upon the comprehensive use of various methods of risk limitation [2].

Our own researches and generalizations of the scientific achievements of the risk management researchers make it possible for us to set forth the core criteria for building the adaptive risk management systems. Thus, the adaptive risk management systems of business entities shall:

- ensure the relevant forecasting of prices and amounts of the product sales at the company's target market;

- possess adequately accurate methods, which are available according to the database, for identifying "bottlenecks" and assessing potential losses from occurrence of risk events;

- ensure minimization of their operations' costs, while maximizing the positive impact on the company's performance as a whole;
- open opportunities for their integration into the overall management system of the company's production activity and business;
- ensure that all the available tools are involved to avoid risks of the major activity and to reduce the adverse impact of risk events.

Pursuant to the specified criteria, in terms of the current state of risk management in domestic companies and, in general, of characteristics of the up-to-date economic condition of business entities, the most expedient ways to form and implement the adaptive risk management systems include:

1. Formation of the specialized risk management systems, which consists in allocation of the risk management services in the management structure of the large companies and the ones with adequate financial stability. Alongside, the above services should be authorized to significantly influence the marketing, manufacturing, technological and business policies of the company.

2. Formation of the integrated risk management systems, which consists in implementation of the risk management systems into the management structures existing in the company as a part of planning-economic, business or production branches of management, once again, with an extent of powers of the involved officials adequate for influencing the company's policy. This way is most suitable for the medium- and small-size companies with satisfactory financial position. As long as the above business entities possess limited resources for creation of the structural units in their organizational management structures, which units will be appropriate to solve the raised objectives.

3. Formation of the adapted risk management systems, which is based on use of techniques and approaches to forecast and avoid risks only at the highest levels of the company's management with involvement of the minimal number of executives. This way is most suitable for small-size producers and companies having unsatisfactory financial position, primarily because of lack of opportunities to implement the specialized and integrated systems.

The suggested approach will make it possible not only to adapt the available risk management systems to the current conditions of the commodity producer's activity, but also to differentiate between the approaches to implementation of the systems in accordance with the criteria of adaptability of the risk management systems as

considered in this paper. The efficient risk management can promote raising the chances of certain business-friendly events to occur, avoid losses from undesirable events and take advantages of the business-friendly opportunities. Implementation of the adaptive risk management systems is one of the priorities for the company management's development, focused on ensuring its competitiveness and improving financial sustainability.

References

1. Illyashenko S. M. Economic Risk: Study Guide. 2nd edition, amended. – K.: Centre of Scientific Literature, 2004. – 220 p.
2. Chygrynets O. Implementation of Risk Management Systems as a Method to increase Competitiveness of the Company / O. Chygrynets // [e-resource]. – Access mode: <http://dspace.nuft.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/8143/1/uprovad.pdf>.

ECONOMIC PROVISION FOR INNOVATIVE ACTIVITY OF SMALL AND MEDIUM-SIZED BUSINESSES

Olena Budiakova, Tetiana Kondratieva

Kyiv National University of Technologies and Design

Kyiv, Ukraine

bud1971@ukrnet

Abstract. Small and medium-sized businesses in developed countries represent middle class, which serves as the basis for this table of development of the economy. Even weekly developing countries namely with the growth of the small and medium-sized businesses made a big economic breakthrough.

Key words: economic, small and medium-sized businesses, innovations, state policy.

Many years of experience around the world demonstrates the high socio-economic importance of the sector of small and medium-sized businesses in the economy, which is an important subject of market relations and implementing innovations. The implementation of innovations of small and medium-sized businesses is mainly dependent on the capabilities of their financing.

In the ranking of the World Bank's 2019 Ease of Doing Business [1] among countries with incomes above the average group Ukraine ranks only 71th place. An important role in the structural and technological renewal the economies of developed and developing countries plays the most flexible form organization of business – small and medium-sized enterprises [2, from. 55].

Innovation activity sets the task for the enterprise constant search for sources of financial support for its further development. Prospects for the use of small and medium-sized businesses innovative technologies, advanced control systems in production, innovative personnel policies [3, p. 231] and advanced strategies enterprise staff management [4, p. 175], the creation of new innovative products and services is subject to availability and objective possibilities to attract financial resources.

Given the limited financial resources of small and medium-sized businesses for the implementation of innovation is important the implementation of state financial support for small and medium-sized businesses. State with through a series of organizational, legal and other measures to encourage comprehensive support and development of small and medium-sized businesses, uses various tools and mechanisms to support small and medium-sized businesses.

In today's world, entrepreneurship is the driving force. Economic development of each country, and the sector of small and medium-sized businesses an important element in the economic system of any country, which generates national wealth by increasing gross domestic product, stimulating the development of innovative potential and maintaining a competitive environment in the economy [5, p. 46].

The role and importance of small and medium-sized businesses in the economy each country can be determined by such indicators as the values share of national income of small and medium-sized businesses; share of gross domestic product, created for small and medium-sized enterprises; the share of small and medium enterprises in the total number of commercial companies; the share of small and medium-sized businesses in the export of products; share employed people working in small and medium business; the share of taxes, coming from small and medium-sized businesses, in the total value; the share of individual types of goods or services produced by small and medium-sized businesses in the total number and others. Accordingly, the role of small and medium-sized businesses in the economy increases with the values of these parameters. So, the sector of small and medium-sized businesses is not a cancellation of part economic system of each country, promotes stability of market relations. Socio-economic role small and medium-sized enterprises is to provide employment population, increasing income taxes and other payments to the budget countries in increasing competition in the market, which enhances the desire of others entities to innovate in different areas activities. In modern conditions of development of society a greater role playing high-tech, so a significant number of countries pay attention to the growth of the innovative component in the economy. Exactly small and medium enterprises are the important subject of market relations that implement innovations [6, p. 235].

Implementing innovation, small and medium-sized businesses have several advantages over large enterprises, because they are closer to the end user and can quickly rebuild its production program, taking into account the new needs for

individual and specialized services. The effectiveness of innovation activities of small and medium-sized businesses is due to the preferred orientation for the development of new products and a high share of expenditure on research. Small and medium-sized enterprises, implementing innovative activities are competitive and increase their own revenues due to the expansion of activities, access to new markets and thanks to the renewal of the range of products and services, which offer consumers. To get such competitive benefits small and medium-sized businesses should constantly engage in the search development and development of scientific and technical innovation, because it is the greatest characteristic of such enterprises flexibility in a competition of new products and services, as well as rapid responses to the changing needs of consumers.

References

1. WorldBank. 2019. Doing Business 2019: Training for Reform. Washington, DC: World Bank. World Bank.
2. Mykola Denysenko, Alona Melnyk, Zorina Shatskaya, Olena Budiakova (2019) International regulatory experience business activity. *Doslidzhennia ta innovatsii*, p. 55-58. Available at :<http://conferencii.com/files/archive/2019-02.pdf>.
3. Denysenko, M. P. and Budiakova, O. Yu. (2018), Personnel policy as the basis for the formation of an innovative strategy of personnel management of enterprises, *Vcheni zapysky Universytetu "KROK" (ekonomichni nauky)*, vol. 4(52), pp. 231-238
4. Denysenko, M. P. and Budiakova, O. Yu. (2018), Modern enterprise management strategies, *Pryazovskiy ekonomichnyi visnyk*, vol. 5 (10), pp. 175-181.
5. Денисенко, М., Шапошнікова, О., & Будякова, О. (2019). The essence and role of investment business planning in modern economic conditions. *Вчені записки Університету «КРОК»*, (1 (53), 46-50. Retrieved: <http://snku.krok.edu.ua/index.php/vcheni-zapiski-universitetu-krok/article/view/144> DOI:<https://doi.org/10.31732/2663-2209-2019-53-46-46-50>.
6. Mykola Denysenko, Olena Budiakova (2019). Modern strategies personnel management in the epoch of the digital economy // *Digital economy and digital society: Series of monographs Faculty of Architecture, Civil Engineering and Applied Arts Katowice School of Technology Monograph 22*. Wydawnictwo Katowicach, 234-242. Retrieved: http://www.wydawnictwo.wst.pl/oferta_wydawnicza_oraz_zakup_publicacji/wydawnictwa/.

FUZZY LOGIC AND NEURAL NETWORKS APPLICATION IN ESTIMATION OF ECONOMIC SECURITY

*Liubov Chagovets¹, Natalia Chernova², Oksana Panasenko³, Irina Medvicka
Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics*

Kharkiv, Ukraine

¹liubov.chahovets@hneu.net, ²chernovchumak@gmail.com,

³oksana.panasenko@hneu.net

Abstract. The paper presents the results of estimation of the level of economic security based on fuzzy logic and neural networks algorithms. The suggested model takes into account the fact of uncertainty of external and internal threats of enterprise economic security. The basis term set was determined as “absolute”, “satisfactory”, “unsatisfactory” and “critical”. The system of weights for initial indicators was estimated. The membership functions for each linguistic term from the initial term set were obtained. The proposed models make it possible to estimate the level of economic security, to analyze the current situation and to predict the future levels of economic security.

Key words: economic security, uncertainty, input indicators, output indicators, fuzzy logic, fuzzy inference, neural networks.

Introduction. Currently economic security of state is one of the core factors that determine the control decisions in socio-economic sphere on macro level. Moreover, economic security of state is the origin of many threats for enterprises. Such threats may cause significant losses and slow down economic growth. That is why effective development of enterprise should be based on security of its economic activity.

Today interests of socio-economic security require fair and overall monitoring of economics and society. Such monitoring should use core groups of indicators of economic security. The monitoring includes analysis and prediction of indicators and implementation of control mechanisms that reduce the level of threats or eliminate them to achieve the sustained development. Estimates of the level of economic safety make it possible to analyze effectiveness of enterprise development, find problem

segments and prevent possible future threats for business. Hence the task of constructing the models of economic security level estimation for socio-economic systems on micro level is one of the most actual nowadays. The article is aimed to construct the models of economic security level estimation for Ukrainian industry enterprises.

Literature Survey. In modern circumstances of development the majority of enterprises in Ukraine face the problem of forming and implementing the system of economic security. In modern literature there are different methodological approaches to estimation of economic security. They may be classified on the following groups: indicated, renewable, resource-functional and program-target.

Indicated approach implies the formation of the set of indicators. The indicators describe core directions of enterprise activity in different functional spheres. The level of economic security is estimated as the result of comparisons of actual and marginal values of initial indicators. Then the integral index is formed. It consists of all initial indicators with different weights. The problems of implementation for this approach are the following. The set of initial indicators should represent all possible threats. The threshold values for each indicator should be proved. The qualitative indicators should be estimated correctly.

Renewable approach only takes into account the internal indicators of enterprise development. As the result it is impossible to estimate all functional parts of economic security, to analyze the impact of external threats on enterprise. Resource-functional approach estimates the results of control actions that are aimed to reduce or eliminate the impact of current threats. Program-target approach aggregates indicators of economic security. It is based on algorithms of regression and correlation analysis and multidimensional analysis. However taking into account indicators in statics, not in dynamics, make it impossible to estimate the impact of changes in levels of threats on the level of economic security.

The above problems may be solved in case of applying the fuzzy set theory. Today the fuzzy logic is successfully applied in economic processes' modeling and forecasting. This technique allows obtain reliable estimates in conditions of complex dynamic and uncertain external environment.

The fundamentals of fuzzy logic were introduced by Lotfi Zadeh [1]. Fuzzy logic is a technique for representing and manipulating uncertain information. It is a form of many-valued logic in which the truth values of variables may be any real number

between 0 and 1. It is employed to handle the concept of partial truth, where the truth value may range between completely true and completely false. The ability to asset qualitative inaccurate and incomplete information is the essential advantage of this concept, especially in economic estimations.

Let's review examples of fuzzy logic implementations in economic research. S. M. Marushak offered the algorithm of economic security estimation for enterprise. The algorithm is based on hierarchical fuzzy systems [2]. As a result, the initial dimension of a dataset was reduced. Multidimensional dependencies between inputs and outputs of the model were described accurately. Some other algorithms were applied by T. L. Zubko [3], L. A. Ostankova and N. U. Shevchenko [4]. There are examples of constructing adaptive control systems. N. O. Ivanchenko suggests adaptive system of monitoring and control of economic security of enterprise. The system is aimed to solve complex decision making problems in conditions of fuzzy uncertainty [5]. In total, the effectiveness of fuzzy logic method as identification tool depends on the quality of initial input data set. Only then obtained results will be reliable [4-6].

The number of successful implementations indicates growing interest in this theory and shows its advantages for the estimation of economic security state. In modern researches it is quite popular to apply neural networks in economic forecasting. Artificial neural networks make it possible to analyze and predict nonlinear nonstationary stochastic processes with high level of noise. A neural network can be designed to detect pattern in input data and produce an output free of noise. The main characteristics of artificial neural networks include large-scale parallel-distributed processing, continuously nonlinear dynamics, collective computation, high fault tolerance, self organization, self learning, and real time treatment [7-10]. Because of high level of uncertainty of threats that determine the total level of economic security, the neural network may be successfully applied for predictions of economic security level.

Findings. The set of models of estimation of economic security was built for meat processing company. The first model is based on fuzzy logic algorithm and aimed to estimate the state of economic security of enterprise. The second model applies neural networks to predict the economic security level of enterprise.

Let's consider the results for fuzzy logic model. In general fuzzy logic algorithm can be defined as the nonlinear mapping of an input data set to a scalar output data.

The algorithm consists of the following stages: initialization, fuzzification, fuzzy inference and defuzzification.

During the initialization stage the linguistic variables and terms are defined and the membership functions are constructed. Fuzzification means conversion of the initial crisp data set into a fuzzy one using fuzzy linguistic variables, fuzzy linguistic terms and membership functions. During the fuzzy inference stage the rules are evaluated and the results of each rule are combined. Defuzzification means mapping fuzzy input into a crisp output using the membership functions.

The results obtained for each stage are presented below. The initial set of available indicators consists of the following ones: return on assets, product profitability, asset turnover coefficient, total liquidity coefficient, absolute liquidity coefficient, quick liquidity coefficient, own circulating assets coefficient, coefficient of autonomy. The initial series are presented in the Table 1.

Table 1. The initial series of indicators

<i>Indicators</i>	<i>Year</i>			
	<i>2013</i>	<i>2014</i>	<i>2015</i>	<i>2016</i>
Return on assets	0,06	0,45	0,14	0,08
Product profitability	0,13	1,27	0,27	0,36
Asset turnover coefficient	0,57	0,53	0,61	0,3
Total liquidity coefficient	3,36	0,74	0,85	0,61
Absolute liquidity coefficient	0,46	0,031	0,036	0,041
Quick liquidity coefficient	2,08	0,48	0,45	0,55
Own circulating assets coefficient	-0,55	-0,69	-0,031	1,39
Coefficient of autonomy	0,42	0,09	0,03	-0,15

The basis term set was determined as: “absolute”, “satisfactory”, “unsatisfactory”, “critical”. The output indicator «state» is divided into four terms: «absolute» (from 0,45 to 1), «satisfactory» (from 0,14 to 0,45), «unsatisfactory» (from 0,08 to 0,14), «critical» (from 0 to 0,06). All calculations were made in MatLab. Then we determined the system of weights for initial indicators. Next we obtained membership functions $\mu_A(x)$ for each linguistic term from the initial term set. The parameters of membership functions may be taken from [6]. There are different forms of membership functions such as triangular, trapezoidal, piecewise linear, Gaussian, or singleton. In this paper we use Gaussian function, because it is necessary to take into account the homogeneity of observations:

$$MF(x) = \exp \left[- \left(\frac{x-c}{\delta} \right)^2 \right] \quad (1)$$

x1 – Return on assets; x2 – Product profitability, x3 – Asset turnover coefficient, x4 – Total liquidity coefficient, x5 – Absolute liquidity coefficient, x6 – Quick liquidity coefficient, x7 – Own circulating assets coefficient, x8 – Coefficient of autonomy. The results of implementation of the above fuzzy inference system are presented on Fig. 1.

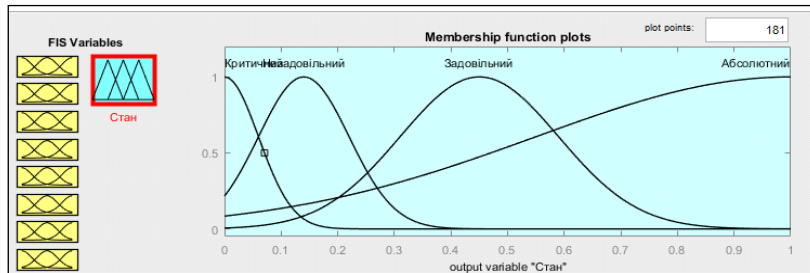

Fig. 1. Membership function for the output indicator

The obtained results are presented in the Table 2.

Table 2. Modeling results

Terms	Indicators			
	X_1	X_2	X_3	X_4
absolute	[0.45;1]	[1.27;1]	[0.61;1]	[3.36;1]
satisfactory	[0.14;0.45]	[0.36;1.27]	[0.57;0.61]	[0.85;3.36]
un-satisfactory	[0.08;0.14]	[0.26;0.36]	[0.53;0.57]	[0.74;0.85]
critical	[0;0.06]	[0;0.12]	[0;0.29]	[0;0.61]
	X_5	X_6	X_7	X_8
absolute	[0.46;1]	[2.08;1]	[1.39;1]	[0.42;1]
satis-factory	[0.041;0.46]	[0.55;2.08]	[-0.031;1.39]	[0.09;0.42]
un-satisfactory	[0.037;0.041]	[0.48;0.55]	[-0.55;-0.031]	[0.04;0.09]
critical	[0;0.03]	[0;0.45]	[0;-0.69]	[0;-0.15]

The economic security level for the meat processing company is 0.56 (Fig. 2). This is absolute level of economic security according to the Table 3.

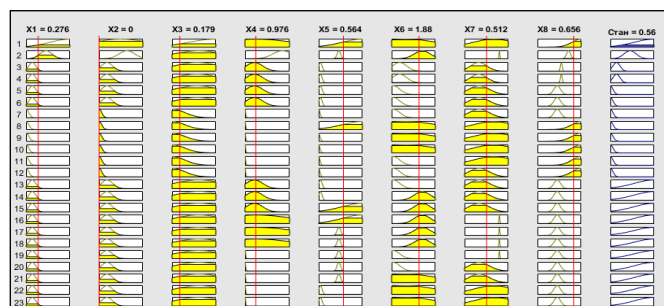

Fig. 2. The process of estimation in MatLab

Finally the output Y is calculated for certain input values of X1, X2, X3, X4, X5, X6, X7 and X8 (see Table 3).

Table 3. Final results

<i>Indicator</i>	<i>Terms</i>			
	<i>absolute</i>	<i>satisfactory</i>	<i>unsatisfactory</i>	<i>critical</i>
Y	0,45; 1	0,14; 0,45	0,08; 0,14	0; 0,06

Let's describe zones for the level of economic security. Zone 1 means the absolute economic security from current and strategic points of view. The enterprise is characterized with stable economic growth, effective resource control, the low probability of essential impact from external and internal threats. The management goal is to development of the current advantages. Zone 2 means satisfactory level of economic security. The current level of profit sufficient. But the development is unstable and sensitive to different changes in external sphere. Some changes may cause the transition into critical zone number four. The management goal is to improve efficiency of resource control and to form conditions for long-term economic security. Zone 3 is unsatisfactory zone between the conditions of security and non-security. The enterprise has the facilities for stable functioning in perspective. The management goal is to expand the current advantages to provide reproduction. Zone 4 is critical. Enterprise demonstrates unstable development and significant negative tendencies. Problems in resource control may cause reduction in production capacity. The perspective in this case is bankruptcy. The management goal is to implement urgent anti-crisis activities.

The obtained modeling results give the opportunity for optimization of the adequate bounds of the economic security level. This task is solved according to fuzzy inference system of Mamdani type. The input indicator «Return on assets» is divided into four terms: «absolute» (from 0,45 to 1), «satisfactory» (from 0,14 to 0,45), «unsatisfactory» (from 0,08 to 0,14), «critical» (from 0 to 0.06). The input indicator «Product profitability» is divided into four terms: «absolute» (from 1,27 to 1), «satisfactory» (from 0,36 to 1,27), «unsatisfactory» (from 0,26 to 0,36), «critical» (from 0 to 0,12). The input indicator «Asset turnover coefficient» is divided into four terms: «absolute» (from 0,61 to 1), «satisfactory» (from 0,57 to 0,61), «unsatisfactory» (from 0,53 to 0,57), «critical» (from 0 to 0,29). The input indicator «Total liquidity coefficient» is divided into four terms: «absolute» (from 3,36 to 1),

«satisfactory» (from 0,85 to 3,36), «unsatisfactory» (from 0,74 to 0,85), «critical» (from 0 to 0,61). It is crucial to visualize the fuzzy surface for indicators to have the opportunity of relationships analysis between them. The fuzzy surfaces for some pairs are presented on Fig. 3-4.

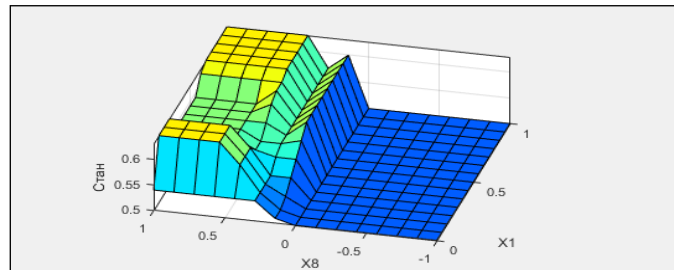

Fig. 3. The fuzzy surface for X1 and X8.

According to the obtained results the enterprise belongs to the crisis group and has the critical value of the economic security level.

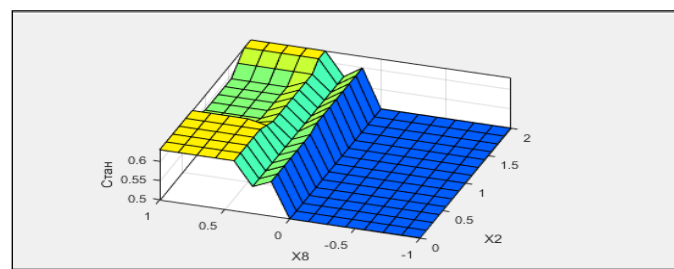

Fig. 4. The fuzzy surface for X2 and X8.

Let's consider the results of neural network modeling. The multilevel neural network is built. It is aimed to forecast the level of economic security of enterprise. Multilevel network of estimation of economic security is presented as the system of linguistic variables. It is based on fuzzy terms. The sensitivity analysis according to quality criteria was held for different types of networks. Probabilistic and radial basis neural networks were chosen as the most preferable ones for predictions of economic security level. The error matrix was calculated for the obtained network. It makes it possible to estimate the number of truthful and not truthful observations for each indicator. The analysis of quality criteria show that the total adequacy level of model's training is near 83%, the total adequacy level of model's testing is near 75%. Based on these criteria the final model was determined as radial basis network. The final configuration of the network is determined as (8-20-3). The results of sensitivity

analysis show that indicators x3, x2, x7, x8 and x5 make the highest impact on the output indicator. The level of impact for x1, x6 and x4 is much lower.

Conclusions. The reliable complex of models of economic security should consist of several blocks. Each block is aimed at a solution of a particular task according to the primary goal. The primary goal may be formulated as following: to estimate the current state of economic security and to determine the satisfactory level of economic security in the forecast period. To achieve the goal, two models were suggested. The models are based on fuzzy logic theory and artificial neural networks.

The majority of researches of the problem use such methods as adaptive forecasting to obtain the estimates of future level of economic security. The task of classification is solved rather successfully by applications of the multidimensional analysis theory, such as cluster analysis and pattern recognition. But those techniques can't take into account the high level of uncertainty of external environment in which the modern enterprises act. That is why fuzzy logic theory and neural networks were applied to achieve the goal. They estimate the level of economic security, analyze the current situation and predict the future states of the enterprise in conditions of uncertainty. Modeling enterprise economic security according to fuzzy logic technique makes it possible to estimate the level of economic security, to interpret the obtained results, to optimize the acceptable quantitative bounds of economic security level. Moreover, the model proposes adequate and accurate estimates of not only quantitative but also qualitative characteristics of enterprise economic security. That is why fuzzy logic results may be used in decision making process.

Modeling economic safety of enterprise according to neural networks makes it possible to determine the type of state according to available classification with high level of reliability. The advantage of the proposed approach is the possibility to take into account probabilistic nature of the economic security, to adapt to the conditions of the functioning of the enterprise. The models make it possible to prevent critical situations in time and to decrease the level of threats. Thus, the fuzzy logic theory and neural networks applications in modeling of economic security are of great importance and value. Future research should be concerned to detecting the probability of economic security threats. It will make possible to provide different scenarios of development and to decrease the possible level of costs caused by falling into crisis state.

References

1. L. A. Zadeh, "Fuzzy Sets as a Basis for a Theory of Possibility." *Fuzzy Sets and Systems*, vol. 100, suppl. 1, pp. 9-34, 1999. DOI: 10.1016/S0165-0114(99)80004-9.
2. S. M. Marushhak. "Metody`ka ocinky` rivnya ekonomichnoyi bezpeky` pidpry`yemstva na osnovi teoriiy nechitky`x mnozhy`n [Assessing methodology for the level of enterprise economic security by the theory of fuzzy sets]." *Visny`k Xmel`ny`cz`kogo nacional`nogo universy`tetu*, no. 5., issue 1., pp. 16-21, 2011. (In Ukrainian).
3. T. L. Zubko. "Metody`ka vy`znachennya ekonomichnoyi bezpeky` pidpry`yemstva [Methodology for determining the enterprise economic security]." *Ekonomika. Menedzhment. Biznes*, no. 2 (16), pp. 59-76, 2016. (In Ukrainian).
4. L. A. Ostankova. "Modelyuvannya pokazny`kiv ekonomichnoyi bezpeky` pidpry`yemstva na osnovi nechitkoyi logiky` [Modeling indicators of the enterprise economic security by fuzzy logic]." *Ekonomika promy`slovosti*, no. 2, pp. 106-110, 2010. (In Ukrainian).
5. N. O. Ivanchenko. "Adapty`vna sy`stema monitory`ngu ta upravlinnya ekonomichnoyu bezpekoyu pidpry`yemstva [Adaptive monitoring and management system of enterprise economic security]." *Global`ni ta nacional`ni problemy` ekonomiky`*, no. 9, pp. 863-866, 2016. (In Ukrainian).
6. A. Nedosekin. *Finansovyj menedzhment na nechetkih mnozhestvah: monografija [Fuzzy financial management]*. www.mirkin.ru/_docs/book0308_033.pdf. (In Russian).
7. G. V. Kozachenko, V. P. Ponomar`ov and O. M. Lyashenko. *Ekonomichna bezpeka pidpry`yemstva: sutnist` ta mexanizm zabezpechennya [Enterprise economic security: essence and mechanism to ensure]*. Kyiv, Ukraine: Libra, 2003. (In Ukrainian).
8. A. O. Bly`znyuk. "Identy`fikaciya zagroz ekonomichnij bezpeci pidpry`yemstva [Identification of threats to the enterprise economic security]." *Mexanizm reguluvannya ekonomiky`*, no. 3, T. 3, pp. 43-49, 2011. (In Ukrainian).
9. L. O. Chagovets and V. V. Chagovets. "FIS-model` ocinky` operacijnogo ryzyku u sy`stemi ekonomichnoyi bezpeki komercijnogo banku [FIS-model for operational risk estimation in the economic security system of commercial bank]" *Modelirovanie processov upravlenija v informacionnoj jekonomike*, Berdjansk, Ukraine: Izdatel' Tkachuk A. V., pp. 184-193, 2017. (In Ukrainian).

10. L. O. Chagovets, V. A. Grosul and V. V. Chagovets. “Model` obg`runtuvannya upravlin`s`ky`x rishen` shhodo zabezpechennya finansovo-ekonomichnoyi bezpeky` metodamy` nechitkoyi logiky` [Model justification of financial and economic security decision making by of fuzzy logic].” *Ekonomichna kibernetika: modelyuvannya social`no-ekonomichny`x sy`stem*, Dnipro: Porogy`, pp. 194-209, 2017. (In Ukrainian).
11. L. O. Chagovets and O. V. Panasenko. “Nejronechitke modelyuvannya ocinky` zagrozy` finansovoyi kry`zy` pidpry`yemstva [Adaptive network-based fuzzy inference system modeling of the threat assessment of the enterprise financial crisis].” *Visny`k Xmel`ny`cz`kogo nacional`nogo universy`tetu. Ekonomichni nauky`*, no. 1, pp. 182-185, 2017. (In Ukrainian).

UKRAINE BOND MARKET: YIELD CURVE ANALYSIS

Nataliya Chernova¹, Svitlana Prokopovych²

Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics

Kharkiv, Ukraine

¹natacherchum@gmail.com, ²prokopovichsv@gmail.com

Abstract. The state of the bond market can be described using yield to maturity (YTM) curve which is a graphical representation of the dependence between the YTM of bonds of equal credit quality and their duration. It is proposed to change the original system of YTM indicators to the system of principal components which are linear orthogonal combinations of initial indicators. The obtained principal components can be predicted. In turn, each point of the yield curve can be restored from the predicted values of the principal components.

Key words: bond market, price, yield, maturity, yield curve, principal component.

The bond market is an integral and backbone segment of the economic system. It serves simultaneously as an element of the money market and the capital market, thus it performs the functions of mobilizing and redistributing financial resources. Its development is crucial for sustainable economic growth of any country.

The main aim of the paper is to conduct the analysis of bond market yield curve and to determine its core components.

Any bond as an object in a multidimensional space can be described by the following vector:

$B = (f_price, m_price, coupon, period, m_date)$, where f_price – face price (the price at which the bond will be redeemed); m_price – market price; C – coupon yield for one coupon period; $period$ – time period between coupon payments; m_date – maturity date.

Knowing the basic characteristics of a bond described above, one can calculate such characteristics, as current yield and yield to maturity. The current yield for a fixed coupon bond ($current_y$) determines the paid annual interest on the invested

capital and does not take into account the exchange difference between the purchase and redemption price: $\text{current_y} = C/m_price$. Therefore, to compare operations with different bonds, it is more correct to use the yield to maturity indicator (ytm):

$$P + A = \sum_{i=1}^m \frac{C_i + N_i}{(1 + \text{ytm})^{\frac{t_i - t_0}{B}}}$$

P – clean price of the bond, A – bond accrued interest, C_i – value of the i -th coupon payment, N_i – the i -th payment of face value, t_i date of i -th payment, t_0 – the date on which the calculation is made, B - the number of days in a year (calculation base).

The state of the bond market can be described using yield to maturity curve or zero-coupon yield curve. The yield to maturity curve is a graphical representation of the dependence between the yield to maturity of bonds of equal credit quality and their maturity (or duration). Zero-coupon yield curve represents the dependence between the yield to maturity of zero-coupon bonds and their duration. The last curve describes the so-called temporary structure of interest rates in the market. The difference between the two curves appears in the so-called coupon effect. Basing on the opinion about the relative identity of these two curves, we will further investigate precisely the yield to maturity curve.

The task of modelling the yield curve can be divided into two stages:

Stage 1 – assessment of ytm levels for all possible maturity values according to available market data.

Stage 2 – analysis of the yield curve.

The implementation of the first stage is rather challenging task due to the lack of a sufficient number of bonds with different maturities (failure to comply with the “full market” condition) [1]. In order to circumvent this limitation, one can implement methods that are divided into two groups: static (parametric and non-parametric) and dynamic [2-4].

The second stage can be implemented using the principal component (PC) method. As a rule, rates of return for various maturities strongly correlate with each other. Therefore, the yield curve can be described using a small number of factors linearly related to the yields. In this case, the main advantage of the PC method is the

ability to significantly reduce the dimension of the original set of variables without significant loss of information and thereby improve the interpretability of the obtained results.

It is proposed to change the original system of indicators $y_{tm_1}, y_{tm_2}, \dots, y_{tm_m}$ to the system of principal components $F_1, F_2, \dots, F_p, p < m$. It is strongly recommended previously to transform the initial indicators y_{tm_i} to their growth rates x_i . According to the method, principal components are formed as linear orthogonal combinations of indicators x_i :

$$F_i = \sum_{j=1}^m a_{ij} x_j, \sum_{i=1}^m a_{ij}^2 = 1, \sum_{i=1}^m a_{ij} a_{ik} = 0, j, k = [1, p], j \neq k. \quad (1)$$

The principal components are chosen in such a way that among all the possible linear combinations of the original normalized indicators, the first principal component F_1 has the greatest variance. The second principal component F_2 has the greatest variance among all the remaining linear combinations (1), uncorrelated with the first main component. The remaining principal components are selected in a similar way.

This paper is devoted to research of the Ukrainian government loan bonds with maturities in interval from two to ten years. Initial data represent yield to maturity of the last transaction of the day for time period 2017-2018. Fig. 1 represents yield's dynamics for different maturities.

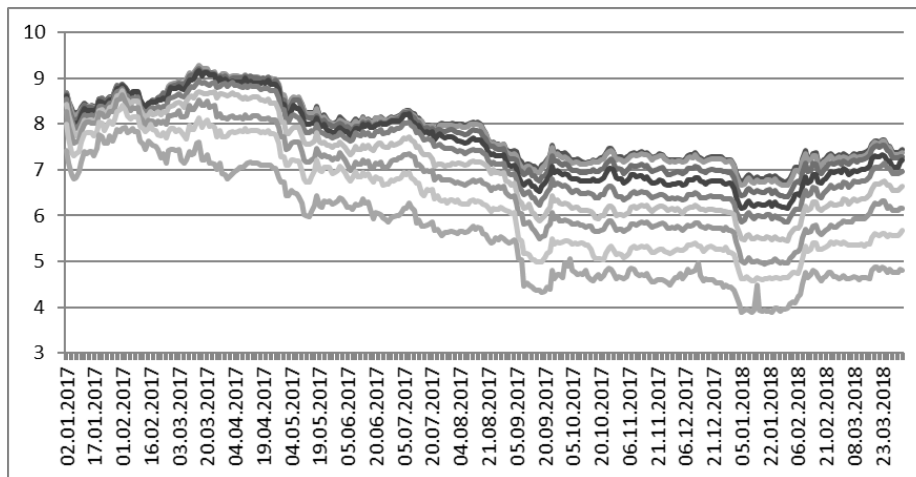

Fig. 1. Yield's dynamics for different maturities

The values of the pair correlation coefficients are presented in the Tab. 1. Fig. 1 indicates the presence of a close relationship between the indicators. This is confirmed by the results presented in the Table 1. Thus, we have strongly correlated

data series of yields, which is a prerequisite for using the principal component method. Let's determine hidden unobservable variables that characterize the variability of the dynamics of these curves.

Table 1. Pair correlation coefficients

	X_1	X_2	X_3	X_4	X_5	X_6	X_7	X_8	X_9
X_1	1,00	0,97	0,93	0,93	0,93	0,88	0,84	0,76	0,60
X_2	0,97	1,00	0,92	0,92	0,93	0,88	0,83	0,73	0,58
X_3	0,93	0,92	1,00	0,96	0,92	0,89	0,86	0,77	0,61
X_4	0,93	0,92	0,96	1,00	0,92	0,89	0,85	0,78	0,61
X_5	0,93	0,93	0,92	0,92	1,00	0,94	0,88	0,79	0,60
X_6	0,88	0,88	0,89	0,89	0,94	1,00	0,91	0,82	0,62
X_7	0,84	0,83	0,86	0,85	0,88	0,91	1,00	0,86	0,67
X_8	0,76	0,73	0,77	0,78	0,79	0,82	0,86	1,00	0,69
X_9	0,60	0,58	0,61	0,61	0,60	0,62	0,67	0,69	1,00

Initially, exactly nine principle components are allocated, the number of which corresponds to the number of initial indicators. The eigenvalues and the percentage of variance explained for the first three principal components are presented in the Table 2.

Table 2. First three principal components

	Eigenvalue	Total variance, %	Cumulative total variance, %
F ₁	7,588983	84,32204	84,32204
F ₂	0,631470	7,01633	91,33836
F ₃	0,308183	3,42425	94,76262

According to the Table 2 the first principal component describes 84% of total variance and has the maximum eigenvalue. The second component and the third component characterize 7% and 3% respectively. In sum, the first three components account for about 95% of the total variation of the original data.

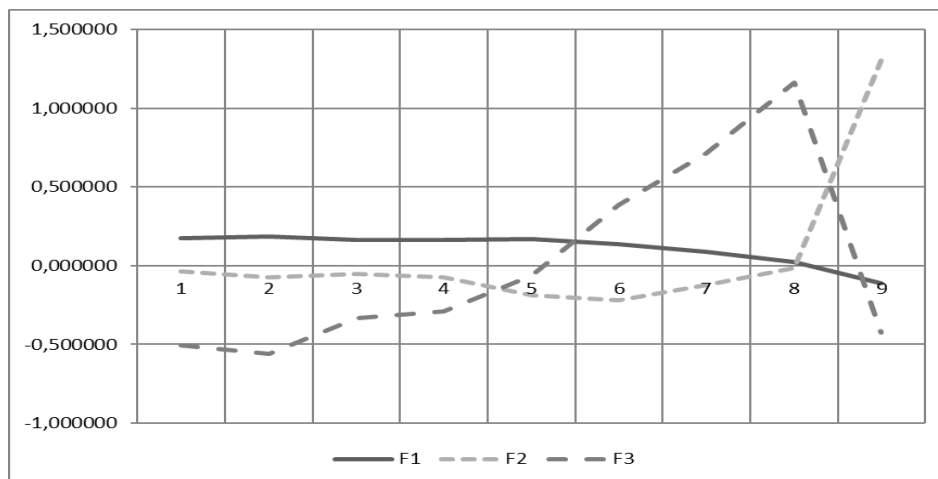

Fig. 2. Principal components of the yield curve

Fig. 2 shows graphical representation of obtained results. The first principal component (F_1) represents the level of the yield curve, the second component (F_2) describes the slope and the third component (F_3) describes the curvature.

Thus, after transforming the original data set, its dimension was significantly reduced. However, no more than 5% of the initial information was lost. The obtained principal components can be predicted. In turn, each point of the yield curve can be restored from the predicted values of the principal components.

References

1. Fabozzi F. 2000. Bond Markets, Analysis and Strategies. Prentice Hall.
2. Nelson, C. R., Siegel, A. F. 1987. Parsimonious Modeling of Yield Curve. Journal of Business, vol. 60, no. 4, pp.473-489.
3. McCulloch J. 1971. Measuring the term structure of interest rates // J. Bus. 44. N 1. pp. 19-31.
4. Kawasaki Y., Ando T. 2005. Estimating Term Structure Using Nonlinear Splines: a Penalized Likelihood Approach // International Congress on Modeling and Simulation, section: Econometric modelling and financial econometrics. December 2005. Melbourne University, Vic P. 864-870.

ASSESSMENT OF THE IMPACT OF PRICE RISKS ON THE COMPETITIVENESS OF INDUSTRIAL ENTERPRISES

Olena Chukurna¹, Liubov Nekrasova², Anna Davydova³

Odesa National Polytechnic University

Odesa, Ukraine

¹elenchukurna@ukr.net, ²nekrasova_la@ukr.net, ³anyadavudova@gmail.com

Abstract. In the article contents management methodology is considered by a price risk in the system of marketing. In the article the methodological going is reasonable near the estimation of price risk in the system of marketing of enterprise. Factors that assist the origin of price risks are certain. Influence of inflation is analyzed on the origin of price risk. Classification of methods of estimation of price risk is offered, considerable attention in that is spared to the mathematical and statistical methods.

Key words: paradigm of marketing pricing, price, price risk, methods of price risk.

In the increasingly of growing competition and the search for measures to improve the competitiveness of industrial enterprises, there is an extreme difficulty in predicting all areas of activity of the enterprise. In the context of increasing competitiveness, price risk has a significant place and needs to form the methodological basis for its analysis and evaluation. The need for price risk analysis is conditioned by the functional dependence of profit on established prices. The causes of price risks include the following: increase in purchase prices; the likelihood of competitors setting prices below market; changes in government regulation of pricing; the likelihood of new tax and other payments being included in the prices; decrease in the level of goods on the market; inflation risk; increase of prices and tariffs for services of other organizations.

The existing methods of price risk assessment can be divided into four main groups: settlement and analytical; mathematical and statistical; analogies; method of expert evaluation [1].

Calculation and analytical methods provide a procedure for assessing the level of price risk, depending on the values of the main indicators of economic activity that are planned by the enterprise. This approach involves pricing risk based on a cost or profit approach.

The first, cost approach involves the use of cost-effectiveness analysis, which is based on the calculation of price risk taking into account the indicators of financial stability of the enterprise. The basis of this approach is the use of the balance sheet model of financial stability, which is calculated by the following formula (1):

$$F + Z + R^d = D + K + R^k, \quad (1)$$

where: F – fixed assets; Z – circulating means; R^d – receivables and other assets; D – sources of own funds; K – loans; R^k – accounts payable.

If the liability of the balance, expressed on the right side of the model is greater than the active part, the price adjustment does not occur and the seller is in the price risk zone.

The second, analytical approach to calculating price risk is based on taking into account the profitability and security of the business project. In this context, the following indicators are envisaged: payback period; net profit; profitability; the degree of occurrence of risks associated with the implementation of the project. If these figures do not reach regulatory values, then there is a need to adjust the price, otherwise the seller will enter the price risk zone. This approach is more comprehensive, which takes into account the impact of price on the overall level of competitiveness of the enterprise through the evaluation and analysis of financial indicators.

The mathematical and statistical method of estimating price risk is based on the assumption that the market price is a random variable. The mathematical-statistical approach assumes that a random variable can be a variable whose value depends on random circumstances with a certain probability distribution function. If we apply this approach to pricing, then we argue that price obeys the laws of mathematical statistics [3].

According to this approach, the probability of price risk is defined as the ratio of the number of adverse events (projected volume of unsold goods at a fixed price) to the total number of cases (projected total volume of goods offered for sale at a fixed

price). The probability of occurrence of price risk is between zero and one. The maximum level of risk is equal to one, no risk – zero.

This method of price risk assessment assumes that there are two forms of price risk: absolute and relative. Absolute price risk means the expected amount of loss of profit or the amount of loss at a fixed price. The relative price risk is the degree of price risk, that is, the projected percentage of unsold goods at a fixed price.

The degree of price risk is calculated by the following formula (2):

$$f = \frac{n}{n_{3az}} \times 100\% \quad (2)$$

where: f – the degree of price risk; n – estimated volume of unsold goods at a fixed price; n_{3az} – the estimated total volume of goods offered for sale at a fixed price.

The following indicators should be used in assessing price risk: mathematical expectation of price; absolute deviation of possible random values of price from mathematical expectation of price; scope of variation; price dispersion; average square deviation of the price; the coefficient of variation of the random price.

The mathematical expectation $M(x)$ is determined by the formula (3):

$$M(x) = \bar{x} = \frac{x_1 + x_2 + \dots + x_{n-1} + x_n}{n} \quad (3)$$

where: $M(x)$ – mathematical expectation of price; $x_1, x_2, \dots, x_{n-1}, x_n$ – set prices; n – the number of observations.

Absolute deviation of possible random values of price from mathematical expectation of price. When selling a product in different markets or different customers, you need to compare the absolute deviation of the price from its average level. Large absolute variations indicate the possibility of price risk. Absolute deviations are determined by the following formula (4):

$$\Delta x_i = |x_i - M(x)| \quad (4)$$

where: Δx_i – absolute deviation of possible random values of price from mathematical expectation of price.

The range of variation in prices. The difference between the highest and lowest set prices (5):

$$R = x_{\max} - x_{\min} \quad (5)$$

where: R – the range of variation in prices; x_{\max} – the highest set price; x_{\min} – the lowest set price.

Dispersion prices. A common characteristic "dispersion" random variable values around the mean or expected value is the variance, which is calculated by the following formula (6):

$$D(x) = \frac{\sum_{i=1}^n x_i^2 w_i}{\sum_{i=1}^n w_i} - (M(x))^2 \quad (6)$$

Standard deviation of prices. To characterize the dispersion of random variable in those units where it is measured, applies standard deviation (7):

$$\delta(x) = \sqrt{D(x)} \quad (7)$$

where: $\delta(x)$ – standard deviation of prices.

Price variation coefficient. Expressed as a percentage of the ratio of the root mean square deviation to the mathematical expectation (8):

$$V = \frac{\delta(x)}{M(x)} \times 100\%. \quad (8)$$

where: V – coefficient of variation of prices [5].

The analogy method involves the calculation of the price risk of a new business project, which is based on the analysis of databases on the price risks of already implemented business projects. Data is processed to identify similar potential price risks when implementing a new business project. So it is about using benchmarking in price risk assessment. Using this approach involves using a benchmark against major competitors in terms of risk. As part of the implementation of this approach, it is possible to use the results of assessing the competitiveness of enterprises by unified indicators.

The method of expert assessments involves the calculation of price risk by interviewing experts and further processing the information obtained using the parametric method. Initially, a set of price risk factors is formed. Then each factor is assigned a weight that depends on the degree of its impact on the possibility of price risk. The sum of all the weights for all the factors must be equal to one. Then each factor, depending on the assigned weight on a certain system, is given a score. Moreover, the factor with the highest weight gets the highest score in the selected system and vice versa. A possible scale of expert assessments on the ten-point system

is presented in Table. 1 [3]. Price risk is defined as the sum of the scores of each factor on the respective weight (9):

$$f = \sum_{j=1}^n (B_j \times W_j), \quad (9)$$

where: f – price risk; n – the amount of price risk factor; (B_j) – a j score on the price risk factor, $j = \overline{1, n}$; (W_j) – weight j on the price risk factor, $j = \overline{1, n}$; $\sum_{j=1}^n W_j = 1$.

Table 1. The scale of expert assessments of price risk factors [1]

on the price risk factor	weight on the price risk factor	score	Evaluation score
Price elasticity of demand	0,20	10	High
Product Competitiveness	0,18	9	Considerable
Delivery terms and form of payment with suppliers	0,15	8	Considerable
Distribution channel level	0,09	7	Considerable
Forms and methods of sale	0,09	6	Successfully
Reputation of the supplier	0,08	5	Average
Quality of pricing	0,07	4	Sufficiently
The level of service	0,07	3	Satisfactory
Image of the seller	0,04	2	Satisfactory
Discount system	0,03	1	insignificantly
	1,00		

The closer the value of price risk to 1, the lower the risk, and the closer to 10, the higher (Table 2).

Table 2. Price Risk Zone Border Scale [1]

	Price risk zone				
	Risk-free	Minimal risk	Increased risk	Critical risk	Catastrophic risk
Price Risk	0	0,1-2,5	2,5-5,0	5,1-7,5	7,6-10,0
Criterion of risk zones	There is no likelihood of not achieving planned profit	Minimum likelihood of not achieving planned profit	High probability of not receiving planned profit	Maximum probability of non-profit activity	The maximum likelihood of loss-making activities

The competitiveness of industrial enterprises depends not only on adequate risk assessment, but also on systems and methods of price risk management. In this aspect, price risk management technology should be defined, which should be understood as an activity related to the prevention, adaptation, optimization or reduction of the degree of price risk. The content of price risk management consists

of the following functions: prevention of the possibility of price risks; adaptation to the possibility of price risk; optimization or reduction of the degree of negative impact of price risk.

Preventing the possibility of price risks. It involves the abandonment of actions or the introduction of measures to counteract the occurrence of effects that may be accompanied by price risk and cause loss of profit. The following measures can be used to prevent price risks: improving the quality of goods; increase in the share of the share of goods with inelastic demand; improving the effectiveness of marketing communication policy; targeting low-competitive target segments.

Adaptation to the possibility of price risk. Provides for measures to adjust and counteract the negative impact of price risks on the seller's activities

Optimization or reduction of the degree of negative impact of price risk. Provides definition of internal and external is means of reducing the degree of price risk. Internal means of reducing price risk imply that the enterprise is fully engaged in this. Internal means of reducing the degree of price risk include: limiting price risks; diversification of price risks; minimization of price risks; internal price risk insurance.

Price risk limitation requires the establishment of the following system of economic standards for price risk limitation: obligatory preliminary conclusion of contracts with buyers regarding volumes of purchases and introduction of a system of penalties in case of non-fulfilment of this clause of the contract; determination of the minimum level of trade allowance; determining the maximum level of discounts for buyers; determining the standard of goods for which discounts will be set; determining the maximum period of validity of discounts; Establishment of a standard of inventory at the enterprise and setting the maximum amount of consumer credit to a single buyer; determining the maximum size of the funds involved.

Diversification of price risks. Provides a reduction in the concentration of risks through are following actions: diversification of suppliers; diversification of price policy objectives; diversification of product range; diversification of target market segments; diversification of the level of trade margins; diversification of discounts.

Minimization of price risks. Provides the following set of actions in case the risks cannot be completely avoided:

- *the use of flexible prices in contracts with suppliers;*
- *reduction of the list of force majeure in contracts with suppliers;*

- receipt of guarantees from buyers when granting consumer loans;
- sale of expensive goods in the case of consumer loans under financial leasing, which implies that the goods become the property of the buyer only after full settlement.

Forms of internal price risk insurance include the following: ensuring compensation for possible financial losses through risk premiums; ensuring compensation for possible financial losses through the system of penalties; ensuring overcoming of negative financial consequences by directing part of financial resources to the following funds: reserve fund (percentage of profit); trust reserve funds (the Fund for Future Valuation of Goods, the Fund for Buying Discounts for Customers and others).

External means of reducing price risk imply that the insurance company is fully or partially responsible. Forms of external insurance of price risks include the following: insurance of fixed assets; cargo insurance during transportation; insurance of investments; profit insurance; insurance through a hedge operation.

Conclusions. In the context of uncertainty of the enterprise marketing environment, the methodology of price risk management becomes especially relevant. The author proposes a classification of price risk assessment methods. The main factors that influence the occurrence of price risk are analyzed. In the Ukrainian economy, inflation has been identified as a major factor in price risk for most businesses.

References

1. Balabanova L. V., Sardak O. V. Price policy of a trading company in terms of marketing orientation: [Text] Monograph / L. V. Balabanova, O. V. Sardak – Donetsk: DonDUET them. M. Tugan-Baranovsky, 2003. – 149 p.
2. Marketing Technologies for Economic Growth [Text] / M. A. Oklander, O. I. Yashkina, I. L. Litovchenko et al. [edit] M. A. Oklander]. – Odesa: Astroprint, 2012. 376 p.
3. Oklander M. A., Chukurna O. P. Marketing pricing policy: [Text] Tutorial (with MES stamp). – Kyiv: TsUL, 2012. 240 p.
4. Tarasevich V. M. Price policy of the enterprise: [Textbook for universities]. 3- ed. / Tarasevich V. M. – St. Petersburg: Peter, 2010. 320 p.

5. Chukurna O. P. Methodology of price risk management in the marketing system // Economist. 2013. № 4. P. 55-59.
6. Yankovy O. G. Mathematical-statistical methods and models in enterprise management. Odesa: ONEU, 2014. 250 p.
7. Yashkina O. I. Management of price risks in the conditions of elastic demand // Marketing in Ukraine, 2010. № 2. P. 68-70.

STRATEGIC PLANNING FOR INNOVATIVE DEVELOPMENT IN THE ACTIVITIES OF TRAVEL AGENCY

Mykola Denisenko, Zorina Shatska, Olena Zaharchenko

Kyiv National University of Technology and Design

Kyiv, Ukraine

shatskaya@ukr.net

Abstract. The article explores the peculiarities of the process of strategic planning of innovative activity at domestic travel agency. It is proved that in the modern world the role of innovation is increasing, as a factor of strategic development of economic entities, in particular travel agency, which should be introduced in travel agency. It is proposed within the framework of the overall strategy of the domestic travel agency, as a long-term model of its development, to develop an innovation strategy, as a lower-level strategy, to achieve the goals of the enterprise through strategic planning of innovation activities. The basis of the innovative strategy of the travel agency is the innovative tourism product.

Key words: tourist services market, travel agency, innovative strategy, innovative tourist product.

The domestic market for tourist services needs immediate changes that will meet international requirements, since the development of the Ukrainian tourist industry is impossible without its integration into the world tourist space [1], which cannot be achieved without the introduction of innovations at travel agency. Strengthening in the modern world the role of innovation, as a factor in the strategic development of business entities, necessitates the continuous involvement of innovation in their activities, which is impossible without the development of a common and innovative strategy that substantiates the development of travel agency, from which the positive result can be expected to be positive perspective. For this purpose it is necessary to carry out strategic planning of innovative activity within the framework of the general strategy, the process of which will be considered on the example of the travel agency of Pan Ukraine Agency LLC, which is carried out in several stages (Fig. 1).

*Fig. 1. Stages of strategic planning of innovative development
Pan Ukraine Agency LLC*

Strategy is a long-term model of development of an organization that is developed to achieve its strategic goals and takes into account the constraints of the internal and external environment [2, 3]. The strategy of Pan Ukraine Agency LLC is reflected in the system of strategic plans. The strategic plan covers corporate plans, departmental plans and functional areas of activity (marketing, investment, organization of tourist services, innovation, etc.). Among them, an important part belongs to the plans of innovation activity, for the development of which should be implemented:

1. Analysis of the external environment of Pan Ukraine Agency LLC and forecasting the trends of its changes. The external environment is a set of economic entities, economic, social and natural conditions, national and interstate institutional structures and other external conditions and factors related to LLC Pan Ukraine

Agency. To systematize studies of these factors, use the PEST analysis technique. According to its results, a system of criteria for assessing the state of macroenvironment is formed. Each travel agency, including Pan Ukraine Agency LLC, sets for itself certain limit values for deviations of specific criteria, beyond which it will be necessary to develop operational measures to eliminate threats or to use new opportunities, that is, will require innovative solutions. The study of competing tour operators aims to identify their strengths and weaknesses and build their competitive strategy on this basis. In addition, it is necessary to analyze not only existing ones on the market, but also potential competitors.

2. Analysis of the internal environment of Pan Ukraine Agency LLC and evaluation of its innovative potential. At this stage, the conformity of elements of the internal environment of the travel agency is determined by the task of its effective functioning and development. In the process of internal environment analysis, it is determined which of its elements can contribute to the implementation of growth strategy, and which are weak links. The weakest links of Pan Ukraine Agency are the primary objects of innovation. Innovative potential of Pan Ukraine Agency LLC is a set of resources and conditions of activity that shape the organization's readiness and ability to innovate.

3. Definition of the overall strategy of Pan Ukraine Agency LLC. The essence of work at this stage is to choose one of the possible directions of behavior of the travel agency in the future. Until that time, Pan Ukraine Agency had adhered to a defense strategy aimed at maintaining the company's competitive position in existing markets. But in the future, Pan Ukraine Agency LLC is advisable to adhere to the offensive strategy, as it envisages rapid development of the organization: increase in sales of tours, development of new types of tourist products and new tourist destinations, entry into new markets for sales of tourist products, gaining strong competitive advantages. After all, Pan Ukraine Agency LLC, although increasing the volume of sales of tourism products, is not actively introducing new types of it. This strategy can be implemented by Pan Ukraine Agency through self-financing or by attracting external investors.

4. Determination of innovative capabilities of Pan Ukraine Agency LLC. Innovation opportunities are determined by comparing the innovation potential of Pan Ukraine Agency LLC with the innovation and investment climate of the country (region). Pan Ukraine Agency LLC has strong innovative capabilities, first and

foremost by obtaining a grant and developing a Pan Ukraine – DMC for Ukraine development strategy under the European Bank for Reconstruction and Development (EBRD) program.

5. Formation of strategic innovative goals of Pan Ukraine Agency. At this stage, the main tasks of innovation are determined in view of the overall development strategy of Pan Ukraine – DMC for Ukraine and the innovative position of the tour operator. It can be concluded that the innovative goals of Pan Ukraine Agency are the possibility of online booking a tour through the reservation system and the organization of the most innovative and interesting routes in the Eastern European region.

6. Development of the concept of innovative strategy of Pan Ukraine Agency. Due to the fact that Pan Ukraine Agency LLC has a limited range of travel products, but there are strong investment opportunities at the expense of the awarded grant, it is advisable to choose an offensive strategy using the Pan Ukraine – DMC for Ukraine development strategy grant in cooperation with the EBRD. This strategy is a response of management to the external signals of the tourist market, whose capacity is increased annually. Innovative activity here is to find information about the opportunities that open up to Pan Ukraine Agency in entering new foreign markets, finding particular niches in the domestic tourist market. To search for a niche means to look for the tourist product that is in demand. Thus, for Pan Ukraine Agency LLC, a new innovative travel product in the form of online travel, made through the company's own website, can become an extension of the market niche.

References

1. Мельник А. О., Тукін Н. В. Проблеми розвитку туризму в Україні // А. О. Мельник, Н. В. Тукін – Сучасні детермінанти розвитку бізнес-процесів в Україні. – 2019. Режим доступу: https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/12889/1/SDRBP2019_P115-118.pdf.
2. Шацька З. Я. Характеристика та основні моделі побудови системи стратегічного управління на вітчизняних підприємствах / З. Я. Шацька. – Електронний ресурс] // Ефективна економіка. – 2013. – № 12 – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua>.
3. Шацька З. Я. Особливості побудови системи стратегічного управління на вітчизняних підприємствах / З. Я. Шацька. – Вісник КНУТД. – № 4 (78). – 2014. – С.42-51.

INCREASING THE PRODUCTIVITY OF ENTREPRENEURSHIP ACTIVITIES IN THE CONDITIONS OF TRANSFORMATION CHANGES IN THE ECONOMY OF UKRAINE

Valeriy Goryachuk¹, Natalya Shlafman², Olena Bondarenko³

*Institute of Market Problems and Economic & Environmental Research
of NAS of Ukraine
Odesa, Ukraine*

¹valeriy.goryachuk@gmail.com, ²natashl@ukr.net, ³lenabond76@ukr.net

Abstract. The article identifies the negative consequences of the transformation that took place in the economy and public administration of Ukraine during the years of independence, among which particular attention was paid to the fall in productivity of entrepreneurial activity. It is shown that sustainable economic growth is possible only on the basis of inclusion of intensive factors, firstly, activation of entrepreneurial activity and increase of its productivity. It is determined that a necessary condition for improving the productivity of business activity is the capitalization of resources. As further directions of research are defined the development of organizational and economic mechanism for improving the productivity of business activity, substantiation of the use of value added as the main indicator of activity of business structures, determination of the structure of their capital in the context of taking into account hidden assets, development of methodological bases for valuation of enterprises in terms of public interests and development of methodological approaches to the valuation of the hidden assets of enterprises and their components, formation of an added value chain, creation of economic incentives, tools and measures to improve the performance of business activities. The economic and social significance of these studies are identified.

Key words: productivity, entrepreneurial activity, intensive factors, sustainable economic growth, capitalization of resources

With the transition of developed countries to the stage of post-industrial society, it became clear that the restriction of the concept of capital by physical capital does

not allow to answer a number of questions of public administration and socio-economic development of society. In conditions where the level of education, innovations and informatization became the determining factors of the socio-economic development of society, when high-tech companies in which physical capital ceased to be decisive began to play a leading role in the economy, highlighted human capital and intangible assets that paved the way for innovative development and building a knowledge economy.

A new development paradigm is being implemented in the world economy, which relies on innovative sources of growth, an important role that belongs to entrepreneurship, which creates the conditions for the fullest realization of the potential of society as a prerequisite and ultimate goal of social development.

Transformations that took place in the economy and public administration of Ukraine during the years of independence have led to a number of negative consequences: a decrease in gross regional product per capita, the formation of an inefficient public administration system, an increase in the complexity of attracting investments, a fall in the level of capitalization of the economy, deindustrialization and so on. Sustainable economic growth is possible only on the basis of inclusion of intensive factors, first of all, activation of entrepreneurial activity and increase of its productivity, transformation of competences (knowledge, skills, experience) of people, material, financial, energy, intellectual and organizational-managerial resources for qualitative result, which satisfies needs and expectations of stakeholders and ensures sustainable and balanced development of business structures and the economy as a whole. Entrepreneurship plays an important role in the system of factors of production, therefore the study of its productivity of factors of production is relevant.

In Western economic science, the problems of studying the productivity of factors of production have been investigated by quite wide-ranging scientists such as M. Brown, J. Grayson, E. Denison, and D. B. Clark, V. V. Leontiev, J. Mark, I. E. Reuss, D. S. Sinc, R. Solow, R. Waterman, S. Fabricant, D. R. Hicks, G. Emerson, and others.

The problem of estimating and improving the productivity of entrepreneurial activity in our understanding – is the capitalization of resources that combine entrepreneurs have not been sufficiently explored. Capitalization is a decisive factor in the development of the economy of the country, regions, and business structures,

which is why it has been researched by the leading scientific institutions of Ukraine. Among the numerous researches it is necessary to note the work of such scientists as O. I. Amosha, I. M. Bobukh, N. E. Bryukhovetska, B. V. Burkinsky, V. M. Geyets, A. A. Gritsenko, V. F. Goryachuk, M. A. Kozoriz, M. A. Chwesik and others [1-9].

Need to deepen the research on the development of organizational and economic mechanism for improving the productivity of business activity, justification of the use of value added as the main indicator of productivity of business structures, the structure of their capital on the basis of hidden assets, the development of methodological bases for valuation of the enterprise in terms of public interests and methodological approaches to the assessment of the hidden assets of the enterprises and their components, the analysis of the possibility of use Tobin and value added factor (VAIC) to estimate the value of hidden enterprise assets, develop the concept of increasing productivity in the context of value added and hidden assets, create (develop) value chains, create a system of economic incentives, tools and measures activities.

The increasing complexity of the processes taking place in the economy and other spheres of society, the inability to solve a number of issues of socio-economic development of the country without solving the problem of intensification of entrepreneurial activity and increase its productivity, necessitate the further study of methodological and applied aspects of the formation of organizational and economic mechanism of improving the productivity of entrepreneurs in the conditions of transformational changes of the Ukrainian economy. The economic significance of such research lies in the possibility of achieving sustainable economic development by stimulating the processes of intensification of entrepreneurial activity and increasing its productivity in the context of value added and hidden assets, and social significance – in improving the level and quality of life of the population through the introduction of draft laws, regulations and regulations. creation of conditions for increase of productivity of business activity, and consequently – creation of additional jobs and formation of a fine ns resources to solve social problems.

References

1. Баліцька В. В. Капітал підприємств України: тенденції, пріоритети / В. В. Баліцька. – К.: Інститут економіки та прогнозування НАН України, 2007. 480 с.

2. Барило Л. В., Семин А. А. Ресурсный потенциал динамической устойчивости предпринимательской структуры в условиях нестабильной внешней среды. Ростов-на-Дону: Изд-во ЮФУ, 2015. 162 с.
3. Бобух І. М. Пропорції та перспективи формування національного багатства України: монографія / І. М. Бобух. К.: Ін-т економіки та прогнозування НАН України, 2010. 372 с.
4. Капіталізація економіки України / За ред. акад. НАН України В. М. Гейця, д-ра екон. наук А. А. Гриценка. К.: Ін-т екон. та прогнозув., 2007. 220 с.
5. Капіталізація економіки регіонів України / Б. В. Буркинський, В. Ф. Горячук; НАН України, Ін-т пробл. ринку та екон.-екол. дослідж. Одеса: ІПРЕЕД НАНУ, 2014. 293 с.
6. Капитализация предприятий: теория и практика / под ред. д.э.н., проф. И. П. Булеева, д.э.н., проф. Н. Е. Брюховецкой. Донецк: Институт экономики промышленности НАН Украины, 2011. 328 с.
7. Капіталізація природних ресурсів / за заг. ред. М. А. Хвесика. К.: ІЕПСР НАНУ, 2014. 268 с.
8. Концептуальні основи оцінки рівня капіталізації регіону / [Костоґріз М. А., Люткевич О. М., Пушак Я. Я. та ін.]. Львів: Інститут регіональних досліджень НАН України, 2009. 134 с.
9. Людський капітал регіонів України в контексті інноваційного розвитку: [монографія] / [В. П. Антонюк, О. І. Амоша, Л. Г. Мельцер та ін.]. Донецьк: Інститут економіки промисловості НАН України, 2011. 308 с.

FINANCIAL MARKET STABILITY ESTIMATION MODELS

*Lidia Guryanova¹, Vladislav Polianskyi², Stanislav Milevskyi³
Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics
Kharkiv, Ukraine*

*¹guryanovalidiya@gmail.com, ²vladislav.polya94@gmail.com,
³MilevskiySV@gmail.com*

Abstract. The problem of macro systems security subsystems transformation in the conditions of increasing turbulence is considered. Particular attention is paid to assessing the stability of financial markets, as one of the most “vulnerable” channels of external stress/infection for “shocks”. A methodological approach to the development of financial market stability models is proposed. The implementation of the models made it possible to single out macro-regions with high, medium and low levels of financial market stability. The results can be used to further identify the types of “shocks” that have a destabilizing effect on macroeconomic stability.

Key words: macro-system financial security, stock market financial security, “shocks”, stability, fractal analysis, cluster analysis.

The current stage of economic development is characterized by permanently recurring financial crises, which leads to increased attention to the problem of financial security systems transformation. The basic mechanism of such subsystems, which largely determines the quality of management decisions, is the predictive analytics mechanism. The latter is aimed at the formation of adequate forecasts of the impact of threats, “shocks” on the dynamics of financial indicators for different forecasting horizons, allowing to assess the effects of the “shocks” in the short term and to optimize financial security management parameters, which makes it possible to “keep” the target indicators of financial security in given range in the medium and long term.

The macro-level financial security system is a complex dynamic system that includes such subsystems as stock market financial security, inflation security, currency security, budget security, debt security, investment security, banking system

security, insurance market security [1]. As shown in [2], as one of the most “vulnerable” subsystems of financial security in modern conditions, it can be singled out the financial security of the stock market, which is one of the most important channels for transmitting external stress/infections. The priority of monitoring this channel to ensure financial stability determines a shift in the focus of current economic research towards the development of models for assessing the stability of financial markets.

It should be noted that the theoretical aspects of the financial markets stability were investigated in the works of such authors as R. Akhmetov, D. Lapovsky, I. Blagun, L. Petrova and others [3-6]. Applied aspects of modelling the stability of financial markets are widely reflected in the scientific economic literature and, in particular, in the works of M. Prudsky, I. Nekrasova [7-8]. Noting the unconditional effectiveness of the approaches proposed by the authors, it is necessary to note that the studies of the spatial aspects of the stability of the financial market and determining the most “vulnerable” to the “shocks” of the stock security spatial channel are poorly addressed.

The paper proposes models for assessing the stability of financial markets, which, based on the methods of fractal and cluster analysis, make it possible to increase the scientific feasibility of forecasting and assessing the likelihood being infected by a crisis by partner countries or countries belonging to a cluster similar in terms of socio-economic development. The methodological approach to the development of models for assessing the financial markets stability includes such stages as: the formation of a system of stock markets dynamics development indicators; fractal analysis of stock indices time series; grouping of stock markets by level of sustainability. Below are the results of the implementation of each of the stages of the methodological approach.

At the first stage, a system of indicators for the dynamics of stock market development was formed. As initial data, we used statistical information on the values of stock indices of the G-20 countries in a daily context for the period from January 1, 2014 to June 2019.

At the second stage, a fractal analysis of the stock indices time series was held. The results of the Hurst indicator calculation for macro systems stock indices are given in Table 1.

Table 1. The values of the Hurst indicator

Country	Index	Hurst indicator					
		2015	2016	2017	2018	2019	2019
Australia	ASX	0,684	0,873	0,856	0,880	0,884	0,881
Argentina	S&P Merval	0,839	0,845	0,849	0,871	0,883	0,847
Brazil	Bovespa	0,829	0,831	0,812	0,864	0,878	0,880
Great Britain	FTSE 100	0,778	0,807	0,856	0,851	0,871	0,872
EU	Euro Stoxx 50	0,772	0,845	0,848	0,825	0,825	0,815
India	BSE Sensex 30	0,851	0,845	0,812	0,832	0,874	0,881
Indonesia	JKSE	0,826	0,857	0,816	0,850	0,872	0,879
Italy	FTSE MIB	0,822	0,843	0,857	0,855	0,844	0,839
Canada	S&P/TSX Composite	0,821	0,846	0,845	0,839	0,853	0,878
China	SSE Composite	0,975	0,899	0,875	0,876	0,858	0,849
Mexico	S&P/BMV IPC	0,840	0,819	0,814	0,864	0,873	0,875
Germany	DAX	0,744	0,857	0,826	0,849	0,874	0,874
South Africa	FTSE/JSE	0,828	0,806	0,801	0,797	0,857	0,860
South Korea	KOSPI	0,830	0,788	0,754	0,851	0,879	0,875
Russia	MOEX	0,751	0,849	0,877	0,886	0,886	0,884
Saudi Arabia	Tadawul	0,824	0,797	0,881	0,884	0,876	0,877
USA	Dow Jones IA	0,812	0,842	0,804	0,866	0,876	0,890
Turkey	BIST 100	0,837	0,829	0,807	0,848	0,875	0,879
France	CAC 40	0,792	0,859	0,849	0,835	0,870	0,873
Japan	Nikkei 225	0,813	0,868	0,851	0,823	0,862	0,867

As can be seen from the Table 1, the simulation results allow to conclude that the stock markets of the analyzed countries are quite stable in the short term.

At the third stage, using cluster analysis methods, were developed models for grouping countries by the level of financial markets stability. The classification denogram is shown in Fig. 1.

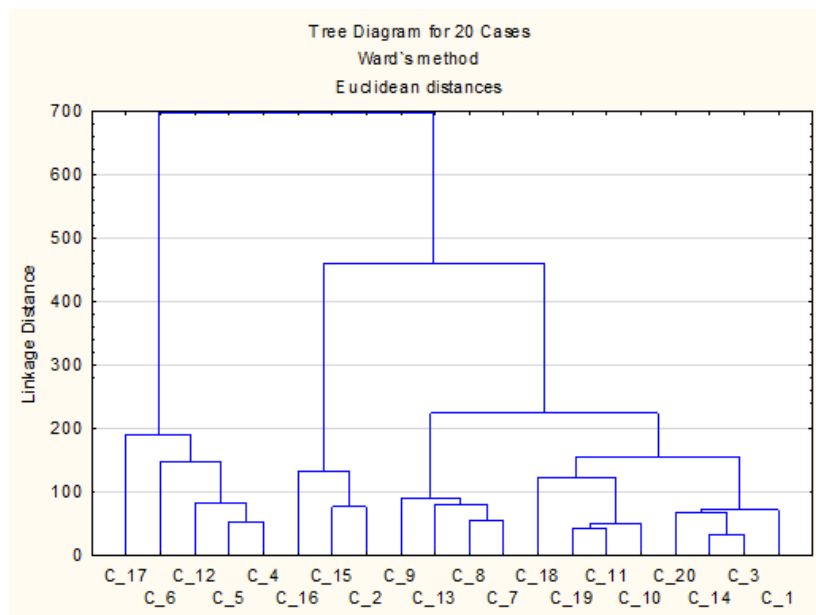

Fig. 1. Classification dendrogram

The composition of the clusters found using the method of "k-means" is presented in Table 2.

Table 2. Grouping results

High stability	Good stability	Satisfactory stability
Brazil, Great Britain, India, Indonesia, Canada, Mexico, Germany, South Korea, Russia, USA, Turkey, France, Japan	Australia, Argentina, Saudi Arabia	China, EU, Italy, South Africa

Thus, the stock markets of the main trading partners of Ukraine, such as the EU countries and China, are characterized by a low stability level. At the same time, a fairly high stability level is characteristic for the stock markets of Russia and the United States. The direction of further research is to determine the types of “shocks” that have a destabilizing effect on the countries macroeconomic stability in different groups.

References

1. Guryanova L. S. Conceptual approaches to modeling the financial security of the state / L. S. Guryanova, V. V. Nepomnyaschiy // *Problems of Economics*. – 2012. – № 4. – P. 232-236
2. Guryanova L. S. Models for the analysis of the state’s financial security indicators dynamics / L. S. Guryanova, T. S. Klebanova, S. V. Milevskyi, V. V. Nepomnyaschiy, O. A. Rudachenko // *Financial and credit activity: problems of theory and practice*, 2017, 1 (22), 254-265 Available from: <http://fkd.org.ua/>.
3. Akhmetov R. R. On the nature and main factors of stability of the region financial market / R. R. Akhmetov // *Finance and Credit*, – 2009. – № 19 (355). – P. 5-9.
4. Lapovskyi D. M. Stock market as a factor of economy growth / D. M. Lapovskyi // *Herald of Pryazovstatetech.un-ty. Series: Economic sciences*. – 2015. – Iss. 29. – P. 318-324.
5. Blagun I. S. Modeling Stock Market Development Processes: A Monograph / I. S. Blagun, I. V. Burtnyak; Prykarp. nat. un-ty n. after V. Stefanyk. – Ivano-Frankivsk: Viktor Dyakiv, 2011. – 155 p.
6. Petrov L. F. Nonlinear dynamics methods as tools for managing economic efficiency / L. F. Petrov // *Effective crisis management*. – № 2. – 2011. – P. 58-67.

7. Prudskiy M. V. Fractal analysis of financial markets / M. V. Prudskiy // Information systems and mathematical methods in economics. – 2012. – № 5; [Electronic resource]. – Access mode: <http://ismme.esrae.ru/pdf/2012/5/331.pdf>.
8. Nekrasova I. V. Hurst indicator as a measure of fractal structure and long-term memory of financial markets / I. V. Nekrasova // International Scientific Research Journal. – 2015. – № 7 (38), p. 3. – P. 87-91.

OBSTACLES AND FACTORS OF MEDICAL SERVICES TRADE

Tetyana Kaminska¹, Nataliya Martynenko²

*¹Yaroslav Mudryi National Law University, ²Kharkiv National Medical University
Kharkiv, Ukraine*

¹kamtm@ukr.net; ²nmartynenko@ukr.net

Abstract. This publication deals with the main factors and obstacles influenced on the formation of the market for medical tourism services in Ukraine. Low mobility, disunity and imbalance with complementary tourism services are obstacles for the export of medical and recreational services. As far as international health business is concerned that it is growing rapidly, and there are factors influenced for the development of it. Authoresses mentioned the competitive advantages of medical and recreational services, which include not just the price, quality and variability of services, lack of queues, but also comfort and favourable climate, good landscape and roads, railways and architectural monuments.

Key words: medical tourism, competitive advantages, international healthcare business, variability of services.

The main peculiarity of the public health development compared to other spheres of economic activity for a long time had been territorial one bounded to a particular state. This process was investigated in the scientific literature mostly in national, rather than international survey. However, globalization and the development of post-industrial economy, restructuring of world trade in favour of services forced to look at this kind of social-economic activity differently. First of all, health care is one of the pillars of Global Competitiveness Index, so a priori cannot be limited by national frames. Secondly, international competition is developing in the market for tourism services, including medical tourism. It encourages economic science to generalize factors, which allow the company or the state to export medical services, to satisfy international demand for them, and to conquer certain segments of the global market.

It is necessary to emphasis, that export of medical services unlike goods implies their provision directly on the territory of the definite state. Services have no material

substance and they do not require storage and transportation. They cannot be moved from one country to another as a commodity. Service territoriality increases regional budgets, gross regional product and employment, creates new markets, and promotes competition. It plays a significant role in the context of the global trend of decentralization of the economy, which is also rapidly developing in Ukraine and needs the improvement the use of local resources.

Low mobility is an obstacle for the export of medical and recreational services and their limited recreational supply. They are usually local in nature. However, the presence of rare, unique healing natural and professional resources, which are lacking in other countries, is attractive to foreigners. Non-traditional medicine, which uses climate and terrain, stimulates the development of international healthcare business. Ukraine has such a rich natural potential.

Another obstacle to the export of medical services in Ukraine is their disunity and imbalance with complementary tourism services. In fact, together they enhance the beneficial effect for patients, as they add to the treatment a vivid impression of visiting a new country. The competitive advantages of medical and recreational services include not just the price, quality and variability of services, lack of queues, but also comfort and favourable climate, good landscape and roads, railways and architectural monuments. Costs, for creation of one workplace in tourism infrastructure are essentially smaller than in industry.

The difference in the cost of production and the expenses for treatment is a main factor for the development of international health business. The fact is that in developed countries it is growing rapidly. This trend is inherent to the USA especially. Thus, according to OECD data, the share of US health care spending in GDP increased almost twice between 1980 and 2017 (from 8.75 to 17.1%) [1]. What are the factors behind this trend? Firstly, it is the rise in the cost of new medical technologies, the fashion for new types of examination and treatment, the aging of the population, the emergence of new diseases, including gerontology ones, and the increase the outlays for the elaboration of new drugs. By the way, aging of the population is common problem to many countries, not just for the developed ones. According to the UN, life expectancy for the globe has generally increased for 7 years in the period between 1990 and 2016 [2]. The monopoly of pharmaceutical TNCs, their aggressive and expensive market promotion increases prices and the cost of treatment respectively. The asymmetry of information on the quality of patient

care is the favourable environment for the rising expenses. It allows doctors unjustifiably increase their number and results the growth of the cost of treatment. It becomes an obstacle for patients, their employers, and social funds and companies.

Even the US public health sector and mandatory health insurance in European countries do not stop medical tourists from these countries. Firstly, the US government does not cover the full cost of patients expenditures and leaves the franchise (as well as private insurance companies). Secondly, obtaining insurance is often over-burden by bureaucracy and procrastinations. In fact, bureaucracy is caused by careful and slow approval of new medicines and treatment methods by the U.S. Food and Drugs Administration. It is also very expensive process for pharmaceutical companies. All these factors are shifting the demand of US citizens for foreign treatment. In the European region, there is another factor (huge queues in hospitals) influenced a lot for the attractiveness of healthcare abroad. Therefore, solvent patients who find foreign countries as a place of treatment for their chronic illnesses without waiting lists and cheaper than in their home private clinics prefer and choose such kind of care.

They also go abroad to avoid the leakage of confidential information, especially public women. The quality of life and the desire to stay young longer drive many people's demand for cosmetic procedures, plastic surgery, dental and ophthalmic services. Weight loss programmes, face and body shapes adjustments are very popular among women. The appearance of a rich woman becomes a spending item similar to vacations expenditures or buying of jewelry. Demand for infertility treatment is on the rise and childbirth services are also popular. To this should be added the ethical component of medical practice such as high level of doctors' attention, their personal responsibility and detailed clinical test samples.

The development of IT technologies is one more factor in the development of international healthcare business. It helps to minimize the asymmetry of treatment quality information, which is a very sharp problem in the healthcare market in developed countries. Moreover, patients can estimate their solvency and choose the optimal variant of medical trip on-line. In 1990 there was not any information of possible treatment abroad, nowadays it is usual and is used very often. And, of course, modern air transport and jet aviation are significant for the development of international healthcare business.

Prospects are open for Ukrainian agents in this market, because they have absolute and relative competitive advantages of medical services. The demand for in vitro fertilization, dentistry, including cosmetic and implantation, as well as for author's dentistry, all types of dental rehabilitation, and treatment in combination with medical sleep is increasing in Ukraine. There is an international demand for ophthalmic treatment, pediatric cardiac surgery, MRT diagnostics, aesthetic medicine and cosmetology, plastic surgery in this country. As a rule, this demand originated from Ukrainian diaspora emigrants of Canada and the United States as well as from citizens of the neighbouring foreign countries. The interest of patients from far abroad to the unique treatment by stem cells is growing nowadays.

Medical tourism infrastructure in Ukraine develops rapidly. It includes marketing services, provider companies or service departments oriented on foreign patients. Medical institutions also started to improve service and they also are working out a transparent marketing model for attracting of foreign patients. Decentralization and autonomization of medical institutions, their transformation into non-profit enterprises is favourable condition for such strategy. Profitability of inbound medical tourism in Ukraine is climbing annually, private investments in public health rose substantially and this offsets the lack of public funding for the medical sector.

References

1. Statistical Yearbook of Ukraine / State Statistics Service of Ukraine. – Kyiv, 2018. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (Date of appeal: 26. 03. 2019).
2. OECD Health Data. Health expenditure indicators. URL: https://ukrstat.org/en/druk/publicat/kat_u/2018/zb/11/zb_seu2017_e.pdf.
3. Human Development Indices and Indicators 2018. Statistical Update. URL: http://hdr.undp.org/sites/default/files/2018_human_development_statistical_update.pdf.

PROBLEMS OF DEVELOPMENT OF HOTEL BUSINESS IN UKRAINE

Olena Kazanzhy

Odesa National Economic University

Odesa, Ukraine

lena.kazanzhy@gmail.com

Abstract. The article describes the development of the hotel industry, analyzes the main factors that affect the prospects of the industry. The thoughts of experts about the problems of the sphere and the ways of their solution are analyzed. The position of Ukraine in the tourism business of Europe and the world is determined, the bottlenecks of the economic development of the industry are analyzed, including: low level of competition among the objects of the industry, inconsistency of the prices to the quality of the provided hotel services, insufficient quantity and inadequate level of personnels training for the hotel industry, imperfection of industry statistic's forms.

Key words: hotel business, hotels, tourism, destinations.

The hospitality industry is a powerful system of economy of a region or tourist center and an important component of the tourism economy of Ukraine. The hotel business in Ukraine is characterized by dynamic development and it is becoming an important factor in the cultural and economic development of the country. According to the international standards, the main task of the hotel business sphere must be creating competitive advantages and increasing of competitiveness, looking for the new ways of development, updating the competitive policy taking into account the specificity of the hotel services market [5, p. 185].

Ukraine has strong objective premises to become one of the leading tourist countries in the world. However, despite the high potential of tourism resources, our country is not even included in the ranking list, which includes 75 countries that receive the highest income from tourism, since the share of tourism in the country's economy is extremely low. In Ukraine, tourism accounts for less than 1% of total GDP (in European countries – 10%), and the share of exports of tourism services in

the structure of exports of goods and services in Ukraine is 0.7% (in European countries – 30%) [5, p. 94]. In this way, in fact, it is worth focusing not only on identifying perspective market segments, but also identifying problems that interfere the promotion and advertising of Ukraine's hospitality services market, and the growth of profits from this sphere of activity.

Among the most significant problems that negatively affect the hotel business in Ukraine, researchers focus on the following:

- low level of competition in the hotel market due to the lack of corporate standards for hotel quality management (so the Ukrainian hotel market is characterized by unmet demand and limited supply);

- insufficient number of hotels due to significant barriers of entering the hotel services market in Ukraine, which prevents the development of hotel industry, entering the domestic market of well-known hotel operators, creating national hotel chains, etc.;

- inconsistency between the prices and the level of quality of hotel services provided, which is caused by both inadequate government regulation of this sphere and low level of differentiation of hotel services;

- insufficient number and inadequate level of personnel's training for the hotel industry;

- limited practice of using electronic and automated hotel reservation systems and the latest technologies in the process of providing services in the hotel sphere;

- unresolved problem of occupancy and quality maintenance of hotels and other accommodation establishments [3, p. 323];

- under-utilization of the potential of hotel enterprises, especially in the context of business and congress tourism development;

- poor condition of urban infrastructure and, first of all, its transport component;

- regulatory issues (for example, the lack of categorization and monitoring the standards observing for a long time, which has led to the high level of unfair competition and uncontrolled using of stars in hotel positioning, etc.);

- lack of a complex approach to determining the nature and specificity of a particular region as a tourist destination;

- lack of a coherent policy of popularization and promotion of tourism products;

- imperfection of forms of industry statistics and the lack of complete analytics of the development of the industry, which doesn't let developing of strategic plans for progressing of enterprises [4, p. 195].

To solve these and other problems of the industry it is necessary to:

- create a favorable investment climate at the macro level (attractive and predictable conditions of economic activity in the country) and micro levels (taxes, customs and other privileges for the enterprises that specialize in hotel services) in order to attract domestic and foreign capital;

- direct involvement and support of the government in the implementation of large-scale investment projects;

- increasing the list of additional services;

- improving the quality and culture of service [5, p. 188].

Conclusions. The process of forming the competitiveness of hotel services is time consuming and makes the hotels constantly work to improve their activity because most of the resources that create competitive advantage are easily accessible to competitors. There are a lot of problems on the way of development of the hotel sphere in Ukraine and they have both global (for example, socio-political situation in the country) and local character. There are many marketing tools available to increase the competitiveness of the hotel business. Among them: the introduction of new information technologies, neuromarketing, new types of advertising, action policy, loyalty policy and others. A popular variant of the promotion policy in the hotel business is holding various promotions, competitions, holidays, parties that attract the attention to the establishment.

References

1. Волковська Я. В. Тенденції розвитку готельно-ресторанного бізнесу в Україні. – Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. 2015. Вип. 12. С. 82-85.
2. Лупич О. О. Формування конкурентоспроможного готельного господарства регіону: дис. ... канд. економ. наук: 08.00.05 / Лупич Олена Олександрівна. Ужгород, 2017. 279 с.
3. Мігущенко Ю. В. Державне регулювання туристично-рекреаційної сфери України як передумова підвищення конкурентоспроможності туристичної

галузі. – Проблемы развития внешнеэкономических связей и привлечения иностранных инвестиций: региональный аспект. 2007. Вып. 3. С. 317-325.

4. Подлепіна П. О., Євтушенко О. В., Чуєнко І. А. Сучасний стан та перспективи розвитку готельного господарства в Харківській області. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм». Випуск 6. 2017. С. 191-197.

5. Ткаченко А. М., Лелі Ю. Г. Проблеми та перспективи розвитку готельного бізнесу в умовах сьогодення. Причорноморські економічні студії. Випуск 12-1. 2016. С. 185-188.

ANTI-CRISIS COMPONENT OF ECONOMIC SECURITY OF ENTERPRISE: THEORETICAL ASPECT

Marta Kopytko, Michael Daniv
Lviv State University of Internal Affairs
Lviv, Ukraine

Abstract. The theoretical aspects of crisis management in the process of ensuring the economic security of the enterprise are analyzed. The stages of the crisis and their impact on the level of enterprise security are analyzed, the dominant factors that determine the onset of the crisis are identified. The relationship between risk management and the process of minimizing the impact of internal and external threats from the point of view of economic security has been investigated.

Key words: crisis, anti-crisis management, anti-crisis procedures, economic security of enterprises.

An enterprise crisis is a crisis of its economic security. When cash is sufficient, the crisis is implicit. If, however, this is a fact of insufficient funds of the enterprise to meet its current economic and financial needs, then the crisis goes into an explicit or acute phase. Accordingly, it is proposed to identify the following stages of crisis development:

- a potential crisis,
- hidden crisis,
- an acute crisis that can be overcome,
- an acute crisis that cannot be overcome [1].

For each of these stages of the crisis there are specific forms, signs of beginning and end. For each stage of crisis there is a specific orientation and specificity of implementation of anti-crisis procedures. Thus, if in the early stages of the crisis (potential and hidden) we are talking about avoiding conflict, at the stage of acute crisis that can be overcome – about solving the conflict through satisfaction of mutual interests of the parties, then at the stage of acute unresolved crisis – the solution of conflict is ensured by suppression of interests an enterprise that failed to satisfy the

creditors' claims and was declared insolvent. The set of forms, methods and procedures used to prevent and / or resolve the enterprise conflict with the external environment is the basis of crisis management.

Crisis procedures at the stage of a potential crisis are focused on anticipation and prevention of crisis situations in the enterprise. They have been implemented since the establishment of the business entity and include, first and foremost, the identification of elements and areas of crisis activation. In relation to the enterprise, the whole set of elements of crisis activation can be divided into exogenous and endogenous components. Exogenous elements of activation combine the main potential sources of crisis, which are external to the enterprise environment.

Endogenous elements are the main factors in the internal environment of the enterprise itself. The impact of the presented elements is carried out in certain areas or areas of activation. Within each of the activation areas, there are sources of crisis activation.

Another component of anti-crisis procedures at the stage of potential crisis is to determine the mechanism of crisis activation along the line: deviation in the sphere of activation (sources of activation) – deviation of volumetric indicators of activity of the enterprise – deviation of performance indicators of the enterprise – insolvency of the enterprise. In this case, we are talking first of all about the deviation, whose amplitude is significantly higher than the average value and has a tendency to increase. In the face of a potential crisis, there are real opportunities to conduct such long-term anti-crisis procedures as:

- diversification of activities;
- working capital replenishment by increasing the authorized capital;
- change of the organizational structure of the enterprise, preparation of new command staff, retraining of personnel and their psychological reorientation;
- search for optimal model of development, identification of potential partners;
- resuscitation, rehabilitation and re-profiling of existing productions, change of activities;
- active marketing, formation of a market data base on market conditions, exploration and conquest of new markets, formation of its own sales base;
- updating the range, maximizing production volumes of promising products and providing them with orders;
- reduction of resource and labor input of production;

- provision of activities with intangible assets (licenses, patents);
- adjustment of management and financial accounting [2].

The focus of anti-crisis procedures at the stage of the hidden crisis of the enterprise consists in timely recognition and prevention of crisis tendencies of functioning. According to the stated orientation of these procedures there are two components: assessment of the probability of bankruptcy of the enterprise and development of measures that minimize this probability.

A number of quantitative indicators can testify to the likelihood of bankruptcy with a high degree of probability. The whole set of indicators used to quantify the rising threat of insolvency can be grouped into a number of paths. The first outline is characterized by a cumulative increase in the negative dynamics of enterprise performance. Crisis symptoms are usually attributed to a decline in profitability, a reduction in the company's market share and a loss of liquidity. The indicators of the second circuit allow you to more objectively monitor the negative trends in the enterprise. Such indicators include a number of volumetric and structural financial indicators of net cash flow, capital structure of the enterprise, the composition of the financial liabilities of the enterprise in terms of their maturity, the composition of the assets of the enterprise, the composition of current expenses of the enterprise, the level of concentration of financial transactions in the area of increased risk, as well as the bankruptcy rate and the company price. In practice, the formation of a crisis situation at the enterprise is the result of simultaneous influence of a set of factors. Therefore, more objectively about the threat of insolvency allow us to state the multiplicative indicators that characterize the cumulative impact of these factors. These indicators can be combined into the third bankruptcy risk assessment circuit. The fourth outline is represented by the indicators of the structure of the balance: the ratio of current liquidity, the coefficient of security of own funds, the coefficient of recovery of solvency, the factor of loss of solvency [3].

Accurate, comprehensive, timely diagnosis of the status of the business entity is the basis for the development and implementation of a set of measures aimed at overcoming the negative trends of enterprise development and the development of a program for its stable development. This task is solved primarily by consolidating management efforts to reduce costs, get rid of surplus assets, and strengthen cash flow controls. All these measures are integral attributes of the austerity regime. At the same time, a series of measures for the restructuring of receivables is underway. For

each company, there are priorities in terms of composition and order of events. One of the most promising forms of comprehensive regulation of these measures is the constantly updated plan of financial improvement of the enterprise.

The untimely detection of signs of a crisis, as well as the delay in the implementation of appropriate measures to prevent it, can lead to the transition of the enterprise to the next, deeper and more obvious stage – a crisis stage that can be overcome. An outward sign of this stage of the crisis is the lack of funds of the enterprise to cover its current economic and financial needs. A default of more than 3 months can serve as a basis for the creditors to file a declaration of recognition of the debtor bankrupt and open a bankruptcy case, which may lead to liquidation of the enterprise. In order for this not to happen, the company needs to take emergency measures to solve problems with creditors in the shortest possible time. The number of urgent anti-crisis procedures implemented by an enterprise in the stage of acute crisis that can be overcome include: pre-trial rehabilitation, prompt measures to increase cash, restructuring of accounts payable, extraordinary organizational measures. The very limited timeframes for implementing these procedures determine the time when they are practically in parallel, although priority must be given to those that are the least detrimental to the enterprise.

Recently, there has been a special proliferation in management practice, where the focus is on the security of financial and economic activity of the enterprise, have received risk management (risk management) and crisis management, in connection with which the essence of economic security management is considered as the essence of these categories.

Investigating the relationship between economic security and risk theory, it can be noted that the notion of risk and danger that characterizes business activity are different aspects of one problem. The first aspect is studied in the framework of the theory of business risk, and the second – the theory of economic security. In practice, the implementation of risk management and economic security management is usually the only process.

The essence of risk management, from our point of view, can be revealed as a process of preparation and implementation of measures aimed at reducing the risk of making a wrong decision and reducing the possible negative consequences of undesirable developments in the implementation of management decisions.

The theoretical and methodological provisions of risk management are used as a basis for implementing the process of managing economic security. The main purpose of this process is to ensure the resilience of the enterprise and its ability to withstand adverse situations.

In some cases, the essence of managing the economic security of the enterprise is revealed through the concept of "crisis management". It is believed that the main thing in crisis management is to provide conditions where financial difficulties cannot be permanent, stable. At the same time, the management mechanism of eliminating emerging problems should be established before they have not accepted irreversible character.

Thus, we can conclude that the essence of managing the economic security of the enterprise in the context of crisis management are actions to eliminate the effects of the crisis and prevent its implementation through the use of a set of special forms and methods of financial and economic activity management.

References

1. Ivanyuta S. (2007) *Anti-crisis management of the enterprise*. Kyiv: Center for Educational Literature.
2. Elements of financial management. Enterprise Financial Service URL: <http://uadoc.zavantag.com/text/29622/index-1.html?page=4>.
3. Ligonenko L. (2005) *Anti-crisis management of the enterprise: a textbook*. Kyiv: Nat. trading econ. Univ.
4. Zorin S. Anti-crisis management of the enterprise. URL: [http://www.managment.aaanet.ru/management/ antikrizisupr.php](http://www.managment.aaanet.ru/management/antikrizisupr.php).

ACADEMIC MOBILITY OF UKRAINIAN STUDENTS IN THE CONDITIONS OF INTERNATIONAL EDUCATION

Maryna Kovbatiuk¹, Vladyslava Shevchuk², George Kovbatiuk³

State University of Infrastructure and Technologies

Kyiv, Ukraine

¹mvkov58@gmail.com, ²wladka@ukr.net, ³bot1799@protonmail.com

Abstract. The analysis of the current state of academic mobility in Ukraine under the influence of internationalization processes is carried out. The statistics on the status of academic mobility in Ukraine are presented.

Key words: academic mobility, educational space, institution of higher education.

Open educational space provides increase of student mobility and cooperation of teachers of different specialties, universities of different countries. Academic mobility for all participants in the educational process is one of the components of internationalization.

Academic mobility is the opportunity to study one or more semesters in another higher education institution during the study period, where specialists in the same specialty are trained, with credits (credits) and periods of study; more effectively develop personal intellectual potential. Academic mobility is a dynamic phenomenon, a form of internationalization of education that promotes the integration of the individual into the international education system. It is characterized by the following features: an important component of the process of integration of higher education institutions into the international educational space; the period of study of a student in a country of which he is not a national; departure of a certain number of students for study abroad; an important qualitative feature of the European space, which involves the exchange of people between higher education institutions and between states; it is an opportunity to choose the best training options for the training of a modern specialist [4]. It is worth noting that in the world, academic mobility is systematic, organized at the state policy level. Unfortunately, it remains a spontaneous and individual phenomenon in Ukraine.

G. Korchova states that the number of Ukrainian students in a particular country is usually influenced by the size of the Ukrainian diaspora, the quality of education, cultural proximity, the cost of education, the cost of living, and the level of remuneration. Ukrainian students usually go to countries close in language and culture to a large contingent of Ukrainians [5].

The number of students from Ukraine who study abroad is shown in Figure 1.

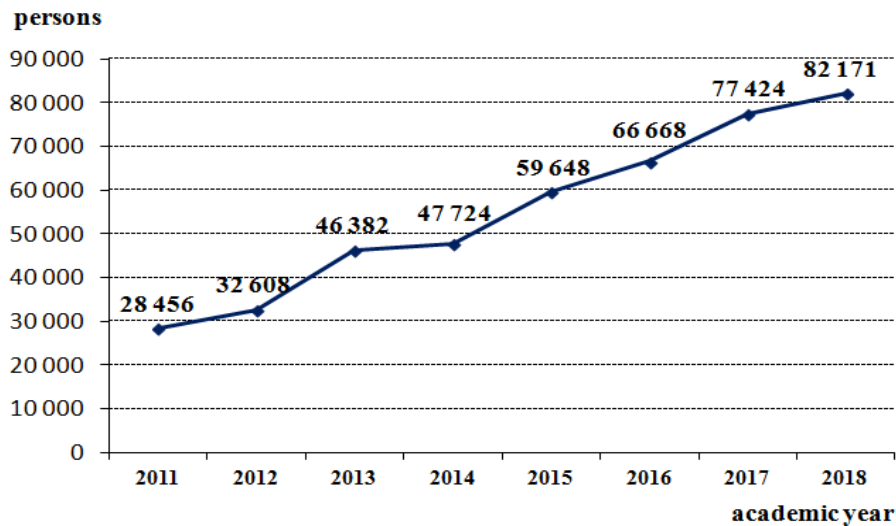

Fig. 1. Number of Ukrainian students abroad in 2011-2018, persons

Source: compiled by the authors based [3; 6]

In the academic year 2015/16, the number of Ukrainian students abroad was 66,668. Poland, Germany, Russia, Canada, Italy, the Czech Republic, the USA, Spain, Austria, France and Hungary were among the most desirable countries for learning. Growth dynamics from 2009 to 2016 amounted to 176%. Comparing the last two years, the increase is almost 20% or 10 934 people. Moreover, 2/3 of this increase was made up of Ukrainians studying at Polish universities. They showed the most rapid increase, both in absolute and relative terms, from 22 833 to 30 041 persons (almost 32%). Canadian, Slovak and Italian universities also showed significant relative and absolute growth in Ukrainian students. The growth of Ukrainian students in Russian universities has slowed somewhat, their number has increased slightly more than a thousand people. Recall that such growth is not characteristic of previous years to the Russian aggression. Therefore, it is, most of all, the result of the forced migration of Ukrainians of introductory age from the temporarily uncontrolled territories of Donetsk and Luhansk regions to Russia. In the global population of non-national students, in 2016, Ukrainians made up just over one hundredth [2].

In the 2016/17 academic year, 77 424 students from Ukraine studied at foreign universities. Most often they went to higher education in Poland, Russia, Germany, Canada, the Czech Republic, Italy, the USA, Spain, Austria, France and Slovakia. In general, the number has more than tripled in the last nine years – from 24 104 to 77 424 people. Poland, Russia, the Czech Republic, Slovakia, Austria, Italy, Spain, Canada and Bulgaria provided the largest increase [1].

The CEDOS analytic center, having data for 2017/18 from 29 countries and assuming that the number of students from Ukraine will not decrease in other countries, predicts that the final number of Ukrainian students at foreign universities in 2017/18 will be at least 83,000.

In the 2018/19 academic year, the CEDOS analytic center think tank is submitting data for the 2016/17 academic year, as statistical data collection in different countries takes a different amount of time. In most countries this is one year, but in some countries they give access to data in one and a half or two years. Therefore, as of December 2018, most countries have the most recent data available for 2017/18, but there are a small number of countries where the most recent data is still 2016/17. These include the United Kingdom, Belgium, Spain, Canada, Slovenia, France, and Sweden. There are also countries, such as Greece, where access to data is simply difficult because of political or economic circumstances, so collection is longer.

In recent years, students from Ukraine have been strategically important to Poland, where they account for 55% of all foreign students. Given that most of them pay independently for education and accommodation, these are important investments for Poland, which offset the demographic decline and the departure of Polish youth to higher education institutions in other EU countries. Polish institutions will continue to actively recruit in Ukraine to retain or even increase its volume.

A similar situation is in Slovakia, where the Ukrainian student population is already 30% in the 2018/19 academic year. The only difference is that almost all of them study at the expense of the Slovakian budget, that is, they, like Slovak citizens, bring budgetary funds to Slovak universities, but often pay for their accommodation out of pocket. The rapid increase in the number of Ukrainian students also indicates their importance for Bulgarian universities, especially for undergraduate programs, where people with a certificate of Ukrainian school make up almost 20% of all who have completed secondary education outside Bulgaria [1].

These data illustrate in detail the main trends in educational migration from Ukraine. The main conclusion is that these processes will continue to grow. This is due to many factors, including the Ministry of Education and Science of Ukraine. Unfortunately, it encourages our students to go abroad to study, and they do not always return to Ukraine.

Over the past three years, the number of Ukrainian students in Poland has increased by 7,739, or 25,8%; in Germany – by 300 people or 3,3%; in Canada, the United States and Australia – by 847 or 18,8%; in other countries – by 2 297 persons, or 14,9%. Only in the CIS countries there was a slight decrease of indicators by 361 persons, or 3% (Figure 2).

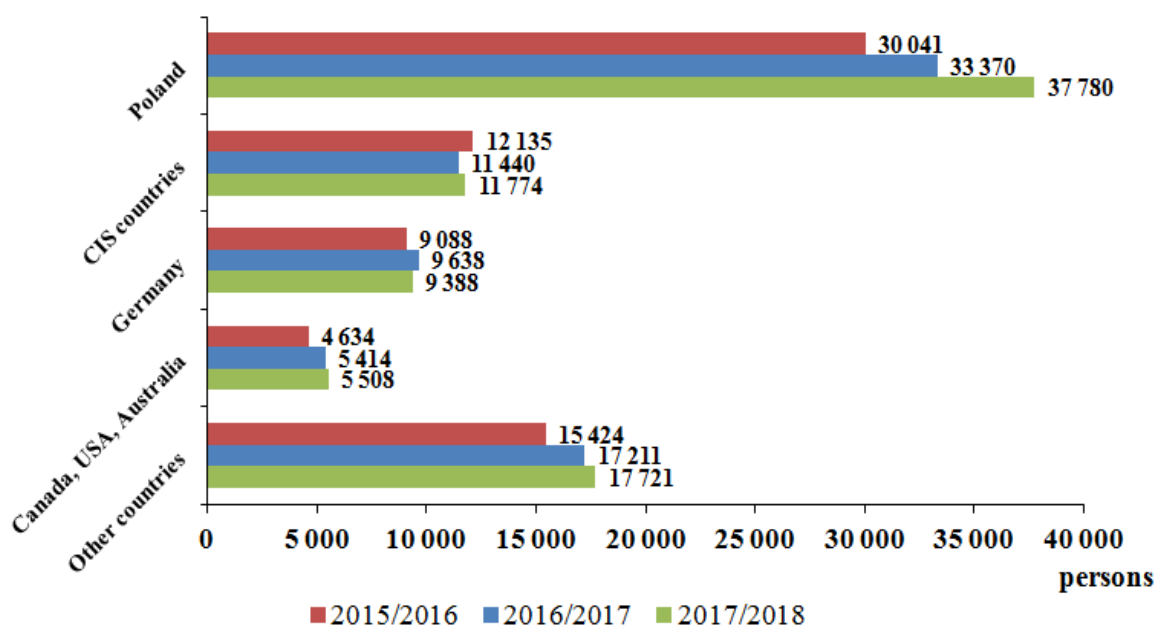

Fig. 2. Dynamics of the number of Ukrainian students abroad in 2015-2017, persons
Source: compiled by the authors based [1; 2]

The structure of the number of Ukrainian students by major groups of countries for 2015-2018 is shown in Figure 3.

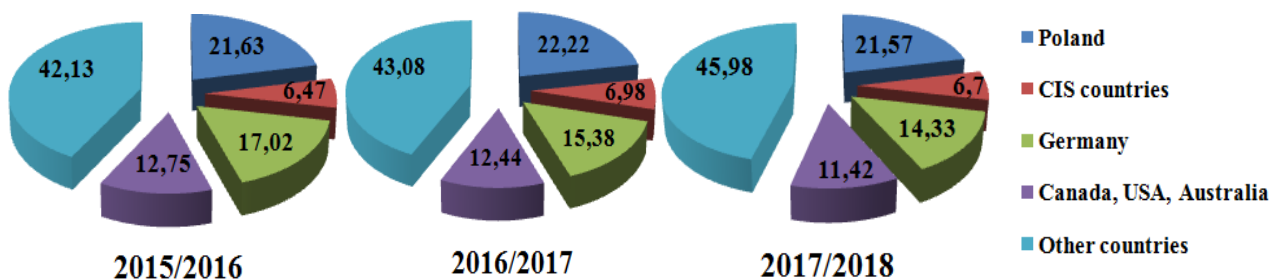

Fig. 3. Structure of distribution of Ukrainian students by countries of the world in 2015-2017, %

Source: compiled by the authors based [1; 2]

As we can see, the dynamics is quite stable, a slight decrease in the share of students studying in the CIS countries, by 2,69% increased the share of students in other structural groups.

So, the achievement of effective international academic mobility in the context of the Bologna Process in Ukraine is real only if the productive system of national academic mobility, its legal framework, organizational and economic mechanism, identification of sources of funding and readiness for partnership of the subjects of the academic exchange process are created.

References

1. Аналітичний центр CEDOS. Українське студентство за кордоном: дані до 2017/18 навчального року [Electronic resource]. – Mode of access: <https://cedos.org.ua/uk/articles/ukrainske-studentstvo-za-kordonom-dani-do-201718-navchalnoho-roku>.
2. Аналітичний центр CEDOS. Українські студенти за кордоном: факти та стереотипи [Electronic resource]. – Mode of access: <https://cedos.org.ua/uk/articles/ukrainski-studenty-za-kordonom-fakty-ta-stereotypy>.
3. Гнатюк Т. О. Освітня міграція з України: сучасні тенденції [Electronic resource] / Т. О. Гнатюк. – Mode of access: <http://www.vestnik-econom.mgu.od.ua/journal/2018/33-2018/13.pdf>.
4. Гуляєва Н. М. Мобільність викладачів і студентів: проблеми та орієнтири / Н. М. Гуляєва // Матеріали VI щорічної міжнародної конференції «Розбудова менеджмент-освіти в Україні», 17-19 лютого 2005 р., м. Дніпропетровськ: тези доп. – К.: Навч.-метод. центр «Консорціум із удосконалення менеджмент-освіти в Україні», 2005. – С. 76-81.
5. Корчова Г. Л. Академічна мобільність здобувачів в умовах сучасного освітнього процесу [Electronic resource] / Г. Л. Корчова. – Mode of access: http://visnyk.chnpu.edu.ua/?wpfb_dl=3294.
6. РБК-Україна. Кількість українських студентів, які виїхали на навчання за кордон у 2008-2013 рр. зросла в 1,5 рази – до 32,6 тис. [Electronic resource]. – Mode of access: <https://www.rbc.ua/ukr/news/kolichestvo-ukrainskih-studentov-vyehavshih-na-uchebu-za-15022014172500>.

SUSTAINABLE DEVELOPMENT AS AN INCREDIBLE COMPONENT OF ECONOMIC GROWTH OF UKRAINE

Viktoriia Kralia¹, Olha Podolska², Kateryna Bogomolova³

Kharkiv Petro Vasylenko National Technical University of Agriculture

Kharkiv, Ukraine

¹vkralya2905@gmail.com, ²o_podolskaya@ukr.net, ³a_bogomolov@ukr.net

Abstract. The reform and modernization of the Ukrainian economy, its integration into the world economy predetermine the need for review of the approach to the selection of new factors of sustainable development and creation of conditions for their use. It seems appropriate to take into account not only the drivers of economic growth, but also the conditions, mechanisms and tools by which these factors can be combined and best used. In view of the above, it becomes clear the need to identify the components of a balanced system, modern dominants and perspective directions of sustainable development of Ukraine in the global environment on the basis of analysis and evaluation of the development of Ukraine's potential.

Key words: State and regional administration of sustainable development, in particular environmental, economic, social direction.

According to the results of the Rio de Janeiro Conference in 1992, in adopting the Agenda for the 21st Century, the term "sustainable development" was defined as "development that meets the needs of the present, without compromising the ability of future generations to meet their own need".

All of the following definition is taken as a basis this interpretation of sustainable development. In total, following the publication of the report by the United Nations Economic Development Commission, "Our Common Future", scientists and analysts have proposed more than 70 definitions of the concept of sustainable development. Attempts to determine the content of this process by the scientific society have not had a positive result, on the contrary – new terms have emerged: balanced, sustainable, balanced, eco-development, etc.

Considering such variability in the understanding of the concept of "sustainable development" it can be argued that it is based on the integrity, stability, balance of the system with a certain set of components. Stability and stability play a key role in the formation of a balanced system of sustainable development of the national economy, as it is a unifying source of systems of different origins and an impetus for the development of the system. Stability is focused on the process of element formation and function, and stability reflects the process of communication and change, which can be characterized by synchronicity and consistency.

Ukraine already is working to establish sustainable development goals (SDG) for the 2016-2030 years, the relevant objectives and indicators for monitoring achievement.

Among the goals adopted at the UN Summit in the framework of the 70th UN General Assembly session in New York in September 2015 identified the following:

- overcoming poverty in all its forms and everywhere;
- overcoming hunger;
- achieving food security, improving nutrition and promoting sustainable development of agriculture;
- ensuring a healthy lifestyle and promoting well-being for all at any age;
- providing inclusive and equitable quality education and promoting lifelong learning for all;
- ensuring gender equality, empowering all women and girls;
- ensuring the availability and rational use of water and sanitation for all;
- ensuring access to affordable, reliable, sustainable and modern energy sources for all;
- promoting sustainable, inclusive and sustainable economic growth, full and productive employment and decent work for all;
- creating sustainable infrastructure, promoting inclusive and sustainable industrialization and innovation;
- reducing inequalities within and between countries;
- ensuring openness, safety, sustainability and environmental sustainability of cities and towns;
- ensuring the transition to rational consumption and production models;
- taking immediate action to combat climate change and its consequences;

- conservation and sustainable use of the oceans, seas and marine resources for sustainable development;
- protecting and restoring land ecosystems and promoting their rational use, rational forest management, combating desertification, halting and reversing (deploying) land degradation and halting biodiversity loss;
- promoting a peaceful and open society for sustainable development, ensuring access to justice for all and creating effective, accountable and participatory institutions at all levels;
- strengthening the means of implementation and intensifying work within the global partnership for sustainable development.

The implementation of the Sustainable Development Goals is achieved through the interaction of the three main subsystems, provided that the economic, social and environmental potentials are balanced. The most important prerequisite for identifying different types of potentials in the subsystems involved is the principle of integrity. Systematic approach in clarifying the nature of the national total capacity means the allocation of the individual subsystems and components, this implies interconnectedness of all potential elements that complement each other.

The leading place in the national capacity development takes social (human) potential. Being one of the most important and necessary resources for the development and functioning of the economy, the social potential of any society is an integral part of the overall national potential of the national economy. It combines labor and demographic potentials, and reflects the spiritual and moral aspects of life.

The economic potential of the national economy, as a condition for the reproduction of social production, is defined as the maximum use of its capabilities and resources to increase the satisfaction of society's needs. The economic potential of the country shows how much the national economy can meet the economic needs of society by producing material goods and providing services. This is accompanied by the use of the following resources: natural, industrial, material, labour, financial, scientific and technical, information and others. And given this understanding, economic potential includes those types of potentials that contribute to its systemic development, namely production, financial, information and innovation, scientific, technical, institutional potentials.

Non-compliance between the pace of economic development and the requirements of environmental safety, the dominance of high-tech industries with

high share of obsolete technologies, raw materials, export orientation, the militarization of production, the lack of a culture of labor and consumption, etc., have led to the development of a technogenic type of economic development.

As a result, the anthropogenic burden on nature is now approaching (and in some regions of Ukraine it is approaching) the limit of its ecological sustainability. It is followed by crisis and catastrophic changes in nature, which adversely affects the life of human and society. Therefore, not only natural resources but also destructive factors of functioning of the human-nature system (emissions of pollutants into the atmosphere and water objects, formation of industrial waste, degradation of land plots (sewage, erosion, etc.) should be allocated in the structure of ecological potential), environmental disasters (floods, landslides, etc.), the cost of eliminating environmental disasters, and the conservation of environmentally hazardous objects).

Consequently, the components of the potential can be interconnected, either directly or indirectly, through other components. The set of relationships transform the system capacity with a simple set of components in a single unit, determine its condition and structure. Thus, the existence of a cause and effect relationship, the intensive and irrational use of only one element of the potential can lead to negative trends in the system as a whole. And the interaction of all types of potentials involved occurs in the structure of hierarchical levels of the national economy.

ECONOMIC EFFICIENCY OF SWITCHGRASS SEEDS PRODUCTION IN UKRAINE

Maksym Kulyk¹, Ilona Rozhko²

Poltava State Agrarian Academy

Poltava, Ukraine

¹kulykmaksym@ukr.net, ²ilona.rozhko1@ukr.net

Abstract. Scientific work presents the results of multi-year research of switchgrass seeds yield depending on the cultivation agrotechnical measures and the range of varieties of foreign and Ukrainian selection. It has been established that switchgrass varieties Cave-in-Rock and Zoriane, as well as new Liniia 1307 produce the highest seed yields in Ukraine under the optimised cultivation technology. Variety Zoriane and Liniia 1307 provide the greatest economic efficiency according to gross profit from seeds sales and the level of production profitability.

Key words: switchgrass, varieties, yield, seeds, economic efficiency.

Weather conditions, agrotechnical measures of cultivation, varietal characteristics, as well as yield structure significantly affect the formation of switchgrass productivity. Yield structure includes productivity elements: plant density per unit area, the number and height of stems, the number and weight of seeds per panicle, the weight of 1000 seeds, etc. [6].

To obtain the high yields of biomass or seeds, it is necessary to ensure the most optimal correlation of all elements of the yield structure of energy crops, in particular, switchgrass, which is achieved by improving elements of the varietal technology [4].

A great number of foreign and Ukrainian scientific works, which substantiate the ways of using agrobiomass and phytomass of energy crops have been devoted to the study of the chosen issue [1. 5]. There is very little information on the energy and economic substantiation of switchgrass growing. The publications [2. 3] only determine the effectiveness of growing switchgrass varieties for biofuel purposes, and contain little information on the efficiency and profitability of seed production.

Therefore, to determine the economic efficiency of switchgrass seed production in the conditions of the Forest-Steppe of Ukraine, the experiment provided for:

- to establish the influence of cultivation technology on the yield of switchgrass seeds,
- to calculate the indicators of economic efficiency of switchgrass growing depending on the cultivation technology.

The economic evaluation of efficiency of switchgrass varieties growing for seed production purposes under the conventional and optimized cultivation technologies involves comparative evaluation of the main economic indicators.

The production cost of switchgrass growing (C_p , UAH/t) includes all expenditures, deductions, payments and depreciation.

The total cost of switchgrass seeds growing (C_t , UAH/t) is the sum of the production cost and additional costs.

Revenue from switchgrass seeds sales (R , UAH) is determined by multiplication of sale volume by seeds price.

Gross profit from the switchgrass seeds sales (P_g , UAH) is determined by dividing the revenue from the sales by the total cost of switchgrass seeds growing.

A level of production profitability (P , %) is the ratio of gross profit from sales to the total cost of growing seeds, expressed as a percentage.

The optimized technology of switchgrass growing for seeds combined: placement of energy plantation on the thoroughly prepared field using semi-fallow primary tillage system, spring cultivations, including pre-sowing cultivation and rolling before and after sowing the crop; sowing in the second decade of April with the seeding rate of 300 germinated seeds per 1 m² (5.7 kg/ha); wide-row method of sowing (60 cm), the application of spring nitrogen fertilization of plants with a nitrogen dose of 15-30 kg/ha of reactant, starting from the third vegetation year. Application of the proposed complex of agrotechnical measures, in comparison with the conventional technology of switchgrass growing in the conditions of the Forest-Steppe of Ukraine, allows to increase seed yields (Fig. 1) and raise the indicators of production economic efficiency (Fig. 2, Table 1-2).

Among the studied varieties, Liniia 1307, varieties Zoriane and Cave-in-Rock produce the highest yields under the conventional cultivation technology – 0.26; 0.25 and 0.21 t/ha, respectively, and under the optimized technology – 0.61; 0.53 and 0.50 t/ha respectively.

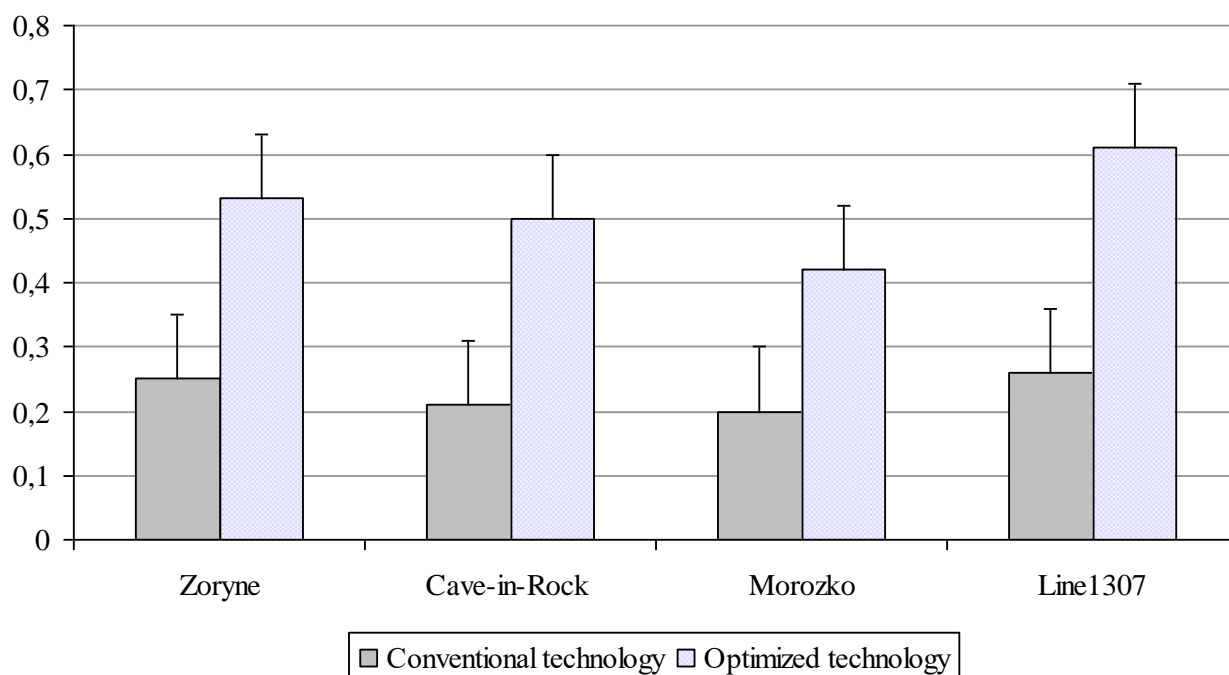

Fig. 1. Yield of switchgrass varieties seeds depending on the cultivation technology, 2015-2019.

Analysis of economic efficiency of switchgrass seed production under the conventional cultivation technology proves that, in comparison with other varieties, the revenue from the sales of 1 ton of seeds of variety Morozko is the lowest (7610.0 UAH), while a level of production profitability is only 8.7%. These indicators of variety Zoriane and Liniia 1307 were significantly higher, and they had an intermediate value for the variety Cave-in-Rock.

Table 1. Economic efficiency of switchgrass seed production under the conventional cultivation technology, 2015-2019.

Variety	Yield, t/ha	Economic efficiency indicators*				
		C _p , UAH/ha	C _t , UAH/ha	R, UAH/ha	P _g , UAH/ha	P, %
Zoriane	0.25	6379.2	7004.4	9512.5	28017.4	35.8
Cave-in-Rock	0.21	6402.5	7036.3	7990.5	33506.4	13.6
Morozko	0.20	6390.3	7002.9	7610.0	35014.3	8.7
Liniia1307	0.26	6408.3	7106.8	9893.0	27333.9	39.2

*Note: C_p – production cost, UAH/t; C_t – total cost, UAH/t;

R – revenue from sales of seeds, UAH; P_g – gross profit from sales of seeds, UAH;

P – level of production profitability, %.

The profitability level of seed production of variety Zoriane, Liniia 1307 and variety Cave-in-Rock was 35.8%, 39.2% and 13.6%, respectively. Revenue from the unit of product sales was 9512.5; 9893.0 and 7990.5 UAH, respectively.

The optimized cultivation technology allowed to increase the main indicators of economic efficiency for all switchgrass varieties (Table 2).

Table 2. Economic efficiency of switchgrass seed production under the optimized cultivation technology, 2015-2019

Variety	Yield, t/ha	Economic efficiency indicators*				
		C _p , UAH/ha	C _t , UAH/ha	R, UAH/ha	P _g , UAH/ha	P, %
Zoriane	0.53	6560.2	7203.1	20166.5	13590.8	180.0
Cave-in-Rock	0.50	6540.0	7187.5	19025.0	14374.9	164.7
Morozko	0.42	6458.3	7117.0	15981.0	16945.3	124.5
Liniia1307	0.61	6558.3	7273.2	23210.5	11923.2	219.1

*Note: C_p – production cost, UAH/t; C_t – total cost, UAH/t;

R – revenue from sales of seeds, UAH; P_g – gross profit from sales of seeds, UAH;

P – level of production profitability, %.

Cultivation of variety Zoriane (180.0%) and Liniia 1307 (219.1%) was the most profitable, cultivation of varieties Cave-in-Rock (164.7%) and Morozko (124.5%) was less profitable, but at a high level.

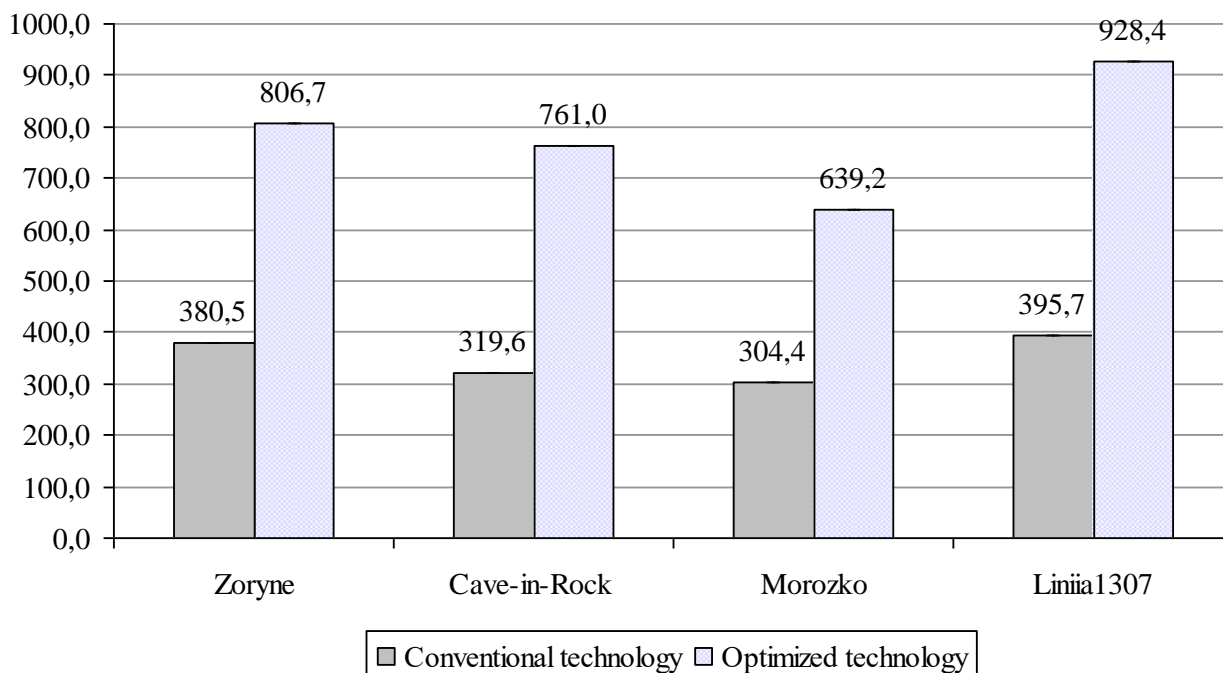

Fig. 2. Revenue from switchgrass seeds sales, dollars

Conclusions. Variety Zoriane and Liniia 1307 provide the highest seed yields (more than 0.50 t/ha) and the greatest economic efficiency according to gross profit from the sales of seeds and the level of production profitability (more than 180.0%) under the optimized cultivation technology. Placement of new energy plantations of the studied switchgrass varieties will allow to obtain energy intensive plant raw material, to decrease cost of energy carriers as well as to increase the social and economic development of territorial communities.

References

1. Kalinichenko A., Kalinichenko O., Kulyk M. Assessment of available potential of agro-biomass and energy crops phytomass for biofuel production in Ukraine: *Odnawialne źródła energii: teoria i praktyka. Monograph / pod red. I. Pietkun-Greber, P. Ratusznego, Uniwersytet Opolski, 2017. (tom II): 163-179.*
2. Kalinichenko O. V., Kulyk M. I. Economic efficiency of switchgrass growing in the conditions of the Forest-Steppe of Ukraine. *Economics of Agro-Industry. 2018. Issue 11: 19-28. URL: <http://eapk.org.ua/contents/2018/11/19>.*
3. Kulyk M. I. Energy potential and economic efficiency of switchgrass phytomass production for biofuel. *Scientific reports of National University of Bioresources and Natural Resources Use of Ukraine. 2016. № 4. URL: file:///C:/Users/aec/Downloads/Nd_2016_4_12.pdf.*
4. Kulyk M. Impact of row spacing on formation of switchgrass varieties crop capacity. *Herald of Poltava State Agrarian Academy. 2015. V. 3 (78): 62-65.*
5. Kulyk M. I., Pasichnichenko O. M. Potential and economic efficiency of the use of plant residues. *Herald of Poltava State Agrarian Academy, 2016. Issue 3 (82): 37-40.*
6. Kulyk Maksym and Shokalo Natalia. Impact of plant biometric characteristics on seed productivity of castor-oil plant and switchgrass depending upon weather conditions of the vegetation period in the forest-steppe of Ukraine: *Relevant issues of development and modernization of the modern science: the experience of countries of Eastern Europe and prospects of Ukraine: monograph; edited by authors. Riga, Latvia: «Baltija Publishing», 2018: 182-204.*

THE EVOLUTION OF THEORETICAL FOUNDATIONS OF COMPETITION

Tatyana Kvyatko, Oleksandra Mandych, Nadiya Kolpachenko
Kharkiv Petro Vasylenko National Technical University of Agriculture
Kharkiv, Ukraine
ha170385@ukr.net

Abstract. The article analyzes and reveals the following stages in the development of the theory of competition: the classical, which was further developed in Marxist political economy and neoclassical, the basis of which were the principles of marginality. The principles on one hand, explain the implementation of this type of economic relations between subjects, and on the other hand, create a theoretical and methodological basis for generating adapted concepts of developing competitive capacity and increasing the competitiveness of products. The conclusion is drawn about the place and role of classical and neoclassical competition theories for contemporary competition research.

Key words: market, market equilibrium, competition theory.

Competitiveness is a leading factor in revitalizing market initiatives and becoming an element of any country's national idea. There is a need to identify and take advantage of competitive advantages in the context of updating processes related to the reorientation of the agricultural sector towards an innovative model of development. The benefits are in line with the post-industrial framework and take into account the specific nature of the activities of national producers. Determination and development of competitive advantages, rationalization on the basis of their realization of economic activity of subjects of economic relations contribute to more efficient use of their economic potential, improvement of market behavior, etc. At the same time, dynamic conditions of the market environment require the subjects of economic relations to adapt to these changes, as well as the ability to win and strengthen their positions in a specific target market. Opportunities to adapt to market conditions, along with strengthening the position in the target market, are determined

by the level of competitiveness of the producer. Indeed, it is enterprises with a high level of competitiveness that can provide Ukraine with a stable economic growth rate over the long term.

The emergence of economic competition as a phenomenon inherent in a market-based economic system can be attributed to the manufacturing period, when the entity tried to create the most favorable conditions for the production and sale of goods. However, by the end of the eighteenth century, competition was not a subject area of systematic research for scientists.

The founder of the theoretical and methodological study of competition is the representative of the classical school of political economy A. Smith, who first used the category of "competition" in the process of studying economic phenomena. He defined its role and place in the development of a market economy, substantiated the factors that affect it, explained the relationship of competition with supply and demand in the market, noting that prices are a decisive factor in competition [2]. In classical political economy, competition was seen as a determinant that facilitates the effective formation of market relations that are spontaneous in nature, self-regulating, and do not require state regulation.

From other perspectives, Marx explored competition in the middle of the nineteenth century under the conditions of advanced capitalism. He saw in it a system of relations between individual capitals and believed that the functioning of the commodity economy is impossible without the mechanism of competition, which is the basis of market value and prices. Practically the essence of competition in his writings is revealed through understanding of its connection with capital and economic activity of subjects of economic relations.

Almost simultaneously with the formation of the aforementioned direction of political economy in economic science, another direction appeared – marginalism. Its representatives used a combination of subjective vision with a structural and functional approach in the analysis of economic processes and in particular the mechanism of competition. Marginists believe that competition is a constant struggle of economic entities for the right to own certain resources in order to maximize profits by meeting the needs of society.

Neoclassical theory, as a result of the evolution of marginalism, in contrast to classical political economy, has focused on the study of the effect of perfect competition on the functioning of the price mechanism, specifying economic analysis

at the level of individual actors and markets. The representatives of the second stage of the "margin revolution" focused their efforts on analyzing the conditions of achieving market equilibrium in the model of perfect competition.

The author of the model of economic equilibrium L. Walras is one of the founders of modern economic science. The economic equilibrium model is logically complete, but it is abstract in nature, it does not take into account such economic components as: the factor of dynamics (the model is static), the impact of innovation, changes in the structure of consumer preferences, institutional conditions of development, etc.

Equally important to economic theory is the concept of Alfred Marshall. Yes, Marshall's theory of price is based on the assumption that there is perfect competition in a particular market, which provides a natural regulation of price levels. In turn, the price mechanism provides conditions for the resumption of perfect competition in the market [3].

Thus, by the beginning of the twentieth century, a static model of competition and monopoly had emerged in economic science as two polar states of the market, between which there were no other intermediate states. This was first attempted by J. Robinson, who proposed a theory of imperfect competition. Also, J. Robinson was able to show the relationship between perfect competition and price elasticity of the market demand of the business entity. Later E. Chamberlin initiated the study of competition as a dynamic process. He proposed the theory of monopolistic competition, in which he could substantiate the idea of synthesis of competition and monopoly.

M. Porter summarized the views of various economics schools and proposed his own model of five competitive forces that shape the structure of the industry. He also showed that competition is of a global nature, where companies operating under different socio-economic conditions compete not with the economies of countries.

The study revealed the following stages in the development of competition theory: the classical one, which was further developed in Marxist political economy, and the neoclassical one, which was based on the principles of marginalization. While the classic stage was dominated by the model of perfect competition and dominated by views on monopoly as a structure that reduces the efficiency of the economy, at the neoclassical stage it was found that the market economy has both ideal structures (perfect competition) and more realistic types of market structures –

monopolistic competition. This understanding has allowed to form a theoretical and methodological basis for modern competition studies that take into account the peculiarities of competitive behavior of manufacturers, depending on the types of market structures.

References

1. Smit A. (2003). *Issledovanie o prirode i prichinah bogatstva narodov [An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations]*. Moskva, p. 145 [in Russian].
2. Marshall A. (1993). *Printsipyi ekonomicheskoy nauki [Principles of Economics]*. Moskva: Progress, p. 594 [in Russian].
3. Kviatko T. M., Ryzhykova N. I. (2017). «Genesis of the Theory of Competition and Applied Fundamentals of their Implementation in the Innovation-Investment Development of Socio-Economic Systems». *Aktualni problemy innovatsiinoi ekonomiky. no 4. pp. 45-54.*

THE USE OF MODERN ECO-FRIENDLY DESIGN TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF A CAPSULE COLLECTION OF CASUAL CLOTHES FOR CHILDREN

Tetiana McAlister, Kalina Pashkevich
Kyiv National University of Technologies and Design
Kyiv, Ukraine
mcalistertatiana@gmail.com

Abstract. Light industry pollution is the urgent problem of our ecological planet situation. The annually percent of the clothes bought by people increased by 40% for the last decade with increasing using the internet and appearing the term of "fast fashion". The global fashion brands develop eco-friendly ways of optimising clothes production by recycling materials and using fabrics of new generation. The new conscious approach to clothes is developing among the producers and the customers. Thus the most important criteria for brands is to optimise the production, to use ecologically friendly fabrics and creating "smart" clothes that remains usable for a long time.

Key words: children clothes, eco-friendly production, inter-dimensional adaptation, capsule collection, casual clothes.

The problem of environmental pollution in the modern world is very acute. According to statistics, the light industry is the second in the list of the most harmful industries in the world – ahead of only the oil industry. Light industry not only pollutes the environment, but also uses the resources of our planet in an irrationally high volume. It became one of the most main social and economic problems to be discussed on international level nowadays. Thus, according to the statistics of industrial waste from the fashion industry, the production of 1 kg of cotton, which is the equivalent of one t-shirt or jeans made of cotton, requires 20,000 liters of water. The share of light industry in the world's water consumption is 20% [1].

The environmental pollution process is also a consequence of such a phenomenon as "fast fashion", which has gained a high volume over the last decade due to the

rapid change of seasonal trends and a complete update of the range of products in mass-market every season. However, the greatest impact on the "fast fashion" is due to the use of the Internet, namely the online stores and social networks that contributed to the ability to shop online and to be aware of all fashion trends [2]. According to statistics of the European Parliament, the number of clothes purchased per person increased by 40% between 1996 and 2012. At the same time, 30% of clothes in the wardrobes of Europeans are stored unused for at least a year. More than half of the discarded clothes are not recycled or sorted, but mixed with household waste and subsequently burned in furnaces or taken to landfills [3].

The work *objective* is to develop a conceptual everyday capsule children collection of eco-friendly clothes for girls of 11.5-15.5 years old. The basic approach to product development is to use the transformation of clothes items, thus making the clothes more functional and versatile for a wide range of children. In addition, the goal is an innovative approach to the design of clothes and eco-friendly production: eco-friendly materials, minimal of waste, recycling of fabrics. To achieve this goal, the criteria of eco-friendly production were defined; the basic functional features of the clothes design were selected based on the market research and surveys of the target audience; the compliance of the clothes design to the ergonomic and operational criteria of the selected age category of children was analyzed; the basic criteria of capsule collection of functional casual clothes in the collections of modern designers were analyzed. The existing constructions of the clothes of modern brands were analyzed by visual-analytic method and by questionnaire of the target audience.

The scientific novelty and practical value of the project results obtained is the creation of clothes with unique functional designs that can be modified according to the physiological changes of a child. These are functional design elements that allow changing the size and appearance of clothes. Also, the scientific novelty of the collection includes the use of a new generation fabrics. The practical value includes designing the clothes in a way that allows changing the size of clothes and thus makes the clothes universal for different age categories. In addition, the practical value of the work includes providing the method of clothes creation by a single scissors cut of the main parts with the lowest possible waste, thus influencing the optimisation of ecological production.

Market analysis and a survey of the target audience showed that the most important criterion of casual clothes is comfort and functionality adapted to the

rhythm of modern life of young people. The analysis was made on the most popular global brands of clothes for teenagers represented in Ukraine such as Stradivarius, Forever 21, Adidas, Bershka, H&M teenage, House, New Yorker and others. Also the “street-style” fashion was analysed, which is an indicator of real preferences and bestsellers among young people. The visual-analytical method and statistical data analysis of the Internet shops allowed defining the most used elements of clothes, preferred stylistics and the most important functional features.

The main characteristics of the most daily used clothes for teenagers include: high waist and loose silhouette; emphasis on the shoulders – which is a reference to the fashion of the 1980s; sweatshirts and models created on its basis – hoodies, bombers, jackets. Outerwear is characterized by oversize or baggy fit, that suit well for inter-dimensional adaptation. This research allowed selecting the main dimensional features for the basic design and constructive ways of adapting clothes for a certain size. The research of the materials used for clothes manufacturing by the globally recognized brands showed that clothes manufacturing enterprises tend to move towards eco-friendly materials and to use the new generation fabrics such as lyocell and, partially, the fabrics manufactured of recycled plastic and paper. Based on this research, it was decided to use the recyclable fabrics and ecologically created fabrics.

Summary. The conducted researches allowed to select the most commonly used elements of the capsule collection for teenagers and to define the basic functional techniques ensuring the dimensional adaptation of clothes to several sizes. The main ways of creating a collection were considered taking into account the environmental friendliness of production. This includes the selected fabrics to be processed and the cutting methods that give minimal industrial waste of fabrics.

References

1. Fashion Industry Waste Statistics. URL: <https://edgexpo.com/fashion-industry-waste-statistics/>.
2. Anguelov N. *The Dirty Side of the Garment Industry*. CRC Press. Taylor & Francis Group. 2016. P. 4.
3. Environmental impact of the textile and clothing industry. European Parliament Brifref URL: [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2019/633143/EPRS_BRI\(2019\)633143_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2019/633143/EPRS_BRI(2019)633143_EN.pdf).

ADAPTATION OF UKRAINIAN ACCOUNTING TO GLOBALIZATION AND EURO-INTEGRATION PROCESSES

Serhii Rudenko

Kharkiv Petro Vasylenko National Technical University of Agriculture

Kharkiv, Ukraine

oblikua7@gmail.com

Abstract. The article deals with some aspects of accounting development in Ukraine, taking into account the impact of globalization and integration of the country on the European Union (EU). In the article, the availability of contradictions in the regulation of accounting following International Financial Reporting Standards (IFRS) and EU regulatory documents is emphasized. Conceptual directions of accounting adaptation to globalization and European integration processes are offered.

Key words: accounting, globalization, integration of Ukraine into the EU, an adaptation of accounting, IFRS.

Having analyzed the development of domestic accounting, it is worth emphasizing a difficult way of its reforming and the availability of contradictions in the regulation of managing and keeping records even today, 28 years after Ukraine's gaining independence in 1991.

Considering the development of accounting in terms of our research, it is worth noting that the starting point of adaptation of domestic accounting to international requirements is 1998 when the Cabinet of Ministers of Ukraine adopted the Resolution On approval of the Program of accounting system reform using IASs (International Accounting Standards). Further, in 1999, the Law on Accounting and Financial Reports in Ukraine was adopted, which stated, among other provisions, that national accounting provisions (standards) should not contravene international standards. It is worth noting that a large number of laws and other legal provisions have been developed and adopted in the years 2000-2019 concerning the reform of accounting in Ukraine and its approximation with the International Accounting and

Financial Reports Standards. However, the stage of accounting development that began after our country signed the Association Agreement with the EU in 2014 deserves special attention and deliberate assessment. Since that time, the regulation of domestic accounting should be guided not only by international accounting standards but also by provisions, which are being implemented in the EU, as defined in the terms of the Association Agreement between Ukraine and the EU [1].

To ensure the implementation of EU Directive no. 2013/34/EU, its key provisions should be incorporated into the Law on Accounting and Financial Reports in Ukraine, which took place on October 2017. It is essential that the provisions of EU Directive no. 2013/34/EU are in some cases different from the rules of International Financial Reporting Standards. Therefore, entities that prepare IFRS financial statements will be governed by the provisions of IFRS as provided for in Regulation (EC) no. 1606/2002 of the European Union Parliament and the Council of the European Union dated 19 July 2002. The rest of the enterprises will apply national accounting provisions (standards) aligned with EU Directive no. 2013/34/EU [2, 3, 4].

In terms of the current situation in the accounting system of Ukraine, it is advisable to outline the conceptual directions of adaptation of domestic accounting to globalization and European integration processes, which would be the basis for developing more detailed mechanisms of their implementation in the legislation and functioning of economic entities. Having studied the opinions of scientists [5, 6] and conducted our research, we believe that the main ways of such adaptation should be:

- a further process of applying IFRS in more economic entities;
- an increase in the motivation to adopt IFRS by economic entities focused on international product markets;
- harmonization of legislation and National Accounting Provisions (standards) that incorporate the requirements of EU Directive no. 2013/34/EU with IFRSs and their implementation for accounting and reports of economic entities focused on the domestic market of Ukraine;
- orientation to the experience and practice of accounting and reporting to EU enterprises that apply IFRS, which, in particular, will contribute to the development of the foreign economic activity of the country.

The above-mentioned information indicates the current dynamic process of changes in domestic accounting, which needs further development and introduction

of changes taking into account the European vector of development and the need to enter international markets and cooperate with the developed economies.

References

1. Association Agreement between the European Union and the European Atomic Energy Community and their member states, of the one part, and Ukraine, of the other part of June 27, 2014. Retrieved from <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/uploaded-files/ASSOCIATION%20AGREEMENT.pdf>. [in English].
2. Directive 2013/34/EU of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013 on the annual financial statements, consolidated financial statements and related reports of certain types of undertakings, amending Directive 2006/43/EC of the European Parliament and of the Council and repealing Council Directives 78/660/EEC and 83/349/EEC. Retrieved from <http://www.kacr.cz/eu-smernice>. [in English].
4. Zakon Ukrainy Pro bukhhaltenskyi oblik I finansovu zvitnist v Ukraini: pryiniaty 16 lypnia 1999 r. № 966-XIV (1999, July 16). Retrieved from <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/996-14>. [in Ukrainian].
5. Regulation (EC) № 1606/2002 of the European Parliament and of the Council of 19 July 2002 on the application of international accounting standards. Retrieved from <https://publications.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/063990c7-2ce2-4e5c-b0cc-5eba713d7d08/language-en>. [in English].
6. Zasadnyi B. A., (2019). Perspektyvy rozvytku natsionalnoi systemy bukhhaltenskoho obliku v umovakh yevrointehratsiinykh protsesiv [Prospects for the development of national accounting system in the context of European integration processes]. *Ekonomika i suspilstvo* [Economy and society]. № 20. 685-692. [in Ukrainian].
7. Cherniha L., (2018). Perspektyvy onovlennia natsionalnykh standartiv obliku ta zvitnosti [Perspectives of updating of national accounting and reporting standards]. *Naukovyi visnyk Odeskoho natsionalnoho ekonomichnoho universytetu* [Scientific Bulletin of the Odessa National Economic University]. № 3. 165-176. [in Ukrainian].

SOURCES OF FUNDING AND LENDING TO INNOVATIVE DEVELOPMENT IN UKRAINE

Natalia Ryzhikova

Kharkiv Petro Vasylenko National Technical University of Agriculture

Kharkiv, Ukraine

goncharenkonat@gmail.com

Abstract. This article deals with the major sources of funding and lending to innovative development of companies in Ukraine. The ways to increase efficiency of formation and use of funds by the major institutions in the area of investments, innovations and development are given. The key problems and obstacles in the way of innovative development of Ukraine are analyzed and it is proven that venture capital is an essential component of the aggregate economic mechanism that allows implementing innovations at the most critical stages of development and commercialization thereof.

Key words: sources of funding, innovative development, venture capital.

Globalization processes under modern conditions cover all the countries of the world economy, regardless of the level of their development. Under these conditions, the factors to increase competitiveness of the countries at the world market gain particular importance. The company innovative activity is a core one among them. Financial and credit resources play a vital role in the process of ensuring stable economic development in Ukraine, which has become focused on innovative transformations. The problem of searching for the sources of funding and lending to innovative development has currently become especially acute and requires comprehensive studies in that regard.

The sources of funding to innovations under market conditions include the company's own funds (profit, depreciation fund, share capital, sponsorship funds); budget funds (direct and indirect, in the form of benefits, grants, etc.); foreign investments; credit resources; venture capital.

The budget deficit in Ukraine is holding back the governmental funding of the research and innovative activities. In addition, funding to innovations at the expense of profit is not feasible for most companies because of their profit's insufficient amount. Meanwhile the changes in the depreciation policy have virtually removed the depreciation funds from the list of sources for renewal of fixed assets. The financial structures: banks, investment funds would be interested in investing into innovative projects if they were removed from the tax system. The problem of taxation of a part of the company's profits that is invested into innovative activities can be considered as an independent one. Such profit shall be withdrawn from the tax system as it is spent on the innovative development of the company and thus contributes to enrichment of the state. However, only the part of the profit invested into innovation that exceeds the amount of the accrued depreciation as of the recent reporting date can be exempt. The state should control how companies use their depreciation funds as to compliance with the requirement of complete use of the accrued depreciation for the intended purpose, since under the current conditions companies use depreciation funds to replenish their circulating assets.

As regards improvement of efficient formation and use of funds from the State Agency for Investment and Development (SAID) and the State Innovation Company of Ukraine (SICU), the following should be emphasized. Under current conditions, the state must have a source of the targeted funds for preferential finance of innovative activities, as there is almost no capital market in the country. This role has been played for quite a long time by the State Innovation Fund of Ukraine (SIFU), and thereafter by the State Innovative Finance and Credit Company of Ukraine (SIFCCU). However, its activities require improvements. To improve the efficiency of its functioning the following steps are necessary [1]:

- to return the practice of target formation of the fund of the Ukrainian State Innovation Company of Ukraine (SICU);

- to practice provision of innovative loans to the companies that have already formed their Authorized Funds, that are engaged in technology-intensive innovative activities and that make payments to the innovation fund and transfer the funds on time;

- in order to minimize the risks of SICU, it is necessary to introduce mandatory provision of the high liquidity collateral before receiving an interest-free loan, which collateral shall be 1.5-2 times more than the loan amount;

- upon entrance into the agreement it is required to provide for a step-by-step financing and an option of termination of the agreement in case of default on the company's part.

In Ukraine, as a rule 5-7 priority areas of innovative activity are adopted, which together cover all the possible areas of activity. Such a priority policy is poorly efficient. We observe a process of misapplication of public funds without an appropriate return: none of the raised problems is finally resolved. Therefore, when elaborating the innovation development strategy of the state at the macro level, it seems essential to focus on solving at least one of the most important, from the governmental point of view, problems. Only after solving that problem, one should choose the next one, overcoming which is real at the current stage of economic development and which will make it possible to solve some other economic problems at the same time.

Transition to an innovative development model means, first and foremost, a search for the new sources of funding to stimulate innovative activities. The venture capital is an organically essential component of the aggregate economic mechanism that enables innovations to be implemented at the most critical stages of their development and commercialization, i.e., where other mechanisms do not work. As the analysis of foreign experience has shown, the venture investment cannot compensate for the lack of funds from other sources to develop the scientific and technical area. It is useful in its specific "niche" of development the economic systems' innovative activity. No wonder that the venture capital's share in the total amount of the invested funds in many countries does not exceed a few percent (with exception of the US and UK). Emergence and active development of the modern venture business in US and in several EU countries have turned out to be possible, first of all, due to the demand for high-risk capital from small- and medium-size innovative manufacturing and technology companies that have coped to create a high commercial potential of the research and development works (R&D works).

A small-size innovative business is the basis, major nourishing venture environment for the capital. The share of small-size, high-tech companies in the world accounts for more than 85% of the risk finance funds. Thus, it can be said that development of the small innovative enterprising is the most important area for formation of the national venture investment system. An underdeveloped state of the above system and, consequently, a lack of full-fledged demand for the venture capital

constitute the major reasons that hold back the development of venture financing for innovative activities.

Venture funds are the most promising area of joint venture institutions. However, so far, the domestic venture capital funds are slightly unlike the ones in the developed countries. In the West, there are somewhat different requirements for such funds. If we compare, for example, the US law with the Ukrainian law, we can find out that in Ukraine there are even more amendable requirements to deposits in the diversified funds than the American requirements to the venture funds. In US, there have very strict requirements to profitability and areas of the funds' investments, as they are the investments of the American investors [2].

The main acceptors of venture capital investments so far in Ukraine are real estate and construction companies, finance, food, chemical, agricultural companies, etc. [3].

The major reasons of this phenomenon include:

- Investments in certain sectors of the traditional economy have a very high level of return over a relatively short period of investment and at a substantially low level of risk;
- Ability to use the organizational form of venture funds as a tool to reduce tax expenditures.

Attention to development of venture investing (financing) by the state, research institutions and organizations, business representatives is evidenced by the fact that numerous scientific-practical conferences and forums have been held in recent years.

Venture funds in Ukraine are used to optimize management of assets of financial and industrial holdings and to reduce the tax burden, while the venture investment (or venture capital investment) worldwide remains one of the most important sources of capital for companies, the rapid growth and development of which continuously requires additional foreign investments (here we usually mean small- and medium-size business companies). The venture-based investment funds should become the key link between the investments and innovations as components of economic growth [4].

Having analyzed the major problems and obstacles in the way of innovative development of Ukraine, taking into account our own experience in development and implementation of innovative projects and programs, we should emphasize the current innovation policy as the one that does not meet the challenges of time and does not ensure the transition onto a new quality of the country's sustainable

development. Dynamic growth of co-investment institutions will bring the domestic investment business to the level of qualitatively new requirements. Priority is given to improvements of quality of the asset management services, implementation of professional standards of operations based on the international best practices, and intensification of efforts for further development of the organized stock market.

References

1. Nazarchuk I. Stock Exchanges at the Securities Market of Ukraine: Problems and Prospects of Development / I. Nazarchuk / NAS of Ukraine. Institute of Industrial Economics. – Donetsk: LLC "Yugo-Vostok". – 2002. – 140 c.
2. Kovalyshyn P. Innovative Management. Acute Matters / P. Kovalyshyn // Economist. – 2006. – No. 6.
3. Holodnyuk I. Development of the Financial Services Market in Ukraine: Current State, Problems and Prospects / I. Holodnyuk, P. Dayneko, M. Mykhaylychenko. – K.: CASE Ukraine, 2008. – 21 p.
4. Poruchnyk A. M. Venture Capital: Foreign Experience and Problems of Evolvement in Ukraine: Monograph / A. M. Poruchnyk, L. L. Antonyuk. – K.: KNEU, 2000. – 172 p.

ECONOMIC EFFICIENCY OF BARLEY PRODUCTION IN UKRAINE AND THE WORLD

Yuliia Sahachko¹, Olena Smihunova², Hanna Holovanova³

Petro Vasylenko Kharkiv National Technical University of Agriculture

Kharkiv, Ukraine

¹sahachkojulija@gmail.com, ²elenasmigunova@gmail.com,

³golovanovaae2003@gmail.com

Abstract. The article presents the results of research into the efficiency of barley production in Ukraine and the world. It is established that the level of efficiency of barley production depends on the well-being of the population, as well as the export potential of the country. In the conditions of financial instability of the industry the prospect depends on cultivation technologies. An important reserve for increasing crop yields is crop care. Given world trends, barley is in demand in the foreign market.

Key words: agriculture, efficiency, barley, yield, export.

In the context of the announced strategic course of Ukraine for European integration, it is relevant to assess the possible consequences for the domestic agro-industrial complex as a result of the creation of a free trade area between our country and the EU, as well as to forecast the final results of the implementation of other priority steps aimed at obtaining full membership of Ukraine in the EU. Against this background, the experience of Central and Eastern European countries that have recently joined the EU and whose agriculture has come under the influence of its Common Agricultural Policy (CAP) may be extremely useful for a comprehensive study.

The analysis of the experience of EU countries in the field of development of the system of domestic agroindustrial complex was reflected in the works of such scientists as V. Andriychuk, O. Borodina, S. Demyanenko, V. Zinovchuk, T. Zinchuk, K. Kvasha, S. Kvasha, Yu. Lopatinsky, T. Ostashko, B. Paskhaver, P. Sabluk, and others. The problems of agricultural development and the system of

foreign trade in agricultural products of the Republic of Poland, including, in the context of the EU CAP, were addressed by such domestic researchers as V. Borschevsky, S. Bocharov, V. Vlasov, N. Gorin, Y. Gubeni, O. Gutsenko and others [1].

The highest priority of many countries in the world has been and remains the desire for complete self-sufficiency in food products. This forced the governments of the countries to radically change the investment policy, ensured an increase in the level of education of producers, which promotes the introduction of new technologies for growing crops. Barley, along with wheat, corn and rice, is one of the world's important cereals for food and feed, which is in high demand in the agricultural market.

According to the 2016-2017 marketing year, the top three barley producers in the world were Russia, France and Germany with 17.9; 10.7 and 10.3 million tons respectively. Ukraine ranked fourth in the world with a gross grain harvest of 9.4 million tons [2].

The welfare of the population, the guarantee of national food security, and the export potential of the country depend on the level of efficiency of barley production. To maintain a position in the international arena, domestic farmers need to constantly invest in improving the efficiency of the industry, to introduce innovative technologies for the production of competitive products.

In Ukraine, in recent years the area under barley crops in the structure of cereals has decreased significantly. Thus, if in 2010 barley occupied 29.6% of the area of cereals and legumes, in 2015 19, 2%, and in 2018 – already 16.8%. At the same time, the percentage of barley in the structure of production of cereals and legumes decreased: in 2010, the barley owned 21.6%, in 2015 – 13.8% in 2018 – only 10.5% (Table 1) [3].

Table 1. Dynamics of barley production in Ukraine in 2010-2018

Years	Sown area, <i>thousand hectares</i>	Gross harvest, <i>thousand tons</i>	Crop capacity, <i>quintals</i> <i>per hectare</i>
2000	3689.1	6871.9	18.6
2010	4316.9	8484.9	19.7
2013	3233.1	7561.6	23.4
2015	2805.2	8288.4	29.5
2017	2501.5	8284.9	33.1
2018	2484.3	7349.1	29.6

Production of spring barley dominates in Ukraine. Its advantages over other cereals are that it can produce high yields due to moisture accumulated in the upper layers of soil in the autumn and winter, and grain yields are higher than fertilizers than other crops [4].

For the period 2010-2018, the area under its crops has significantly decreased: from 3021.1 thousand hectares in 2010 to 1617.7 in 2018, i.e. by 46.5%. The dynamics of the distribution of acreage by types of farms is interesting. Thus, if in 2010 the spring barley was sown mainly in agricultural enterprises (59.3%), then from 2014 the crop was sown mainly in households. In 2018, spring barley in the households occupied 57.3% of all crop. In our opinion, this is due in the first place to the fact that in recent years the livestock industry, the main consumer of fodder barley, has also moved into the private sector of the population.

Barley yields vary widely around the world. Thus, in 2017, the highest yields among the top 20 barley producers in the world were obtained in Germany (6.7 t/ha), the United Kingdom (5.9 t/ha), Denmark and the Czech Republic 5.6 and 5.7 t/ha, respectively. Ukraine ranks 14th in this rating (3.3 t/ha) [5].

Barley production costs are among the highest among export-oriented cereals. As a result, compared to maize and wheat, the profitability of barley cultivation is the lowest and is at the level of 30% [6]. Conditions in which domestic agrarians are forced to operate, unstable, due to the rising cost of borrowing, resource prices and more. Purchasing prices for agricultural products are often dependent on global demand and specific products and may decline. For agricultural producers, the issue of price disparity is urgent, which hinders funding for future sowing campaigns and, as a consequence, reproduction. For the sake of economy, producers are forced to grow less intensive crops and minimize the use of mineral fertilizers, plant protection products, and reduce the number of technological operations, which ultimately impedes the technological development of producers [7, 8].

In the conditions of financial instability of the industry the prospect of cultivation technologies, which involve the introduction of relatively small doses of mineral fertilizers, as well as economical use of plant protection products, while ensuring optimal performance and efficiency.

An important reserve for increasing crop yields is crop care. The application of a wide range of technical measures for the cultivation of spring barley entails considerable costs. With intensive technology, the need for fuel and lubricants per

hectare is 47.5 liters. Production costs also include wages and charges, spare parts, depreciation, land rent, overhead and other costs [9].

In Ukraine, barley, like in other CIS and Western European countries, is an advanced cereal crop, which is less expensive to grow than wheat and corn, but more expensive to store and sell. One of the problems faced by domestic farmers is the need to build new elevator facilities. Farmers are calculating the opportunity to build their own grain storage facilities in order to maintain maximum yield and sell it at a bargain price. The issue of logistics, the cost of which is absolutely unpredictable, remains relevant. When transporting grain through the country and delivering it to ports, the railway is treated up to 70% of the total crop volume, but the directions of Ukrzaliznytsia policy are ambiguous.

In general, barley is among the TOP-10 products that Ukraine exports to foreign markets, ranking seventh in 2018 with sales of \$ 682 million. USA [10, 11]. According to the Ukrainian Grain Association, in 2018/2019, Ukraine may offer 52 million tons of grain for export – about 27 million tons of corn, 16-16.5 million tons of wheat, 3.9 million tons of barley and about 5 million tons. tons of other cultures [12].

In the last three years, world barley production has tended to decline. As a result, transitional balances decreased (by 32.2% during this period) and consumption (by 3.7%). According to USDA estimates, Saudi Arabia, one of the world's major barley importers, has cut its barley consumption by 14.7% from the 2015-16 to 2018-19 marketing years due to high prices. In fact, the rations for the animal complex were revised and a partial reorientation of the population to wheat consumption was carried out. As a result, the country increased its imports of corn and wheat. The steadiness of such processes is evidence that the likelihood of increased demand for barley in the region is low. These factors are holding back the price of barley next season.

China has become a new buyer of our barley. It increases meat production, which is why all fodder cereals are interested in the country. At present, five interstate protocols have been signed between Ukraine and China governing the export requirements for agricultural products from Ukraine – corn, barley, soybeans, sunflower meal and beet pulp.

In 2018, exports of Ukrainian barley to China amounted to 0.3 million tons (\$ 61.5 million), the second indicator after Saudi Arabia (2.3 million tons,

\$ 435.4 million). Demand from Saudi Arabia is not sustainable – procurement tenders are infrequent, but volumes are quite large. The top five importers of Ukrainian barley also include Libya (0.2 million tons, \$ 37.7 million), Tunisia (0.12 million tons, \$ 24.2 million) and Japan (0.11 million tons, \$ 20.6 million) [13].

According to some sources [5], as of the beginning of April 2018, the price of domestic barley in Ukrainian ports increased to \$ 208-218 / t. This is the maximum price for Ukrainian barley since the end of 2014.

Grain production is a leading industry in the national economy. Today, grain cultivation is quite high-tech. Grain development, in particular, is interconnected with the development of IT technologies. Thus, according to official drone distributors, 40% of the drone market in Ukraine is agriculture, which means that, on average, agricultural producers buy more than 100 drones a total of \$ 400,000 a month. The range of tasks for drones is quite wide: from visual observation (condition of crops, heat maps, humidity data, etc.) to direct treatment of plants from the air by means of heavy agricultural drones. Thus, agricultural development has a direct impact on the development of domestic IT technologies: software for the use of drones needs to be adapted to specific Ukrainian conditions.

References

1. Zinchuk T. O. (2008). European integration: problems of adaptation of the agrarian sector of the economy: Institute of Economics and Forecasting NASU. – Zhytomyr: State Automobile Inspectorate "GAU", p. 174-177.
2. Growing barley in the world [Electronic resource]. – Access mode: <https://www.yara.ua/crop-nutrition/barley/barley-key-facts/barley-world-production/>
3. Vegetation of Ukraine: statistical collection [Electronic resource]. – Access Mode: https://ukrstat.org/en/druk/publicat/kat_u/2019/zb/04/zb_rosl_2018.pdf.
4. High quality barley grain [Electronic resource]. – Access mode: <https://a7d.com.ua/plants/31874-visokoyaksne-zerno-yachmenyu.html>
5. Spring barley – a profitable culture [Electronic resource]. – Access mode: <https://dporanta.prom.ua/a107255-yarij-yachmin-kultura.html6>.
6. Five abstracts on barley production in Ukraine [Electronic resource]. – Access mode: <https://bakertilly.ua/news/id38772>.

8. Nitsenko V. S. (2015). Problems and directions of increasing the competitiveness of grain producers / V. S. Nitsenko, I. A. Dvornikov // Market Economics: Modern Management Theory and Practice. Vol. 14, No. 2, pp. 22-33.
9. Savitska S. Economic efficiency of barley and ways to increase agricultural enterprises Khmelnytsky region [electronic resource] – Access mode: http://sophus.at.ua/publ/2011_11_15_16_kampodilsk/section_2_2011_11_15_16/ekonomichna_efektivnist_virobnictva_jachmenju_ta_shljakhi_jiji_pidvishhennja_u_silskogospodarskikh_pidpriemstvakh_khmelnickoji_oblasti/4-1-0-53.
10. Maslak O. Economy of barley in Ukraine / O. Maslak, O. Ilchenko // [Electronic resource] – Access mode: <https://propozitsiya.com/en/ekonomika-yachmenyu-v-ukrayini>.
11. TOP-10 goods that the world buys in Ukraine [Electronic resource] – Access mode: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/2555181-top10-tovariv-aki-svit-kupue-v-ukraini.html>.
12. The main indicators of foreign trade of Ukraine [Electronic resource] – Access mode: http://ucab.ua/en/doing_agribusiness/zovnishni_rinki/osnovni_pokazniki_zovnishnoi_torgivli_ukraini.
13. In 2019, exports of all grain from Ukraine will amount to 52 million tons [Electronic resource] – Access mode: <http://uga.ua/news/u-2019-rotsi-eksport-vsih-zernovih-z-ukrayini-sklade-52-mln-tonn/>.
14. We have 52 million: what to expect in Ukraine's grain trade in 2019 [Electronic resource] – Access mode: <https://agravery.com/en/posts/show/u-nas-52-miljoni-so-ocikuvatime-zernovu-torgivlu-ukraini-in-2019-hand>.

THE FORMATION OF TOURISM AND INTERNATIONAL BUSINESS AS AN INNOVATIVE PHENOMENON OF THE XX-XXI CENTURIES

Kostiantyn Sapun¹, Ruslana Seleznova²

¹Varna Free University

Varna, Bulgaria

²National Pirogov Memorial Medical University, Vinnytsya

Vinnytsya, Ukraine

¹k.sapun.1@gmail.com, ²seleznevaruslana@gmail.com

Abstract. The relevance of the study is due to the growing importance of the services sector and the need for a balanced and adequate approach to the study of international tourism as an alternative industry, the growth of which is promising in the economic environment. The work traces the importance of international and local tourism as a communicative, socio-political and economic phenomenon, and also highlights the conditions for its development and its main types.

Key words: international tourism, innovation, types of tourism, international tourism business as a communicative, socio-political and economic phenomenon.

Tourism, in the interpretation of modern economics and law, is a temporary departure of a person from a place of permanent residence for recreational, educational, professional, business or other purposes without carrying out paid activities at the location¹.

From the point of view of international organizations and international treaties concluded, tourism is a trip in your free time and a type of outdoor activity². Under tourism, they also understand such a type of human activity associated with travel, in general, as a phenomenon. International tourism involves visiting another country for a period of not more than a year, and is also not paid from any source in the host country.

¹ Ильина Е. Н. Туроперейтинг: Организация деятельности: Учебник. Москва: Финансы и статистика, 2014. 256 с.

² Мальская М. П., Худо В. В. Туристический бизнес: Теория и практика. Киев: Центр учебной литературы, 2017.

Tourism business as a branch of the economy is classified as a service sector. It sells tourist services, in particular vouchers, plans for lodging and moving, the sale of related products, the reception and service of tourists, the organization of a cultural program, assistance in filling out and collecting documents necessary for travel, various consultations, escorts and the like³. Unlike tourism, tourism business is carried out at the level of organizations, travel companies, less often at the level of state and public organizations.

Already at the beginning of the twentieth century, it became clear that tourism is an independent and promising sector of the economy, and some regions thanks to it were able to show economic growth⁴.

Currently, international tourism is a common phenomenon and demonstrates trends for further development, and also provides a wide range of various services.

Modern researchers distinguish various types of tourism depending on the categories of people who carry out tourist trips, the purposes of their travels, objects used or visited, and a number of other signs. These include, in particular, children; youth; family; for the elderly; for invalids; cultural and educational; health-improving; sports⁵; religious; ecological (green) rural; underwater; mountain; adventure; hunting; automobile; amateur, etc⁶.

According to the form of organization, individual and collective tourism is possible. Premium and budget segments and the like are also distinguished. The tourist complex of the industry includes the following main activities:

- Touring and consulting activities (sale of ready trips or services for the individual selection of a tourist route and program, assistance in the preparation of documents and consultations);
- Hospitality (provision of accommodation and overnight)
- Restaurant business (sometimes it is not allocated separately, but referred to as hotel-restaurant business)

³ Якимчук А. Ю. Документно-інформаційні комунікації: навч. посіб. / А. Ю. Якимчук, А. М. Валюх. – Рівне, НУВГП, 2015. – 245 с.

⁴ Гужина А. А. Религиозный туризм как сегмент современного туристского рынка / Г. Н. Гужина, А. А. Гужин // Физическая культура. Спорт. Туризм. Двигательная рекреация. – 2016. – Т. 1, № 2. – С. 25-28.

⁵ Иванов В. Д. Гастрономический туризм как популярное направление в туристической индустрии / В. Д. Иванов // Физическая культура. Спорт. Туризм. Двигательная рекреация. – 2018. – Т. 3, № 2. – С. 105-113.

⁶ Ильина Е. Н. Туроперейтинг: Организация деятельности: Учебник. Москва: Финансы и статистика, 2014. 256 с.

- Organization of various cultural programs and excursions
- Organized transportation
- Trade in souvenirs and consumer goods

In addition, the client base of the international tourism business is a wide contingent. Therefore, it is natural that the international tourism business, like any large complex, requires the collection, analysis and processing of information about its activities.

Interested in conducting observations and research are government and administrative institutions, trade unions, participants in the international tourism market, international organizations, etc.⁷

Given the peculiarities of the development of economic systems in the region, the investigation of the international tourism business is characterized by a plurality of research objects, divided into two types.

The first type covers consumers of tourism products. They are represented by individual and collective objects. Individual objects are individual visitors (tourists, sightseers, etc.), as well as certain categories, depending on the purpose of the study. A collective object is a group of people who jointly consume a tourism product while simultaneously travelling along the same route. Group tours are usually organized based on the common interests of their members⁸.

The second type of objects are enterprises, organizations and institutions that produce goods and goods related to tourism. Their activities determine the volume and quality of these products.

The production and consumption of individual tourism services and integrated tourism products form two interrelated aspects of the process, an indivisible whole, which implies the need for their parallel study in the study of international tourism business.

People began to visit different countries for the first time when the merchants developed and transport appeared that could go into the open sea. But only from the

⁷ Ильина Е. Н. Туроперейтинг: Организация деятельности: Учебник. Москва: Финансы и статистика, 2014. 256 с.

⁸ Гельман В. Я. Статистика туризма: учебник для студентов ВУЗ. Москва: Издательский центр "Академия", 2010. 336 с.

XIX century. tourism for the purpose of knowledge or relaxation became a more or less massive phenomenon, and subsequently an independent branch of the economy⁹.

So, when, as a result of World War II, Europe suffered from the decline of the financial and commodity systems, the distortion of the age and sex pyramid, the destruction of housing and industrial facilities, non-standard steps were needed to rectify the situation. According to the then concepts of overcoming the crisis, tourism was among those innovative industries. Tourism was considered a promising area. Now in the world there are examples of island, coastal and mountainous countries, which from an economic point of view did not have the best starting positions, but were able to improve their economic situation thanks to tourism.

Global trends towards an increase in the degree of population mobility and the share of services in the sectoral structure of the economy, increased openness of countries, their integration into the world economy and other globalization processes against the backdrop of rapid scientific and technological progress testify to the promise of international tourism business.

Ukraine as a country with a temperate climate, a large territory by European standards, average population density, access to the sea and picturesque views is favourable for the development of the tourism business.

Tourism development with proper and efficient organization does not require extensive consumption of natural resources (most of the resources used by the tourism business are renewable), does not require significant upfront capital investments, and allows expanding capacities gradually; there are no strict quotas, how many tourists have the right to cross the border in one calendar period (while in the case of international trade in food and manufactured goods there are not only quotas, but also complete bans). The types of tourism are determined by the origin of the tourist. There is domestic, inbound and outbound tourism. The following categories of tourism are also distinguished: tourism within the country, national and international tourism. International tourism includes inbound (travel within Ukraine people who do not reside here on a permanent basis) and outbound (travel of Ukrainian citizens and foreigners who permanently reside in Ukraine, abroad).

⁹ Значение Евро-2012 в развитии туризма, рекреации и спорта в Украине и Польше (сборник науч. трудов III научно-практической конференции к 10-летию создания Института Украинско-Польского сотрудничества и 20-летию создания Общества «Украина-Польша»). Под общ. ред. Карягина Ю. О. Варшава-Киев-Винница-Кельце, 2010. 178 с.

Distinguish between export and import of international tourism business services. Export is mainly inbound tourism, and import is outbound¹⁰.

The economic social functions of tourism are primarily the following:

- Development of infrastructure facilities: hotel and restaurant establishments, travel agencies, retail and recreational facilities, etc.

- Activities of enterprises of the tourist complex create additional jobs, replenish the budget by paying direct and indirect taxes

- In the case of large international tourist flows, due to an increase in solvent demand for goods and services, related sectors of the economy are also developing, in particular food and light industry, transport, trade, and services¹¹

- Provides ample opportunities for improving business activity and, accordingly, the investment attractiveness of the country at the international level, makes it possible to attract investment.

- An increase in the well-being of the local population due to the creation of new jobs also in turn develops the economy, since the earned funds are spent and support domestic production.

- An indirect positive effect on the country's economy is also observed due to international cultural mutual enrichment and exchange of experience.

But it is worth noting that the development of the international tourism business has a better effect on the country's economy when it is not too import-dependent, that is, an increase in the share of the tourism industry does not turn the country's economy into a service economy. The economic efficiency of tourism can be achieved when it develops in concert with other areas of the social and economic life of the country.

At the same time, the development of the international tourism business carries a number of environmental risks (garbage, exhaust gases, physical deterioration of the inventory and plantings of tourist sites and monuments of nature and art, etc.)¹², epidemic threats are also possible (both human diseases and the spread of quarantine agricultural pests and weeds, pathogens of animal diseases, etc.) or

¹⁰ Ринки туристичних послуг: стан і тенденції розвитку: монографія / за заг. ред. професора В. Г. Герасименка; авт. кол.: В. Г. Герасименко, С. С. Галасюк, С. Г. Нездоймінов та ін. Одеса: Астропринт, 2013. 304 с.

¹¹ Ткачук Л. М. Сутність туризму як багатоаспектного суспільного явища. *Вісник КНУ ім. Шевченка*. 2017. № 66-67. С. 109-113.

¹² Арпентьева М. Р. Экологические эссе: от экологической безопасности до экологического туризма / М. Р. Арпентьева. – Калуга, 2017. – 384 с.

dishonest intentions of tourists or tour operators when crossing the border, so the expansion of the tourism market requires integrated and competent approach.

The above features of the international tourism business as an object of research allow us to proceed to consider it as an object of investigation.

The role of tourism programs and destinations, which are associated with comfort, active recreation, is growing; types of tourism such as green, urbanistic, cheerleader and cultural exchange. The World Tourism Organization has identified five of the most promising types of tourism in the 21st century: cruise travel, adventure tourism, cultural, educational, business and space tourism.¹³

The whole complex of factors affecting the development of the international tourism business can be divided into the following groups: not directly dependent on the activities of the links in the tourism industry (motivational, economic, geographical, socio-political, environmental and others); based on the scientific, technical, methodological, organizational progress of the international tourism business.

Conclusions. The role of tourism as a communicative, sociopolitical and recreational phenomenon and its importance as an object of research is determined, namely, it is established that tourism at the same time causes scientific interest as an intersectoral complex, a socio-political phenomenon; as well as an industry sector that relates to the service sector and provides a wide range of services. The official interpretation of international tourism is investigated, and the difference between international tourism and the international tourism business is established.

References

1. Суманска-Гарбовска В., Стеблик-Влазлак В. Podstawy turystyki. Tom 1. 339 s.
2. Арпентьева М. Р. Экологические эссе: от экологической безопасности до экологического туризма / М. Р. Арпентьева. – Калуга, 2017. – 384 с.
3. Гельман В. Я. Статистика туризма: учебник для студентов ВУЗ. Москва: Издательский центр "Академия", 2010. – 336 с.
4. Гужина А. А. Религиозный туризм как сегмент современного туристского рынка / Г. Н. Гужина, А. А. Гужин // Физическая культура. Спорт. Туризм. Двигательная рекреация. – 2016. – Т. 1, № 2. – С. 25-28.

¹³ Суманска-Гарбовска В., Стеблик-Влазлак В. Podstawy turystyki. Tom 1. 339 s.

5. Значение Евро-2012 в развитии туризма, рекреации и спорта в Украине и Польше (сборник науч. трудов III научно-практической конференции к 10-летию создания Института Украинско-Польского сотрудничества и 20-летию создания Общества «Украина-Польша»). Под общ. ред. Карягина Ю. О. Варшава – Киев – Винница – Кельце , 2010. 178 с.
6. Иванов В. Д. Гастрономический туризм как популярное направление в туристической индустрии / В. Д. Иванов // Физическая культура. Спорт. Туризм. Двигательная рекреация. – 2018. – Т. 3, № 2. – С. 105-113.
7. Ильина Е. Н. Туроперейтинг: Организация деятельности: Учебник. Москва: Финансы и статистика, 2014. 256 с.
8. Мальская М. П., Худо В. В. Туристический бизнес: Теория и практика. Киев: Центр учебной литературы, 2017.
9. Ринки туристичних послуг: стан і тенденції розвитку: монографія / за заг. ред. професора В. Г. Герасименка; авт. кол.: В. Г. Герасименко, С. С. Галасюк, С. Г. Нездоймінов та ін. Одеса: Астропринт, 2013. 304 с.
10. Ткачук Л. М. Сутність туризму як багатоаспектного суспільного явища. Вісник КНУ ім. Шевченка. 2017. № 66-67. С. 109-113.
11. Якимчук А. Ю. Документно-інформаційні комунікації: навч. посіб. / А. Ю. Якимчук, А. М. Валюх. – Рівне, НУВГП, 2015. – 245 с.

INTERNALIZATION OF NEGATIVE EXTERNAL EFFECTS: THE CHALLENGES OF TODAY

Olexander Serdiuk¹, Iryna Petrova²

Institute of Industrial Economics of NAS of Ukraine

Kyiv, Ukraine

¹serdyuk_O@nas.gov.ua, ²petrova_I@nas.gov.ua

Abstract. The article deals with the effect of external effects and the problems of their regulation. Key directions of internalization of external effects are based on the ideas of A. Pigou and R. Coase. It is established that the theories proposed by A. Pigou and R. Coase in dealing with the effects of external effects have their peculiarities and obstacles. Given the lack of an objective model of loss estimation, R. Coase's market equilibrium and A. Pigou's state regulation are unable to resolve the issue of the objective allocation of resources between producers and recipients of external effects.

Key words: internationalization, negative externalities, property rights, state regulation

There are effective ways in the world of practice to detect, regulate and eliminate negative externalities. However, external effects are quite dynamic, so they need constant research to develop and refine existing ways of detecting / regulating / eliminating external effects. Ukraine has a relatively small practice of dealing with negative externalities, however, to avoid mistakes and unnecessarily high costs, foreign experience should be used, but given that measures that are effective in some socio-economic conditions may be ineffective in others. Therefore, it is important to create your own set of tools for dealing with negative externalities in Ukraine.

In practice, most often the external effect is manifested as material costs of third parties that do not directly participate in the business transaction, ie when the activity of individual entities negatively (or positively) affects the activities of other entities that are not with them in the market relations (Serdiuk O., 2018). There are three types of external effects, depending on the subjects: production, production-consumer and consumer. In the scientific and economic literature, the analysis of production

prevails (economic activity of an entrepreneur affects the production of another entrepreneur, but does not affect the utility functions of households) or production and consumer (economic activity of a household affects the production of an entrepreneur, or, conversely, the economic activity of the entrepreneur affects the functions household utility) external effects. In addition, they pay particular attention to the external effects of consumption – the economic activity of the household, which affects the utility functions of another household, while not affecting the economic activity of the enterprise. Despite the large amount of research in the economic literature, the nature and mechanisms of internalization of such external effects are not fully described.

The economic phenomenon of external effects is not fully understood, despite the fact that the original source of modern economic analysis of the problem of external effects is traditionally considered "The Economic Theory of Welfare" (1921) by A. Pigou (Pigou A., 1985). A. Pigou found that in the presence of certain external effects, "market failures" may occur. Such "failures" are caused by situations where the activities of individual entities negatively (or positively) affect the activities of other entities that are not with them in market relations (ie, there is an external effect). The result of such indirect engagement is a discrepancy between personal and social costs (or benefits). In order to overcome the external effects, A. Pigou proposed to introduce a system of governmental measures to regulate market actions. At his suggestion, the entity should receive public subsidies if the public benefits from its activities exceed the private ones. Otherwise (if the private benefits exceed the public benefits), the entity must be subject to an additional tax.

In 1960, criticism of A. Pigou's position on state intervention in market pricing was made by the English economist, future Nobel Prize winner Ronald Gary Coase. According to the scientist, the market can independently overcome any external effects, provided a clear delineation of ownership of resources and with zero transaction costs. Criticizing the imperfection of market institutions at the time, R. Coase states that "if all rights were clearly defined and spelled out, if transaction costs were zero, if people agreed to adhere to the principles of voluntary exchange, there would be no externalities" (Coase R., 1960). Thus, R. Coase tried to convince himself that countervailing the externalities in terms of pricing is possible provided that each market entity individually compensates for the costs indirectly incurred by a third party.

Analyzing the theories of A. Pigou and R. Coase, it should be noted that both scholars agree that the elimination of external effects should be due to the distribution (or redistribution) of funds between economic entities. However, each of them has their own views on the mechanisms of implementation of this process. Considering external effects from a social point of view (external effects affect society as a whole), A. Pigou believes that the state should be the regulator of distribution (which is quite natural since the state is responsible for the social welfare of society). R. Coase, in turn, sees the external effects as purely economic implications, on the basis of which he concludes that the market is self-regulating (see Table 1).

Table 1. Comparison of the approaches of A. Pigou and R. Coase

Name	Taxation or subsidization of an external effect producer by the state (A. Pigou tax)	Determination of ownership of external effects between parties (R. Coase theorem)
Essence	Development of practical tools for ensuring well-being based on neoclassical theory: the theory of declining marginal utility, subjective-psychological approach in the assessment of benefits and the principle of utilitarianism	If property rights are clearly defined and offered, and transaction costs are zero or small, then voluntary agreements guarantee optimal allocation of resources
Methods	Taxation and subsidization of the manufacturer of external effects by the state	External effects can be internalized by securing the ownership of the objects that generate them and sharing those rights, unless it involves large transaction costs.
The role (participation) of the state	Active participation of the state, which has legal powers in the field of taxation and subsidization	The best result can be achieved without government intervention and no matter who owns the property. State involvement is only about establishing property rights - once those rights are established, participants can sell them
Conditions	External effects are accompanied by a disconnect between private and public expenditures or benefits that cause inefficient allocation of resources. Negative externalities are eliminated with the help of a corrective tax, while the positive ones are eliminated with the help of a subsidy. The tax should be equal to the marginal loss of third parties, and the subsidy - their marginal gain	The following conditions are required for internalization: clear distribution of property rights; the presence of an external effect rights market; zero or low transaction costs
Barrier	determining the exact tax rate for the calculation of which needs to be clarified: activities that cause damage, types and amounts of pollution caused by specific production processes; part of pollutants entering the environment due to natural processes; pollutants that cause the analyzed damage; monetary estimation of loss; an assessment of the damage to each source of pollution, which will give it a differentiated tax, which is technically difficult	zero transaction costs are rarely met in real life; it is important for the negotiation that the negative consequences are identified and the culprit and victim of environmental pollution identified. Due to the remoteness of the negative effects of pollution in time and space, it is not always possible; a positive outcome of the negotiations is possible with a small number of participants. There are many participants in real life, but it is difficult to agree; problem of asymmetric information: the recipient seeks to increase the size of his damage, and the producer - the cost

Thus, it can be assumed that the difference between the theoretical positions of A. Pigou and R. Coase is due to the fact that from the beginning, each of the authors considered the problem of external effects at different angles. A. Pigou saw it as a global one (consequences for society), while R. Coase considered external effects mainly in the local context (effects on specific subjects). It is likely that this was the reason for the formation of different views on the mechanisms of distribution of funds between economic entities.

It is revealed that the elimination of external effects may not always be possible, and in some cases impossible at all. This is due to the fact that each of the subjects related to external effects can be quite rightly considered both by the producer and the recipient. Another point is that, although production is related to the production of waste as a by-product of production, production itself is important to society. And, in turn, society is faced with the choice: increasing material well-being or reducing negative externalities. It is also necessary to bear in mind that it is necessary to compensate the external costs (damage) directly to those who have suffered from the external effect. The problematic aspect is the issue of determining the magnitude of this damage – in some cases it is impossible to estimate the losses due to the lack of an objective model, and in others it is not an overall procedure. In addition, the magnitude of external effects in the long run cannot be estimated, and if so, it is only approximate. The application of these approaches to the internalization of external effects in Ukraine has its own specificity. For our country, the decisive role in the regulation of negative externalities belongs to the state, because market methods cannot work because of underdeveloped institutions (property rights). Today we are looking for optimal regulators, so now we can only talk about the main approaches to creating a new mechanism for dealing with negative externalities in Ukraine. It seems to us that for Ukraine the most successful solution will be to develop a system of direct state regulation instruments with a combination of market ones as the institutions of ownership improve.

References

1. Pigou A. (1985) .Economic welfare theory. Moscow: Progress, 512 p.
2. Coase R. (1960). The problem of social cost. Journal of Law and Economics. № 1. Pp. 1-44.
3. Serdiuk O. (2018). External effects of gaseous waste production. The Economic Bulletin of Donbass. No. 3. P. 36-48.

**MODERN PROBLEMS OF CREATION OF LOGISTICS CLUSTER
AS A COMPONENT OF TRANSPORT AND LOGISTICS SYSTEM
(ON THE EXAMPLE OF SLOBODA ECONOMIC REGION)**

Nataliia Trushkina¹, Natalya Rynkevich²

¹Institute of Industrial Economics of the NAS of Ukraine

Kyiv, Ukraine

²Prydniprovsk State Academy of Civil Engineering and Architecture

Dnipro, Ukraine

¹nata_tru@ukr.net

Abstract. It was proved that for the effective development of logistic clusters in Sloboda economic region of Ukraine it is reasonable to develop proposals for the creation of appropriate institutional conditions, which are to finalize the Strategy of the regional development in terms of institutional, investment and financial, organizational and economic and information support of the functioning of logistic clusters using the cluster approach, as well as the Concept of creating logistic clusters and Strategy for the integrated development of logistic clusters as a component of the regional transport and logistic system; implementation of the financial support mechanism.

Key words: logistic cluster, transport and logistics system, institutional conditions, financial support, economic region, synergetic effect.

Sloboda (Poltava, Sumy and Kharkiv regions) economic area is a favorable geographical location and extensive interregional and international transport and logistics infrastructure and transport communications, which includes the Southern railway, international airports, crossing roads in different directions.

However, as a result of the study [1-2] it was found that many key barriers prevent the formation and effective functioning of logistics cluster in Sloboda economic region. They can be conventionally organized into the following groups: political, which relate to the unstable political situation in the country; institutional, which include imperfect legislative and regulatory framework, lack of a regional

program and strategy for the development of a logistics cluster; investment-financial, which cover insufficient financing of the transport industry due to the inefficient implementation of the public-private partnership mechanism; limited tools for private investment in logistics infrastructure; infrastructure caused by significant disruption to existing logistics infrastructure; environmental related to the lack of application of the concept of green logistics in the transport sector; information due to under-utilization of information and communication technologies and digital logistics tools; logistical due to insufficiently efficient organization of logistic activities; reducing the level of service and quality of transport and logistics services.

According to data of the State Statistics Service of Ukraine the volume of freight traffic by the Southern railway has increased by 52.4% in 2000-2018 and its share in the total Ukrainian volume of freight traffic by railways has increased by 4.4 percentage points or from 6.5 to 10.9%. The freight turnover of the Southern railway has increased by 33.6% and share – by 1.8 p.p. or from 7.6 to 9.4% of the national freight turnover of public railway transport. Statistical analysis showed that the volume of cargo transportation by road in Sloboda economic region has increased in 2018 compared to 2000 by 52.5%. This is due to the growth of road freight in Poltava region by 80.3% and Kharkiv region – by 18%. Share of cargo transportation by road of Sloboda economic region has increased from 15.2 to 18%, it is 2.8 percentage points increase in the national volume.

During the research period, there was a trend of growth in the turnover of road transport in the district by 4.2 times. This happened as a result of an increase in the turnover of road transport in Kharkiv region by 7.5 times, Poltava – by 3.2 times and Sumy – by 1.8 times. Share of freight turnover of road transport in Sloboda economic region has increased by 1.1 percentage points or from 10.2 to 11.3% of the total Ukrainian cargo turnover. The share of capital investment in transport and warehousing in Sloboda economic region has decreased in 2010-2018 by 10.9 percentage points or from 15.5 to 4.6% of the total volume of capital investment in this industry. This was due to a decrease in the share of capital investments in transport and warehousing in Kharkiv region by 5.6 percentage points (from 6.8 to 1.2%), Poltava – by 4.7 percentage points (from 7.2 to 2.5%) and Sumy region – by 0.7 percentage points (from 1.6 to 0.9%) [3, pp. 15, 46, 50, 51].

To eliminate the above barriers, it is advisable to create a logistics cluster as an effective partnership between business structures, scientific institutions, higher

education institutions, logistic infrastructure institutions and authorities in order to promote the sustainable development of Sloboda economic region.

Implementation of proposals for the creation of a logistics cluster in Sloboda economic region will contribute to obtaining a synergistic effect, the components of which are: the economic effect of increasing the level of investment attractiveness of the territories; increase of revenues to the budgets (regional, local) at the expense of formation of a qualitatively new model of regional economy, strengthening of competitive advantages of regions and increase of economic capacity of territorial communities in the conditions of decentralization; increase in the volume of cargo transportation and cargo turnover of different modes of transport; optimization of movement of logistic (material, transport, financial, information) flows; reduction of costs for the organization of logistics through the reduction of the transport component in the cost of services, reducing the time to perform customs procedures for the clearance of goods; ensuring favorable institutional conditions for the functioning of the logistics services market; creation of objects of necessary logistic infrastructure (transport, trading, service, etc.); improvement of transportation technology with the use of modern information and communication technologies and digital logistics; social effect through job creation and employment growth (for example, according to European best practice, 33.3% of cluster companies have a trend of steady employment growth); improving the working conditions of workers employed in the field of transport and warehousing; ecological effect due to ensuring almost complete decarbonization of urban logistics; reduction of greenhouse gas emissions from transport by optimizing transport flows; increasing the level of environmental safety.

References

1. Trushkina N. V., Rynkevich N. S. Proposals for the creation of the appropriate institutional conditions of the formation and development of logistic clusters in the economic regions of Ukraine. *Економічні інновації: зб. наук. праць*. Т. 21. Вип. 3 (72). Одеса: Ін-т проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України, 2019. С. 138-149.

DOI: [https://doi.org/10.31520/ei.2019.21.3\(72\).138-149](https://doi.org/10.31520/ei.2019.21.3(72).138-149).

2. Kwilinski A., Trushkina N. Logistics cluster as an institution of regional development in the context of economic modernization. *Science and practice:*

collection of scientific articles / University of Macedonia. Midas S.A., Thessaloniki, Greece, 2019. P. 55-59.

3. Транспорт і зв'язок України за 2018 рік: стат. збірник. Київ: Державна служба статистики України, 2019. 154 с.

CURRENT PROBLEMS OF THE CREDIT ACTIVITIES OF THE BANKS OF UKRAINE AND THE DIRECTIONS OF THEIR SOLUTIONS

Lyudmila Zveruk

Kyiv Cooperative Institute of Business and Law

Kyiv, Ukraine

lyudmila.zveruk@gmail.com

Abstract. The current problems of banking institutions' lending activities are related to the existence of problematic debt, which worsens their financial status and requires further improvement of non-performing loans. Positive developments in this direction are demonstrated by Privatbank, which uses the world practices of corporate governance and applies a modern business model to build a quality credit portfolio.

Key words: problematic debt; credit risk; credit quality; corporative management.

Credit operations are the basic basis for the financial stability of the banking system of Ukraine, since their efficiency depends on the profitability and liquidity of an individual banking institution. It is clear that the shortcomings in the management of credit activity, risky credit policy of banks in the previous period became the basis for deepening the negative impact of the global financial crisis. Therefore, it is important to consider a system of measures to effectively manage the credit activities of banking institutions.

Analyzing the credit activity of Ukrainian banks and the quality of the credit portfolio for 2018, we note that the level of NPL (nonperforming loans) continues to decline, albeit at a slow pace. The main factor is the issuance of new loans to individuals, which changes the structure of the existing credit portfolio of banks. But the fact that with the growth of new retail loans by more than 35%, the NPL's share declines rather slowly, indicates the poor quality of new loans. At the same time, the NPL level remained almost unchanged in the corporate lending segment. We conclude that the banks' work on restructuring and writing off bad loans in this segment is not very active. In addition, a key regulatory change regarding credit risk

assessment (prudential reserves) has been introduced in the banking sector of Ukraine since 2019. It obliges banks to depreciate security that cannot be collected for years. This requirement seeks to increase the coverage of non-performing loans by prudential reserves, and subsequently by reserves under International Financial Reporting Standards (IFRS).

Following the transition of banks to IFRS 9 and loan loss provisions, the coverage of non-performing loans reached 87%. It is close to the level of credit risk (prudential reserves), which is assessed according to the rules of the National Bank of Ukraine. The major problem for state-owned banks, and in particular for the Joint-Stock Company of Privatbank Commercial Bank, which became state-owned since 2016, remains a significant portion of non-performing loans (59.1% and 84.6%, respectively), while the share of non-performing private bank loans at beginning of June 2018 is 30.5%, for banks with foreign capital – 42.5%. However, as noted earlier, the situation is improving somewhat due to new lending.

To solve problems with non-performing loans, Joint-Stock Company Privatbank Commercial Bank uses world-class corporate governance practices and applies a modern business model aimed at enhancing the quality of retail and SME loan portfolio. This allowed the credit portfolio to grow by 31% or by UAH 11.8 billion in 2018 and to improve its quality through streamlined risk management processes. According to the results of 2018, the NPL level was 34.1%. The bank's credit risk cost in 2018 was also lower than in 2017 and amounted to 2.0%.

Consider the components of the problem loans of JSC CB "Privatbank". In order to effectively manage problem assets, the Bank's units perform the following tasks:

- prevention and timely identification of problematic debt, effective work with potential problematic debt;
- reduction of the size and share of bad debt in the bank's portfolio (gross and net of reserves; overall and in the context of portfolios) by developing and implementing measures to repay such debt, in particular, restructuring, pre-litigation settlement, foreclosure, foreclosure, foreclosure , etc;
- building a comprehensive effective debt management system.

"Privatbank" introduced the distribution of work with problematic debt at different stages of detection and settlement, depending on the type, amount of problematic debt, availability and condition of collateral, the ability or intentions of the borrower to repay the loan and accrued interest on the loan.

Let's define the stages of management of potential problem debt and problem debt:

1. The Pre-Collection stage includes a set of measures aimed at identifying potentially problematic and problematic debt and preventing the client from leaving the payment schedule.

2. The Soft collection stage includes a set of measures aimed at the repayment of late payments with a delay of 1-90 days, in particular, through communication with clients remotely (telephone, SMS, IVR, letters).

3. The Hard Collection stage includes a set of measures aimed at the repayment of late payments with a delay of 90-180 days through voluntary debt settlement.

4. Stage-Legal Collection. The preparation of the legal recovery process begins at the same time as the Hard Collection stage (Fig. 1).

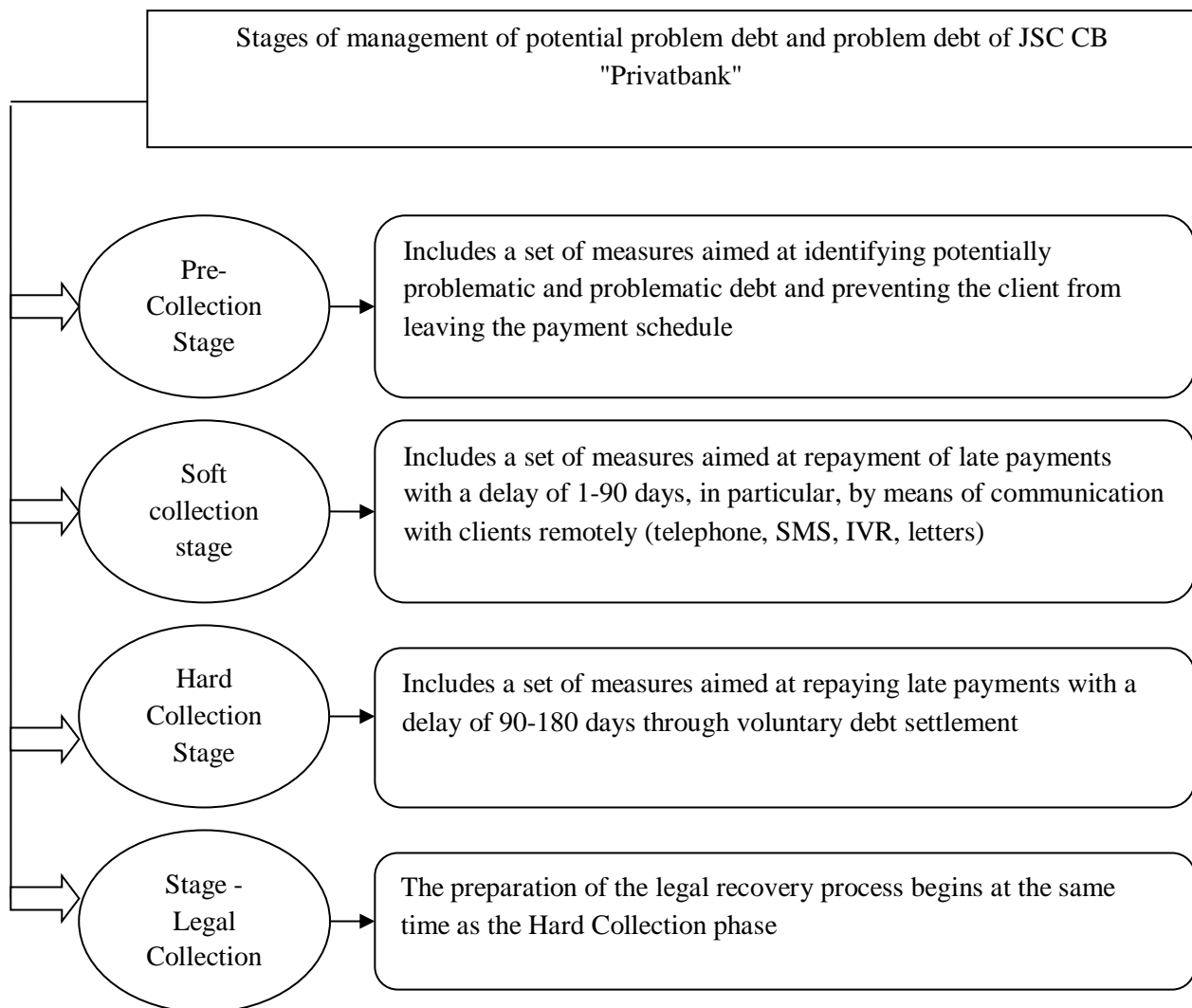

Fig. 1. Stages of management of potential problem debt and problem debt of JSC CB "Privatbank"

Debt management is not possible without credit risk analysis. To this end, the Bank regularly analyzes the ability of borrowers and potential borrowers to meet their loan repayment obligations and interest payments. On this basis, the quality of the loan portfolio is conducted to monitor the level of credit risk. To prevent or reduce credit risk, credit limits are modified, where necessary, by obtaining collateral, reviewing it, and reassessing collateral at a prescribed frequency. The Credit Committee of the Bank approves the classification of credit operations by risk groups, reviews, and approves the credit risk assessment in accordance with regulatory requirements; assesses the provision for expected credit losses. The Bank's information systems allow management to monitor loans on a timely and regular basis.

Loans are monitored by the following sections.

The business unit conducts:

- control over the credit project implementation and aligns it with the client's plans;
- communication with clients on various issues;
- collecting and organizing information on the state of the financial market;
- monitoring the client's business reputation.

The Credit Risk Management Division works in the following areas:

- checks the correctness of the analysis of the financial condition of the borrower;
- identify potential risks associated with the client's business and in particular with a bank-financed loan transaction;
- monitors the turnover on the borrower's account;
- preparation of conclusions on further cooperation with the client;
- development of recommendations and possible measures for improvement of work with the client.

Risk monitoring is performed on a regular basis with each loan. To do this: review the financial position of the borrower and its position in the market and assess the adequacy of the loan. The borrower's financial position and market position are reviewed on a regular basis, and the internal credit rating of the borrower can be reviewed as a result of such analysis. This analysis is based on customer receipt data, recent financial statements, and other commercial information the borrower has provided to the bank or otherwise received by the bank. The current market value of the collateral is also monitored regularly to assess its sufficiency to provide a specific

loan. The collateral is assessed by independent valuation companies accredited by the bank or qualified internal appraisers. The regularity of such assessments depends on the type of collateral. The Bank keeps records of clients' credit histories. This allows the bank to control the level of credit risk by working with borrowers with a positive credit history.

The level of efficiency of a bank's credit activity is determined by the yield of the loan portfolio and the credit risk accepted by the bank. Practice demonstrates that the success of managing the efficiency of banking investments and the formation of an effective structure of the bank's loan portfolio largely depends on the management capabilities of banking institutions, which performs optimal formation and management of the credit portfolio.

ЕКОЛОГІЧНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Олена Білик

Бердянський державний педагогічний університет

Бердянськ, Україна

elena.bilyk7@gmail.com

Abstract. It is opened essence of a parity of concepts of ecological management and ecological operating. Interrelation of elements of ecological management of the economic subject and ecological management from regional and state authorities is considered.

Key words: public administration, innovative activity, scientific and technological progress.

В українській господарській практиці так склалося, що з усіх нововведень, здійснюваних на підприємствах, та їхня частина, що відноситься до сфери менеджменту. У рамках дослідження ми виходимо з того, що процес розвитку в будь-якій організації повинний бути керованим. Аналізуючи інноваційні процеси в сфері менеджменту, важливо відзначити, що в основі управлінських нововведень лежать об'єктивні процеси зміни умов господарської діяльності підприємств і відповідної зміни змісту управлінської діяльності.

Специфіка інновацій у галузі державного управління потребує розгляду сучасних теорій інновацій. Більшість з них базується на роботах Н. Кондратьєва та Й. Шумпетера. Перший обґрунтував залежність інноваційних процесів у різних сферах, зокрема й управлінській, від динаміки соціального розвитку, формування якісно нових засад соціальної організації та виробництва, пов'язав стадії соціально-економічного розвитку з хвилями інновацій, особливо акцентуючи значення не лише технологічних інновацій, а й тих, які визначають соціокультурну специфіку життєдіяльності суспільства [5]. Сьогодні опис технологічних інновацій базується на міжнародних стандартах, рекомендації з яких були прийняті в м. Осло в 1992 р. (так називане

«Керівництво Осло»). Ці стандарти охоплюють нові продукти і нові процеси, а також їх значні технологічні зміни [2]. Використовуючи поняття «міжнародні стандарти», треба мати на увазі, що реально міжнародних стандартів не існує, а є стандарти, що застосовуються якоюсь групою країн з урахуванням їх юрисдикції. Юрисдикція являє собою правову сферу, на яку поширюються повноваження даного державного органу. Наприклад, у Європі діють дві глобальні правові системи: острівна, чи англо-саксонська, і континентальна, чи франко-германська. У США своя правова система, у країнах Латинської Америки – інша і т.п. [1].

Таким чином, одержання прибутку від інновації і використання його як джерела фінансових ресурсів складає зміст відтворювальної функції інновації. Прибуток, отриманий за рахунок реалізації інновації, може використовуватися по різних напрямках, у тому числі і як капітал. Капітал являє собою гроші, призначені для отримання прибутку. Цей капітал може направлятися на фінансування як всіх інвестицій, так і конкретно нових видів інновацій. Таким чином, використання прибутку від інновації для інвестування складає зміст інвестиційної функції інновації.

Нова парадигма менеджменту в розвинутих країнах заснована на системному і ситуаційному підході до управління. Чи зуміє підприємство вчасно розпізнати погрози для своєї діяльності, чи не упустить воно можливості, що з'являються в зовнішній середовищі, чи зможе отримати максимум вигоди з цих можливостей – от головні критерії ефективності всієї системи управління, стосовно яких внутрішня раціональність організації виробництва і управління є вторинними.

Помітно посилюється вплив нових технічних (технологічних) систем не лише на економічні явища, але й на соціальні процеси. Це вимагає підвищеної уваги конструкторів нової техніки до показників її надійності, ергономічності і екологічності. Особливо нагальним є завдання екологізації виробництва на підприємствах. За результатами соціальних досліджень встановлено, що, наприклад, збільшення у два рази забруднення повітря шкідливими викидами скорочує термін експлуатації промислового устаткування до першого капітального ремонту в середньому у півтора рази, а урожайність пшениці у зонах дії підприємств кольорової металургії на 40-60% менша, ніж за межами цих зон. У той же час сучасні прогресивні технології уможливають

перетворення джерел подібних економічних витрат у чинники зростання обсягів продукції і прибутку. Зокрема застосування існуючої технології утилізації викидів сірчаного ангідриду тепловими електростанціями шляхом оснащення їх відповідними газоочисними установками може задовольнити половину потреби народного господарства України у сірчаній кислоті.

При цьому у кожному конкретному випадку необхідно точно окреслювати коло показників для оцінки ефективності тієї або іншої групи безвитратних організаційних рішень.

Література

1. Гришин І. Я. Національна ідея тотальних інновацій та інформаційна технологія клієнт-сервер // Вісник УАДУ. – 2009. – № 2. – С. 205-208.
2. Покропивний С. Інноваційний менеджмент в ринковій системі господарювання // Економіка України. – 2005. – № 2. – С. 34.
3. Європейські принципи державного управління / [пер. з англ.]. – К.: Вид-во УАДУ, 2000. – 52 с.

БИОМЕТРИЧЕСКИЕ ТЕХНОЛОГИИ В БАНКОВСКОМ БИЗНЕСЕ: ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ

Жанна Бобровская

Белорусский государственный экономический университет

Минск, Беларусь

janna.university@gmail.com

Abstract. At present, biometric technologies are an innovative means of protection against fraud in various areas of banking. The most successful foreign projects for the development and implementation of biometric technologies are being implemented in the banking systems of different countries. In the world banking community, both the advantages and the problematic issues of the full transition to the “number” are analyzed. Digital reality has not yet become a natural environment for banks, however, biometrics will meet not only the needs of banks and the global economy as a whole, but also the new expectations of customers.

Key words: biometric technologies, biometric data, Unified biometric system.

В настоящее время технологии биометрической идентификации стали неотъемлемым компонентом мирового рынка информационных технологий и особенно актуальны для решения широкого круга задач в банковском бизнесе.

Биометрические технологии – совокупность методов и технологий автоматического распознавания людей по анатомическим, физиологическим или поведенческим признакам [1].

Объем мирового рынка биометрических систем к середине 2019 г., по данным международной консалтинговой компании J’son&Partners, оценивался на уровне 24 млрд. долларов США. Согласно прогнозу данной компании, на ближайшие 5 лет показатель среднегодового темпа прироста рынка биометрических технологий составит 18,6%, а прогнозируемый объем цифрового рынка к 2022 г. достигнет 40,2 млрд. долларов США. По оценкам компании Yole Development, объем мирового рынка биометрического оборудования, такого как сканеры, сенсоры, считыватели, контроллеры, на

начало 2019 г. сформировались в объеме 6,05 млрд. долларов США, что составило 1/3 мирового рынка биометрических систем. [2]

На мировом рынке биометрических систем активно применяются технологии, основанные на распознавании и использовании следующих биометрических данных (Рис. 1): отпечатки пальцев; изображение лица; изображение радужной оболочки глаза; голос; рисунок вен; ДНК.

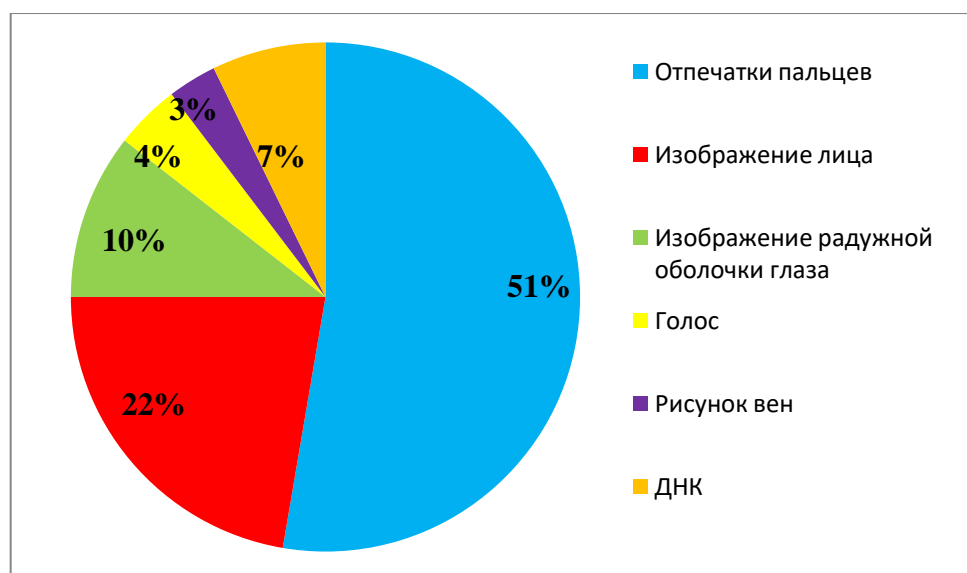

Рис. 1. Структура биометрических технологий в мире на 1. 01. 2019 г. [3]

Биометрические технологии позволяют гарантировать для банковского сектора, денежно-кредитной и валютной сферы любой страны защиту от мошеннических действий, нацеленных на хищение денежных средств, валютных ценностей, драгоценных металлов и драгоценных камней, конфиденциальной финансовой информации и приобретение права на них. Вместе с тем, современные биометрические технологии требуют существенных инвестиций. Инновации в биометрические технологии способствуют повышению конкурентоспособности банка на международном банковском и денежно-кредитном рынке. Результаты исследований в сфере биометрических технологий подтвердила конференция Money 20/20 в городе Копенгаген 26-28 июня 2017 года: наибольшее влияние на предотвращение мошенничества в платежных системах мира в течение ближайших четырех лет окажут именно биометрические технологии [4]. Общепринятые инструменты авторизации с помощью пароля, пин-кода и логина в условиях перехода на «цифру»

утрачивают свою актуальность, т.к. неустойчивы к взломам. Основным вектором укрепления информационной безопасности в условиях цифровизации является биометрическая идентификация, которая позволит ограничить доступ к компьютерам, рабочим станциям, и банковским платежным карточкам, а также базам данных либо их частям и обеспечит контроль личности оператора и клиента банка в режиме реального времени. С помощью биометрических устройств возможно осуществлять контроль и учет реального рабочего времени специалистов банков, шифровать и передавать информацию для конкретного индивида, сокращать затраты на административную систему поддержки и восстановления паролей, кодов и других средств защиты.

На современном этапе развития цифрового мира очевидны позитивные тренды развития биометрических технологий, прежде всего в банковской сфере:

- повысилась ответственность и эффективность труда банковских работников;
- повысился уровень безопасности в банках, так как биометрическую информацию невозможно похитить, потерять или забыть;
- увеличилась скорость процесса подтверждения личности клиентов банков, с вероятностью ошибочной аутентификации в 0,057%;
- снизились банковские риски, так как появилась возможность устанавливать подлинную личность клиента;
- банки получают возможность выявлять расхождения между реальными и заявленными сведениями;
- повысилась внутренняя безопасность банков;
- уникальность биометрических идентификаторов упрощают и ускоряют предоставление кредитов физическим лицам.

Внедрение биометрических технологий в банковскую сферу позволит экономить до 500 000 долларов США банку со штатом работников 300 человек. Соответственно, можно сделать вывод о необходимости широкомасштабного внедрения биометрических технологий в направления деятельности, предусматривающие конфиденциальность информации.

Нельзя игнорировать международный опыт применения биометрических технологий. В США создан специальный центр по исследованию технологий распознавания личности под названием Center for Identification Technology

Research (CITeR). Финансирование всех проектов данного центра осуществляет государство, а также военно-промышленная компания Raytheon и инженерная корпорация ISC8, что позволяет повысить надежность не только банковской системы США, но и обороны страны. В данный центр входят три университета: Clarkson University, The University of Arizona and West Virginia University. Существенной частью разработок является исследование в качестве распознавания не только непосредственно радужной сетчатки глаза, но и склеры в качестве дополнительного элемента распознавания. Аран Росс (профессор кафедры компьютерных наук и инженерии в Университете штата Мичиган (MSU) и директор i-PRoBe Lab) собрал сканеры сотни склер и отобрал те, в которых ярко выражены образования под поверхностью глаза. Затем были выявлены алгоритмы сосудов на сетчатке глаза, оптимизированные с помощью нейросетей для кластеризации цветов и усиления контраста, и впоследствии переведены в бинарный код. Данные алгоритмы выводятся в компьютер и мгновенно формируют соответствие с уникальным биометрическим кодом индивида. В итоге, было разработано первое в мире приложение для аутентификации по глазу под названием Eye Verify. Уникальность данной разработки заключается в сверх защищенности информации, так как во время испытаний на 96 респондентов программа показала точность идентификации 99,97% [5].

Стремительно развиваются биометрические технологии в банковской сфере Японии. Ярким примером является японский банк Ogaki Kyoritsu Bank, который активно внедряет систему идентификации клиентов в банкоматах и филиалах. Реализация биометрической системы данного банка стала вынужденной мерой после разрушительного землетрясения и цунами в марте 2011 г. на Востоке Японии. После катастрофы документы и банковские карты были утеряны и уничтожены, людям приходилось заново проходить процесс их восстановления для того чтобы снять денежные средства со счета. Во время летних Олимпийских игр в Токио в 2020 году планируется оборудовать все банки биометрическими системами, которые основаны на распознавании лиц, в н.в. в Японии уже начали тестироваться новые системы оплаты товаров и услуг в организациях торговли и сервиса путем сканирования отпечатков пальцев. Таким образом, процесс оплаты товаров и услуг и обмена валюты для иностранных туристов будет проходить намного быстрее и проще, особенно

это необходимо при стечении большого количества людей, которое ожидается на Олимпийских играх. Прогнозируется, что уже к 2022 году данная система заработает по всей Японии. В Японии разрабатывается платформа для биометрической идентификации при осуществлении онлайн платежей. Sumitomo Mitsui Financial Group планирует внедрить идентификацию личности с помощью отпечатков пальцев или анализа голоса при совершении онлайн-платежей. Токийская компания NTT Data и ирландская биометрическая компания Daon являются инвесторами. После разработки платформы, она будет размещена на онлайн-площадках. Вместо ввода пароля пользователи смогут пройти аутентификацию с помощью биометрических технологий, в том числе использовать сканирование отпечатков пальцев, анализ голоса и распознавание лиц.

Ключевым направлением в развитии биометрических технологий в банках является Единая биометрическая система (ЕБС) – это цифровая платформа для удаленной идентификации клиентов банков, которая позволяет им пользоваться услугами 24 часа в сутки 7 дней в неделю из любой точки мира. Для получения банковских услуг дистанционно клиентам необходимо хотя бы один раз лично посетить офис банка и пройти процедуру идентификации и всю жизнь пользоваться услугами дистанционно.

В основу построения ЕБС легли следующие принципы:

- мультимодальность. В ЕБС используется два вида биометрии: лицо и голос. Использование двух модальностей одновременно позволяет идентифицировать живого человека, а не подделку его биометрических данных.

- мультивендорность. ЕБС – открытая платформа, участниками которой являются ведущие отечественные разработчики биометрических технологий. Причем для технической поддержки каждой из двух модальностей привлечены несколько независимых вендоров для повышения качества функционирования системы.

- Liveness. Комбинирование голоса и лица, позволяющее определить имитацию вместо живого человека, является ключевой способностью ЕБС. В результате данного признака ЕБС способна выявлять мошенников и оперативно реагировать на них.

- выявление аномалий. ЕБС способна не только выявлять мошенничество, но и усилить банковские системы защиты от фрода с помощью технологии

машинного обучения. Так как каждый человек имеет определенный профиль в системе, сложившийся по проводимым ранее операциям, ЕБС способна реагировать на любое отклонение от стандартных действий конкретного человека в целях выявления аномального поведения.

- безопасность данных. Хранение биометрических данных в ЕБС происходит в обезличенной форме отдельно от персональных данных, хранящимися в базе ЕСИА.

Связка между системами осуществляется по уникальному, зашифрованному криптографическими средствами защиты коду. Единая биометрическая система является ключом к цифровой экономике для государства, граждан и бизнеса. Основным преимуществом для банков внедрения ЕБС является применение цифровых технологий, что влечет за собой сокращение операционных издержек и перенаправление ресурсов на повышение качества услуг банков, а не на развитие сети продаж. ЕБС повысит конкуренцию на банковском рынке, так как появится возможность рассматривать предложения услуг неограниченного количества банков без их личного посещения и заключать кредитные договора дистанционно. Удаленная идентификация позволяет банкам привлекать клиента через всемирную сеть, предоставляя цифровые услуги 24 часа 7 дней в неделю. Банки, которые стали пионерами на рынке биометрических технологий, логически станут лидерами в международном банковском сообществе.

В Китае преследуется стратегическая цель заменить банковские карты биометрической идентификацией на основе развития системы бесконтактных платежей. По оценкам исследовательской компании Marketsand Markets в 2019 г. оборот бесконтактных платежей в мире приблизился к объему более 10 млрд. долларов США. Без доступной и стандартизированной инфраструктуры, внедрения биометрических технологий развитие рынка бесконтактных платежей не представляется возможным. По оценкам исследовательской компании Berg Insight, к концу 2019г. количество POS-терминалов с поддержкой NFC в мире составит 75 млн. единиц, что будет соответствовать среднегодовым темпам прироста, равным 28,4%. Активное распространение технологии бесконтактных платежей, в том числе с использованием мобильных устройств, способствует транспарентности и скорости совершения безналичных операций. В авангарде системы мобильных

платежей на мировом рынке закрепили свои места Apple, Google и Samsung с системами Apple Pay, Android Pay и Samsung Pay.

В качестве позитивных перспектив развития биометрических технологий можно выделить следующие:

- увеличение рабочих мест и применение высокотехнологичного инновационного оборудования для исследований и разработок биометрических технологий;

- обеспечение пользователей исчерпывающей информацией о биометрических технологиях посредством СМИ, Интернета, рекламы, т.д.;

- разработка адекватной юридической базы, способствующей успешной легальной работе биометрических технологий в банковской системе;

- обеспечение банков лицензиями на осуществление криптографической деятельности;

- активизация разработки облачных технологий для обеспечения безопасности биометрических данных;

- обеспечение мощной протекционистской политики со стороны государств для развития цифровых и биометрических технологий посредством кредитной, финансовой и страховой поддержки.

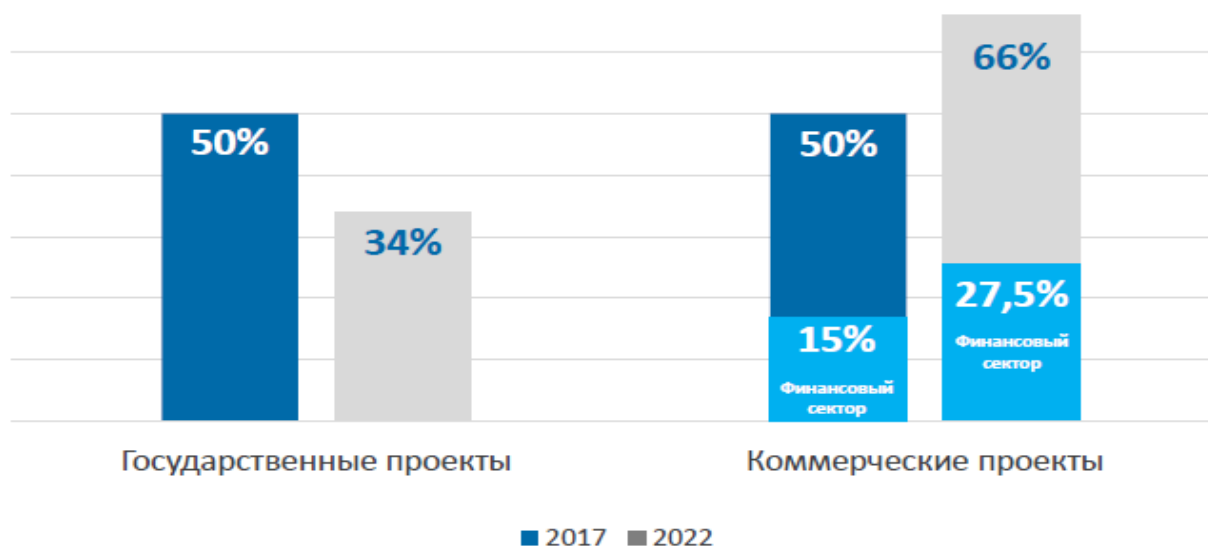

Рис. 2. Структура мирового рынка биометрических технологий 2017-2022 гг., % [6]

Основным драйвером роста применения биометрии на мировом финансовом рынке в 2017 году являлись государственные проекты и

программы, но уже к 2022г. прогнозируется, что лидерство в данной сфере перейдет в коммерческую сферу (банки, финансовые компании, небанковские кредитно-финансовые организации и др.), а средства коммерческих источников и их применение в финансовой сфере почти удвоится (см. Рис. 2).

Нельзя не принимать во внимание, что внедрение биометрических технологий вызывает ряд дискуссионных вопросов:

- оппоненты биометрии утверждают, что данная технология влечет тотальную идентификацию и контроль каждого индивидуума, так как био-коды несут в себе избыточную информацию о клиентах банка. Биометрические устройства служат инструментом «скрытого наблюдения», а персональные данные могут быть использованы для ограничения прав, свобод и неприкосновенности частной жизни;

- биометрические технологии не имеют 100%-ой надежности как утверждают их сторонники. В ходе экспериментов Национального университета Йокогамы, Япония было доказано, что биометрические системы идентификации по отпечаткам пальцев не так сложно обмануть (в 80% случаев удалось обойти систему безопасности);

- биометрические данные человека невозможно измерить с абсолютной точностью, так как со временем они изменяются в силу биологических особенностей человека;

- биологические данные могут изменяться вследствие болезни, стрессов, волнения, кроме того различают не только статистические биоданные, которые присущи человеку с рождения (например, ДНК, отпечаток пальца, сетчатка глаза), но и динамические, которые человек приобретает и способен с возрастом их изменить (например, динамика речи, рукописная подпись или темп набора текста на клавиатуре и др.);

- кража уникальных биометрических данных в отличие от хищения паролей и пин-кодов может повлечь серьезные последствия, так как их невозможно восстановить или сменить на новые;

- высокая стоимость для банков биометрических технологий;

- юридические, психологические и социальные вопросы, касающиеся сбора биометрических данных у лиц несовершеннолетнего возраста (только с разрешения родителей, отсутствие дохода у несовершеннолетних для целей

биометрии, необходимость формирования у несовершеннолетних правильных финансовых знаний);

- проблема оценки стоимости защищаемой информации, т.к. стоимость защиты информации не должна быть выше стоимости защищаемой информации.

- религиозные каноны и ограничения могут препятствовать сбору биометрических данных, не только у лиц несовершеннолетнего возраста, но и вообще у любой возрастной группы людей.

Цифровая реальность еще не стала естественной средой для банков, вместе с тем биометрия будет соответствовать не только потребностям банков и мировой экономики в целом, но и новым ожиданиям клиентов.

Литература

1. Руководство по биометрии / под ред. Руд М. Болла. – Москва: Техносфера, 2007 – 368 с.
2. Продажи биометрических СКУД будут стабильно возрастать [Электронный ресурс]. – Режим доступа <https://www.rgsec.ru/stati/prodazhi-biometriceskikh-skud-budut-stabilno-vozrastat> – Дата доступа 13. 09. 2019.
3. ING Bank // ING in Society [Электронный ресурс]. – Амстердам, 2019. – Режим доступа: <https://www.ing.com/ING-in-Society/Sustainability/Our-own-operations/Environmental-Programme.htm>. – Дата доступа: 03. 09. 2019.
4. Money 20/20 Europe 2018 в Амстердаме [Электронный ресурс]. – <http://nraed.ru/RU/2018-01-05-20-35-36/379-money-20-20-europe-3> – Дата доступа 04. 03. 2019.
5. Arun A. Ross. Handbook of Multibiometrics: Gardners Books. – Eastbourne, 2013 – 172 p.
6. Обзор международного рынка биометрических технологий и их применение в финансовом секторе [Электронный ресурс]. – Москва, 2019. – Режим доступа: https://www.cbr.ru/Content/Document/File/36012/rev_bio.pdf. – Дата доступа: 04. 09. 2019.

ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ ОБІГУ КРИПТОВАЛЮТ

Наталія Гавриленко¹, Євгеній Допілко², Вікторія Кошутська³

*¹Первомайська філія Національного університету кораблебудування
імені адмірала Макарова*

*^{2,3}Первомайський коледж Національного університету кораблебудування
імені адмірала Макарова
Первомайськ, Україна*

¹nata_antonova_76@mail.ua; ²ssstandarte18@gmail.com; ³viktoriya_k83@mail.ru

Abstract. At present, each of us have heard about is gaining immense popularityas different currencies, called "cryptocurrency". What is cryptocurrency? The article defines cryptocurrency, discusses the advantages and disadvantages, isan example of cryptocurrency Bitcoin. Reveals the world's attitudeand the ability to use cryptocurrency in the near future.

Key words: Bitcoin, cryptocurrency, virtual currency, mining.

Однією з новацій останнього часу стала поява особливого виду валют, який отримав назву «криптовалюта». Даний феномен привертає до себе особливу увагу, при цьому більшість науковців переважно розглядають технічні аспекти обігу криптовалют. Єдиного визначення криптовалют на даний момент немає. За класифікацією ФАТФ, криптовалюта – це розподілені, віртуальні (або цифрові) гроші, які використовують математичні та криптографічні методи та відкритий вихідний код, які не мають єдиного центру управління, відслідковування або контролю (прикладми є Bitcoin, LiteCoin і Ripple) [1].

Криптовалюта – це децентралізована цифрова валюта, яка не має одного конкретного емітента. Всі користувачі, які беруть участь в емісії (Майнінг) криптовалют, разом створюють її, і кожен окремий учасник має повний доступ до інформації всього блоку. Сама технологія створення і контролю цієї валюти базується на криптографічних методах (кодуванні з цифровим підписом, з відкритим ключем), інакше кажучи, функціонування системи будується на технологіях blockchain. Blockchain – це один із сучасних інструментів на

фінансовому ринку; є цифровим аналогом угод, з високим ступенем прозорості та захищеності та виступає ланцюжком блоків інформації транзакцій (угод) між сторонами, які в наслідку формуються в бази даних з інформацією про пройдені транзакції.

Дана технологія має незаперечні переваги – система прозора і копіює інформацію для кожного учасника угоди, який здатний прослідкувати поетапно кожен її крок.

Вузька вивченість крипто валют з позиції опису технічної моделі функціонування не дозволяє розкрити їх економічну категорію, а також перешкоджає швидкому створенню адекватних формально інституційних норм, які регламентують процедури емісії та обігу. Як наслідок, виникає закономірний дисбаланс – коли економічні нововведення випереджають розвиток законодавства, що регулює взаємовідносини суб'єктів у сфері розрахунків і платежів, а це, в свою чергу, посилює можливі ризики на макро- і мікрорівнях.

Інституційна поширеність транзакцій з використанням криптовалют поки заснована на неформальних нормах учасників даного процесу. На сьогоднішній день не сформовано єдиних норм і правил обігу криптовалют. Даний процес поки лише набирає обертів. Так, на сьогоднішній день не визначено порядок розрахунків між учасниками економічних процесів з криптовалютами, їх реєстрація, облік здійснених операцій, оподаткування. В даний час всі операції фіксуються, але носять знеособлений характер, тобто неможливо достовірно ідентифікувати сторони розрахунків, якщо вони цього не зробили. Це може негативно позначитися на етапі становлення і розвитку даного інструменту і навіть стати плацдармом для шахрайства та здійснення нелегальних схем і платежів. Даний інструмент вимагає, перш за все, офіційного визнання світовими урядами. Необхідним є надання йому офіційного статусу платіжного засобу і опрацювання нормативно-правової бази (розробки формальних норм і правил) емісії, обігу, ідентифікації користувачів і здійснення платежів.

Економічно в процесі глобалізації електронних розрахунків, користувачі всебільше визнають їх зручність і ефективність. Поява криптовалюти – це наслідок об'єктивного процесу конкуренції між системами фіксації фактів переходу вартості. Так, на сьогоднішній день в світі представлено безліч сервісів зі своїми перевагами та недоліками. Криптовалюта в цьому сенсі є

новим етапом у розвитку електронних грошей, при цьому вони в змозі задовольнити сучасні зростаючі вимоги, що пред'являються до операцій з використанням електронних грошей, а саме: моментальна швидкість розрахунків (від декількох секунд, до декількох хвилин); відсутність комісії за вчинення транзакцій; анонімність розрахунків; високий ступінь захищеності операцій; незворотність платежів; відсутність здійснення розрахунків.

Криптовалюта не прив'язана до національної економіки, і тим самим на неї не впливає безробіття або локальні конфлікти, курс біткоіна не буде змінюватися через інфляцію та фінансову кризу. Немає єдиного центру, який керував би роботою системою криптовалют, а, отже, порушити його працездатність неможливо. Blockchain виводить операції без комісій, які зазвичай стягують посередники. Якщо раніше певну суму за комісію брали банки чи системи переказу, то зараз можна обійтися без них.

Реалізація ідеї Накамото призвела до створення першої криптовалюти Bitcoin. В наступні роки кількість криптовалют швидко зростала, в тому числі через те, що Bitcoin має відкритий вихідний код, який дозволяє будь-якому користувачеві допрацювати програму або використати його для написання нових програм і виправлення в них помилок. Програма копіюється та змінюється, що дозволяє досить легко створювати все нові і нові криптовалюти. В 2014 р. існувало приблизно 500 криптовалют. За даними на 22 травня 2018 р., капіталізація ринку кріптоактивів становила 311 млрд. дол. США, на частку біткоінів доводилося 39,2% [2]. Згідно з даними МВФ, за підсумками 2017 р. ринок кріптоактивів становив близько 0,36% світового ВВП [3].

Незважаючи на зростаючу популярність, криптовалютам дуже далеко до статусу загальноприйнятих платіжних засобів. На 3 січня 2017 р. найпопулярніша криптовалюта – біткоіни – приймалася в світі в якості платіжного засобу 8 207 традиційними бізнесами, які працюють безпосередньо з клієнтами, на 13 грудня 2017 року їх число збільшилося до 11 291 [4; 5].

Найбільш яскраво виражене негативне використання криптовалют – це здійснення незаконних угод. Торгівля зброєю, наркотиками, нелегальна діяльність в різних сферах економіки – можна вільно маніпулювати криптовалютою із впевненістю, що учасники операцій залишаться анонімними. Також важливим аргументом є той факт, що в роботі із криптовалютами немає,

такого поняття як відміна транзакції, і в випадку некоректної операції скасувати її не можна.

Головна проблема криптовалюти як платіжної системи – це швидкість обробки транзакцій. Visa обробляє 65 тис. операцій в секунду. Як відмітив В. Бутерін, творець другої за величиною кріптоплатформи Ethereum, Bitcoin зараз обробляється трохи менше 3 транзакцій в секунду, і якщо це число наближується до 4, то вона вже знаходиться на піковій потужності. Ethereum робить п'ять транзакцій в секунду, і якщо кількість наближається до шести, то вона теж близька до пікової потужності. У той же самий час Uber здійснює в середньому 12 замовлень в секунду, PayPal – кілька сотень [6]. Технічні удосконалення системи тривають, але на даний момент ефективність біткоіна складає трохи більше 0,01% від показника Visa. Біткоін зможе обробляти стільки ж операцій, скільки традиційні глобальні платіжні системи за умови споживання половини світової електроенергії.

Однією з серйозних проблем крипторинку є масштабування. За 9 місяців 2017 р. система Bitcoin в усьому світі здійснила приблизно 270 тис. трансферів, включаючи операції з купівлі та продажу біткоінів. Наприклад, 29 травня 2018 р. за добу було здійснено 204 тис. транзакцій на 9 млн. дол. США. Максимальну кількість транзакцій Bitcoin за один день було здійснено 23 травня 2017 року – 367 тис. Якщо порівнювати ринок Bitcoin і Visa, то, згідно зі звітом Visa за 2016 році, компанія вивела 83,2 млрд. транзакцій на суму 5,8 трлн. дол. На практиці з'явилася навіть черга на підтвердження трансферів.

Велика кількість країн розвинула проти ринку криптовалют негативну політику, яка вельми зрозуміла, оскільки ринок криптовалют призводить до таких наслідків, як:

- зниження частки реальних грошей. На даний момент в середньому обороті криптовалюта становить 0,3% в масштабах однієї країни. І все веде до того, що ця частина буде зростати;

- зміна в грошових агрегатах. Все більше людей користуються електронними валютами і електронними платежами, в порівнянні з операціями з використанням реальних грошей, що виводить їх з обороту і впливає на грошові агрегати, які безпосередньо впливають на швидкість обігу грошей. Це веде до зменшення ролі Центробанків в економіці і до проведення ними

процентної політики регулювання, а також ускладнює оцінку грошових агрегатів, через що банкам складніше регулювати інфляцію;

- пригнічення офіційних національних валют.

Характерною рисою криптовалют є надзвичайно висока волатильність по відношенню до традиційних грошей. Відносно низькі обсяги щотижневої торгівлі свідчать про невелику ємність ринку, тому особа, яка купує або продає значну суму біткоінів, не може це зробити швидко, не вплинувши на ринкову ціну [7].

За розрахунками аналітиків Резервного банку Нової Зеландії, в 2009-2017 рр. місячне стандартне відхилення процентних пунктів для пари Bitcoin / USD було 73,1%, а для пари новозеландський долар / долар США лише 3,6%. При аномальних значеннях більшість змін в процентних пунктах були для пари біткоіни / долар США в діапазоні між -40% і + 89% і між -9,7% і + 6,6% для пари новозеландський долар / долар США [8]. Курс біткоіна виріс з 5 тис. дол. в жовтні 2017 р. до 19 тис. дол. в середині грудня 2017 року, але потім став падати і в лютому 2018 р опустився нижче 6 тис. дол. Високу волатильність демонстрували також і інші криптовалюти. Навіть в порівнянні з високо ризиковими цінними паперами волатильність криптовалют велика, що робить їх використання для оцінки активів проблематичним.

Хоч доля криптовалют на ринку не висока, але кількість транзакцій, що здійснюються криптовалютами в майбутньому можуть послабити і обвалити позиції національних валют. Незважаючи на зростаючу популярність, за допомогою криптовалют здійснюється незначна частина транзакцій. До того ж вони погано пристосовані для здійснення кредитування. Теоретично криптовалюта разом з блокчейном можуть стати важливим елементом всесвітніх платіжних систем і інвестиційним інструментом, але для цього вони повинні витримати конкуренцію з альтернативними технологіями, вирішити проблеми, пов'язані з масштабуванням і безпекою. А поки вони багато в чому мають експериментальний характер і несуть в собі чималий ризик як для користувачів, так і для власників криптоактивів.

Література

1. Virtual Currencies: Key Definitions and Potential AML/CFT Risks [Electronic resource] // FATF. – Mode of access: <http://www.fatf-gafi.org/publications/methodsandtrends/documents/virtual-currency-definitions-aml-cft-risk.html>.
2. Prices [Electronic resource] // CoinTracker. – Mode of access: <https://www.cointracker.io/prices>.
3. Обзор финансовой стабильности. IV квартал 2017 – I квартал 2018 года [Электронный ресурс] // Банк России. – № 1 (12). – Режим доступа: <http://www.cbr.ru/publ/?PrId=stability>.
4. Thompson, P. Bitcoin Adoption by Businesses in 2017 [Electronic resource] / P. Thompson // Cointelegraph. – Mode of access: <https://cointelegraph.com/news/bitcoin-adoption-by-businesses-in-2017>.
5. FAQ [Electronic resource] // Small Business Administration. – Mode of access: <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:22y9TPD3kiAJ>.
6. Бутерин, В. Ethereum будет обрабатывать 1 млн. транзакцій в секунду [Электронный ресурс] // CoinMarket.News. – Режим доступа: <https://coinmarket.news/2018/06/04/vitalik-buterin-ethereum-budet-obrabatyvat-1-mln-tranzaktsij-v-sekundu>.
7. Böhme, R. Bitcoin: economics, technology, and governance [Electronic resource] / R. Böhme, N. Christin, B. Edelman, T. Moore // Journal of Economic Perspectives. – № 29 (2). – Mode of access: <http://bahler.co/wp-content/uploads/2016/11/Bitcoin-economics-technology-and-governance.pdf>.
8. Kumar, A. Crypto-currencies – An introduction to not-so-funny moneys [Electronic resource] / A. Kumar, C. Smith // Reserve Bank of New Zealand Analytical Notes. – Mode of access: <https://www.rbnz.govt.nz/-/media/ReserveBank/Files/Publications/Analytical%2520notes/2017/an2017-07.pdf>.

ШКІЛЬНА ЕКОНОМІЧНА ОСВІТА ЯК ФАКТОР ФОРМУВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ

Наталія Ковчин

Інститут педагогіки НАПН України

Київ, Україна

nkovchin@gmail.com

Abstract. This article is devoted to defining the decisive role of economic education in general secondary education institutions, in the formation of entrepreneurial competence of high school students necessary for further self-realization in life, professional development in the field of economy. The urgency of this problem is substantiated. The concept of "entrepreneurial competence" is defined and its relation with key competences of high school students and peculiarities of the process of their formation in the individual with the purpose of preparing it for entrepreneurial activity.

Key words: competence, economic education, entrepreneurship, personality.

Оновлення шкільної економічної освіти на сучасному етапі трансформаційних змін у суспільстві та економіці України та Євросоюзу, у світі стало дуже актуальною проблемою.

Динамічні зміни в суспільстві породжують новий запит на економічні знання як у старшокласників, так і у молоді, в цілому у суспільства. Цей запит пояснюється тим, що нині економічна освіта стає чинником адаптаційних процесів в сучасної людини та формування підприємницької компетентності у особистості в трансформуючому суспільстві.

Основним ресурсом соціально-економічного розвитку є сама людина, її освіченість і професійна компетентність, вольові якості як члена суспільства. Таке явище проявляється у зростаючій інтелектуалізації основних чинників виробництва, у переході до економіки, що базується на глибоких знаннях законів її розвитку.

Значним напрямом поліпшення якості освіти, виховання особистості, здатної до самореалізації, мобільності в умовах сучасного суспільства, стало впровадження профільного навчання у старшій школі.

Профільне навчання спрямоване на формування професійної компетентності старшокласників. Профільне навчання визначається як один зі шляхів забезпечення рівного доступу до якісної освіти; інноваційний характер сучасної профільної освіти характеризують ідеї, які потребують розробки й реалізації на всіх рівнях [4; 7, с. 4-5].

Сучасне суспільство потребує постійного оновлення як змісту освіти, так і організації навчально-виховного процесу відповідно до сучасних науково-технічних досягнень. Відбувається зміна освітньої парадигми, пропонується новий зміст і технології навчання, формується інша педагогічна ментальність, розробляються державні стандарти, навчальні програми, переглядаються концепції підручників і посібників, удосконалюються методи і форми навчання [3, с. 8-17; 4].

Учень є суб'єктом, навчання, мета якого – створення умов для розвитку адаптованої та компетентної особистості в сучасному суспільстві. Шлях досягнення цієї мети є впровадження профілізації навчання, що враховує індивідуальні особливості та пізнавальні можливості кожного сучасного учня.

Сучасну шкільну економічну освіту умовно можна поділити на два співкомпоненти. Перший – це формування системних економічних знань, умінь в учнів. Другий – формування у особистості учня важливих психологічних та когнітивних якостей, необхідних для успішної реалізації набутих і сформованих економічних знань, а також у подальшій самореалізації.

Поняття економічна освіта досить широке, надалі акцентуватимемо увагу на навчанні економіки і загальній економічній освіті старшокласників.

Економічна освіта старшокласників – це комплекс соціально-економічних знань, умінь і навичок для забезпечення розвитку економічної культури і свідомості як особистості, так і суспільства.

Економічна освіта не може бути обмежена лише тільки формуванням знань.

Учні мають розуміти, що економічна теорія – це інтелектуальний ресурс, необхідний для того, щоб осмислити своє місце в економічних процесах, навчитися “грати” основні економічні ролі, вступати в цивілізовані взаємовідносини і приймати економічно виважені рішення.

Сьогодні, перед сучасною економічною освітою школярів, стоять такі завдання:

- загальноосвітнє, пов'язане з формуванням світогляду та розвитком розумових здібностей на основі економічного способу мислення;
- практичне, пов'язане з формуванням навичок грамотної економічної поведінки, вміння робити раціональний вибір та реалізувати свої громадянські права в демократичному суспільстві;
- підготовчо-професійне, пов'язане з ранньою діагностикою та розвитком професійних навичок до підприємницької діяльності;
- виховне, пов'язане з формуванням раціональних ціннісних переконань, економічної культури, ділової етики тощо [1, с. 30; 4].

Загальна програма економічної освіти школярів має включати:

- програму економічної освіти для учнів старших класів, курс прикладної економіки, основ бізнесу, підприємницької діяльності, фермерського господарювання, банківської справи тощо;
- програму економічної освіти для учнів з поглибленим вивченням економічних дисциплін [1, с. 30; 4].

Підприємницька компетентність та її формування у старшокласників у сучасному суспільстві є актуальною проблемою. Розвиток підприємливості в учнів є одним із головних питань сучасної шкільної освіти. Формування здатності до підприємливості старшокласників створить умови для забезпечення економічними знаннями, вміннями, навичками, що є особливо важливим для побудови особистісного життєвого простору, забезпечить головними необхідними компетентностями для індивідуального обирання професії та сучасного усвідомленого ставлення особистості в трансформуючих умовах ринкової економіки. [4; 5, с. 4-18].

Спільна рамка 8 ключових компетентностей була розроблена країнами Європи, зокрема ЄС для всіх, хто навчається для реалізації мети: сприяння національним реформам у різних країнах, для обміну інформацією між усіма країнами для досягнення узгодженості та підтримки, сприяння працевлаштування молоді [4; 5, с. 4-18].

Основними є 8 ключових компетентностей:

- 1) спілкування рідною мовою;
- 2) спілкування іноземними мовами;

3) математична компетентність та базова компетентність у галузі наук та технологій;

4) цифрова компетентність;

5) уміння навчатись;

6) соціальна компетентність;

7) підприємницька компетентність (відчуття ініціативи та підприємливість);

8) культурна обізнаність та самовираження.

Серед восьми ключових компетентностей підприємницька компетентність визначена як відчуття ініціативи та підприємливість.

Визначення “підприємницька компетентність” стало поширеним із 2015 року, що й лягло в основу створеної Європейської рамки підприємницької компетентності (ЄРПК).

Підприємницька компетентність – це важлива ключова якість сучасної особистості, вона необхідна для її становлення, професійного і життєвого успіху. Основою для виокремлення цих ключових якостей є такі міжнародні концептуальні документи та дослідження, як Зелена книга підприємництва у Європі (2003 р.), Європейський акт з розвитку малого бізнесу (2008 р.).

«Навчання підприємництва» застосовують у ситуації, коли йдеться про те, коли особа може навчатись для того, щоб стати підприємцем, а також щоб навчитись бути успішною різними шляхами. Цей підхід відзначається, зокрема, у працях американських дослідників. Це не виключає можливість формування підприємницької компетентності не тільки з метою того, щоб стати підприємцем, а й задля набуття здатності розвиватись та відповідати вимогам ринку праці. Навчання підприємництва визначається як побудова (створення) знань і навичок для підготовки до початку бізнесу [4; 6].

Отже, підприємницька компетентність – це необхідна якість сучасного учня, людини, яка потрібна в сучасних економічних умовах, та в умовах динамічної інтеграції європейського суспільного простору. Формування підприємницької компетентності є інноваційною основою, розробленою педагогами та роботодавцями, що створює алгоритм формування в учнів підприємницької компетентності в процесі навчання в школі.

Література

1. Гражевська Н. Шкільна економічна освіта: проблеми становлення та розвитку // Географія та основи економіки в школі: науково-методичний журнал. 1999. № 4. (14). С. 30.
2. Ковчин Н. А. Психолого-педагогічний супровід профільного навчання географії / Курси за вибором з географії. Зміст і методичні рекомендації / уклад. Т. Г. Назаренко. Харків: Вид. групи “Основа”, 2011. С. 8-17.
5. Ковчин Н. А. Роль шкільної економічної освіти у формуванні підприємницької компетентності старшокласників / Педагогічна освіта: теорія і практика: Збірник наукових праць / Кам’янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка; Інститут педагогіки НАПН України [гол. ред. Лабунець В. М.]. – Вип. 26 (1-2019). – Ч. 1. – Кам’янець-Подільський, 2019. – С. 112-117.
6. Овчарук О. В. Інтеграція підприємницької компетентності до змісту навчальних програм середньої освіти: концептуальні підходи // Економіка в школах України: науково-методичний журнал. 2018 р. № 1 (158). С. 4-18.
9. Романовський О. О. Вплив підприємництва, підприємницької освіти та підприємницьких університетів на національне економічне зростання (зарубіжний досвід). Режим доступу: HYPERLINK "http://www.economy.nauka.com." <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=1707..>
7. Топузов О. М. Особливості впровадження профільного навчання географії в загальноосвітні навчальні заклади України // Курси за вибором з географії. Зміст і методичні рекомендації / уклад. Т. Г. Назаренко. Харків: Вид. групи “Основа”, 2011. С. 4-7.

АНАЛІЗ ВИКОРИСТАННЯ ОБОРОТНИХ ФОНДІВ ПІДПРИЄМСТВА ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

Анастасія Ляшенко¹, Юлія Бережна², Григорій Бережний³

¹Бердянський державний педагогічний університет

Бердянськ, Україна

^{2,3}Луганський національний аграрний університет

Харків, Україна

¹nastya.stoyanovskaya@yandex.ru, ²econom_berejna@ukr.net,

³berezhnoyhrisha1991@gmail.com

Abstract. The efficiency of the use of circulating funds on the results of activity and indicators of the financial condition of the enterprise is investigated. The dynamics of working capital and working capital at PJSC “Svitoch” Lviv Confectionery Factory is analyzed.

Key words: current working capital, working capital, working capital.

Однією з частин виробничих фондів є оборотні фонди, які повністю споживаються в кожному виробничому циклі. При цьому вони переносять усю свою вартість на створювану продукцію і змінюють свою натуральну форму. Речовим змістом оборотних фондів є предмети праці, які в процесі виробництва перетворюються на готову продукцію, становлячи її матеріальну основу, або сприяють її створенню [1, с. 67].

Істотний внесок у дослідження економічної сутності та формування оборотних фондів зробили відомі вітчизняні та зарубіжні науковці: Ф. Кене, А. Маршал, А. Сміт, С. Фішер, Джеймс Ван Хорн, Й. Шумпетер, М. Білик, Є. Брігхем, А. Золотарьов, І. Зятковський, А. Поддєрьогін, Р. Радіонов, Л. Роштейн, Р. Слав'юк, Р. Сорока, Є. О. Терещенко, В. Ковальов, І. Бланк, В. В. Бочаров, А. М. Павліковський, В. В. Сопко, А. М. Кінг, С. Б. Барнгольц, Р. Н. Холт та інші. Незважаючи на значну кількість праць, присвячених проблемі управління оборотними фондами підприємства, усе-таки особливо

сьогодні відчутною є потреба методологічного забезпечення впровадження теоретичних розробок у практичну діяльність.

Метою статті є проаналізувати ефективність використання оборотних фондів підприємства харчової промисловості. Ефективність використання оборотних фондів розглянемо на прикладі результатів діяльності кондитерської корпорації – ПАТ «Світоч».

Структура оборотних фондів на підприємствах різних галузей має значні відмінності, зумовлені конкретними технологіями і формами організації виробництва, умовами забезпечення матеріальними ресурсами, цінами на них тощо. Так, найбільшу частку в загальному обсязі оборотних фондів становлять: виробничі запаси – на електростанціях та підприємствах легкої промисловості (до 90%); незавершене виробництво – на підприємствах машинобудування (близько 40%, у зв'язку з великою тривалістю виробничого циклу); витрати майбутніх періодів – на підприємствах добувної індустрії (40-50% і більше) [1, с. 69].

Економічне значення раціонального використання оборотних фондів виражається в наступному:

- зниження питомих витрат сировини, матеріалів, палива забезпечує виробництву великі економічні вигоди. Воно, насамперед, дає можливість з даної кількості матеріальних ресурсів виробити більше готової продукції і виступає тому як одна із серйозних передумов збільшення масштабів виробництва [1, с. 256];

- економія матеріальних ресурсів, впровадження у виробництво нових, більш економічних матеріалів сприяють встановленню в процесі відтворення більш прогресивних пропорцій між окремими галузями, досягненню більш досконалої галузевої структури промислового виробництва [1, с. 257];

- прагнення до економії матеріальних ресурсів спонукає до впровадження нової техніки і вдосконалення технологічних процесів [1, с. 257];

- економія в споживанні матеріальних ресурсів сприяє поліпшенню використання виробничих потужностей і підвищенню суспільної продуктивності праці. Вже сама по собі зменшення питомих витрат минулого, уречевленої праці означає зростання продуктивності суспільної праці. Але справа не тільки в цьому – економія матеріальних ресурсів тягне за собою економію витрат також і живої праці: скорочується відносний витрата робочої

сили на транспортування матеріалів, їх відвантаження і вивантаження, на їх зберігання [1, с. 258];

- економія матеріальних ресурсів у величезній мірі сприяє зниженню собівартості промислової продукції. Вже в даний час на частку матеріальних витрат припадає 3/4 всіх витрат виробництва. Надалі із зростанням технічного рівня виробництва частка уречевленої праці в загальних витратах з виробництва продукції буде продовжувати підвищуватися, і, отже, поліпшення використання предметів праці і засобів праці буде основним напрямком економії суспільних витрат виробництва [1, с. 345];

- істотно впливаючи на зниження собівартості продукції, економія матеріальних ресурсів надає позитивний вплив і на фінансовий стан фірми.

Процес формування оборотних фондів було розглянуто на прикладі ПАТ Львівська кондитерська фабрика «Світоч».

На досліджуваному підприємстві існує чітко сформована політика управління оборотними фондами. Щодо формування виробничих запасів підприємство використовує помірковану стратегію. На підприємстві встановлені нормативи страхових залишків запасів для кожного виду сировини і матеріалів. Наприклад, страховий залишок імпортованих виробничих запасів формується в розрахунку на 45 днів, а запасів, що придбаваються в межах країни – на 30 днів [2, с. 124].

Економічні умови діяльності впливають на обсяг і структуру оборотних активів. В періоди економічної нестабільності, зростання інфляції менеджмент підприємств більше схиляється до збільшення оборотних активів, зокрема товарно-матеріальних запасів.

На ПАТ «Світоч» 2013 р. частка виробничих запасів у структурі оборотних активів сягнула 71%. Обсяг виробничих запасів за період 2016-2017 рр. збільшився на 43862 тис. грн., або на 133%. Тоді як обсяг реалізованої продукції зріс лише на 20%. У цьому фінансовому періоді оборотні активи перевищували поточні зобов'язання в 5,6 рази. «Зв'язання» грошових коштів у виробничих запасах призвело до зменшення показників рентабельності. Фінансове становище ПАТ «Світоч» упродовж 2016-2017 р. було стійким, і власне це дозволило підприємству створити більший обсяг стратегічно важливої сировини.

Оборот фондів здійснюється за певний період. Його відлік починається з моменту перетворення грошей на засоби виробництва та робочу силу і завершується створенням нової продукції та її реалізацією на ринку, тобто з появою грошей. Час обороту фондів (капіталу) дорівнює часу виробництва і часу обороту. Відповідно, чим коротшим є цикл трансформації коштів, тим ефективніше діяльність підприємства. Вивчення структури оборотних коштів має важливе значення для розробки напрямків поліпшення їх використання. Оскільки час обороту фондів визначають як час, упродовж якого весь авансовий капітал повертається до підприємства у грошовій формі, то оборот фондів (капіталу) не збігається з їх кругообігом. У результаті одного кругообігу до власника підприємства повертається лише частина авансового капіталу (або фондів). Це зумовлено тим, що час обороту різних елементів фондів (капіталу) не збігається. Так, вартість основних виробничих фондів переноситься на новостворені товари частинами. До того різні елементи основних фондів мають різні терміни функціонування [2; с. 178].

Аналіз структури оборотних коштів дає змогу виявити резерви удосконалення виробництва, економії сировини і матеріальних ресурсів, прискорення обертання оборотного капіталу комбінату. Аналіз структури використання оборотних коштів наведено в Табл. 1.

Таблиця 1. Структура оборотних коштів на підприємстві

Показник	2016	2017	2018	Абсолютне відхилення 2018-2017	Абсолютне відхилення 2017-2016	Відносне відхилення 2018-2017	Відносне відхилення 2017-2016
Виробничі запаси	2567	2851	3376	525	284	18,4	90,03
Готова продукція	1200	1560	2399	839	360	53,7	76,92
Товари	101	126	92	34		-26,9	80,15
Дебіторська заборгованість за товари: чиста реалізаційна вартість	2089	2299	2104	-195	210	-8,4	90,86
з бюджетом	140	119	6	-113	-21	-94,9	-87,98
Із внутрішніх розрахунків	89	89	0	89	0	-100	100
Інша поточна дебіторська заборгованість	247	247	308	61	0	24,6	100
Грошові кошти та їх еквіваленти в нац. валюті	1099	1108	2961	1853	9	16,7	100,81
Інші оборотні активи	6	4	2	-2	-2	-50	-50

Основні засоби – це вартісна форма існування засобів праці, які тривалий час, не змінюючи при цьому своєї натуральної форми, багаторазово беруть участь у процесі виробництва, поступово спрацьовуються і частинами переносять свою вартість на вартість виготовленої продукції [3, с. 65].

У 2017 році у структурі основних засобів будинки і споруди займали майже 60%, а на 2018 рік склали 59,2%, у грошовому еквіваленті ця різниця склала 3563,4 тис. грн. На другому місці – це машини та обладнання, їх частка за 1 рік збільшилась майже на 3%. І їх вартість у 2016 році становила 8480 тис. грн.

Частка транспортних незначною мірою зросла, але максимальне значення мала у 2018 році – 362,2 тис. грн. (3,4%). Збільшилась і частка наявних інструментів, приладів та інвентарю за 1 років до 3,36% [4, с. 308].

Первісна вартість основних засобів: станом на початок звітнього періоду становила 23058 тис. грн.; станом на кінець звітнього періоду – 28068 тис. грн. Динаміку показників ефективності використання основних засобів ПАТ «Світоч» представлено в Табл. 2.

Таблиця 2. Динаміка показників ефективності використання основних засобів ПАТ «Світоч»

Показники	Попередній Рік	Звітний рік	Відхилення (+, –)	
			абсолютне	відносне, %
Обсяг виробленої продукції, тис. грн.	311477	373211	+61734	+19,82
Середньорічна вартість основних засобів, тис. грн.	159474,5	153654,5	-5820	-3,65
Фондовіддача, грн./грн.	1,95	2,43	+0,48	+24,62
Фондомісткість, грн./грн.	0,51	0,41	-0,1	-19,61

Аналіз ефективності використання основних засобів діяльності ПАТ «Світоч» свідчить, що основні її показники у звітньому році порівняно з попереднім зросли. Зниження середньорічної вартості основних засобів на 5820 тис. грн. (3,65%) та відносно значне зростання обсягу виробництва продукції – на 61734 тис.грн. (19,82%) призвели до збільшення фондовіддачі основних засобів ПАТ «Світоч» на 0,48 грн./грн. Фондомісткість основних засобів зменшилась на 0,1 грн./грн., що також свідчить про підвищення ефективності використання основних засобів.

Як видно з Табл. 3, ПАТ "Світоч" динамічно розвивається, фінансові результати його діяльності у звітньому періоді є кращими, ніж у попередньому 2017 році. Особливо результативною є операційна діяльність підприємства, де

темпи приросту витрат на безпосереднє виробництво продукції становлять 16,37%.

Таблиця 3. Рівень і динаміка фінансових результатів ПАТ «Світоч»

Показник	2017р., тис. грн.	2018р., тис. грн.	Відхилення (+, -)	
			абсолютне, тис. грн.	відносне, %
Дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	372843	446808	73965	19,84
Податок на додану вартість	61366	73597	12231	19,93
Акцизний збір	0	0	0	0
Інші вирахування з доходу	0	0	0	0
Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	311477	373211	61734	19,82
Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	283615	330032	46417	16,37
Валовий прибуток (збиток)	27862	43179	15317	54,97
Інші операційні доходи	12991	26491	13500	103,92
Адміністративні витрати	5669	2566	-3103	-54,74
Витрати на збут	1635	1338	-297	-18,16
Інші операційні витрати	27119	36897	9778	36,05
Прибуток (збиток) від операційної діяльності	6430	28869	22439	348,97
Дохід від участі в капіталі	0	0	0	0
Інші фінансові доходи	683	94	-589	-86,24
Інші доходи	20935	1036	-19899	-95,05
Фінансові витрати	12	0	-12	0
Втрати від участі в капіталі	0	0	0	0
Інші витрати	12955	1297	-11658	-89,99
Прибуток (збиток) від звичайної діяльності до оподаткування	15081	28702	13621	90,32
Податок на прибуток від звичайної діяльності	5222	7076	1854	35,50
Прибуток (збиток) від звичайної діяльності	9859	21626	11767	119,35
Надзвичайні:				
Доходи	0	0	0	0
Витрати	0	0	0	0
Податки з надзвичайного прибутку	0	0	0	0
Чистий прибуток (збиток)	9859	21626	11767	119,35

Ефективне використання оборотних фондів – це таке їх функціонування, під час якого забезпечується стійкий стан фінансових ресурсів та досягаються найвищі результати діяльності при найменших витратах підприємства [4, с. 65].

Ефективне використання оборотних коштів є одним із першочергових завдань підприємства в сучасних умовах; забезпечується це прискоренням їхньої оборотності на всіх стадіях кругообігу [4, с. 97].

На стадії створення виробничих запасів передбачається:

- раціональне використання оборотних коштів;
- ліквідація наднормативних запасів матеріалів;
- удосконалення нормування;
- поліпшення організації постачання, у тому числі через установлення чітких договірних умов та їх виконання, оптимальний вибір постачальників, налагодження роботи транспорту;
- поліпшення організації господарства, зокрема впровадження комп'ютеризації і механізації та автоматизації вантажно-розвантажувальних операцій на складах.

На стадії незавершеного виробництва:

- упровадження новітньої техніки та технології, зокрема безвідхідної;
- розвиток стандартизації й уніфікації;
- удосконалення форм організації виробництва;
- удосконалення оплати праці й економічного стимулювання, економічного використання матеріальних та паливно-енергетичних ресурсів;
- удосконалення основних фондів, насамперед їх активної частини.

На стадії обігу:

- раціональна організація збуту готової продукції, застосування прогресивних форм розрахунків;
- своєчасне оформлення документації та прискорення її руху;
- втримання договірної та платіжної дисципліни .

Грамотне управління оборотними коштами підприємства сприяє зниженню витрат на виробництво і збут продукції. Зниження питомих витрат сировини, матеріалів, палива, забезпечує виробництву великі економічні вигоди. Економія матеріальних ресурсів великою мірою сприяє зниженню собівартості промислової продукції.

В даний час на частку матеріальних витрат припадає до 75% всіх витрат виробництва. Економія у споживанні матеріальних ресурсів істотно впливає на зниження собівартості продукції і надає позитивну дію на фінансовий стан підприємства. Найефективнішим способом зниження матеріальних витрат є

використання систем постачання сировини, матеріалів і комплектуючих безпосередньо в технологічні процеси.

Аналіз ефективності використання основних засобів діяльності ПАТ «Світоч» свідчить, що основні її показники у звітному році порівняно з попереднім зросли. Зниження середньорічної вартості основних засобів на 5820 тис. грн. (3,65%) та відносно значне зростання обсягу виробництва продукції – на 61734 тис. грн. (19,82%) призвели до збільшення фондівіддачі основних засобів ПАТ «Світоч» на 0,48 грн./грн. Фондомісткість основних засобів зменшилась на 0,1 грн./грн., що також свідчить про підвищення ефективності використання основних засобів.

ПАТ «Світоч» динамічно розвивається, фінансові результати його діяльності у звітному періоді є кращими, ніж у попередньому 2017 році. Особливо результативною є операційна діяльність підприємства, де темпи приросту витрат на безпосереднє виробництво продукції становлять 16,37%.

Література

1. Аникин Б. А. Высший менеджмент для руководителя: Учебное пособие. – М.: ИНФРА-М, 2000. – 136 с.
2. Баранчеев В. Стратегический анализ: технология, инструменты, организация. // Проблемы теории и практики управления. – 1998. – № 5. – С. 85-90.
3. Кармазін В. А. Економічний аналіз: практикум / В. А. Кармазін, О. М. Савицька. – К., 2007. 255 с.
4. Кіндрацька Г. І. Економічний аналіз: Підручник / Г. І. Кіндрацька, М. С. Білик, А. Г. Загородній. 3-тє вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2008. 487 с.

«ДОРОЖНЯ КАРТА» ДЕОФШОРИЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Наталія Мудрак

Інститут міжнародних відносин Київського національного університету

імені Тараса Шевченка

Київ, Україна

nataliiamudrak@gmail.com

Abstract. The definition approaches of deoffshorization “road map”, the reasons for their occurrence and the main characteristics are investigated in the article. The most typical shadow motives of offshore use and economic effects are considered. The author analyzes modern symptoms and features of offshorization and its impact on the economy of Ukraine, a number of measures and incentives to enhance the return derived from the Ukrainian capital. The nature of the national methods of regulation in the mechanism of avoidance of international double taxation is also determines in the article. Consecutive steps for the implementation process the deoffshorization “road map” of Ukraine’s economy in nearest prospect are proposed.

Key words: offshore, offshorization of economy, return policy derived capital, minimization of the taxation, double taxation treaties.

Міжнародні антиофшорні ініціативи останніх років, такі як План ОЕСР/G20 з протидії розмивання бази оподаткування та виведення прибутку з-під оподаткування (*Base Erosion and Profit Shifting, BEPS*) або ініціативи ЄС у сфері протидії відмиванню грошей (4 і 5 *AML Directive*), боротьбі із ухилянням від сплати податків і схемами агресивного податкового планування (*Directive 2016/1164*), американський закон про закордонні рахунки (*Foreign Account Tax Compliance Act, FATCA*), ознаменували перехід на якісно новий рівень міжнародного обміну фінансовою і податковою інформацією. Однак сьогодні Україна залишається осторонь від загальносвітових процесів деофшоризації оскільки, по-перше в країні успішно функціонує олігархічна модель економіки (екстремальна концентрація багатств і впливу у руках обмеженого кола осіб) – 10 найбагатших людей країни володіють багатством у 14,4 млрд. дол.

(приблизно 13% ВВП, що у 2,5 рази вище показника промислово розвинених країн), а 4 з них контролюють до 80 % українського телевізійного ринку; 2/3 українських фірм перебувають під контролем місцевого приватного капіталу (для аналогії в Польщі – 29,4%, у Чехії – 23,2%). По-друге, Указ «Про заходи щодо протидії зменшенню податкової бази й переміщенню прибутків за кордон» № 180/2016 набув чинності у 2016 р., проте для його реалізації ніяких подальших кроків не було здійснено; залишилося, фактично, без наслідків приєднання України до Плану *BEPS* і *FATCA*, а у спеціально створеного інституту контролю трансферного ціноутворення за 3 роки його функціонування виникли питання лише до... 1% компаній (із приблизно 3000), хоча не є таємницею, що 80% зовнішньоторговельних контрактів носять офшорне «зabarвлення» [1].

Сьогодні українські підприємці перебувають серед лідерів за кількістю створених офшорних компаній, а тривала економічна криза лише загострює проблему оптимізації податків і бізнесу та підвищує популярність офшорних юрисдикцій. Аргументом їх прихильників є твердження, що зароблений ними капітал не може бути наразі ефективно використаний у національній економіці і є компенсаційним інструментом одіозності існуючого інвестиційного клімату. У той же час за всі роки незалежності (1991-2018 рр.) валові нагромадження у основний капітал жодного разу не наблизилися до рівня 1990 р., у той час як кошти українського походження, які осіли у офшорах, відповідно за приблизними міжнародними оцінками, коливаються від 117 млрд. дол. (Global Financial Integrity) до 167 млрд. дол. (Tax Justice Network), а щорічні офшорні втрати України за даними Міжнародного консорціуму журналістських розслідувань (ICIJ), досягають 1,5-2% ВВП на рік [2].

Хоча в Україні анонсоване прийняття законодавства про введення статусу контрольованих іноземних компаній (КІК), яке давно використовується у розвинених країнах, його суть зводиться до необхідності декларування іноземних і офшорних компаній, якщо вони прямо або побічно належать українському резидентові (лише єдине положення «звучить» оптимістично – якщо рівень оподаткування в офшорних юрисдикціях удвічі нижче, ніж ставка українських податків, податки на доходи такі компанії сплачують в Україні). Однак, українські підприємці обирають не повернення капіталу у країну, а навпаки, створюють і використовують більш складні та

конфіденційні схеми його структурування у офшорних зонах. Розробляються гібридні структури, що пов'язані із відмінностями у законодавстві різних країн, дискреційні фонди, які дозволяють приховувати кінцевого власника, застосовуються різні підходи до тлумачення та інтерпретації трансферного ціноутворення для компаній, зареєстрованих у різних країнах (використовується перерозподіл функцій, ризиків і активів між компаніями групи). Використовуються сумнівні операції-схеми, більшість з яких пов'язані із вчасно не отриманим експортним виторгом і своєчасно не отриманими товарами та послугами за перераховані кошти по імпортних контрактах; грошовими переказами по сумнівних операціях із цінними паперами і операціях з наданими кредитами (вони складають понад 60% чистого відтоку капіталу) [3]. Підтвердженням існування перекосів у застосуванні державних інструментів регулювання української економіки є дані про значне недоотримання бюджетом податкових надходжень, втрату державою основних важелів управління економікою та регулювання платіжного балансу. Більш того, наразі Україна має можливість бути включеною до офшорного списку країн ЄС, якщо не ратифікує багатосторонню Конвенцію (*MLI*) до кінця 2019 р., що є частиною *BEPS* – плану дій ОЕСР щодо протидії ухилення від податкової бази та виведення прибутку з-під оподаткування («15 кроків», які охоплюють різні сфери протидії агресивному податковому плануванню).

Все це потребує прискореної побудови системи протидії офшоризації української економіки (що стримує процес її імплементації у сучасну архітектуру світового господарства) шляхом розробки «дорожньої карти» (покрокового впровадження відповідного комплексу заходів) деофшоризації на основі документів міжнародних організацій [4; 5].

Отже, необхідно: *по-перше*, створити умови більшої відкритості бізнесу шляхом здійснення низки корпоративних і аудиторських заходів. З одного боку, необхідно чітко розділити закриті компанії – ПрАТ та ПАТ (на відміну від міжнародної практики в Україні не визначена різниця між ними) і публічні (ВАТ), які зобов'язані проходити щорічну аудиторську перевірку та розкривати власну інформацію (у т. ч. публікувати бухгалтерську звітність). Має бути встановлений рівень (величина обороту, кількість акціонерів та інші відповідні параметри), за яким приватні компанії зобов'язані перереєструватися у публічні. З іншого – необхідно зменшити рівень обов'язковості аудиту за

тими ж параметрами і при цьому зобов'язати при проведенні аудиту розкривати ланцюги власників аж до кінцевого бенефіціара та виявляти у продовж перевірки компанії афілійовані і асоційовані. У зв'язку з цим, внести зміни до Цивільного кодексу з виокремленням нового виду юридичної особи, визначенням умови створення офшорного товариства (його реорганізації та ліквідації), а також до Закону України «Про господарські товариства», а саме: додати до нього нову частину, яка б регулювала діяльність офшорних компаній.

По-друге, зменшити відсоткову ставку НБУ, особливо при наданні кредитів у валюті для інвестиційних цілей (на законодавчому рівні підвищити частку інвестиційного кредиту у загальному кредитному портфелі банків з 6% хоча б до 10-15%) і встановити підвищені вимоги до резервування при кредитуванні українськими банками компаній, борги яких (насамперед, зовнішні) і без того великі. Не допускати збільшення заборгованості українських підприємств, і, насамперед, компаній з державною участю, вище 60% від обсягу доданої вартості, у яких питома вага іноземних кредиторів повинна не перевищувати 30-40% від обсягу доданої вартості. Розробити ефективний вид контролю для НБУ та Мінфіну України за обов'язковою звітністю про діяльність у офшорних зонах (рівень міжнародних стандартів бухгалтерського обліку) та створити єдиний перелік юридичних та фізичних осіб, що зареєстрували компанії або відкрили рахунки у офшорних юрисдикціях. А для цього, насамперед, необхідна дерегуляція валютного ринку при наступних умовах: встановлення прозорих механізмів оподаткування КІК (контрольованих іноземних компаній); розшифрування фінансової звітності вітчизняних фінансово-промислових груп (ФПГ) по усіх країнах, де вони здійснюють свою операційну діяльність; встановлення правил обмеження фінансових операцій із пов'язаними особами. Однак, є неприпустимими (пропоновані деякими експертами) наступні дії: а) поширення контролю держави на компанії українського походження, зареєстровані у офшорах, оскільки це означало б введення у законодавство України елемента екстериторіальності; б) надання особливого офшорного режиму українським компаніям з державною участю, оскільки держкомпанії як і інші суб'єкти ринку повинні здійснювати операції у тому ж комерційному середовищі, що й приватні.

По-третє, здійснити переорієнтацію фондового ринку від спекулятивних операцій до функцій перерозподілу фінансових ресурсів у реальний

(виробничий) сектор економіки. Це повинно відбуватися, з одного боку, за рахунок залучення коштів приватних осіб і господарюючих суб'єктів (юридичних осіб) на фондовий ринок за рахунок формування преференційної системи (ліцензійні та дозвільні преференції, придбання державою фінансових інструментів, насамперед акцій, через які здійснюються державні інвестиційні програми). З іншого – шляхом спрощення процедур державної реєстрації випусків емісійних цінних паперів з метою зменшення адміністративних бар'єрів доступу господарюючих суб'єктів до фондового ринку. При цьому, крім створення спеціальних списків (баз даних) кінцевих бенефіціарів офшорних компаній і офшорних фінансових трастів податковим органам можна використовувати чисто економічні інструменти: наприклад, значно збільшити норму резервування для банків по кредитах, виданих компаніях, що не здійснюють реальну діяльність або здійснюють її в обсягах, які не співпадають із розміром реальних позичок (структури із «престижних» юрисдикцій).

По-четверте, відповідно до досвіду розвинених іноземних держав (особливо рекомендацій ФАТФ [6]) ввести: а) в українське податкове законодавство наступні поняття: «офшорна компанія», «контрольована компанія», «кінцевий вигодоодержувач (бенефіціар)», «консолідована група платників податків», «контрольована угода», «оподаткування у джерела», «оподаткування непрямих і нерепатрійованих доходів»; б) оподаткування позик і кредитів, які одержують українські позичальники із іноземних джерел, зменшити дію спекулятивного чинника на ринку цінних паперів за рахунок оподаткування обороту цінних паперів; в) порядок сплати ПДВ імпортерами, що здійснюють передоплату поставок товарів і послуг нерезидентами, у момент здійснення платежу з наступним перерахунком при митному оформленні (це призведе до зменшення мотивації у використанні фірм-«одноенок» для незаконного вивозу капіталу, вирівняє умови конкуренції при придбанні товарів у українських підприємств і у нерезидентів).

По-п'яте, запровадити моніторинг у режимі реального часу транскордонного руху грошових коштів і розробити алгоритм обробки отриманих даних з метою виявлення підозрілих операцій (порядок обов'язкового повідомлення митними органами і банками податкових органів про всі валютні операції з вивозу капіталу, що здійснюються фізичними

і юридичними особами). З одного боку, ввести штрафи за відсутність експортного виторгу, нерепатріації непогашених імпорتنих авансів у розмірі всієї величини таких авансів, а також при інших видах незаконного вивозу капіталу у розмірі його величини, а також припинити практику включення у позареалізаційні видатки (що зменшує прибуток, що оподатковується) безнадійних (списаних внаслідок закінчення позовної давнини) боргів підприємствам з боку нерезидентів. З іншого боку – налагодити систему обліку неоплаченої покупцями-нерезидентами продукції, непогашених імпорتنих авансів і кредитів, непогашених позичальниками-нерезидентами, сплати завищених відсотків по іноземних кредитах, а також за прострочення зарахування й неповне зарахування валютного виторгу на банківські рахунки при зовнішньоторговельній діяльності. У зв'язку з цим, урегулювати взаємозв'язки між органами, які здійснюють валютний контроль, особливо в контексті встановлення жорстких вимог щодо подачі інформації про здійснення електронних переказів, контролю транзакцій, здійснюваних публічними особами, а також оточуючих їх особами, включаючи членів сім'ї, помічників, родичів тощо.

По-шосте, здійснити: а) ревізію всіх угод про запобігання подвійного оподаткування, особливо з офшорними юрисдикціями, з метою, щоб вони не могли бути використані для зменшення податкових зобов'язань українських компаній; б) у короткий термін укладання угод про обмін податковою інформацією з усіма офшорними державами і належного виконання цих угод [7]; в) приєднання України до ст. 20 («Незаконне збагачення») Конвенції ООН про протидію корупції (UNCAC) та прискорити затвердження законів України «Про легалізацію коштів, здобутих злочинним шляхом» та «Про повернення капіталів, вивезених з України».

Сьогодні українська економіка не має достатнього запасу фінансової міцності та простору для фіскального маневру, а ефективність регуляторних дій уряду – фіскальних, монетарних, податкових і т.п. – значно обмежена. Ситуація, що склалася, означає, з одного боку, що українська держава не знає, хто через ПІІ (насамперед, акції, які надають право на участь в управлінні) в остаточному підсумку володіє та керує українськими компаніями (через ланцюги офшорних компаній). Можливо, що це ТНК із розвинених країн, а можливо, інвестори із країн, що пред'являють Україні територіальні претензії

(наприклад, Росія). Крім того, українські компанії, які контролюються із офшорних юрисдикцій невідомими особами, можуть самі володіти та керувати іншими українськими комерційними структурами і т. д. Настільки непрозора система прав власності і управління ставить під сумнів здатність держави забезпечити реалізацію законодавчо встановлених обмежень на іноземні інвестиції у транспортну, інформаційно-комунікаційну і фінансову інфраструктуру та інші стратегічно важливі галузі (не кажучи вже про військову). З іншого боку, відбувається створення навколо української економіки «офшорної оболонки», у якій і функціонують ринкові механізми, що керують розвитком не лише підприємств, але й галузей, регіонів і народного господарства у цілому (наслідок офшоризації).

Реалізація «дорожньої карти» активізувала б участь України у міжнародному співробітництві по підвищенню прозорості у діяльності українських юридичних і фізичних осіб з офшорними юрисдикціями на відміну від існуючої декларативно-показної «моделі» боротьби влади з офшорним бізнесом. А тим часом корупція в Україні генерує значні обсяги «брудних» грошей, що підриває ефективне функціонування державних установ і системи карного правосуддя. При цьому реєстр бенефіціарних власників є декораційною формальністю, фінансова розвідка (Держфінмоніторинг) і Інститут конфіскації брудних грошей перебуває у зародковому стані, а законодавча база не відповідає міжнародним стандартам боротьби з міжнародним «кримінальним офшорингом» (приклади застосування санкцій – *targeted financial sanctions* – відсутні).

Література

1. Черкашин В. Почему в Украине буксует деофшоризация – Available at: <https://uainfo.org/blognews/1530136395-pochemu-v-ukraine-buksuet-deofshorizatsiya.html>.
2. Грозный И. Деофшоризация украинского бизнеса – 9 реальных шагов – Available at: https://uisgda.com/ru/deofshorizatsiya_ukranskogo_bznesu_9_realnih_krokv.html.
3. Кузьмич Т. Глобальная деофшоризация: каковы ее последствия для Украины – Available at: <http://forbes.net.ua/opinions/1414948-globalnaya-deofshorizatsiya-kakovy-ee-posledstviya-dlya-ukrainy>.

4. Action Plan on Base Erosion and Profit Shifting. – Paris: OECD, 2013. – 40 pp. – Available at: <https://www.oecd.org/ctp/BEPSActionPlan.pdf>.
5. Huibregtse S., Verdoner L., Sood A., Grigoryeva M. Handbook for Dispute Avoidance and Resolution after BEPS, 2016. – 186 pp.
6. FATF Annual Report 2017-2018. – Available at: <http://www.fatf-gafi.org/publications/fatfgeneral/documents/annual-report-2017-2018.html>.
7. Country-by-Country exchange relationships. – Available at: <http://www.oecd.org/tax/automatic-exchange/country-by-country-exchange-relationships.htm>.

СПОСОБИ ПІДВИЩЕННЯ ПРИБУТКУ ТА РЕНТАБЕЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА САНАТОРНО-КУРОРТНОЇ СФЕРИ

Аліна Палєнкова¹, Вікторія Ципко²

¹Бердянський державний педагогічний університет

Бердянськ, Україна

²Національний транспортний університет

Київ, Україна

¹tyutyushova2016@mail.ru

Abstract. The article considers the essence and questions of increase of profit and profitability of health resort complex. Author proposes actions to improve the efficiency of the enterprise (on the example of Priazovkourort, Corp.).

Key words: profit, profitability, financial results, efficiency.

Прибуток є основним джерелом фінансування розвитку підприємства, удосконаленням його матеріально-технічної бази. Вся діяльність підприємства спрямована на те, щоб забезпечити зростання прибутку та рентабельності або принаймні стабілізувати його на певному рівні. Тому надзвичайно актуальним є дослідження шляхів підвищення ефективності управління процесом формування прибутковості зокрема, підприємств санаторно-курортної сфери.

У науковій літературі проблема шляхів зростання прибутковості підприємства досліджена значною кількістю науковців, а саме: В. Д. Базилевича, І. А. Бланка, С. В. Зазанської, С. Ф. Покропивного, А. М. Поддєрьогіна та інших вчених-економістів. Але й досі актуальним питанням залишається дослідження впливу різних факторів (внутрішніх та зовнішніх) на зростання прибутковості підприємства. Щодо ефективності функціонування санаторно-курортного комплексу, Кіркова Н. П. визначала підходи до оцінки ефективності підприємств санаторно-курортної сфери. При цьому вона наголошувала про необхідність поступового підвищення ефективності діяльності курортних закладів.

У положенні (стандарті) бухгалтерського обліку 3 «Звіт про фінансові результати» надані наступні визначення прибутку та збитку:

- прибуток – це сума, на яку доходи перевищують пов'язані з ними витрати;

- збиток – це перевищення суми витрат над сумою доходу, для отримання якого були здійснені ці витрати [5].

Для різних потреб розрізняють такі види прибутку:

1) за видом діяльності: прибуток від звичайної (операційної фінансової та інвестиційної діяльності); прибуток від надзвичайних подій; валовий прибуток; прибуток від операційної діяльності;

2) за порядком розрахунку: прибуток від звичайної діяльності до оподаткування; прибуток від звичайної діяльності;

3) За джерелами формування: прибуток від основної (операційної діяльності); прибуток від фінансової діяльності; прибуток від інвестиційної діяльності; інший прибуток;

4) За характером відбиття в обліку виділяють бухгалтерський і економічний прибуток підприємства;

5) за методикою оцінки: номінальний прибуток; реальний прибуток;

б) залежно від розмірів: мінімальний прибуток; цільовий прибуток; максимальний прибуток [6, с. 309-310].

Прибутку притаманні функції:

- оцінювальна – полягає в тому, що прибуток використовується як основний критерій ефективності виробництва і використання ресурсів;

- стимулююча – полягає в тому, що його розмір впливає на виробниче і особисте споживання, є джерелом сплати податків;

- госпрозрахункова – полягає в тому, що госпрозрахунок передбачає обов'язкове отримання прибутку, інакше виробництво не має сенсу.

Прибутковість показує абсолютний ефект діяльності підприємства без урахування використаних при цьому ресурсів, тому його варто доповнювати відносним показником – рентабельністю. Рентабельність – це відносний показник ефективності роботи підприємства і у загальному вигляді він обчислюється як відношення прибутку до витрат.

Існують такі види рентабельності:

- операційна рентабельність;

- рентабельність від звичайної діяльності;

- рентабельність активів;
- рентабельність власного капіталу;
- рентабельність від реалізації продукції;
- чиста рентабельність;
- валова рентабельність;
- рентабельність продажу [2, с. 58].

Основні функції прибутку та рентабельності:

- облікова – прибуток і рентабельність є кінцевими показниками, що дозволяють визначити ефективність усієї виробничо-господарської діяльності;
- стимулююча – прибуток і рентабельність дає більше можливостей для економічного розвитку та розширення виробництва;
- бюджетоутворююча – прибуток є не тільки джерелом розвитку виробництва і підприємства, але виступає також реальним джерелом для поповнення бюджету країни.

Важливим фактором, який впливає на величину прибутку, є рівень ціни закупівлі товарів. Підприємство має намагатися закупити товар за якомога нижчою ціною.

Фактори, що впливають на прибуток підприємства:

1. Зовнішні – фактори, які не залежать від волі підприємства: інфляційні процеси; законодавство; політика; науково-технічний та соціальний розвиток регіону; політика оподаткування та ін.

2. Внутрішні – фактори, які залежать від діяльності окремого підприємства:

2.1. Фактори безпосереднього впливу: обсяг продукції, що випускається; собівартість виробництва; ціна продукції, що реалізується; найменування (асортимент) продукції, що випускається та ін.

2.2. Фактори опосередкованого впливу: післяпродажний сервіс; збільшення або зниження зносу основних виробничих фондів; реклама; співвідношення власного та залученого капіталу та ін. [6, с. 310].

Фактори, що впливають на рівень рентабельності підприємства:

1. Внутрішні: виробничі (достатність наявного обсягу засобів праці; рівень продуктивності використання засобів праці; оптимальність терміну роботи обладнання; технологічність процесу виробництва та рівень оновлення обладнання; прогресивність використовуваних матеріалів; оптимальність чисельності виробничого персоналу та фонду робочого часу; рівень

кваліфікації працівників; ефективність організації праці); позавиробничі (налагодженість постачально-збутової діяльності; ефективність претензійної діяльності; організованість фінансової діяльності; наявність природоохоронної діяльності).

2. Зовнішні: географічне розташування; державне регулювання (податкове, тарифне, цінове та ін.); рівень конкуренції і попиту на продукцію галузі; стабільність фінансового, кредитного, фондового та ін. ринків [1; с. 7].

Шляхи підвищення прибутку та рентабельності підприємства пропонується розглянути на прикладі ПрАТ «Приазовкурорт» (Запорізька область).

ПрАТ «Приазовкурорт» – це підприємство, до складу якого входять 4 санаторії: клінічні санаторії «Лазурний» і «Бердянськ», які розташовані на курорті державного значення Бердянськ, клінічний санаторій «Великий Луг» у Великолужській зоні Запоріжжя, на березі річки Дніпро та санаторій «Кирилівка» в Якимівському районі Запорізької області, на узбережжі Азовського моря. Для чіткого розуміння специфіки, визначення переваг та недоліків ПрАТ «Приазовкурорт» було проведено SWOT-аналіз (Табл. 1) [3, с. 35, 38].

Таблиця 1. SWOT-аналіз ПрАТ «Приазовкурорт»

Переваги	Недоліки
<ul style="list-style-type: none"> - Понад 100-річний досвід у галузі; - Висококваліфікований персонал; - Відносно низькі ціни лікувальних послуг; - Істотна ширина асортименту лікувальних послуг; - Поступове оновлення матеріально-технічної бази та закупівля нового обладнання; - Вагомий ресурсний потенціал; - Велика площа курортної території. 	<ul style="list-style-type: none"> - Сезонний характер послуг; - Наявна застаріла технічна база; - Відсутність маркетингового відділу; - Недостатність знань ринку споживачів та купівельної поведінки; - Мінімальні можливості формування та реалізації внутрішньої стратегії розвитку; - Відсутність довгострокового планування.
Можливості	Загрози
<ul style="list-style-type: none"> - Можливість виробництва нових товарів та послуг для цільових ринків; - Інвестиційна привабливість; - Використання досвіду успішних закордонних підприємств рекреації та лікування. 	<ul style="list-style-type: none"> - Низький життєвий рівень потенційних нових споживачів; - Скорочення фінансування державних соціальних програм; - Надмірна централізація управління галуззю; - Невиважена державна політика регулювання (податок на додану вартість на пугівку, відсутність інвестування в курортне господарство, обмежені розміри рентабельності).

Для характеристики виробничо-господарської діяльності товариства оцінюється динаміка за останні п'ять років таких показників, як чистий дохід від реалізації послуг, собівартість, прибуток (збиток).

Таблиця 2. Динаміка економічних показників ПрАТ «Приазовкурорт» за 2014-2018 рр.

	2014	2015	2016	2017	2018
Чистий дохід від реалізації послуг	68 487	32 067,5	41 590,9	63 125	80 248
Собівартість	62 938	25 238,5	32 508,4	50 063	64 256
Прибуток/збиток	398	- 9 549,5	- 5 957,3	67	2 563

Найбільші обсяги прибутку припадають на 2018 р. У 2015 р. спостерігається найбільший збиток у розмірі 9549,5 тис. грн. Це можна пояснити тим, що собівартість реалізованої продукції за 2018 р. складала 64256 тис. грн., за 2015 р. становило 25238,5 тис. грн.

Розрахунки показників рентабельності було проведено за даними балансу (форма № 1) та звіту про фінансові результати (форма № 2) ПрАТ «Приазовкурорт» [7, 8]. Для того, щоб зробити більш детальний аналіз підприємства, необхідно розрахувати показники рентабельності підприємства. Для цього треба розглянути баланс підприємства. Прибутковим підприємство було в 2014, 2017 і 2018 роках, але рентабельність, для себе, треба розрахувати, також, і для неприбуткових 2015 і 2016 рр.

Таблиця 3. Порівняння основних показників рентабельності за 2014-2018 рр.

	2014	2015	2016	2017	2018
Операційна рентабельність	0,18	-21,35	-12,05	0,12	2,78
Рентабельність звичайної діяльності	0,89	-21,5	-11,45	0,1	2,82
Рентабельність активів	0,55	-14,05	-9,7	0,09	3,61
Рентабельність власного капіталу	0,59	-15,55	-11,35	0,14	5,73
Рентабельність реалізованої продукції	7,92	22,22	23,15	5,32	21,45
Чиста рентабельність	0,58	-29,78	-14,32	0,11	3,19
Валова рентабельність	8,1	21,3	21,84	20,69	19,93
Рентабельність продажу	0,2	-29,23	-14,99	0,12	3,15

Проаналізувавши отримані результати можна сказати, що у 2018 році стан підприємства значно покращився, але не можна зупинятись на отриманому

результаті. Для цього доцільним буде розглянути основні шляхи підвищення ефективності діяльності ПрАТ «Приазовкурорт».

Підвищення ефективності функціонування та розвитку санаторно-курортного комплексу значно впливає на прибутковість, це можливо завдяки реалізації сукупності дій з боку власників та керівників:

1) підвищення якості оздоровчих послуг усіма санаторно-курортними закладами;

2) розширення спектру лікувально-профілактичних, реабілітаційних та інших оздоровчих послуг;

3) впровадження в практику оздоровчих закладів інновацій в лікувально-профілактичну діяльність;

4) оптимізація вартості оздоровчих послуг у відповідності до їх якості і різноманітних видів;

5) збільшення періоду, в якому оздоровчі заклади надають лікувально-профілактичні та реабілітаційні послуги. Зростання цього періоду один з головних резервів підвищення ефективності функціонування вітчизняного санаторно-курортного комплексу;

6) оптимізація витрат на експлуатацію санаторно-курортних закладів;

7) підвищення рівня іміджу вітчизняних оздоровчих закладів за рахунок прискореного переходу від чинної системи надання послуг споживачам, до системи, яка характерна на більшості світових курортів;

8) розширення позитивної реклами щодо функціонування оздоровчих закладів, при обов'язковому гарантуванні високого рівня якості послуг за кошти, які сплачують споживачі;

9) впровадження системи значних цінових скидок за путівки з метою залучення більшої кількості клієнтів, а також формування позитивного іміджу серед майбутніх клієнтів;

10) надання більш широкого спектру пільг літнім людям і батькам з дітьми з метою формування довгострокової програми взаємодії споживачів з конкретним оздоровчим закладом;

11) розширення спектру медичної допомоги споживачам за рахунок формування нової стратегії розвитку лікувально-профілактичних та реабілітаційних послуг;

12) розширення спектру розважально-оздоровчих послуг з метою залучення не лише громадян, яким необхідна медична допомога, а й споживачів, які прибувають на курорт для відпочинку та розваг, зокрема в період міжсезоння [4, с. 75-86].

Важливо при визначенні показників прибутковості підприємства враховувати фактор інфляції. Адже періоди зростання інфляції створюють несприятливі умови для інвестиційної діяльності.

Щоб уникнути впливу інфляції на розрахунок фінансових коефіцієнтів прибутковості підприємства, які є одними з найголовніших показників при проведенні фінансового аналізу, і для визначення їх реального значення необхідно виконати:

- коригування бухгалтерської звітності за поточним рівнем цін;
- розрахунок реальних фінансових коефіцієнтів на основі скоригованої за рівнем інфляції бухгалтерської звітності;
- порівняння фінансових коефіцієнтів, розрахованих до і після коригування.

Ці кроки є дуже важливими при визначенні показників рентабельності, адже здійснюючи їх аналіз в період високих темпів інфляції одержують завищені значення цих показників, що не дає змогу об'єктивно оцінити фінансовий стан підприємства. Тому підприємству потрібно проводити коригування бухгалтерської звітності підприємства відповідно до рівня цін за період часу, що досліджуються та використовувати об'єктивні й відповідні щодо скоригованої статті індекси цін [9, с. 58-59].

Для санаторно-курортного підприємства ПрАТ «Приазовкурорт» найголовнішими умовами щодо підвищення прибутковості є:

- підвищення якості оздоровчих послуг усіма санаторно-курортними закладами;
- розширення спектру лікувально-профілактичних, реабілітаційних та інших оздоровчих послуг;
- впровадження в практику оздоровчих закладів інновацій в лікувально-профілактичну діяльність;
- оптимізація вартості оздоровчих послуг у відповідності до їх якості і різноманітних видів;
- збільшення періоду, в якому оздоровчі заклади надають лікувально-профілактичні та реабілітаційні послуги;

- оптимізація витрат на експлуатацію санаторно-курортних закладів;
 - підвищення рівня іміджу вітчизняних оздоровчих закладів за рахунок прискореного переходу від чинної системи надання послуг споживачам, до системи, яка характерна на більшості світових курортів;
 - розширення позитивної реклами щодо функціонування оздоровчих закладів, при обов'язковому гарантуванні високого рівня якості послуг за кошти, які сплачують споживачі;
 - впровадження системи значних цінових знижок за путівки з метою залучення більшої кількості клієнтів, а також формування позитивного іміджу серед майбутніх клієнтів;
 - надання більш широкого спектру пільг літнім людям і батькам з дітьми з метою формування довгострокової програми взаємодії споживачів з конкретним оздоровчим закладом;
 - розширення спектру медичної допомоги споживачам за рахунок формування нової стратегії розвитку лікувально-профілактичних та реабілітаційних послуг;
 - розширення спектру розважально-оздоровчих послуг з метою залучення не лише громадян, яким необхідна медична допомога, а й споживачів, які прибувають на курорт для відпочинку та розваг, зокрема в період міжсезоння.
- Для санаторно-курортного закладу ПрАТ «Приазовкурорт» найголовнішими умовами щодо підвищення прибутковості є: впровадження в практику оздоровчих закладів інновацій в лікувально-профілактичну діяльність; оптимізація вартості оздоровчих послуг у відповідності до їх якості і різноманітних видів; збільшення періоду, в якому оздоровчі заклади надають лікувально-профілактичні та реабілітаційні послуги.

Література

1. Бець М. П. Планування рентабельності виробництва / М. П. Бець // Економіка України. – 2007. – № 2. – С. 40-45.
2. Власова Н. О. Фінанси підприємств: навчальний посібник / Н. О. Власова, О. А. Круглова, Л. І. Безгінова. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 271 с.
3. Гудзь М. В. Визначення напрямків формування маркетингової стратегії санаторно-курортного підприємства / М. В. Гудзь // Сб. наук. ст. – Бердянськ: БДПУ, 2011. – С. 32-39.

4. Кіркова Н. П. Аналіз ефективності підприємств санаторно-курортної сфери // Новое в экономической кибернетике: (Сб. научн. ст.) Под общ. ред. Ю. Г. Лысенко; Донецкий нац. ун-т. // Моделирование микроэкономических систем. – Донецк: ДонНУ, 2006. – № 2. – С. 75-86.
5. Поделинска І. А., Бянкін М. В. Стратегічне планування: навч. посіб. – К.: Вид-во ВСГТУ, 2005. – 55 с.
6. Пономарьова Ю. В. Економіка підприємства: навчальний посібник / Ю. В. Пономарьова, В. А. Сідун. – 2-ге вид., перероб. та доп. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 356 с.
7. П(С)БО 1 «Баланс» ПрАТ «Приазовкурорт»: офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.priazovkurort.pat.ua.
8. П(С)БО 2 «Звіт про фінансові результати» ПрАТ «Приазовкурорт»: офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.priazovkurort.pat.ua.
9. Савчук В. П. Вплив інфляції на оцінку показників прибутковості підприємства / В. П. Савчук, О. В. Москаленко // Фінанси України. – 2002. – № 1. – С. 50-60.

СПОСОБИ ПОКРАЩЕННЯ ФІНАНСОВОГО СТАНУ ПІДПРИЄМСТВА

Тетяна Пашко¹, Олена Василенко²

¹Бердянський державний педагогічний університет

Бердянськ, Україна

²Національний транспортний університет

Київ, Україна

¹tanitapashko@gmail.com

Abstract. The article investigates the nature and importance of the analysis of the financial state of the enterprise, the identification of problematic aspects of the state of the enterprise at present. Recommendations for improvement of financial state of the enterprise by the example of PJSC "Motor Sich" are offered.

Key words: financial position, profitability, liquidity, financial results, financial analysis.

В сучасних умовах ринкової економіки відповідність та ефективність прийнятих управлінських рішень здебільшого залежить від результатів аналізу фінансового стану суб'єкта господарювання, в результаті якого обчислюються не тільки окремі коефіцієнти та вивчається комплекс показників, а також відображаються різні аспекти фінансової діяльності підприємства.

На підставі його результатів управлінський персонал приймає рішення про напрями фінансування підприємства за рахунок власних джерел, інвестори – щодо формування портфеля цінних паперів, а кредитори визначають пріоритети щодо позик, які видають. В умовах нестабільності зовнішнього середовища кожен суб'єкт господарювання змушений постійно шукати шляхи підвищення і покращення ефективності своєї діяльності.

Актуальність вивчення даної теми обумовлюється тим, що саме завдяки проведенню оцінки фінансового стану підприємства можна знайти проблемні моменти в управлінні фінансовою діяльністю підприємства та знайти шляхи вирішення цих недоліків.

Проблемам аналізу та поліпшення фінансового стану присвячено ряд робіт вітчизняних та закордонних вчених, серед яких треба виділити праці Бланка І. О. [2, с. 45-47], Кірейцева Г. Г. [5, с. 56], Грабовецького Б. Є. [4, с. 56], І. Балабанова, М. Баканова, Шмалюк Л. І., Шаповалової І. О., Рудницької О. [9, с. 133], Аверіної М. Ю. [1, с. 92-100], Безбородової Т. В. [3, с. 1-7], В. Привалова, В. Родіонової, Н. Русак, В. Русак, Р. Сайфуліна, Г. Савицької, М. Федотової та ін.

Метою даної статті є дослідження основних аспектів оцінки фінансового стану підприємства, виявлення проблемних аспектів фінансової діяльності та визначення можливих заходів направлених на покращення існуючого стану на прикладі ПАТ «Мотор Січ».

Найважливішою характеристикою господарської діяльності підприємства є його фінансовий стан. Він визначає потенціал підприємства у діловій співпраці, є гарантом ефективної реалізації економічних інтересів всіх учасників фінансових відносин – як самого підприємства так і його партнерів.

Фінансовий стан підприємства – це комплексне поняття, яке є результатом взаємодії всіх елементів системи фінансових відносин підприємства. визначається сукупністю виробничо-господарських факторів і характеризується системою показників, що відображають наявність, використання і розміщення фінансових ресурсів [4, с. 56].

До основних завдань аналізу фінансового стану підприємства слід віднести[5, с. 56]:

- Дослідження рентабельності та фінансової стійкості підприємства;
- Визначення ефективності використання фінансових ресурсів підприємства;
- Оцінку становища підприємства на фінансовому ринку та кількісну оцінку його конкурентоспроможності;
- Дослідження ефективності використання майна підприємства, забезпечення підприємства власними оборотними коштами;
- Об'єктивну оцінку динаміки та стану ліквідності, платоспроможності та фінансової стійкості підприємства.

Методика розрахунку показників для аналізу фінансового стану підприємства звичайно зводиться до розрахунку декількох груп показників, а саме:

- Оцінка майнового стану;
- Оцінка ділової активності;
- Оцінка ліквідності;
- Оцінка платоспроможності;
- Оцінка фінансової стійкості;
- Оцінка рентабельності.

Засоби аналізу та оцінки, які використовуються в процесі економічної діагностики – ситуативні, тобто їх використання викликане конкретним процесом, який має значення тільки в певний короткий проміжок часу. Найбільш поширеними методами здійснення діагностики вважаються такі: аналітичні, експертні, лінійного та динамічного програмування, діагностика на моделях. Для діагностики економічного стану промислового підприємства частіше за все використовуються такі методи та прийоми економічного аналізу [9, с. 134]:

- Балансовий метод;
- Метод порівняння;
- Функціонально-вартісний;
- Факторний аналіз;
- Економіко-математичні методи та ін.

Найкращим підходом до оцінки та аналізу фінансового стану підприємства буде проведення комплексного аналізу фінансового стану. Такий спосіб оцінки в результаті дає змогу оцінити не лише підсумкові дані про рівень роботи підприємства, а й дозволяє сформулювати напрямки, що допоможуть підвищити ефективність діяльності підприємства, що відповідно призведе до покращення його фінансового стану.

Головним завданням оцінки та аналізу фінансового стану підприємства є своєчасне виявлення та усунення недоліків у фінансовій діяльності, допомогти знайти правильні управлінські рішення щодо покращення фінансового стану підприємства та запобігти його банкрутству.

Існує безліч шляхів направлених на покращення ефективності діяльності підприємства, а саме:

- Вибір ефективних методів управління фінансовою діяльністю підприємства;
- Оптимізація поточних витрат;

- Підвищення конкурентоспроможності продукції;
- Підвищення та активізація ефективності інноваційно-інвестиційної діяльності і т. д.

Об'єктом комплексного аналізу фінансового стану було обрано акціонерне товариство «Мотор Січ», що спеціалізується на виробництві авіаційної техніки продукції виробничо-технічного призначення, товарів народного споживання, цивільної продукції на основі оптимального використання виробничих потужностей і науково-технічного потенціалу, сільськогосподарської продукції, надання платних послуг населенню, ведення торговельної, комерційної, інвестиційної й зовнішньоторговельної діяльності й одержання прибутку [7]. Комплексний аналіз фінансового стану ПАТ «МОТОР СІЧ» показав, що дане підприємство є фінансово стійким, платоспроможним і ліквідним. Показники прибутковості та рентабельності є задовільними, але вказують на неефективну діяльність підприємства. Причинами цього стали: висока собівартість реалізованої продукції; високі матеріальні та реалізаційні витрати; підвищення суми власного капіталу; відсутність оптимізації структури активів, тому підприємство потребує заходів, щодо поліпшення фінансового стану та фінансових результатів.

Першочерговим етапом у покращенні стану підприємства є пошук оптимального співвідношення власного і позикового капіталу, яке б забезпечило мінімальний фінансовий ризик за максимальної рентабельності власного капіталу. Від ступеня оптимальності співвідношення власного й позикового капіталів багато в чому залежить фінансове становище підприємства та його стійкість. У Таблиці 1 подано аналіз динаміки та структури джерел капіталу ПАТ «Мотор Січ» [7] за 2018 р.

Таблиця 1. Аналіз динаміки та структури джерел капіталу ПАТ «Мотор Січ» за 2018 р. [8]

Джерела капіталу	Кошти			Структура коштів, %		
	На початок року	На кінець року	зміни	На початок року	На кінець року	Зміни
Власний капітал	20227838	21354360	1126522	95,8	72,4	-23,4
Залучений капітал	888857	8140860	7252003	4,2	27,6	23,4
Всього	21116695	29495220	18517525	100	100	0

Згідно Таблиці 1 В ПАТ «Мотор Січ» основну питому вагу на кінець року в джерелах формування активів становить залучений капітал. За звітний період його частка зменшилася на 23,4%. Тобто, можна зробити висновок, що підприємству необхідно зменшити величину позикового капіталу, щоб забезпечити максимальний приріст рентабельності власного капіталу.

Головним із шляхів покращення фінансового стану є мобілізація внутрішніх резервів підприємства – явних та прихованих. Пошук резервів, які можуть бути використані для покращення фінансового стану підприємства, проводиться шляхом ґрунтовної оцінки всіх складових його діяльності. Удосконалення фінансового стану підприємства можливе за рахунок збільшення вхідних та зменшення вихідних грошових потоків. Підвищення розмірів вхідних грошових потоків можливе за рахунок:

- збільшення виручки від реалізації;
- продажу частини основних фондів;
- рефінансування дебіторської заборгованості.

Скорочення вихідних грошових потоків можливе за рахунок:

- зниження витрат, які покривають за рахунок прибутку;
- зниження витрат, які відносяться на собівартість продукції.

Внутрішні резерви підприємства складаються з явних та прихованих. Виявлення явних резервів здійснюється через ліквідацію: втрат окремих видів ресурсів, перевищення норм їх витрачання. Приховані резерви – частина капіталу, що жодним чином не відображена в Балансі. Розмір прихованих резервів Балансу дорівнює різниці між балансовою вартістю окремих майнових об'єктів підприємства та їх реальною вартістю. Шляхами удосконалення фінансового стану через виявлення прихованих резервів є:

- здача в оренду основних фондів, які не повною мірою використовуються у робочому процесі;
- використання зворотного лізингу.

Показники рентабельності підприємства характеризують ефективність його роботи в цілому, а також прибутковість різних напрямів його діяльності (операційної, фінансової, інвестиційної) [12, с. 140-146]. Аналіз показників рентабельності показано в Таблиці 2.

Таблиця 2. Аналіз показників рентабельності ПАТ «МОТОР СІЧ»
за 2016-2018 рр. [7]

Показник	2016	2017	2018	Відхилення 2017-2016	Відхилення 2018-2017
К-т рентабельності активів	26,23	11,91	13,33	-14,32	1,42
К-т рентабельності власного капіталу	27,20	12,89	14,71	-14,31	1,82
К-т рентабельності основних засобів	61,31	32,00	38,05	-29,31	6,05
К-т рентабельності матеріальних витрат	59,06	37,60	65,87	-21,46	28,27
К-т рентабельності продукції	69,28	46,58	65,21	-22,7	18,63
К-т рентабельності витрат	15,21	18,59	17,77	3,38	-0,82
К-т рентабельності реалізації продукції	24,58	18,63	28,28	-5,95	9,65

Аналіз рентабельності продукції показав, що продукція є рентабельною, але собівартість продукції є високою, а чистий прибуток з кожним роком знижується. Це свідчить про неефективне виробництво.

Обсяг прибутку і рівень рентабельності знаходяться в зворотній залежності від величини та рівня витрат виробництва. Збільшення обсягу збуту, як було виявлено вище, не завжди позитивно впливає на рентабельність, проте для більшості випадків таке твердження вірне.

Серед методів підвищення показників рентабельності можна виокремити [9, с. 133]:

- оптимізація асортименту;
- правильна організація руху сировини та матеріалів на виробничій лінії;
- підвищення продуктивності праці працівників (стимулювання праці);
- контроль рівня фізичного і морального зносу основних фондів;
- створення тактики і стратегії забезпечення рентабельності.

Щодо показників ліквідності, як видно з розрахунків наведених в таблиці 3, видно що ліквідність підприємства має нестабільний характер. Саме тому необхідно не нехтувати заходами щодо їх стимулювання.

Таблиця 3. Аналіз ліквідності ПАТ «МОТОР СІЧ» за 2016-2018 роки [7]

Показники	Розрахунок	2016	2017	2018	Відхилення 2017-2016	Відхилення 2018-2017
К-т поточної ліквідності	$(A1+A2+A)/(P1+P2)$	3,62	4,0	0,84	0,38	-3,16
К-т швидкої ліквідності	$(A1+A2)/(P1+P2)$	0,79	0,89	0,84	0,1	-0,05
К-т абсолютної ліквідності	$A1/(P1+P2)$	0,34	0,55	0,47	0,21	-0,08
К-т загальної ліквідності	$(A1+0,5A2+0,3A3)/(P1+0,5P2+0,3P3)$	1,11	1,35	1,35	0,24	-

Серед основних рекомендацій щодо підвищення основних показників ліквідності є [6, с. 186]:

- зменшення величини поточних зобов'язань;
- збільшення вартості оборотних активів;
- зменшення вартості запасів (для поточної ліквідності);
- збільшення величини грошових коштів.

Підприємство може попрацювати в напрямку розробки та виробництва нових товарів, які б могли бути конкурентоспроможними на ринку та зайняти свою нішу.

Отже, можна сформулювати перелік заходів щодо покращення фінансового стану ПАТ «Мотор Січ»:

- розробка заходів щодо попередження кризових ситуацій;
- розробка та впровадження фінансових стратегій;
- аналіз складових собівартості та визначення шляхів її зниження;
- підтримка конкурентоспроможності продукції;
- оптимізація структури витрат та джерел їх формування;
- стимулювання збільшення вхідних фінансових потоків;
- розробка заходів щодо зниження зовнішньої вразливості підприємства.

Отже, проаналізувавши всю подану вище інформацію. Можна зробити висновки, що фінансовий аналіз – сукупність методів оцінювання і прогнозування фінансового стану підприємства. Фінансовий аналіз стану підприємства здійснюється на основі фінансових результатів діяльності підприємства. Фінансові результати характеризують майже всі аспекти діяльності підприємства: продуктивність праці, ступінь використання основних засобів, трудових, матеріальних і грошових ресурсів, собівартість реалізованої продукції, її якість, обсяг та ціни реалізації продукції.

Важливою складовою в процесі покращення фінансового стану підприємства є пошук оптимального співвідношення між позиковим та власним капіталом підприємства, що в свою чергу сприяє мінімізації фінансового ризику та максимізації рентабельності капіталу. В процесі поліпшення та підтримки фінансового стану підприємства можуть бути використані такі заходи: збільшення вхідних грошових потоків, зниження собівартості продукції, удосконалення організації виробництва, мобілізація внутрішніх

резервів, удосконалення маркетингової політики підприємства, оптимізація розподілу прибутку, зменшення суми поточних фінансових зобов'язань.

Необхідно вчасно і якісно аналізувати фінансовий стан підприємства, щоб вчасно виявити проблемні аспекти та попередити кризові ситуації. Отже дослідження та пошук шляхів поліпшення фінансового стану є важливою складовою успішної роботи підприємства.

Література

1. Аверіна М. Ю. Аналіз та оцінка фінансового стану підприємства: шляхи покращення М. Ю Аверіна // Актуальні проблеми економіки. – 2012. – № 9. – С. 92-100.
2. Бланк И. А. Торговый менеджмент. – 2-е изд., перераб. и доп. – К.: Эльга, Ника-Центр, 2004. – 784 с.
3. Безбородова Т. В. Сутність та необхідність аналізу фінансового стану // Економіка. Управління. Інновації. Випуск № 1 (11) – 2014. – С. 1-7.
4. Грабовецький Б. Є. Економічний аналіз: Навчальний посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 256 с.
5. Кірейцев Г. Г. Фінансовий менеджмент: [підручник] / Г. Г. Кірейцев. – Одеса: ОНАЗ ім. О. С. Попова, 2012. – 88 с.

ПІДГОТОВКА СТАРШОКЛАСНИКІВ З ПИТАНЬ РЕПРОДУКТИВНОГО ЗДОРОВ'Я МОЛОДІ В УКРАЇНІ

Валентина Успенська

Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти

Суми, Україна

vuspenska@gmail.com

Abstract. The article reveals the peculiarities of high school students' education in Ukraine on the problem of reproductive health preservation. The training resource is the manual for the coaches 'Reproductive Health and Responsible Behavior of Student Youth', created by the Women's Health and Family Planning Charity Foundation to assist educational establishments in preventative work with high school students.

Key words: reproductive health, high school students, manual 'Reproductive Health and Responsible Behavior of Student Youth', preventive education, interactive methods.

Постановка проблеми. За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), Україна посідає одне з останніх місць серед країн Європи за показником природного приросту населення. У 2015 році чисельність народжень скоротилася, порівняно з попередніми роками, більш ніж на 54 тисяч осіб (або на 11,6%), а число народжених у розрахунку на 1000 осіб знизилася з 10,8 до 9,6¹⁴.

Кризова соціально-економічна ситуація та військово-політична нестабільність негативно впливають як на поточну дитородну активність населення, так і на здоров'я народжених дітей. У таких умовах зростає цінність кожного народження, а збереження репродуктивного здоров'я потенційних

¹⁴ Населення України на 2018 рік.

матерів та батьків стає національним пріоритетом для відтворення людського потенціалу України¹⁵.

Зміцнення репродуктивного здоров'я населення наразі розглядається як фактор національної безпеки та стратегічної мети вітчизняної охорони здоров'я. Ці тенденції переконують в необхідності профілактичної освіти молоді з питань репродуктивного здоров'я.

Мета статті – розкрити можливості навчання старшокласників в Україні з проблеми збереження репродуктивного здоров'я з використанням видання Благодійного Фонду (БФ) «Здоров'я жінки і планування сім'ї» «Репродуктивне здоров'я та відповідальна поведінка учнівської молоді».

Виклад основного змісту. Всесвітньою організацією охорони здоров'я (ВООЗ) репродуктивне здоров'я визначається, як стан повного фізичного, розумового та соціального благополуччя, що характеризує здатність людей до зачаття та народження дітей; можливість сексуальних відносин без загрози захворювань, що передаються статевим шляхом; гарантія безпеки вагітності, пологів; виживання і здоров'я дитини; благополуччя матері, можливість планування наступних вагітностей, у тому числі й попередження непланованої вагітності¹⁶.

Турбота про збереження репродуктивного здоров'я також включає в себе і сексуальне здоров'я, метою якого є поліпшення життя та міжособистісних відносин, а не тільки консультації та лікування, пов'язані з репродукцією і інфекціями, що передаються статевим шляхом¹⁷.

Визнаючи стратегічне значення репродуктивного здоров'я для забезпечення сталого розвитку суспільства, Україна схвалила Програму дій Міжнародної конференції з питань народонаселення та розвитку (Каїр, 1994), Цілі розвитку тисячоліття ООН (2000-2015), План та Цілі сталого розвитку на 2016-2030. Ці стратегічні документи стали основою політики держави у сфері збереження та підтримки репродуктивного здоров'я населення.

Нова концепція Державної програма «Репродуктивне здоров'я нації» на період до 2021 року (проект 2017 року) наголошує, що для забезпечення сталості досягнутих результатів необхідна подальша організація і

¹⁵ Репродуктивне та статеве здоров'я нації на період до 2021 року: проект концепції загальнодержавної програми (2017).

¹⁶ Юзько О. М. Репродуктивне здоров'я жінки: медико-соціальні аспекти (2016).

¹⁷ Там само.

впровадження серед підлітків та молоді освітніх програм з відповідального батьківства, захисту репродуктивних прав, попередження інфекцій, що передаються статевим шляхом, тютюнопаління, вживання алкоголю та наркотиків, комплексних програм статевого виховання та протидії сексуальному насильству у поєднанні з забезпеченням доступності медико-соціальних послуг, що базуються на принципах «дружнього підходу», які включають комплексну медико-психолого-соціальну допомогу¹⁸.

В Україні в останні два десятиліття ведення профілактичної освіти покладено на інваріантний предмет «Основи здоров'я» (1-9 класи). Окрім інших складових здоров'я людини, програма предмета торкається також питань репродуктивного здоров'я. У старшій школі (10 та 11 класи) спеціальний предмет здоров'яспрямованого змісту, на жаль, відсутній. Факультативні курси та програми – «Рівний-рівному», «Захисти себе від ВІЛ», «Дорослішай на здоров'я», розв'язуючи проблеми профілактичної освіти, частково здійснюють також освіту старшокласників з питань репродуктивного здоров'я і статевого виховання.

Актуальність статевого виховання зумовлена:

- прискореним психосексуальним розвитком дітей (акселерація);
- недостатнім рівнем їх обізнаності щодо статевого дозрівання;
- низьким рівнем статевої культури (недостатність знань та навичок відповідальної та безпечної поведінки, ефективної комунікації, обізнаності щодо правових питань).

Необізнаність та відсутність потрібних навичок нерідко призводить до негативних наслідків. А саме – підліткової вагітності (її рівень в Україні у кілька разів вищий за європейський) та поширення захворювань на інфекції, що передаються статевим шляхом та ВІЛ серед молоді.

У рамках проекту «Формування базису для розширення всесторонньої статевої освіти в Україні» БФ «Здоров'я жінки і планування сім'ї» видав на допомогу вчителям закладів загальної середньої освіти посібник для тренера «Репродуктивне здоров'я та відповідальна поведінка учнівської молоді»¹⁹. Він

¹⁸ Репродуктивне та статеве здоров'я нації на період до 2021 року: проект концепції загальнодержавної програми (2017).

¹⁹ Слободян Т., Гончарова М. (2018) Репродуктивне здоров'я та відповідальна поведінка учнівської молоді: посіб. для тренера.

створений з метою посилення компетентності освітян та інших спеціалістів в роботі з молоддю 15-18 років. Пропонується для використання в профілактичній освіті старшокласників вчителями основ здоров'я, біології, правознавства, громадянської освіти, під час факультативних занять, гурткової та позакласної роботи, годин психолога, годин спілкування класних керівників. Посібник для тренера, а також спеціальна підготовка педагогів до його використання, стали справжнім освітнім надбанням, своєчасним і актуальним.

Зміст посібника «Репродуктивне здоров'я та відповідальна поведінка учнівської молоді» містить методичні рекомендації щодо організації та проведення інтерактивних занять і підбірку вправ за дев'ятьма темами. Вони відповідають інтегрованим змістовим лініям сучасних шкільних навчальних програм: «Екологічна безпека та сталий розвиток», «Громадянська відповідальність», «Здоров'я і безпека», «Підприємливість і фінансова грамотність». Видання відповідає Концепції «Нова українська школа», Концепції Державної програми «Репродуктивне здоров'я нації» на період до 2021 року та схвалений для використання у загальноосвітніх навчальних закладах за висновком комісії з основ здоров'я Науково-методичної Ради з питань освіти Міністерства освіти і науки України (Лист Державної наукової установи «Інститут модернізації змісту освіти» від 19.12.2017 №21-1/12/Г-824).

Методичні обґрунтування, що пропонуються у посібнику для тренера «Репродуктивне здоров'я та відповідальна поведінка учнівської молоді», спрямовані на поглиблення знань щодо принципів інтерактивного навчання, структурування знань про методи інтерактивних занять. У профілактичній освіті важливо використовувати методи інтерактивного навчання. Вони ґрунтуються на активній участі всіх учасників у процесі навчання та сприяють виробленню ставлень. Останні є основою для подальшого прийняття відповідальних рішень у ризикових ситуаціях на користь поведінки з позитивним впливом на здоров'я. Методами інтерактивного навчання є: робота в парах та групах; обговорення в колі; «мозковий штурм», рольова гра; дискусії; творчі проекти; аналіз життєвих ситуацій; моделювання розв'язання проблем тощо. Вправи посібника базуються на використанні інтерактивних методів.

Тема «Права людини та права дитини» реалізує правовий аспект життєдіяльності людини, зокрема дитини. Вправи теми покликані стимулювати почуття відповідальності, солідарності, справедливості та рівності.

Тема «Стать та гендер» оновлює відповідні знання. Обговорюється, як гендерна нерівність впливає на можливості та життя людей. Через життєві реалії з'ясовується чи забезпечується в Україні правове поле гендерної рівності.

Метою теми «Сексуальність, сексуальна поведінка, відповідальність» є підвищення рівня знань про сексуальність людини, етапи психосексуального розвитку. Вправи, які пропонує посібник, допомагають з'ясувати, як соціальні норми впливають на погляди щодо сексуальної поведінки, зокрема підлітків, та визначити ефективні методи/прийоми, які допоможуть дітям підліткового віку ввійти в доросле життя.

Темою «Дорослішання та репродукція» передбачається оновити знання про будову і функціонування чоловічої та жіночої репродуктивних систем. Обговорюється, чому важливо розповідати дітям про зміни, які відбуватимуться з ними в період статевого дозрівання. Формується усвідомлення вразливості дітей підліткового віку до коментарів стосовно їх тіла та зовнішності в цілому.

Тема «Здоров'я та репродуктивне здоров'я» передбачає усвідомлення цінності здоров'я, що впливає на поведінку особистості. Інтерактивні вправи допомагають з'ясувати, як гендерна нерівність може підвищувати ризик передачі інфекцій, що передаються статевим шляхом та ВІЛ, інших небажаних наслідків статевих стосунків. Оновлюються знання про методи контрацепції та їх здоров'язбережувальну функцію. Йде обговорення, яким чином збереження / незбереження репродуктивного здоров'я в підлітковому віці впливає на подальше життя.

Тема «Взаємини у нашому житті» спрямована на закріплення думки, що будь-які стосунки мають базуватися на принципах поваги та гідності. Вона допомагає учасникам / учасницям занять визначити свої цінності та обміркувати, які взаємини вони хочуть мати у своєму житті, сприяє покращенню навички прийняття рішень щодо стосунків.

Темою «Ефективна комунікація» передбачається оцінити важливість ефективних навичок спілкування для міжособистісних взаємин. З'ясовується, чому іноді людям важко твердо і впевнено відмовитись від небажаної чи ризикованої пропозиції.

Тема «Сексуальні та репродуктивні права, що забезпечують свободу, рівність та гідність всіх людей» знайомить із поняттям сексуальних та

репродуктивних прав в контексті базових прав людини, сприяє усвідомленню того, що здатність людини скористатися своїми правами впливає на її сексуальне та репродуктивне здоров'я.

Не зважаючи на очевидну доцільність та ефективність профілактичної освіти з питань репродуктивного здоров'я, адміністрації деяких закладів загальної середньої освіти й досі залишаються стриманими у впровадженні заходів зі статевого виховання. У таких закладах не використовуються можливості ввести спеціальні факультативні курси за рахунок варіативної складової навчальних програм, а вчителі, подекуди, намагаються оминати детальний розгляд тем, вивчення яких передбачає офіційна програма. Подібні ситуації можуть виникати через особисті упередження вчителів або адміністрації закладів освіти²⁰.

З метою забезпечення доступу освітян до інформаційних та методичних матеріалів щодо репродуктивного здоров'я та репродуктивних прав молоді, а також впровадження інтерактивних методів навчання в освітній процес, на базі Сумського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти для вчителів основ здоров'я та біології проводиться тренінг «Використання посібника для тренера «Репродуктивне здоров'я та відповідальна поведінка учнівської молоді». Учасники тренінгу, за підтримки БФ «Здоров'я жінки і планування сім'ї», отримують для використання безкоштовний посібник та сертифікат, який дає право впроваджувати його в освітній процес.

Висновки. Молодь заслуговує на те, щоб зростати обізнаною з проблеми збереження власного репродуктивного здоров'я. Такі можливості, завдяки посібнику для тренера «Репродуктивне здоров'я та відповідальна поведінка учнівської молоді», виданого Благодійним Фондом «Здоров'я жінки і планування сім'ї», надані сьогоднішній школі. Тепер лише від бажання вчителів, підтримки педагогічних колективів та батьків залежить, чи буде надана якісна профілактична освіта з цієї проблеми. Бо репродуктивне здоров'я – це спадковий місточок між поколіннями. Здорові батьки – здорові діти, і тільки останні стануть також здоровими батьками.

²⁰ Коростіль Л. А. (2018) Репродуктивне здоров'я як проблема освіти в Україні, с. 49.

Література

1. Благодійний фонд «Здоров'я жінки і планування сім'ї». URL: <http://www.womanhealth.org.ua/>.
2. Коростіль Л. А. Репродуктивне здоров'я як проблема освіти в Україні. Здоров'яспрямована діяльність у сучасному освітньому просторі: матеріали II регіональної науково-педагогічної конференції / за заг. ред. В. М. Успенської (м. Суми, 15 листопада 2018 р.). Суми: ФОП Цьома, 2018. С. 45-52.
3. Населення України на 2018 рік. URL: <https://ukrainatoday.com.ua/naselennya-ukraini-na-2018-rik/>.
4. Репродуктивне та статеве здоров'я нації на період до 2021 року: проект концепції загальнодержавної програми. URL: <https://www.apteka.ua/article/404360>.
5. Репродуктивне здоров'я та відповідальна поведінка учнівської молоді: посіб. для тренера. Видання друге, оновлене / Укл.-и: Тетяна Слободян, Марина Гончарова. Київ: Благодійний фонд «Здоров'я жінки і планування сім'ї», 2018. 134 с.
6. Юзько О. М. Репродуктивне здоров'я жінки: медико-соціальні аспекти [Інтерв'ю 07. 12. 2016] URL: <http://ozdorovie.com.ua/reproduktivne-zdorov-ya-zhinki-mediko-sotsialniaspekti/?lang=ru#acceptLicense>.

ТЕОРЕТИКО-ЕКОНОМІЧНА КАРТИНА СВІТУ У ВИМІРАХ СТАЛОСТІ І КЕРОВАНОСТІ ГОСПОДАРЮВАННЯ МОДЕРНИХ СУСПІЛЬСТВ

Володимир Шевчук

Національна академія статистики, обліку та аудиту

Київ, Україна

v.o.shevchuk@gmail.com

Abstract. In May 2019, the Report of the International Science and Policy Platform on Biodiversity and Ecological Systems was published, which became a warning about the threat of self-destruction of mankind. The state to which planetary ecological systems have been brought is contrary to the principles of sustainable development. The inadequacy of global economy, in turn, is caused by a worldview crisis: the modern scientific picture of the world does not meet the interests of posterity. Appealing to the viable theoretical and economic foundations of economics, giving economic control on the principles of classical cybernetics, harmonious combination of economic and managerial components of the newest scientific picture of the world provide modern societies with a vital basis for new approaches to solving the problems under study.

Key words: construction of theoretical and economic picture of the world on fundamental natural principles; affirmation of the saving ideological paradigm of economic thinking, management and management; controlled counteraction to the destruction of Earth's ecological systems and the elimination of the crisis of nature management based on the principles of classical cybernetics, which is based on a viable theoretical and economic basis.

Оприлюднений ЮНЕСКО у травні 2019 р. Звіт Міжнародної науково-політичної платформи з біорізноманітності та екологічних систем (IPBES) став найвичерпнішою глобальною оцінкою стану планетарної природи. У Звіті задокументоване безпрецедентне зниження біорізноманіття та небачені за історію людства масштаби екологічних загроз. Науковцями, котрі працювали над узагальненням Звіту, відзначається, що згубні для людства тенденції можна

змінити, та це потребує «трансформативних змін» у кожному аспекті взаємодії людини з природою. Із результатів їхнього дослідження випливає невідкладність формулювання узгодженої фахової думки щодо причин стану, що склався, і стратегії заходів з його подолання [1].

Стає дедалі необхіднішою конструктивна протидія, адекватна руйнаціям, які завдає людство біорізноманіттю та екологічним системам Землі. Необхідна зміна глобальної моделі природокористування. Своєю чергою вона вимагає заміни чинної наукової картини світу на нову. Її творення стає передумовою новітніх підходів, насамперед економічних, до розв'язання проблем, що набули планетарних вимірів.

Фундаментальною основою методології розв'язання досліджуваних проблем є природничі засади. Світоглядною підвалиною цих засад є дефініція сучасної світової економічної науки як такої, "від якої залежить життя на Землі" [2, с. 481]. Ці положення кладуться нами в основу новітнього бачення наукової картини світу, окреслення економічних та управлінських складових цієї картини і подальшого обґрунтування на цих засадах новітньої парадигми управління, спроможного надавати інформацію, релевантну для розв'язання еколого-економічних проблем.

Вихідним для даного дослідження є сучасне бачення структури економічної картини світу. Сучасний український мислитель, письменник і правозахисник М. Руденко свого часу дав їй ескіз, показавши, що економічних теорій не «стільки, скільки професорів та академіків», а «... тільки дві». Ф. Кене витворив французьку наукову школу фізіократів – складову європейської фізіократії, яку слід вважати визначальною для долі континентальної економічної думки. Фундатором іншої гілки загальнолюдського економічного надбання є А. Сміт [2, с. 381-382].

Той же М. Руденко дав діалектичний аналіз "сили і слабкості" смітіанства, а також засновану на природничих засадах критику марксизму, насамперед його "наріжного каменя" – теорії додаткової вартості. Безкомпромісна критика українського інтелектуала дозволяє і смітіанство, і марксизм іменувати смертоносним знанням: адже хиби у визначенні ними субстанції вартості "зробили ХХ століття найкривавішим періодом земної історії" [2, с. 477]. Тож ідеться про достатні та недостатні теорії, з'ясування дихотомії яких дає

можливість розмежовувати сучасну економічну картину світу на життєствердну і смертоносну складові.

Утвердження досліджуваної структури сучасної наукової картини світу та обґрунтування на цих засадах новітньої парадигми мислення і господарювання потребує симбіозу природознавчих й економічних наук. Цей симбіоз продовжує бути актуальним із часів Ф. Кене аж донині: свого часу знадобилося більше століття для появи природничих ідей, суголосних із фізіократичними. Хоча для цього "досить об'єднати відкриття Кене з відкриттям Майєра". У такий спосіб "легко дістанемо те, що дістав С. Подолинський" [2, с. 272]. Адже "Ф. Кене плюс С. Подолинський – це вже не часткова, а повна Істина" [2, с. 440].

У попередніх публікаціях ми вказували, що ідеї подвижників європейської фізіократії та української наукової школи фізичної економії збіглися в часі з появою низки управлінських парадигм XVIII-XXI ст., зокрема, фундаментальних наукових розробок у галузі теоретичної і прикладної кібернетики, котрі відповідали економічним викликам. Відтак належить вести мову про поєднання до цього часу незадіяного потенціалу фізико-економічних та управлінських ідей Ф. Кене і А.-М. Ампера, С. Подолинського і Б. Трентовського [3], а також В. Вернадського й Н. Вінера, М. Руденка і В. Глушкова [4]. Симбіоз їхніх новацій істотно змінює існуючу парадигму теорії і практики управління економікою. Бо її утвердження забезпечує керованість рятівним знанням.

Побудова сучасної економічної картини світу потребує врахування особливостей управлінської науки, котра є похідною щодо фізичної чи політичної економії. Теоретичну і прикладну управлінську науку, а також функції управління нині належить поєднувати тільки з тим сегментом загальнолюдського економічного надбання, сенс якого є життєствердним.

...Від французького фізика А.-М. Ампера, прагнення якого полягали у намірах надати управлінню суспільством науковість у визначенні цілей та виборі засобів, відрізнялася позиція польського гуманітарія Б. Ф. Трентовського. Бо якщо політичну науку ("політичну філософію") Б. Ф. Трентовський наділив якість творчої розбудови ідеалів і примирення суперечливих поглядів, то практичну політику (тобто власне "кібернетику") він

вважав областю вільної дії, що виходить за межі всякої теорії і визначається волею правителя, іменованого кібернетом.

І А.-М. Ампер, і Б. Ф. Трентовський окреслювали властиве континентальній традиції світоглядне бачення кібернетики. Французький фізик робив це, імплементуючи кібернетику в осмислювану упродовж життя класифікацію наук, а польський гуманитарій – даючи кібернетиці філософську інтерпретацію. Творчо продовжуючи континентальний характер мислення, дослідники ХІХ ст. у той же час усвідомлено іменували відроджувану ними науку кібернетикою. У такий спосіб вони апелювали до античної світоглядної традиції, підвалини якої понад два 1000-ліття тому були обгрунтовані давньогрецькими мислителями.

Положення, викладені французьким та польським інтелектуалами ХІХ ст., заклали основу для подальшого творення новітньої наукової картини світу через поєднання надбань української наукової школи фізичної економії з доробком подвижників сучасної світової та української кібернетики. Істотно грандіозніші управлінські горизонти освоювали інтелектуали ХХ ст.

На новітній науковій основі фізико-економічні ідеї творчо розвинув видатний натураліст і мислитель ХХ ст. акад. В. Вернадський. Як і С. Подолинський, що поділяв буття на сфери живого, неживого й розумного, акад. В. Вернадський вибудував засади учень про гео-, біо- та ноосферу. За В. Вернадським економіку доречно вважати господарським освоєнням кожної із цих сфер, а управлінням економікою вважати керовану розумним проекцію живого на неживе.

Зазираючи у прийдешність, він висловив передбачення, які донині зберігають свою актуальність. В. Вернадський був переконаний, що перед сучасною йому людиною "відкривається величезне майбутнє". У той же час видатний мислитель застеріг: "Якщо вона зрозуміє це і не буде використовувати свій розум і свою працю для самознищення". Дотримання передбачень В. Вернадського потребує невідкладного запровадження завдяки людині управлінських можливостей, що скеровують розум і працю на гармонійне освоєння живого, неживого й розумного, підпорядковане законам природи й узгоджене з її розвитком.

Нині стають все актуальнішими й інші застереження акад. В. Вернадського. Він обгрунтував пришвидшене становлення людини вже не як кібернета, а потужної геологічної сили, за зростанням могутності якої ховаються загрози

самознищення. Цю загрозливу могутність мислитель і натураліст пов'язував не з матерією, а з розумом і спрямованою цим розумом людською працею.

Нині у цих застереженнях видатного мислителя належить розгледіти унікальну зміну парадигмального характеру. Ще в першій половині ХХ ст. акад. В. Вернадським констатовано: людина з природою міняються ролями! Це докорінно змінює місію людини і покладає на неї відповідальність, котра потребує усвідомлюваного людством принципово нового трактування і керованості своїх дій. Ідеї кібернетики, що розвивалася у той час, мали відповісти на ці грандіозні виклики.

Як вказував один із її тодішніх подвижників американець Н. Вінер, він свого часу написав "спеціальну книгу під заголовком «Кібернетика», оприлюднену 1948 року. Трохи згодом, "відповідаючи на висловлені побажання зробити її ідеї доступними для нефаківців, [він] оприлюднив 1950 року перше видання книги "Людське використання людських істот"".

Додаючи слово "людина" до назви підзаголовку "Кібернетики" Н. Вінера, можна певною мірою наблизити його кібернетичну (управлінську) парадигму до відповідних уявлень українських мислителів другої половини ХІХ – першої половини ХХ ст. про живе, неживе й розумне. Значно вагоміші результати можна отримати завдяки поєднанню фундаментальних учень акад. В. Вернадського з доробком Н. Вінера, викладеним, зокрема, в його названих книгах.

Коли Н. Вінер у передмові до книги «Кібернетика і суспільство» осмислює Всесвіт, він значною мірою зачіпає проблематику еволюції. Зауважимо, що за В. Вернадським властивість еволюції притаманна тільки живому.

Якщо у передмові до згаданої книги про кібернетику і суспільство американський учений твердив, що "Всесвіту загалом ... властива тенденція до загибелі", то акад. В. Вернадський мав оптимістичніші погляди. Він доводив, що жива речовина існує протягом усього геологічного часу, тобто геологічно вічно. А геологічно вічне існування живої речовини являє собою апробовану упродовж попередньої історії підставу для продовження до безконечності життя на планеті.

Українською залишається висунута акад. В. Вернадським новаторська ідея геологічної вічності розумного. Він вказав на ту неспростовну частину науки, котра є науковою істиною і переживає віки і тисячоліття, можливо,

навіть є творенням наукового розуму, яке виходить за межі історичного часу – непорушне в часі геологічному – "вічне". У такий спосіб мислитель обгрунтовував безальтернативну для збереження планетарної спільноти парадигму незнищенності і живого, і розумного.

Досягненню повноти новітньої наукової картини світу істотно сприяє внесок вже згаданого сучасного українського інтелектуала М. Руденка у розвиток національної наукової школи фізичної економії. Він самобутньо творив питома українське економіко-філософське знання, засноване на фундаментальних природничих засадах, започатковане доктором С. Подолинським і творчо продовжене академіком В. Вернадським. Як зазначав сам мислитель, його внесок полягав у поширенні на економіку закону збереження і перетворення енергії.

Завдяки подвижництву М. Руденка на українство нині покладається чи не найвідповідальніша місія – компенсувати брак природничо-господарської складової в загальнолюдському економічному знанні. Це дозволяє стверджувати, що створена М. Руденком економіко-філософська система як складова національної наукової школи фізичної економії істотно доповнюють новітню наукову картину світу. Адже вони являють собою питома українське знання, котре є рятівним для українства і людства.

Рідкісним ученим у галузях математики і обчислювальної техніки був український подвижник кібернетики акад. В. Глушков. Йому належали ініціатива та організація створення комплексів для інформатизації, комп'ютеризації і автоматизації господарської і оборонної діяльності країни. Він був творцем та очільником наукової школи кібернетики в Україні, засновником і керівником упродовж 20 років Інституту кібернетики НАН України.

Під його керівництвом створена унікальна «Енциклопедія кібернетики» (українською в 1973 , російською в 1974 році), яка не мала аналогів у світі. Саме вона стала першою фундаментальною працею, в якій висвітлювались теоретичні аспекти кібернетичної науки, її застосування до таких галузей як економіка, біологія, техніка.

В. Глушковим були розроблені принципово нові підходи до створення систем обробки інформації, які кардинально змінили уяву про теорію систем управління та теорію обчислювальних систем, підготували основу для нового

етапу розвитку науки про інформацію. Учений ініціював дослідження з моделювання інтелектуальної діяльності.

В. Глушков мав прогностичне бачення і володів рідкісним передчуттям прийдешньої управлінської культури модерних суспільств. За його безпосередньої участі в Інституті кібернетики проводились інтенсивні розробки автоматизованих систем управління. Це було намагання створити науково-технічну базу керування економікою країни й організацію інформаційної індустрії, аналогічну тій, яка нині успішно функціонує у провідних країнах Заходу. Це був безпрецедентний виклик звичним канонам керування господарством країни.

Доробок М. Руденка і В. Глушкова вказує на появу у другій половині ХХ ст. українських подвижників, котрі творили передумови симбіозу фізичної економії з новаторськими управлінськими парадигмами. Із самотністю М. Руденка-мислителя унікально поєднується В. Глушков – науково значуща постать світового рівня, що залишається неперевершеною дотепер, упродовж більше, ніж третини століття.

Унікальним внеском у творення новітньої наукової картини світу є симбіоз їх доробку. Це не тільки зміна парадигми управління економікою модерних суспільств, не лише внесок у розвиток новітніх управлінських технологій. Це поєднання питома української економіко-філософської та управлінської культури, що проголошує принцип керуваності знанням, яке має статус життєствердного.

Поєднання фізико-економічних ідей М. Руденка та кібернетичних новацій В. Глушкова потенційно змінюють існуючу парадигму теорії і практики управління економікою. Її утвердження забезпечує керуваність влади і бізнесу вже не просто розумом, а рятівним знанням.

Вибудувана на фундаментальних природничих засадах новітня наукова картина світу та обгрунтовані економічна й управлінська складові цієї картини надають основу для нових підходів до розв'язання еколого-економічних проблем.

Виходячи із викладеного, пропонується ініціювати у форматі панконтинентального україно-франко-польський науковий та видавничий проект "Фізична економія і кібернетика. Рятівне надбання європейства і людства". Проект матиме піонерний характер. Метою проекту є дослідження на

нових фундаментальних засадах і подальше оприлюднення мовами первісної публікації та сучасною англійською мовою фізико-економічного і кібернетичного доробку С. Подолинського і Б. Ф. Трентовського, В. Вернадського та Н. Вінера, а також М. Руденка і В. Глушкова.

Проект покликаний утверджувати спадкоємність континентальної лінії класичного наукового знання. Він має новітнє світоглядне бачення. Природничі засади економічної думки у поєднанні з потужним ґносеологічним інструментарієм кібернетики через розв'язання еколого-економічних проблем надаватимуть життєствердного статусу сучасному симбіозу фізико-економічних та управлінських ідей.

Висновки. Звіт Міжнародної науково-політичної платформи з біорізноманітності та екологічних систем (IPBES) є глобальним попередженням про рух людства до самознищення. Оприлюднені штаб-квартирою ЮНЕСКО факти засвідчують суперечність принципам розвитку, іменованого сталим і покликаного служити інтересам майбутніх поколінь.

Одним із найістотніших чинників впливу на стан планетарного довкілля є криза природокористування: переважно воно призводить до руйнування біорізноманіття та екологічних систем Землі. Практика XX-XXI століть вказує на невідповідність глобального господарювання інтересам нащадків. А позірне різноманіття існуючих підходів до побудови наукової картини сучасного світу не передбачає економічної та управлінської складових.

Імплементация фундаментальних природничих засад здатна компенсувати неповноту цієї картини як основу розв'язання еколого-економічних проблем. Відтак найпосутнішою характеристикою новітньої світоглядної картини стає життєствердний зміст фізико-економічного знання.

Побудова новітньої світогосподарської картини на цій основі передбачає поєднання управлінських підходів із природничими засадами економічного знання. Завдяки цим фундаментальним засадам релевантне для управління економічне знання здатне набувати статусу рятівного. Це дозволяє наповнювати рятівним змістом нормативну інформацію, покликану забезпечувати прямі зв'язки в системі еколого-економічного управління, покладені на функції прогнозування, планування, нормування тощо, та фактографічну інформацію, покликану забезпечувати зворотні зв'язки в системі

еколого-економічного управління, покладені на функції обліку і статистики, контролю, аналізу та ін.

Дихотомія достатніх і недостатніх теорій дає можливість розмежовувати сучасну економічну картину світу на життєствердну і смертоносну складові. У такий спосіб наукове та прикладне осмислення релевантної для управління інформації завжди належатиме до певного із цих видів знань.

Найпосутнішою характеристикою новітньої теоретико-економічної картини світу стає рятівний зміст заснованого на фундаментальних природничих засадах симбіозу економічного та управлінського знання. Першочергові кроки до розв'язання еколого-економічних проблем вбачаються нами в ініціюванні панєвропейського наукового та видавничого проекту "Фізична економія і кібернетика. Рятівне надбання європейства і людства".

Ініціювання та практичне втілення піонерного панконтинентального проекту передбачає "накладання" на фундаментальну природничу сутність економічної науки пізнавальних можливостей кібернетики, відкриваючи перспективу оновлення керованості модерних суспільств рятівним знанням. Проект має стати викликом континентальній і світовій інтелектуальній еліті, реально зацікавленій у фаховому вирішенні найактуальнішої із сучасних глобальних проблем.

Література

1. Міжнародна науково-політична платформа з біорізноманітності та екологічних систем – Вікіпедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [https://www.ipbes.net/news/Media-Release-Global-Assessment/Міжнародна науково-політична платформа з біорізноманітності та екологічних систем \(IPBES\)](https://www.ipbes.net/news/Media-Release-Global-Assessment/Міжнародна_науково-політична_платформа_з_біорізноманітності_та_екологічних_систем_(IPBES)).
2. Руденко М. Енергія прогресу. Вибрані праці з економії, філософії і космології / М. Руденко. – К.: Кліо, 2015. – 680 с.
3. Шевчук В., М. Руденко versus К. Маркс: Українське викриття приреченості економічної складової марксизму // Науковий вісник Національної академії статистики, обліку та аудиту, 2018. N 4. С. 129-136.
4. Shevchuk V. The formation of the natural fundamentals of economic management: Launching a modern management culture / Modern Technologies in Economy and

Management: Collective Scientific Monograph. – Opole: The Academy of Management and Administration in Opole, 2019. – P. 460-471.

5. Shevchuk V. Development of the natural principles of economic management: The formation of a management culture of modern societies. Modern innovative and information technologies in the development of society. Katowice: Katowice School of Technology, 2019. C. 274-282.

ЦИФРОВІЗАЦІЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА 5.0

Валентина Юскович-Жуковська

Міжнародний економіко-гуманітарний університет

імені академіка Степана Дем'янчука

Рівне, Україна

valivanivna@i.ua

Abstract. The large-scale influence of the latest information and communication technologies on the development of the information society determines the digitalization of social relations and connections. A new dimension of social interaction: communication, the production of goods and the provision of services, their consumption is transferred to the digital sphere. The development of the digital sector has to provide the development of science and technology for welfare of society.

Key words: information society, information and communication technologies, electronic service, internet access, digital market.

На сьогодні практично кожна розвинена країна формує національну стратегію щодо цифровізації інформаційного суспільства. Вся світова спільнота вкрита бездротовою комп'ютерною мережею Wi-Fi. Все населення планети об'єднано соціальними мережами, як засобами цифрової комунікації. В результаті формується суспільство, засноване на мережевих сервісах, тобто цифрове, або електронне суспільство. Цифрові технології та цифрова трансформація поступово стають основою життєдіяльності інформаційного суспільства, вдосконалюючи його.

Сучасний період розвитку суспільства 4.0 характеризується активним використанням електронних послуг, що надаються інформаційними системами та безпроводними технологіями зв'язку. Саме симбіоз комп'ютерної техніки, комунікаційних технологій, розвиток світових інформаційних мереж започатковували глобальну цифровізацію інформаційного суспільства.

Стратегія “Європа – 2020” передбачає, зокрема, реалізацію “Плану розвитку цифрових технологій в Європі”. Цілями цього плану є розвиток стійкої економіки і соціальних благ шляхом створення загального цифрового ринку ЄС, заснованому на широкосмуговому доступі. Світовими лідерами цифрового ринку є компанії: IBM, Intel, Oracle, Master Card, тощо.

Спільний розвиток цифрового співтовариства України та ЄС передбачає розбудову та впровадження нових поколінь зв'язку, зокрема 5G.

Окрім сучасних послуг – Інтернет речей (IoT, M2M), електронного урядування, електронної освіти та інновацій, електронної медицини, “розумних” міст, дронів та автівок без водіїв – п'яте покоління зв'язку надає інфраструктуру для якісно нової, цифрової економіки.

Інтеграція цифрових технологій у процес виробництва, цифровізація промисловості стає пріоритетом державної промислової політики.

Цифрові технології стають платформою для створення нових ІТ-продуктів та ІТ-цінностей. Відбувається плавний цифровий перехід від традиційної економіки та інформаційного суспільства до цифрової економіки і цифрового суспільства. Така трансформація приводить до появи нових інформаційних систем і процесів. Трансформації в промисловості відбуваються згідно з концепцією “Індустрія 4.0” та появи кібер-виробництв, кібер-систем та кібер-машин.

Суб'єкти підприємницької діяльності мають унікальну можливість шляхом віртуалізації, використання хмарних технологій, швидко та безкоштовно розгортати необхідну цифрову інфраструктуру в Інтернеті та користуватися цифровим світом.

Індустрія 4.0 сприяє зародженню нових цифрових технологій, зокрема таких, як штучний інтелект і робототехніка, Інтернет речей, віртуальна та доповнена реальність, технології блокчейну та технологія обліку, біотехнології, та нанотехнології та ін. Індустрія 4.0 є моделлю, на основі якої світові компанії забезпечують інтеграцію “розумних” машин, продуктів і виробничих ресурсів у гнучкі виробничі системи та міжгалузеві мережі цінностей.

Інформаційне суспільство є споживачем високотехнологічних розробок та продукції. Сфера цифрових технологій, має колосальний потенціал розвитку та є джерелом майбутніх прикладних та наукових відкриттів і досягнень. Такі цифрові тренди, як Інтернет речей, аналітика великих даних (Big Data),

індустрія 4.0 – надають величезне поле для дослідників, інноваторів та розробників програмного забезпечення.

Євросоюз 22 травня 2019 року офіційно запусив в Україні нову програму «EU4Digital: підтримка цифрової економіки та суспільства у Східному партнерстві».

Програма націлена на розширення переваг Єдиного цифрового ринку ЄС для України та інших держав Східного партнерства з метою стимулювання економічного росту, створення робочих місць, покращення життя людей та допомоги бізнесу, повідомляє Представництво ЄС в Україні на офіційному сайті.

Україна визначила цифрову трансформацію як пріоритетну політику, що вже відзначено нещодавніми успіхами у впровадженні систем ProZorro та eHealth, у запровадженні мобільного покриття 4G та запуску електронних послуг у державному та приватному секторах.

До пріоритетів Цифрового порядку денного України належать законодавство про цифрову економіку та телекомунікації, цифрову інфраструктуру, а саме стратегію з розвитку високошвидкісного широкопasmового доступу до Інтернету, Програма безготівкової економіки у сферах електронної торгівлі eTrade, електронного захисту eTrust та кібербезпеки Cybersecurity, ініціатива «Розумні міста – розумні регіони», яка зосереджена на децентралізації та реалізації програми електронних навичок eSkills, електронної системи охорони здоров'я eHealth та електронної торгівлі eTrade в регіонах України.

Як зауважує Р. Марутян, у 2016 році Японія заявила про розробку концепції створення суперінтелектуального “Суспільства 5.0”. Сьогодні в Японії працює Національний інститут просування цифрової економіки і цифрового суспільства (Japan Institute for Promotion of Digital Economy and Community) – спеціальне профільне відомство, що займається високими технологіями, розумними мережами, цифровими автоматизованими системами керування. Реалізувати концепцію цифрового суспільства 5.0, що до створення ІТ-продуктів та надання ІТ-послуг допомагає корпорація Mitsubishi Electric.

Таким чином, широке застосування на світовому рівні новітніх інформаційно-комунікаційних технологій висуває перед інформаційним суспільством 4.0 актуальні проблеми, що потребують наукових досліджень у

сфері розвитку цифрового порядку денного суспільства 5.0. Науковцями ще не в повній мірі дослідженні питання цифрового інформаційного суспільства та його впливу на економічні світові відносини. Використання цифрових технологій у перспективі має привести до розвитку нового типу цифрової комерції, системи надання цифрових послуг та відповідно – до ефективної світової цифрової економіки 5.0.

Література

1. ЄС запустив в Україні програму підтримки цифрової економіки та суспільства / <https://day.kyiv.ua/uk/news/220519-yes-zapustyv-v-ukrayini-programu-pidtrymku-cyfrovoyi-ekonomiky-ta-suspilstva>.
2. Сигида Л. О. Індустрія 4.0 та її вплив на країни світу / Економіка і суспільство. Випуск № 17/2018, с. 58-64.
http://economyandsociety.in.ua/journal/17_ukr/9.pdf.
3. Сигида Л. О. Суспільство 5.0 Новий етап глобалізації / <http://matrix-info.com/2017/09/13/suspilstvo-5-0-novyj-etap-globalizatsiyi/>.

SECTION 2

REGIONAL AND LOCAL PROBLEMS OF SOCIAL DEVELOPMENT OF SOCIETY

EUROPEAN SLOBOZHANSKIY REGION: HISTORICAL ASPECT

Helen Dyakova

Kharkov National Pedagogical University named after G. S. Skovoroda

Kharkov, Ukraine

djakova/elena.hnpu@gmail.com

Abstract. After the dissolution of the Soviet Union, the former Soviet republics continued to strengthen their economic relations, especially between the bordering regions. In 2003 a European Slobozhanskiy region was formed that included Kharkov region (Ukraine), and Belgorod region (Russia). Since the ancient times these regions have been settled by the same nations. In the 17th century Belgorod was the military and administrative center, and its Governor was responsible for the settlement of Slobozhanskiy region. With time Kharkov region became an important economic and cultural center of Russian Empire / Soviet Union. Some Belgorod residents moved to Kharkov to live. The conflict between Ukraine and Russia has led to the freezing of the functions of Slobozhanskiy region.

Key words: European region, Slobozhanskiy region, Kharkov region, Belgorod region, history.

After the dissolution of the Soviet Union, the former republics continued to strengthen their economic relations. These relations were especially close between the bordering regions, and these were not only economic relations but also cultural and family connections. That is why along the Russian-Ukrainian border eight European Regions were formed. Their goal was to increase the effectiveness of the

relationships between Russia and Ukraine, and the countries of the European Union. The European Slobozhanskiy region was established among those eight regions. It included Kharkov region (Ukraine) and Belgorod region (Russia).

The goal of this article is to show the historical roots of the formation of the Union.

Ukrainian and Russian scientists examined the theoretical and methodological issues of cross-border cooperation (P. Belenkiy, L. Vardomskiy, V. Dergachov, V. Kolosov, A. Pastiuk, T. Tereshenko, etc) and raised the problem of cooperation of two regions and the functioning of Slobozhanskiy region (A. Golikov, V. Kolosova, P. Chernomaz, etc).

The area of European region Slobozhanskiy constitutes 58,5 thousand square meters, and as it had already been mentioned, includes Kharkov and Belgorod regions.

Forming the European region in 2003, its initiators identified the reasons for such cooperation. But the historical aspect was also important.

Tracing the tendency of who exactly have inhabited Kharkov and Belgorod regions since ancient times, it's appropriate to draw the conclusion that those inhabitants have been of the same nation. Thus, during the Bronze Age this area was inhabited by the representatives of the Catacomb archeological culture, and during the Iron Age it was settled by Scythians.

The cultural heritage of the Saltovo-mayatskaya culture of Hazard Hagan and the Rovensco-borshevskaya culture is related to the 8th century. In the 9th-10th centuries modern Belgorod and partially Kharkov regions were part of Old Russian State. After its dissolution, the regions became part of neighboring Chernigov (Belgorod region) and Pereyaslavl the principedom (part of Kharkov region).

After the Mongol-Tatar invasion both regions became part of the Golden Horde. Its dissolution led to the desolation of the land which turned into so called "Wild Field".

After the Battle of Blue Waters in 1362 between the troops of the Grand Duke of Lithuania Olgerd and the khans of Golden Hord, the lands of Wild Field up to the Severskiy Donets became part of the Grand Duchy of Lithuania. However, in 1500 these territories ended up under the authority of the Grand Duchy of Moscow. This happened due to the reclamation of Wild Field and fighting against Turkish and Tatar attacks.

Initially, they sent their border patrols, and then, when the border of Russian State reached the studied regions, there appeared fortress towns – Valuiki, Oskol, Belgorod, Tsareborisov, Perekop, Gorohovatka, Sennoye, etc. They were built by the citizens of Russian State (mostly the Don Cossacks), and refugees from Rzech Pospolita (mostly Ukrainians who used to be called Chercases).

In 1636-1637 the defensive line, which included the territory of modern Sumskaya region (Ukraine), Belgorod, Voronezh, Lipetsk, Tambov regions (Russia). Belgorod became an administration center of this region. There the Big Belgorod Regiment was situated, and was established a District Registry headed by Governor (voivode).

At that time the refugees from Rzech Pospolita inhabited the territory to the south of the defensive line. The reasons for their leaving Rzech Pospolita were economic and social oppression, national and religious humiliation of both-ordinary Chercases and Cossacs. A lot of them came in the 17th century when the rebellions of Cossacs and peasants took place in Rzech Pospolita. In 1647 Bogdan Hmelnitskiy raised the rebellion which had grown into the National Liberation Revolution. At that exact time Slobodskaya Ukraine (the Slobozhanskiy region) was formed. It included the territories of modern Kharkov, partially Donetsk, Lugansk and Sumskaya regions (Ukraine), and partially Kursk and Voronezh regions (Russia). The Governor (voevoda) from Belgorod was responsible for the settlement of Slobodskaya Ukraine. It was him, who defined the places for new settlements. The Governor also distributed land allotments for refugees, gave them seeds, cattle, tools and working equipment. Though these people had some economic and political benefits (so called slobodas) which were given by Czar's Government, their privileges were limited by the power of the Governor (voevoda).

After the administration reform of 1708 in Russian Empire, the territories of Belgorod and Slobazhanskiy region became part of Kiev and Azov County. But in 1727 Belgorod County was established and some territories of Slobazhanskiy region became part of it.

Due to the relocation of the secondary spiritual school from Belgorod to Kharkov, the latter became the center of Slobodskaya Ukraine. At the end of 18th century, when the autonomy of the region was eliminated, Kharkov became the center of Slobodskaya Ukraine County. At the same time Belgorod County was eliminated,

and its territories became part of modern Kursk, Orlov, partially Bryansk and Kharkiv regions. Belgorod region was renewed in 1954.

Gradually, Kharkov region became an important industrial, transport and scientific centre of Russian Empire, and later of the Soviet Union. The opening of a big amount of industrial factories, educational and scientific institutions attracted to Kharkov not only people from different regions of the country, but from Europe as well. Many people from Belgorod moved to neighboring Kharkov. This situation had led to the establishment of close family relationships between two regions.

Therefore, the attraction of Kharkov to Belgorod region and vice versa, has deep historical roots. That is why the establishment of cross-border cooperation was a natural historical process. The European region which appeared, gave the regions some opportunities to support each other not only economically and financially but to develop scientific and cultural relations and maintain family connections. Unfortunately, the conflict that appeared between Ukraine and Russia in 2014 has led to the freezing of the functions of European Slobozhanskiy region.

SOCIAL PROBLEMS IN THE MINERAL RESOURCE INDUSTRY IN UKRAINE

Larisa Tretiakova¹, Ludmila Mitjuk²

National Technical University of Ukraine «Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute»

Kyiv, Ukraine

¹lt79@ukr.net, ²luda2010703@gmail.com

Abstract. The aim of article is the analysis of social problems of the miners in the coal mines of Ukraine. Coal mines remain the most dangerous in relation to the occupational injuries, including those with fatal consequences. The largest number of the accidents with fatal consequences arises from accidents (gas and coal dust explosions, collapses), as well as caused by accidents on underground transport and lifting, during the operation of the machines and mechanisms. In coal mines, workers are exposed to high temperatures and temperature fluctuations, with constant contact with water, oil, water with oil emulsions, drippings, sprays of mine water and dusty atmosphere. Planned system actions, aimed at improving working conditions of the miners should contribute to the increase of the industrial safety of coal mines.

Key words: engineering safety, coal mines, working conditions, hazardous and harmful production factors.

Over the years of independence, Ukraine has made significant changes in the field of occupation safety. There is realization for the implementation of state policy in this area at all levels of executive power using the mechanisms of social dialogue.

Nowadays in Ukraine the number of accidents and injuries, caused by them, is decreasing gradually, but at the same time there is negative trend – the growth of occupational diseases due to the worsening of working conditions, aging and wearing of machines, mechanisms, buildings, facilities, untimely repairs and maintenance. On the average (20 ... 25)% of the workers are constantly under the influence of the harmful working conditions. The share of the workers who work in conditions that do not meet sanitary and hygienic norms and safety standards is constantly increasing in the mineral resource industry (from 37.1% in 1997 to 56% in 2018).

In 1991, Ukraine had 276 state-owned coal mines, in 2008 there were 160 productive coal mines, 140 of which were state-owned. At the beginning of

2012, in Ukraine there were 108 productive state-owned coal mines and 50 private-owned coal mines. At the same time, a vast number of small coal-mining private-owned enterprises appeared, some of which worked (mined the coal) illegally. Further reduction of the number of state-owned coal mines and reduction of the coal production is the characteristic of our days.

Most coal mines have outdated production assets with outdated equipment. More than 45% of the currently operating mines in Ukraine have been put into operation almost 50 years ago, and the age of many of them already exceeds 100 years. Most of the coal mines have been operating without reconstruction for more than 30 years; almost every mine needs reconstruction of ventilation systems. Most of the mining equipment and machines are outdated and physically worn out. 58% of lifting machines, 53% of main fans, 48% of compressors need replacement. More than 60% of the mines are difficult to ventilate. About 40% of air pipes and main drainage pipelines are corroded and give a lot of leaks. In addition, pipelines have a lowered caliber due to the accumulation of deposits of solid particles, contained in the mine waters. There is no reserve for lifting gears, main and balancing ropes, and headgear sheaves. Most of the mine shafts are in the disrepair conditions. The problem of degassing of mines and normalization of the working conditions of the miners is not been given due attention. When in other branches of the industry the aging of productive assets leads, in the main, to the reduction of the labor productivity, in mining industry it threatens the lives and health of thousands of miners.

Coal mines develop mainly thin layers with a large number of tectonic disturbances and weak lateral rocks. The average depth of the development exceeds 720 m, and 30 mines operate at a depth of (1000...1400) m. The hazardous and harmful production factors in coal mines is caused by dust and gas pollution of the working zone, high noise and vibration, humidity and high speed of the air, which contributes to the occurrence of drafts. The absence of natural light leads to the insufficient level of lighting of the working area. In coal mines, workers are exposed to high temperatures and temperature fluctuations, with constant contact with water, oil, water with oil emulsions, drippings, sprays of mine water and dusty atmosphere. The atmosphere is saturated with aerosols containing fine particles of coal and rock dust. The working conditions are determined by large fluctuations of temperature from -20°C to 50°C at an increased speed of air up to 12 m/s and its humidity up to 80%. The miner`s entire working time is in dusty air. The dust has fine particles of

coal rocks with a concentration of up to 80 mg/m³. Working conditions in a limited space cause work in uncomfortable working positions (lying down, with a stoop), friction on the sharp edges of coal and rock, this contributes to the risk of microtraumas of the skin of the body. During the working time there are significant static and dynamic loads – workers carry from one place to another the weight of up to 50 kg at a distance of up to 100 m. The working conditions of the miners in water-supply mines have their own peculiarities. The environment in the mine is characterized by a high humidity atmosphere, which contains corrosive active gases and miner dust. The composition of gases contains sulfur dioxide with a concentration of up to 0.02 mg/dm³, hydrogen sulfide with a concentration of up to 0.01 mg/dm³, nitrogen oxides with a concentration of up to 0.004 mg/dm³.

Complicated mining and geological conditions of the most coal deposits of Ukraine are been characterized by the presence of certain hazardous and harmful production factors, which affect the work capacity and health of the miners negatively, and cause a high level of injuries and occupational diseases in the industry. About 89% of the mines are gas, 60% are dangerous because of the coal dust explosions, 45.2% are subject to gas-dynamic phenomena, and 22.6% are dangerous because of the self-combustion of the coal. In 30% of stopping and preparatory faces the air temperature exceeds the hygienic norms. The temperature of the side rocks in 25 mines exceeds 30°C, 8 mines of which have a temperature of 40°C or more. The work of the majority of the workers in the main specialties is classified as heavy, and working conditions are harmful and dangerous.

Coal mines remain the most dangerous in relation to the occupational injuries, including those with fatal consequences. The largest number of the accidents with fatal consequences arises from accidents (gas and coal dust explosions, collapses), as well as caused by accidents on underground transport and lifting, during the operation of the machines and mechanisms, etc.

The coefficient of fatality per 1 million tons of coal mining is an integrated characteristic of the situation with the working conditions in the coal industry. The unsatisfactory situation with the safety in the coal industry in Ukraine is proved by a comparison of this indicator with similar indicators of the other coal-mining countries of the world: in Australia – 0.001, in the USA – 0.01, in Germany – 0.03, in South Africa – 0.16, in Poland – 0.25, in Russia – 0.33, in India – 0.56, in Ukraine – 2.14, in China – 3.94. Ukraine has the indication that is next to the last among the coal mining

countries, and numerical index exceeds the similar indicators of the leading coal mining countries of the world by an order of magnitude.

The analysis of the incidence of miner's diseases showed that about 60% of all diseases are diseases of the upper respiratory airways. During the work in low-strength layers and water-supply mines, the levels of acute respiratory infections are 1.6 times, pharyngitis and angina – 1.7 times, and pneumoconiosis (dust disease) – 1.8 times higher than the average indicators in the industry. The growth rate of the disease is related to the temperature and air velocity, which in such workings is increasing significantly, and to the constant contact with water. This causes the increased requirements to the heat-protective and water-protective properties of the miner's protective clothing. When working on knees and elbows that have high sensitivity articulations, chronic bursitis develops as a result of the pressure and systematic damage. Bursitis is inflammation of the bags of articulations (bursae), which are filled with liquid. Such diseases of the workers, age 25 ... 40 years, lead to the long-term loss of labour capacity, in the elderly age contribute to the development of chronic diseases and the emergence of disability.

Long-term standing of the workers in dusty premises that contain silicon dioxide, coal dust, metal dust and their oxides, dust from mineral and organic fibers causes pneumoconiosis and promotes tuberculosis. Long-term work in premises with fibrous plant dust leads to emphysema-bronchitis. The diseases of the respiratory airways, lungs, digestive apparatus, osteochondrosis and radiculitis are the most common diseases among the miners.

In cases when workers during the working day undergo short-term or long-term impact of the hazardous and harmful production factors (high temperature, dust, chemical solutions, radiation, etc.) and do not use personal protective equipment or violate other organizational measures, accidents occur.

Conclusions. Over the years of independence, Ukraine has made significant changes in the field of occupation safety. Nowadays in Ukraine the number of accidents and injuries, caused by them, is decreasing gradually. Standard of safety in mining industry does not meet modern requirements. Most coal mines have outdated production assets with outdated equipment. The problem of degassing of mines and normalization of the working conditions of the miners is not been given due attention. Coal mines remain the most dangerous in relation to the occupational injuries, including those with fatal consequences.

КОМПЛЕКСНИЙ ПІДХІД ДО ОЦІНКИ ПОТЕНЦІАЛУ ФАРМАЦЕВТИЧНИХ РИНКІВ В КРАЇНАХ ЄС

Надія Дубровіна¹, Оксана Тулай², Віра Дубровіна³, Вячеслав Варнік⁴

¹Вища школа економіки та менеджменту публічної адміністрації

Братислава, Словаччина

²Тернопільський національний економічний університет

Тернопіль, Україна

³Харківський торговельно-економічний інститут КНТЕУ,

Харків, Україна

⁴ГО "Віват Сократ"

Харків, Україна

¹nadija@mail.ru

Abstract. The article analyzes current trends in the development of EU pharmaceutical enterprises. Possibilities of promotion of generic drugs and control over their use are evaluated on the example of some countries of the world. A comprehensive assessment of the potential of the EU pharmaceutical markets has been proposed and carried out, for which the author has selected individual indicators from the international report on health and pharmaceutical evaluation in the EU countries. Radar diagrams for standardized values of indicators of complex capacity assessment of pharmaceutical companies in the European Union have been constructed. An integral indicator of the potential assessment of pharmaceutical markets in individual EU countries has been calculated.

Key words: integral index, enterprise potential, pharmaceutical enterprises, cluster analysis, complex evaluation, k-means method.

Фармацевтична індустрія в країнах ЄС та США є однією з найбільш динамічних, найбільш інноваційних та найбільш прибуткових галузей економіки. Найбільші та наймогутніші фармацевтичні концерни та корпорації розташовані у США, Німеччині, Швейцарії. Саме вони охоплюють найбільшу частку ринку оригінальних фармацевтичних препаратів, які були ними

розроблені, пройшли клінічні дослідження та були впроваджені у масове виробництво під оригінальною торговою назвою чи маркою, права на яку захищаються патентом на період до 20 років. Тобто на сучасному ринку фармацевтичних препаратів можуть з своїми продуктами пробитися лише потужні фірми, які є лідерами у розробці та дослідженні нових фармацевтичних препаратів. Слід зазначити, що на розробку та проведення клінічних випробувань нового препарату затрачаються великі фінансові інвестиції, не лише пов'язані з доклінічними стадіями та випробуваннями, але й з кількома клінічними стадіями досліджень, які займають іноді й десять й більше років, тому що спочатку досліджується група здорових добровольців, потім невеликі групи пацієнтів, і аж потім дослідження охоплюють тисячу й більше пацієнтів. Всі ці дослідження супроводжуються значними фінансовими витратами та залученням додаткового медичного й фармацевтичного персоналу, отже при сучасному досить ретельному становищі контролю за якістю фармацевтичних препаратів та нових розробок дуже тяжко вийти на світові чи європейські фармацевтичні ринки.

У Таблиці 1 приведені дані щодо періоду від знайдення нового фармацевтичного препарату до його появи на ринку [1].

Таблиця 1. Характеристики часового періоду від знайдення до появи на ринку для деяких фармацевтичних препаратів

Лікувальна речовина	Назва ліку	Рік знайдення	Рік виходу на ринок	Часовий період
Флюконазол	DIFLUCAN	1978	1990	12
Кетоконазол	NIZORAL	1965	1981	16
Ніфедіпін	PROCARDIA	1969	1981	12
Тамоксіфен	NOVLADEX	1971	1992	21
Каптоприл	CAPOTEN	1965	1981	16
Фінастерід	PROSCAR	1974	1992	18
Ловастатін	MEVACOR	1959	1987	28
Ондасетрон	ZOFRAN	1957	1991	34
Суматріптан	IMITREX	1957	1992	35
Ерітропоеїн	EPOGEN	1950	1989	39

Отже, значний часовий період від винайдення нового препарату до його виходу на ринок пов'язаний з необхідністю дослідження різних побічних та шкідливих ефектів розроблених та використаних у клінічних дослідженнях нових лікарських засобів, гарантування необхідного рівню безпеки цих

препаратів при масовому ринковому виробництві та споживанні. Оригінальні препарати, що вироблені відомими зарубіжними фармацевтичними компаніями, досить дорогі. Але після деякого, відносно досить довгого періоду у 10-20 років, є можливість виробництва препаратів-генериків іншими фармацевтичними компаніями. При цьому ціни на їхню продукцію можуть бути значно меншими, ніж на оригінальні лікарські препарати відомих фармацевтичних компаній. Основні фармацевтичні компанії, що масово виробляють дешеві препарати-генерики знаходяться у Індії, окремих азіатських країнах, Росії, деяких пост соціалістичних країнах.

У Табл. 2 приведені результати анкетування експертами OECD можливостей просування препаратів-генериків та контролю за їхнім застосуванням на прикладі деяких країн світу [2].

Таблиця 2. Оцінка можливостей просування препаратів-генериків та контролю за їхнім застосуванням на прикладі деяких країн світу

	Данія	Фінляндія	Німеччина	Нідерланди	Естонія	Чехія	Угорщина	Польща	Канада	США
1. Чи є дозвіл на заміну оригінальних препаратів препаратами-генериками	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
2. Чи є можливість заборони препаратів-генериків в аптеках	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+
3. Чи можуть лікарі виписати рецепт з використанням міжнародних назв, що не підлягають охороні з боку різних патентів та обмежень	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-
4. Чи дозволена будь-яка форма терапевтичної заміни	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+
5. Чи можуть лікарі заборонити використання окремих препаратів-генериків	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+
6. Чи повині фармацевти інформувати пацієнтів про виконану заміну препарату	-	-	-	+	+	+	+	+	-	+
Чи був будь-який вплив заміни препаратів на попит на препарати-генерики	+	-	-	+	-	-	-	+	+	+

Як видно з даних представленої Табл. 2 у багатьох країнах треба мати додаткові дозволи на використання препаратів-генериків. Отже, процес

виведення навіть препарату-генерику на ринки інших країн представляє собою досить складний та тривалий процес, хоча й простіший за процес розробки та проведення клінічних досліджень за світовими стандартами.

Слід визначити, що українські фармацевтичні підприємства значну частину своєї продукції експортували в інші країни СНД, зокрема в Росію, Казахстан, Узбекистан, Грузію, Вірменію, Туркменістан та ін. [3, 4] Проте у зв'язку зі змінами як політичної ситуації, так із більшим рівнем державного регулювання та контролю за фармацевтичними препаратами, українські фармацевтичні підприємства все більш та більш намагаються знайти своє місце на ринках країн ЄС [5, 6].

Для комплексної оцінки потенціалу фармацевтичних ринків ЄС нами були вибрані окремі показники з міжнародного звіту щодо оцінки охорони здоров'я та фармацевтичної галузі у країнах ЄС [2].

Нижче представлено комплекс показників для оцінки потенціалу фармацевтичних ринків: X1 – Витрати на медикаменти та ліки на душу населення, долл.; X2 – Середньорічний темп зростання витрат на душу населення, %; X3 – Рівень забезпеченості фармацевтами на 100 тис. населення; X4 та X5 – Частка фарм. препаратів - генериків на фарм. ринку (вартість та обсяг); X6 – Витрати на роздрібну торгівлю фарм. препаратами за рахунок держ. бюджету, %; X7 – Споживання ліків від гіпертензії, добові дози на 1000 населення; X8 – Споживання ліків, які знижують холестерол, добові дози на 1000 населення; X9 – Споживання ліків від цукрового діабету, добові дози на 1000 населення; X10 – Споживання ліків від депресії, добові дози на 1000 населення.

У Таблиці 3 представлені ці показники для обраних 10 країн ЄС.

Для проведення комплексної оцінки потенціалу фармацевтичних ринків вибраних країн ЄС була застосована методика розрахунку інтегрального показника, представлена у працях польських статистиків Хельвіга [7], Плюти [8], Млодака та у працях вітчизняних вчених Забродського [9], Клебанової [10], Посилкиної [11] та ін.

Сутність методики розрахунку інтегрального показника представлена нижче. На першому етапі слід визначити набір показників та кількість об'єктів, що будуть використані для розрахунку інтегрального показника. Ці показники та вибрані країни ЄС приведені у Табл. 3. На другому етапі слід розрахувати

стандартизовані значення показників. Для цього, насамперед, слід розрахувати середні значення та середні квадратичні відхилення для кожного показника. Ці розрахунки середніх значень та середніх квадратичних відхилень також приведені у Таблиці 3. На третьому етапі проводиться визначення координат для точки-еталону, тобто для кожного показника знаходиться максимальне значення серед стандартизованих значень для досліджуваних об'єктів.

Таблиця 3. Комплекс показників для оцінки потенціалу фармацевтичних ринків країн ЄС

Вихідні дані	X1	X2	X3	X4	X5	X6	X7	X8	X9	X10
Німеччина	766	0,7	64	35,6	81,4	83,9	591,3	79,3	82,6	56,4
Франція	637	-1,0	112	15,5	30,2	70,9	265,7	91,7	65,7	49,8
Словаччина	553	-0,6	71	39,6	69,6	70,7	420,9	152,0	75,2	40
Чехія	404	-1,5	66	16,7	42,0	59,5	451,1	117,7	88,1	55
Естонія	326	1,9	72	16,5	36,0	51,4	331,1	51,6	59,6	24,8
Угорщина	535	-1,3	72	13,7	39,1	50,6	557,2	107,6	69,9	28,3
Латвія	369	3,8	80	45,0	75,0	35,0	189,7	62,5	43,8	12,3
Польща	352	-0,1	74	20,0	46,8	34,1	247,9	67,0	67,3	25,8
Австрія	621	0,7	71	47,5	52,7	68,4	170,0	75,9	38,0	60,3
Словенія	480	-0,9	63	23,1	49,8	49,5	411,5	118,3	76,1	56,8
Статистичні показники										
Середнє (mean)	504	0	75	27	52	57	364	92	67	41
Середнє квадратичне відхилення (std.dev.)	144,102	1,6528	14,096	13,1893	17,4243	16,2376	146,935	31,166	15,9214	17,0364

Для візуалізації стандартизованих значень для кожного показників були побудовані радарні діаграми (Рис. 1-11).

На Рис. 1 приведена радарна діаграма для аналізу стандартизованих значень для показника X1 – Витрати на медикаменти та ліки на душу населення, долл.

Як видно з приведеної на Рис. 1 діаграми, найбільше позитивне значення спостерігається для Німеччини, далі досить високі значення мають Франція Австрія та Словаччина. Достатньо великі від'ємні значення, тобто значення суттєво менші за середній рівень, мають Естонія, Польща, Латвія та Чехія.

Рис. 1. Стандартизовані значення для показника X1

На Рис. 2 приведена радарна діаграма для аналізу стандартизованих значень для показника X2 – Середньорічний темп зростання витрат на душу населення, %. Як видно з приведеної на Рис. 2 діаграми, найбільші позитивні значення спостерігаються для Латвії та Естонії, для Німеччини та Австрії значення також позитивні. Достатньо великі від’ємні значення, тобто значення суттєво менші за середній рівень, мають Чехія, Угорщина та Словенія.

Рис. 2. Стандартизовані значення для показника X2

На Рис. 3 приведена радарна діаграма для аналізу стандартизованих значень для показника X3 – Рівень забезпеченості фармацевтами на 100 тис.населення. Як видно з приведеної на Рис. 3 діаграми, найбільше позитивне значення

спостерігається для Франції. Достатньо великі від'ємні значення, тобто значення суттєво менші за середній рівень, мають Німеччина, Словенія та Чехія.

Рис. 3. Стандартизовані значення для показника X3

На Рис. 4 приведена радарна діаграма для аналізу стандартизованих значень для показника X4 – Частка вартості фарм. препаратів-генериків на фарм. ринку. Як видно з приведеної на Рис. 4 діаграми, найбільші позитивні значення спостерігаються для Латвії, Австрії та Словаччини. Достатньо великі від'ємні значення, тобто значення суттєво менші за середній рівень, мають Франція, Чехія та Угорщина.

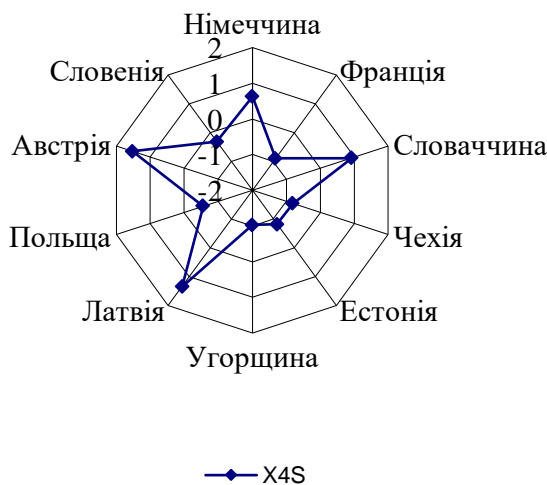

Рис. 4. Стандартизовані значення для показника X4

На Рис. 5 приведена радарна діаграма для аналізу стандартизованих значень для показника X5 – Частка обсягу фарм. препаратів-генериків на фарм. ринку. Як видно з приведеної на Рис. 5 діаграми, найбільші позитивні значення спостерігаються для Латвії, Німеччини та Словаччини. Достатньо великі від’ємні значення, тобто значення суттєво менші за середній рівень, мають Франція, Естонія та Угорщина.

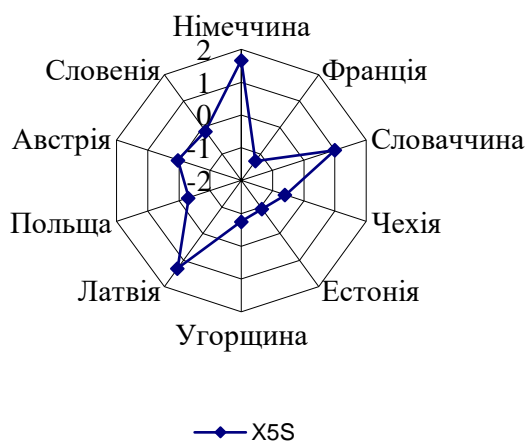

Рис. 5. Стандартизовані значення для показника X5

На Рис. 6 приведена радарна діаграма для аналізу стандартизованих значень для показника X6 – Витрати на роздрібну торгівлю фарм. препаратами за рахунок державного бюджету. Як видно з приведеної на Рис. 6 діаграми, найбільші позитивні значення спостерігаються для Німеччини, Франції, Австрії та Словаччини. Достатньо велике від’ємне значення, тобто значення суттєво менше за середній рівень, має Польща.

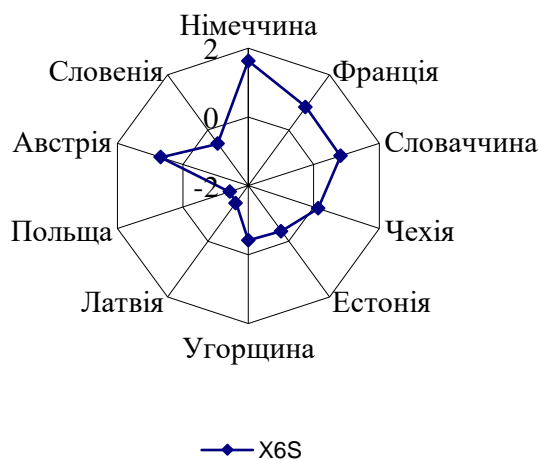

Рис. 6. Стандартизовані значення для показника X6

На Рис. 7 приведена радарна діаграма для аналізу стандартизованих значень для показника X7 – Споживання ліків від гіпертензії, добові дози на 1000 населення.

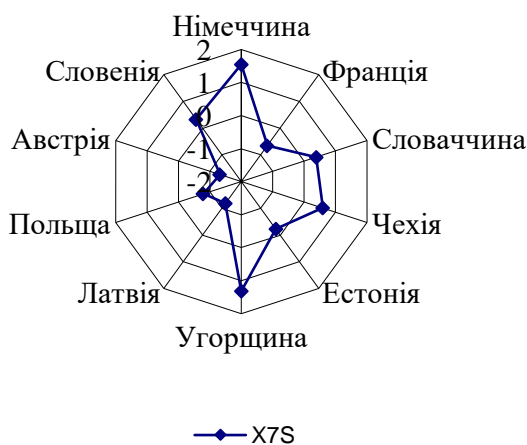

Рис. 7. Стандартизовані значення для показника X7

Як видно з приведеної на Рис. 7 діаграми, найбільші позитивні значення спостерігаються для Німеччини та Угорщини. Достатньо велике від'ємне значення, тобто значення суттєво менше за середній рівень, має Австрія.

На Рис. 8 приведена радарна діаграма для аналізу стандартизованих значень для показника X8 – Споживання ліків, які знижують холестерол, добові дози на 1000 населення. Як видно з приведеної на Рис. 8 діаграми, найбільші позитивні значення спостерігаються для Словаччини, Словенії, Чехії та Угорщини. Достатньо великі від'ємне значення, тобто значення суттєво менше за середній рівень, мають Польща, Латвія та Австрія.

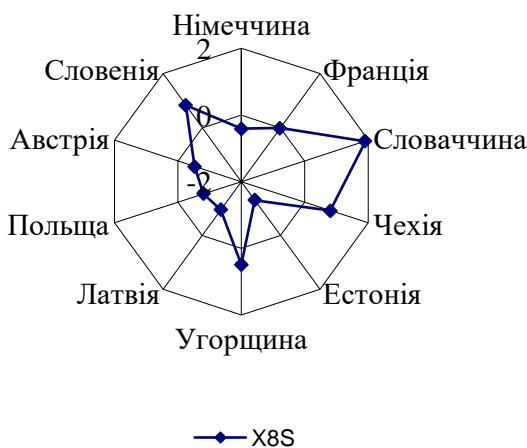

Рис. 8. Стандартизовані значення для показника X8

На Рис. 9 приведена радарна діаграма для аналізу стандартизованих значень для показника X9 – Споживання ліків від цукрового діабету, добові дози на 1000 населення. Як видно з приведеної на Рис. 9 діаграми, найбільші позитивні значення спостерігаються для Чехії, Словаччини та Німеччини. Достатньо велике від’ємне значення, тобто значення суттєво менше за середній рівень, має Австрія.

На Рис. 10 приведена радарна діаграма для аналізу стандартизованих значень для показника X10 – Споживання ліків від депресії, добові дози на 1000 населення.

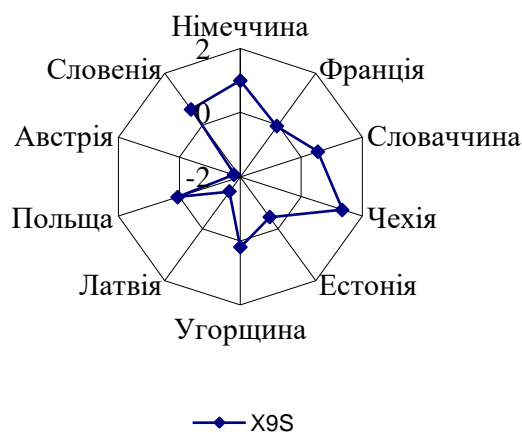

Рис. 9. Стандартизовані значення для показника X9

Як видно з приведеної на Рис. 10 діаграми, досить великі позитивні значення спостерігаються для Австрії, Чехії, Словенії та Німеччини. Достатньо велике від’ємне значення, тобто значення суттєво менше за середній рівень, має Латвія.

Рис. 10. Стандартизовані значення для показника X10

Після того, як проведено аналіз стандартизованих значень та визначені еталонні значення для кожного показника, на четвертому етапі проводиться розрахунок евклідової відстані стандартизованих значень від еталонних.

Далі на п'ятому етапі проводиться розрахунок значень інтегральних показників. Значення інтегральних показників знаходяться в інтервалі від 0 до 1, чим більше значення інтегрального показника, тим краще рівень досліджуваного об'єкту, в даному випадку – рівень потенціалу фармацевтичного ринку країни.

У Табл. 4 приведені розрахунки значень відстані від еталонних значень та значення інтегрального показника для оцінки потенціалу фармацевтичних ринків окремих країн ЄС.

Таблиця 4. Значення відстані від еталонних значень та значення інтегрального показника для оцінки потенціалу фармацевтичних ринків країн ЄС

Узагальнені показники	D – відстань від еталонних значень	I – значення інтегрального показника
Німеччина	4,63	0,509
Франція	5,946	0,369
Словаччина	4,737	0,497
Чехія	6,492	0,311
Естонія	7,486	0,205
Угорщина	6,596	0,3
Латвія	7,305	0,225
Польща	7,58	0,195
Австрія	6,362	0,325
Словенія	6,197	0,342

На Рис. 11 приведено графік з упорядкованими значеннями інтегрального показника оцінки потенціалу фармацевтичних ринків окремих країн ЄС.

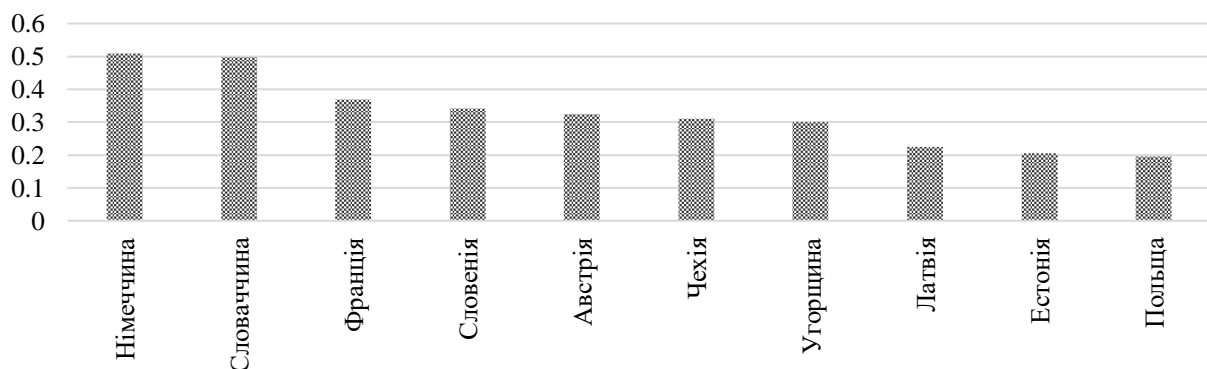

Рис. 11. Інтегральний показник оцінки потенціалу фармацевтичних ринків окремих країн ЄС

Таким чином, найбільший рівень потенціалу фармацевтичного ринку має Німеччина, на другому місці знаходиться Словаччина, на третьому місці – Франція. Останнє місце за рівнем привабливості фармацевтичного ринку має Польща. Тобто доцільно розглядати як цільовий ринок – фармацевтичний ринок Словаччини. Він знаходиться на другому місці за рівнем фармацевтичного потенціалу й не є досить складним за рівнем конкуренції та регуляції у фармацевтичній галузі в порівнянні з іншими країнами ЄС, такими, наприклад, як Німеччина чи Франція.

Література

1. Trend Top v zdravotnictve a farmácii. October 2017. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.etrend.sk/trend-rubrika/10267-trend-top-v-zdravotnictve-a-vo-farmacii.html>
2. Health at Glance. OECD indicators. [Електронний ресурс]: [organization's website]. – Режим доступу: http://www.oecd.org/about/publishing/Corrigendum_Health_at_a_Glance_2017.pdf. – Станом на 01. 10. 2019. – Назва з екрану.
3. Огляд ринку виробництва та дистрибуції лікарських засобів в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://ibi.com.ua/UK/news/rejtingove-agentstvo-ibi-rating-pidgotuvalo-oglyad-rinku-virobnictva-ta-distribucij-likarskikh-zasobiv-v-ukrajni.html>.
4. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]: [сайт Державної служби статистики України]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>. – Станом на 20. 09. 2019 р. – Назва з екрану.
5. Угода про асоціацію між Україною та ЄС [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/ru/984_011.
6. Євроінтеграційний портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.eu-ua.org/cosme//>.
7. Hellwig, Z. Zastosowanie metody taksonomicznej do typologicznego podziału krajów ze względu na poziom ich rozwoju oraz zasoby i strukturę wykwalifikowanych kadr / Z. Hellwig. – Przegląd Statystyczny, 1968, nr 4.
8. Плюта В. Сравнительный многомерный анализ в экономических исследованиях: Методы таксономии и факторного анализа / В. Плюта; пер. с

польськ. В. В. Иванова; науч. ред. В. М. Жуковской. – М.: Статистика, 1980. – 151 с.

9. Забродский В. А. Диагностика финансовой устойчивости функционирования финансово-экономических систем / В. А. Забродский, Н. А. Кизим. –Х.: Бизнес Информ, 2000. –108 с.

10. Клебанова Т. С. Оценка финансовой конкурентоспособности предприятий на основе использования панельных данных / Т. С. Клебанова, Л. С. Гур'янова, Е. А. Сергиенко // Конкурентоспроможність: проблеми науки та практики: монографія. – Х.: ВД «ІНЖЕК», 2007. – С. 193-213.

11. Посилкіна О. В. Діагностика сталого соціально-економічного розвитку фармацевтичних підприємств / О. В. Посилкіна, Ю. С. Братішко, К. С. Світлична // Управління, економіка та забезпечення якості в фармації. – 2015. – № 3. – С. 44-50. – Режим доступу:

http://nbuv.gov.ua/UJRN/Jezyaf_2015_3_9.

УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ ПРОДУКЦІЇ ЯК ОСНОВА ДЛЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ДЕРЖАВИ

Яна Сичікова¹, Тетяна Несторенко², Тамара Макаренко³, Тадеуш Покуса⁴

^{1,2,3}Бердянський державний педагогічний університет

Бердянськ, Україна

⁴Вища школа менеджменту та адміністрації в Ополю,

Ополе, Польща

¹yanasuchikova@gmail.com, ²tetyana.nestorenko@gmail.com,

³t_makarenko@mail.ua, ⁴t.pokusa@poczta.wszia.opole.pl

Abstract. Quality improving, developing product quality management systems and evaluating performance are the priorities for organizations and businesses. The article analyzes the main approaches that contribute to improving the quality and competitiveness of enterprises. It also examines the main technologies that are used to increase competitiveness, taking into account the needs of consumers, by reducing costs and reducing the time of development and exit ready.

The authors substantiate the necessary to monitor not only the level of the finished product, but also the quality control of raw materials, production process, technologies used.

Key words: quality improving, management, competitiveness of enterprises.

Основа економічного зростання кожного підприємства зокрема та будь-якої держави у цілому постає у забезпеченні якості продукції та послуг. Тому підвищення якості, розробка систем управління якістю продукції та оцінювання ефективності діяльності повинні бути пріоритетними задачами організацій та підприємств. Дослідниками активно розвиваються відповідні підходи та методики.

Зокрема, популярною нині є TQM (Total Quality Management) – це підхід до управління організацією, націлений на якість. Термін Total Quality Management запропонований для опису філософії, відповідно до якої критерії якості стають

основним фактором для керівництва при проектуванні, плануванні та модернізації технологій [1, 2].

Стандарти, що розробляються Міжнародною організацією по стандартам не обмежуються різними системами заходів для покращення якості, вони також визначають правила документування процесів і вказують, які процеси найбільш важливі для забезпечення необхідного рівня якості [3, 4].

Філософія TQM визначає якість продукції та послуг як інтегруючу категорію. Згідно з нею якість визначається наступними категоріями [3, 5]:

- ступінь реалізації вимог клієнтів;
- значення фінансових показників компанії;
- рівень задоволеності співробітників організації своєю роботою та отриманими результатами.

Найбільш поширеними загальними інструментами забезпечення якості є різні методи статистичного контролю процесу (Statistic Process Control – SPC), які використовуються групами сприяння якості для вирішення різних завдань і безперервного підвищення якості [6, 7].

Загальне управління якістю базується на принципах, розуміння і реалізація на практиці яких дозволяє досягати бажаного рівня якості «з першого разу». До цих принципів відносять [8, 9]:

- орієнтація на споживача;
- залучення персоналу;
- процесний підхід;
- єдність системи;
- стратегічний і систематичний підхід;
- безперервне поліпшення;
- прийняття рішень на основі фактів тощо.

У дещо зміненому вигляді ці елементи увійшли до складу принципів системи менеджменту якості, представлених в стандартах ISO серії 9000.

Єдиним для всіх підходів є те, що контроль якості необхідно здійснювати шляхом порівняння запланованого показника якості з дійсним його значенням [10]. Власне контроль якості і полягає в тому, що, перевіряючи показники якості виявити їх відхилення від запланованих значень [11].

У разі виявлення відхилення необхідно знайти причину його появи, і після коригування процесу знову перевірити відповідність скоригованих показників

якості їх запланованим значенням [10, 11]. Саме по такому безперервному циклу здійснюється управління і забезпечення необхідної якості, і подальше його поліпшення.

Науковою основою сучасного технічного контролю є математично-статистичні методи. Управління якістю продукції може забезпечуватися двома методами [9]:

- за допомогою разбраковки виробів;
- шляхом підвищення технологічної точності.

Стратегія щодо підвищення рівня якості і відповідно його вдосконалення, повинна бути реалізована на всіх етапах життєвого циклу продукту [11]. Існує необхідність відстеження рівня якості продукції на початкових етапах виробничого процесу, а не підсумкового і єдиного контролю якості вже готового продукту на виході. Тобто необхідним є відстеження рівня не тільки готового продукту, але і контроль якості сировини, виробничого процесу, застосовуваних технологій.

Підвищення рівня якості продукції залежить від задоволення потреб замовників. Відповідність рівня якості продукції потребам споживачів обчислюється за допомогою експертних вимірювань або документальних даних [8].

В даний час існує велика кількість підходів, що сприяють підвищенню рівня якості та конкурентоспроможності підприємств. Розглянемо найпоширеніші з них [3-9]:

1. Системи контролю – це порівняння запланованих показників з фактичними, і відповідно аналіз отриманих відхилень при їх наявності. Завданням Системи контролю – є розробка плану і, згідно нього, досягнення цілі. Метою Системи контролю є інформаційна підтримка управлінських рішень для підвищення їх якості. Якість управлінського рішення – це безліч рішень здатних задовольнити вимоги споживачів.

2. BSC – це методологія, яка заснована на перекладі стратегій в конкретні цілі розвитку підприємства. BSC ґрунтується на таких основних напрямках, як клієнти, фінанси, внутрішні процеси та навчання. За даним напрямком з'являється можливість ефективної оцінки діяльності підприємства. При досягненні розроблених цілей необхідним є надання результатів у вигляді кількісних показників.

3. У СМЯ з метою підвищення якості застосовують Оцінку задоволеності споживачів, яка є обов'язковою за вимогами стандартів. Вихідними даними при аналізі є дані, отримані через лінію «Зворотній зв'язок зі споживачами», при аналізі в основному використовуються індекс задоволеності споживачів і кваліметричні способи оцінки якості.

Так само на підприємствах застосовуються різні технології з метою підвищення конкурентоспроможності, з урахуванням потреб споживачів, за рахунок зниження витрат і скорочення термінів розробки і виходу готової продукції в ринкове середовище. Ось найпоширеніші з них:

1. QFD – це технологія, яка ще а етапі проектуванні виробів, дозволяє перевести виявлені потреби споживачів в технічні вимоги до продукції. Дана технологія застосовується тільки для визначення підвищення якості продукції.

2. FMEA-аналіз – це аналіз ймовірності виникнення дефектів і можливий вплив їх на споживача. Метою даного аналізу є зменшення кількості ризиків від можливих дефектів при розробці продукту.

3. Функціонально-вартісний аналіз – оцінка витрат, яка проводиться вже для розроблених продуктів для зменшення кількості витрат і відповідно зниження собівартості продукту.

4. Гар-аналіз – застосовується для виявлення відхилень у процесах, що виникли при існуванні дефектів. Сприяє поліпшенню існуючих процесів, а так само може застосовуватися при аналізі розроблюваних.

Дані управлінські технології, як і стандарти серії спрямовані на підвищення результативності роботи СМЯ.

Таким чином, існує необхідність відстеження рівня якості продукції на початкових етапах виробничого процесу, а не підсумкового і єдиного контролю якості вже готового продукту на виході. Тобто необхідним є відстеження рівня не тільки готового продукту, але і контроль якості сировини, виробничого процесу, застосовуваних технологій.

Литература

1. Kerzner H. Project management: a systems approach to planning, scheduling, and controlling. – John Wiley & Sons, – 2013.
2. Wiśniewska M. Quality management frameworks implementation in Polish local governments / M. Wiśniewska, K. A. Szczepańska // Total Quality Management & Business Excellence. – 2014. – V. 25. – №. 3-4. – P. 352-366.
3. Mandal S. Risk analysis using FMEA: Fuzzy similarity value and possibility theory based approach / S. Mandal, J. Maiti // Expert Systems with Applications. – 2014. – V. 41. – №. 7. – P. 3527-3537.
4. Zeng S. X. Integrating safety, environmental and quality risks for project management using a FMEA method / S. X. Zeng, C. M. Tam, V. W. Y. Tam // Engineering Economics. – 2015. – V. 66. – №. 1.
5. Sharashkina T. P. Methodical Aspects of Organization and Carrying out of Functional-Cost Analysis on the Basis of Process Approach for the Purpose of Expenses and Quality Optimization / T. P. Sharashkina // European Research Studies. – 2016. – V. 19. – P. 77.
5. Чейз Р. Б. Производственный и операционный менеджмент / Р. Б. Чейз, Ф. Джейкобз, Н. Д. Аквилано. – Вильямс, 2007. – 704 с.
6. Каримова И. Г. и др. Система менеджмента качества ISO 9001. – 2017.
7. Sacks R. Building information modeling education for construction engineering and management. I: Industry requirements, state of the art, and gap analysis / R. Sacks, E. Pikas // Journal of Construction Engineering and Management. – 2013. – V. 139. – №. 11. – P. 0401-3016.
8. Гиссин В. И. Управление качеством продукции: Учебное пособие / В. И. Гиссин. – Ростов н/Д: Феникс, 2000. – 256 с.
9. Герасимова Г. Е. Статистическое управление технологическим процессом / Г. Е. Герасимова, Ю. А. Стерхов // Надежность и контроль качества. – 1995. – № 2. – С. 46-57.
10. Парк С. Система статистического управления процессами и ее практическое применение в промышленности / С. Парк // Надежность и контроль качества. – 1996. – 4. – С. 56-61.
11. Хирое Ц. Применение статистических методов во всеобщем менеджменте качества (TQM). Японский метод. Тезисы / Ц. Хирое // Надежность и контроль качества. – 1996. – № 4. – С. 40-45.

ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ В СІМ'Ї ЯК ВАЖЛИВА УМОВА ЗМІЦНЕННЯ ЗДОРОВ'Я ДІТЕЙ

Олексій Стасенко

Центральноукраїнський державний педагогічний

університет імені Володимира Винниченка

Кропивницький, Україна

Stasenkool@i.ua

Abstract. In this work it is marked on importance of engaging in physical exercises in family, children together with parents. Due to general employments the health of children becomes stronger, the trained of all organism rises, a capacity gets better, and the main is inoculated habit to the systematic engaging in physical exercises. In the article one of forms of engaging in physical exercises is examined is a morning hygienical gymnastics. Basic methodical recommendations over are brought in relation to her realization, rule of employments and stowage of complexes of exercises.

Key words: health, family, physical exercises.

Гуманізація освіти вимагає якісно нового підходу до потреб людини, формування стійких мотивацій до здорового способу життя, позитивної соціальної поведінки.

Для українського суспільства через відсутність традицій здорового та активного дозвілля гострою проблемою залишається значне поширення тютюнопаління, зловживання алкоголем, вживання наркотичних засобів, психотропних та одурманювальних речовин і внаслідок цього зростають антигромадські прояви та загострюється криміногенна ситуація, особливо в молодіжному середовищі.

Катастрофічним є стан здоров'я дітей та підлітків з хронічними хворобами. Ці діти та підлітки належать до спеціальної медичної групи. Постійний дефіцит рухової активності, відсутність справжнього тренування гальмують їхній нормальний фізичний розвиток, загрожують здоров'ю [4; 5].

Пріоритетним завданням сфери фізичної культури й спорту є виховання національних традицій прихильного ставлення до оздоровчої рухової активності як важливого компонента здорового способу життя і соціалізації особистості, відпочинку й розваг.

Сім'я, будучи необхідним складовим елементом соціальної структури, грає важливу роль у суспільному розвитку. У суспільному вихованні слід використовувати ті привілеї, якими володіє сім'я, а також «домашнє виховання має ряд переваг, яких не має суспільне виховання», – наголошував швейцарський педагог ХІХ століття Йоган Генріх Песталоцці.

Важливою функцією сім'ї завжди було виховання дітей (репродуктивна функція), яка включає в себе взаємодопомогу, підтримку здоров'я, організацію дозвілля і відпочинку.

А. С. Макаренко в своїх працях також підкреслював, що якщо робота на виробництві і в школі організовані, а в побуті представлені випадкові форми, виховні результати завжди будуть нижчі. Сімейне виховання – сильне поєднання цілеспрямованих впливів батьків з повсякденним, всепроникаючим впливом на дітей. Ніде дитина не отримає тої гамми почуттів і широкого кола понять про життя, які дає сім'я [1].

Фізичне виховання в сім'ї передбачає вирішення таких завдань:

- збереження і зміцнення здоров'я;
- підвищити працездатність, важливою умовою працездатності організму являється його тренуваність;
- загартування організму, підвищення його адаптаційних можливостей до різних температурних умов;
- усебічний фізичний розвиток, який є критерієм якості і ефективності всієї системи фізичного виховання;
- розвиток у дітей рухових якостей (сили, швидкості, витривалості, гнучкості) за рахунок виконання спеціальних комплексів вправ;
- формування у дітей середнього і старшого шкільного віку навичок організації і проведення занять в сім'ї з молодшими дітьми (проведення ранкової гігієнічної гімнастики, фізкультпауз, рухливих ігор);
- усунення недоліків фізичного розвитку (порушення осанки, плоскостопість тощо).

Ранкова гімнастика – одна із самих дієвих форм фізичного виховання дітей в сім'ї. Якщо дитина починає свій день з ранкової гімнастики, – це буде сприяти вихованню організованості, дисципліні, пунктуальності, з'явиться інтерес та звичка до занять фізичними вправами у повсякденному житті. Якщо є можливість, ранкову гімнастику краще проводити на свіжому повітрі в саду, на подвір'ї або балконі. Найбільш відповідний одяг в теплу погоду – шорти, або шорти й майка, а в прохолодну погоду – тренувальний костюм [2].

Одразу після пробудження, лежачи зміряйте пульс, привчайте це робити і своїх дітей. Це робиться на наступний день після інтенсивних занять фізичними вправами, а взагалі вимірювати пульс можна 2 рази в тиждень.

Не потрібно включати в комплекс ранкової гімнастики багато вправ – їх може бути кілька (1-2) для кожної групи м'язів або частини тіла. При цьому основний акцент робиться на їх повторення.

Вправи виконуються в такій послідовності: ходьба і легкий біг (в кімнаті на місці, або з невеликим просуванням, на спортивному майданчику з поступовим збільшенням швидкості); потягування; нахили і повороти тулуба; махові рухи руками і ногами; згинання і розгинання рук в упорі лежачи та інші силові вправи для рук; вправи для ніг – присідання, випади і т. д.; силові вправи для тулуба; легкий тривалий біг (3 хв.). Суворе дотримання послідовності виконання вправ не обов'язкове. Через деякий час частину вправ можна замінювати іншими.

Під час ранкової гімнастики обов'язково вимірюйте пульс. У школярів пульс не повинен перевищувати 150-160 уд./хв. Для дошкільнят на 5-10 ударів вище, у дорослих нижче на 10-20 ударів. Після гімнастики пульс знижується приблизно до 100-120 уд./хв.

Восени та взимку, роблячи зарядку на свіжому повітрі потрібно тепло одягатися. Кілька хвилин ранкової гімнастики на свіжому, морозному повітрі корисніші ніж тривалі вправи у приміщенні. Якщо робити зарядку у кімнаті, потрібно обов'язково відкрити квартиру (але не стояти під нею!) та одягатись якомога легше. Закінчивши ранкову гімнастику, необхідно прийняти душ чи облитись водою, в крайньому випадку, обтертись вологим рушником.

Батьки повинні пояснювати своїм дітям, що ранкова гігієнічна гімнастика необхідна й корисна, як гігієнічна і тренувальна процедура. Вона підвищує

фізичну і розумову працездатність, покращує апетит, сприяє швидкому пробудженню.

Гімнастика до уроків, яка проводиться в школі її не замінює. Її призначення в основному організаційне, налаштування на робочий лад. Але краще всяких пояснень на дітей діють особистий приклад батьків [3].

Також не менш важливими є рухливі ігри та фізичні вправи, які чинять значний вплив на нормальний ріст та розвиток дитини, на розвиток всіх органів і тканин, а якщо заняття проводяться на свіжому повітрі, то й загартовують організм. Правильно проведені фізичні вправи сприяють розвитку таких позитивних якостей, як самостійність і самовладання, увага та вміння зосереджуватися, спритність й мужність і т. п. Хочеться сподіватися, що в батьків прокинеться інтерес до гармонійного розвитку особистості дитини, з тим щоб вони самі активно займалися фізичною культурою, і таким чином сприяли зміцненню взаємин у сім'ї, вихованні любові та поваги дітей до батьків. Спільні заняття фізичними вправами батьків з дитиною є джерелом радості, збагачують і оздоровлюють сімейне життя.

Література

1. Богданов Т. П. Занимайтесь всей семьей / Т. П. Богданов, В. И. Козлов. – М.: Фізкультура и спорт, 1987. – 93 с.
2. Микитин Б. П. Резервы здоровья наших детей / Б. П. Микитин, Л. Н. Микитина. – М.: Фізкультура и спорт, 1990. – 223 с.
3. Чекіна О. І. Щось не хочеться сидіти, треба трішки відпочити / О. І. Чекіна // Початкова освіта. – 2000. – № 36. – С. 21-25.
4. Язловецький В. С. Організація та методика оздоровчої фізичної культури: навчальний посібник / В. С. Язловецький, А. Л. Турчак. – Кіровоград: Поліграфічне підприємство «Ексклюзив-Систем», 2010. – 312 с.
5. Язловецький В. С. Учням про здоров'я / В. С. Язловецький, О. В. Язловецька. – Кіровоград, РВЦ КДПУ імені Володимира Винниченка, 2000. – 212 с.

ПІДГОТОВКА СТУДЕНТІВ ДО ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ

Інна Шишова

Центральноукраїнський державний педагогічний університет

імені Володимира Винниченка

Кропивницький, Україна

Inna7Shishova@gmail.com

Abstract. The purpose of the subject "Social-domestic orientation" is to prepare children with special intellectual needs for independent life. The task of students is to master the basic methods and techniques of economic and social adaptation while studying at the University and to be able to help students with special educational needs assimilate this information. In the article, within the framework of social adaptation of children with special educational needs in the conditions of inclusive education, the ways of preparing students for the economic education of children with special needs, criteria of efficiency, directions of realization of economic socialization and means of formation of concepts of economic experience are investigated.

Key words: social adaptation, social-domestic orientation, children with special educational needs, economy, inclusive education.

Процес соціальної адаптації важливий для кожної людини, адже вона є соціальною істотою, і пристосування до умов соціуму може значно полегшити її життя.

За Л. Виготським, будь-яке відхилення у розвитку спотворює відносини дитини з навколишнім світом і в першу чергу з іншими людьми.

Система освіти дітей з особливими потребами у більшості розвинених країн світу пройшла свій непростий шлях від повного неприйняття осіб з порушеннями розвитку окремими людьми і суспільствами, від термінології, яка акцентувала увагу на тому хворобливому, що наявне у дитини, до гуманного ставлення до цих дорослих і дітей і прагнення створити умови для повної, за

бажанням родин, інклюзії (включення) у навчальні заклади та суспільне середовище.

Метою сучасної освіти є якомога ближче наближення розвитку дітей цих груп до нормального ступеня розвитку, їх соціалізація, абілітація та соціальна адаптація у суспільстві.

Питання психофізіологічних особливостей дітей із особливостями розвитку, закономірності їх навчання і виховання, особливості спеціальної освіти дітей зі спеціальними потребами та особливості їх розвитку, шляхи соціальної адаптації та реабілітації цієї категорії осіб досліджували у своїх працях науковці В. Бондар, Л. Вавіна, Л. Виготський, Н. Гіренко [1], В. Засенко, А. Колупаєва, Г. Мерсіянова [1], Т. Сак, В. Синьов, Є. Соботович, М. Супрун, Л. Фомічова, О. Хохліна, М. Шеремет, І. Шишова [4; 5], М. Ярмаченко та інші вчені й практики.

Визначимося із понятійним апаратом нашого дослідження.

Соціалізація (від лат. *socialis* – суспільний) передбачає входження індивіда в суспільство, активне засвоєння ним соціального досвіду, соціальних ролей, норм, цінностей, необхідних для успішної життєдіяльності. У процесі соціалізації в людини формуються соціальні якості, знання, вміння, навички, що дає їй змогу стати дієздатним учасником соціальних відносин. Соціалізація відбувається як за стихійного впливу на особистість різних обставин життя, так і за цілеспрямованого формування особистості.

Економічна соціалізація передбачає виховання економічної свідомості, економічної поведінки, що є базою психологічної готовності для подальшого дорослого життя.

Соціальна адаптація (від лат. *adaptatio* – пристосовувати) – вид взаємодії особи із соціальним середовищем, у процесі якого відбувається узгодження вимог та сподівань обох сторін. Цей процес вказує на пристосування індивіда до рольових функцій, соціальних норм, спільностей, до умов функціонування різних сфер суспільства.

Інтеріоризація (від лат. *interior* – внутрішній) передбачає процес формування внутрішньої структури людської психіки за допомогою засвоєння соціальних норм, цінностей, ідеалів, процес переведення елементів зовнішнього середовища у своє внутрішнє «Я». Двосторонній процес соціалізації передбачає засвоєння індивідом соціального досвіду шляхом входження в соціальне

середовище, систему соціальних зв'язків і активне їх відтворення. Людина адаптується до умов соціуму, елементів культури, норм, що формуються на різних рівнях життєдіяльності суспільства, і завдяки своїй активності перетворює їх на власні цінності, орієнтації, установки.

Абілітація (від лат. *habilitation* – вплив, діяння) передбачає організацію системи заходів, спрямованих на опанування особою знань та навичок, необхідних для її незалежного проживання у соціальному середовищі: усвідомлення своїх можливостей та обмежень, соціальних ролей, розуміння прав та обов'язків, уміння здійснювати самообслуговування.

Поняття «діти з особливими освітніми потребами» в спеціальній освіті продовжує уточнюватися. Традиційною є класифікація, запропонована В. О. Лапшиним і Б. П. Пузановим [2]):

1. Діти з порушеннями слуху і зору. Дітей із порушеннями слуху поділять на 2 групи:

1) глухі (ті, що не чуять) діти – з тотальним (повним) випадінням слуху або залишковим слухом, який не може бути самостійно використаний для накопичення мовленнєвого запасу. Серед дітей, що не чуять, розрізняють: а) тих, які не чуять без мовлення (ранооглухлі); б) тих, що не чуять, які зберегли мовлення тією чи іншою мірою (пізнооглухлі).

2) слабочуючі (туговухі).

Дітей із порушеннями зору також поділяють на 2 групи: 1) сліпі (незрячі); 2) слабозорі діти.

2. Розумово відсталі діти та діти із затримкою психічного розвитку.

3. Діти з важкими порушеннями мовлення.

4. Діти з порушеннями опорно-рухового апарату.

5. Діти зі змішаним (складним) дефектом.

6. Діти з викривленим розвитком – психопатією.

Все частіше в освітніх установах зустрічаються діти, що зазнають труднощів соціально-психологічної адаптації і навчання унаслідок важких соматичних захворювань (хвороби крові, органів дихання, різні види алергій, шлунково-кишкові й серцево-судинні захворювання), а також у зв'язку з наслідками важких емоційних переживань (посттравматичні стресові розлади), що перевищують за своєю інтенсивністю або тривалістю індивідуальні адаптивні можливості дитини (діти – свідки або жертви насильства, раптова

втрата близьких або розлука з ними, зміна звичного культурно-історичного і мовного середовища, переселення).

Збільшується кількість комбінованих відхилень в розвитку, дітей з психогенними порушеннями, що виявляються в аутизації, агресивності, порушеннях поведінки та діяльності, тривожно-фобічних розладах, спотвореннях процесів соціалізації, що істотно утрудняють і ускладнюють вирішення корекційно-освітніх завдань.

В «Національній доповіді про стан і перспективи розвитку освіти в Україні» задекларовано, що «реформування системи освіти осіб з особливими потребами цілком узгоджується із сучасними світовими тенденціями в організації освіти й підтримки таких дітей та молоді і має на меті перетворити її на самостійну інституцію, яка озброює учнів знаннями, необхідними для життя у XXI ст.» [3, с. 76].

Одним з інструментів ефективної соціалізації, соціальної адаптації дітей з особливими освітніми потребами є досить нещодавнє впровадження в спеціальних загальноосвітніх школах уроків соціально-побутового орієнтування (СПО) дітей. Соціально-побутове орієнтування відносять до спеціальних корекційних занять, які проводять з урахуванням вікових і специфічних особливостей і можливостей дітей з особливими потребами. Метою курсу є практична підготовка дітей до самостійного життя, формування знань та вмінь, пов'язаних з власною поведінкою у різних життєвих ситуаціях, вироблення навичок спілкування з оточуючими людьми, підготовку до самостійної життєдіяльності, оволодіння життєво-важливими побутовими вміннями і навичками. Основними завданнями курсу є: накопичення й систематизація правильних уявлень учнів про предмети і явища, що знадобляться їм в самостійному житті; формування знань, умінь і навичок особистої гігієни й здорового способу життя; відпрацювання навичок самообслуговування; формування навичок правильного поведіння (у школі, родині, у громадських місцях й ін.); формування навичок спілкування з людьми в різних ситуаціях і мобільності в навколишньому просторі.

Основною організаційною формою навчання соціально-побутовому орієнтуванню є корекційні заняття. Зміст курсу соціально-побутового орієнтування розкривається в наступних розділах: особиста гігієна; культура поведінки; догляд за одягом та взуттям; харчування; житло; транспорт;

торгівля; засоби зв'язку; медична допомога. Навчання проводиться в таких формах: практичні роботи, бесіди, ігри, екскурсії.

Предметом вивчення навчальної дисципліни «Спеціальна методика соціально-побутового орієнтування» під час підготовки студентів дефектологічних спеціальностей є: вивчення методичних прийомів викладання СПО дітям з особливими потребами; вивчення загальнодидактичних методів, прийомів і засобів навчання щодо організації навчального процесу соціально побутового орієнтування; формування у студентів професійних компетенцій з методики викладання СПО в спеціальній школі для дітей з особливими освітніми потребами.

Підготовка студентів, майбутніх фахівців спеціальної освіти, передбачає оволодіння студентами знаннями про навчання та виховання дітей з особливими освітніми потребами, такими формами, методами, засобами, прийомами викладання СПО дітям з особливими потребами, що забезпечують творчість та ініціативу в різних видах діяльності. Студенти під час занять мають оволодіти методикою викладання СПО, системою теоретичних знань і практичних навичок, необхідних корекційному педагогові у викладанні дисципліни соціально-побутове орієнтування тощо. В результаті вивченого курсу студенти мають набути вміння самостійно та творчо застосовувати одержані знання, вміння та навички в своїй майбутній роботі.

Проведене нами дослідження питань соціальної адаптації школярів і випускників закладів спеціальної освіти засвідчує низький, особливо у порівнянні з випускниками масових шкіл, рівень економічної освіти дітей з особливими освітніми потребами.

Питання процесу соціально-побутового орієнтування дітей з особливими потребами розглядали Н. Видрич, Н. Гіренко, Л. Дробот, Г. Мерсіянова.

На уроках соціально-побутового орієнтування учні 5-9 класів спеціальної загальноосвітньої школи отримують знання, що стосуються таких тем, як: особиста гігієна, догляд за одягом і взуттям, культура харчування, культура поведінки, догляд за житлом, транспорт, торгівля, родина, родинні стосунки, засоби зв'язку, медична допомога, установи, організації, підприємства, бюджет родини, працевлаштування [1].

Успішне проходження в загальноосвітньому закладі економічної соціалізації сформує в подальшому становлення економічних категорій та

понять, економічні знання дозволять вихованцям відчувати себе впевненіше, дадуть можливість самостійно приймати оптимальні господарські рішення в різних життєвих ситуаціях (наприклад, при купівлі товарів або послуг, прийнятті на роботу, розміщенні своїх грошових заощаджень).

В контексті нашого дослідження особливо важливою вважаємо, поряд з іншими, тему: «Бюджет сім'ї», під час якої учні мають познайомитись із поняттями: джерела прибутку, заробітна плата членів сім'ї, прожитковий мінімум, матеріальні потреби членів родини, доручення на одержання зарплати, бажання, потреби, можливості; виконати практичні роботи – вправи з визначення прибутку сім'ї, складання доручення на одержання зарплати. У результаті занять учні мають знати: складові частини бюджету сім'ї; заробітки членів сім'ї, мати уявлення про прожитковий мінімум, потреби, бажання, уміти підраховувати бюджет сім'ї; складати доручення на одержання зарплати за зразком. Опанування цієї теми передбачає формування уявлень про джерела прибутку сім'ї та її прожитковий мінімум; розвиток наочно-логічного мислення під час виконання вправ з підрахунку бюджету сім'ї. Володіти такими поняттями як: людина, суспільство, громадська система; економіка, держава; ресурси, виробництво, товари, праця, види праці, ринок, продавець, покупець, гроші, валюта, ціна, бюджет, планування, власність, учасники (суб'єкти) економічної діяльності, заробітна плата, пенсія, стипендія.

Вважаємо, що студенти під час опанування методики викладання даної теми мають глибоко повторити або й засвоїти такі питання фінансової грамотності, як: «економічна соціалізація», «економічне виховання» та «економічна поведінка». В подальшому, нехай і дещо адаптовано, вони матимуть інформувати школярів про зміст понять «економія», «заощадження», «доходи і розходи», «закони грошей», «рахунки», «оплата за допомогою онлайн ресурсів», «пластикова картка та її переваги»,

Доречним, на нашу думку, буде побудова навчального процесу на таких принципах, як принцип наочності, систематичності, послідовності, доступності, зв'язку теорії з практикою та методах і прийомах – словесному, наочному, ігровому. Використання спочатку на практичних парах, а потім і в школі, таких методів і прийомів, деякі з яких уже впроваджуються досить широко, а деякі поки що – ні, як: розповідь, бесіда-діалог, наведення прикладів з повсякденного життя, мультфільмів та відео, рольових, імітаційних, настільних ігор, під час

яких дитина більш емоційно включається в осмислення навчального матеріалу, краще запам'ятовує, є особливо доцільним і корисним.

Заняття має складатися з теоретичної та практичної частини.

Результатом уроків соціально-побутового орієнтування з тематики економічної соціальної адаптації має стати набуття школярами особистого досвіду «дорослої економіки», участь у бюджеті сім'ї, організація обліку всіх видів доходів і витрат в сім'ї, правильне і раціональне використання грошових надходжень, бережливе ставлення до речей, предметів домашнього вжитку, продуктів харчування, електроенергії, води, засвоєння основ економічних знань, економічних понять.

Цілісність розкриття даного напрямку підготовки школярів відбуватиметься в тісному використанні міжпредметних зв'язків з уроками трудового навчання, під час яких відбувається трудове виховання дітей, знайомство з різними видами праці, професійне та трудове орієнтування.

Студенти мають розуміти самі і вміти пояснити дітям значення економічних і психологічних понять, пов'язаних з економікою, на побутовому рівні вміти пояснити, чому інколи не можна купити все, що хочеться, як можна заробити основні і додаткові кошти, шляхи відкладання грошей на майбутнє, накопичення, механізми інвестування в майбутнє, депозит, кредит, пенсія, основний та додатковий дохід, як зробити, щоб діяльність приносила і дохід і задоволення.

Висновки з даного дослідження:

1. Сучасне суспільство потребує вирішення проблеми адаптації молодого покоління до сучасного середовища. У спеціальному навчальному закладі для розумово відсталих дітей це завдання розглядається в системі уроків соціально-побутового орієнтування.

2. Економічне виховання підростаючого покоління є однією з найважливіших складових виховання в цілому, формування економічного виховання має проводитися на всіх уроках, а особливо – на уроках із соціально-побутової орієнтації.

3. Студенти, майбутні фахівці спеціальної освіти, мають опанувати самі і вміти повідомити вихованцям основні економічні поняття, досягти засвоєння підростаючим поколінням саногенного економічного мислення, яке дозволить їм більш ефективно соціалізуватися, адаптуватися у суспільстві.

Перспективи подальших досліджень у даному напрямку передбачають розроблення методичних рекомендацій для студентів щодо організації ефективної економічної освіти осіб з особливими потребами.

Література

1. Гіренко Н. А., Мерсіянова Г. М. Соціально-побутове орієнтування: Програми для 5-10 класів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для розумово відсталих дітей // Н. А. Гіренко, Г. М. Мерсіянова, 2010. // Режим доступу: mon.gov.ua.
2. Лапшин В. А., Пузанов Б. П. Основы дефектологии / В. А. Лапшин, Б. П. Пузанов. – М.: Просвещение, 1991. – 143 с.
3. Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні / Нац. акад. пед. наук України; [редкол.: В. Г. Кремень (голова), В. І. Луговий (заст. голови), А. М. Гуржій (заст. голови), О. Я. Савченко (заст. голови)]; за заг. ред. В. Г. Кременя. – Київ: Педагогічна думка, 2016. – 448 с. – Бібліогр.: с. 21. – (До 25-річчя незалежності України).
4. Шишова І. О. Економічні умови розвитку держави, регіону, особистості (методичні рекомендації) / І. О. Шишова // Методичні рекомендації на допомогу керівникам і працівникам органів державної виконавчої влади та органів місцевого самоврядування. – Кіровоград: ТОВ «Поліграф-сервіс», 2011. – 54 с.
6. Шишова І. О. Соціальна адаптація дітей з особливими освітніми потребами засобами праці / І. О. Шишова // Наукові записки / Ред. кол.: В. Ф. Черкасов, В. В. Радул, Н. С. Савченко та ін. – Випуск 177. – Частина II. – Серія: Педагогічні науки. – Кропивницький: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2019. – С. 160-163.

SECTION 3

HUMANITARIAN ISSUES OF DEVELOPMENT IN MODERN WORLD

MODERN PROPOSALS TO ESTIMATE EFFICIENCY OF PSYCHOLOGICAL PREPARATION IN THE AIR FORCE IN ACCORDANCE WITH THE REQUIREMENTS OF NEW GUIDANCE ON MORAL AND PSYCHOLOGICAL SUPPORT

Yuliia Bilotserkivska¹, Andrei Zlotnikov², Dmytro Prykhodko³

^{1,2}Ukrainian Engineering Pedagogics Academy

Kharkiv, Ukraine

³Ivan Kozhedub Kharkiv National Air Force University

Kharkiv, Ukraine

¹bilotcerkivcka@gmail.com, ²tankist1027@ukr.net, ³d.petrovich7971@gmail.com

Abstract. The concept of “efficiency of psychological preparation” has been concretized. The techniques of evaluating the experts' training effectiveness, which is the most appropriate to modern conditions, have been analyzed. A range of optimal diagnostic methods and techniques, which enable the values of the corresponding indicators to measure the efficiency of the psychological preparation to be set, has been identified. The evaluation technique of psychological preparation of military personnel in military units of the Air Force has been developed.

Key words: psychological preparation, efficiency of psychological preparation, evaluation technique of psychological preparation of military personnel.

The personnel of the Air Force and the Armed Forces of Ukraine deal with a wide range of complex and challenging operations, aimed at protection of the sovereignty and territorial integrity of the state. These tasks are quite often carried out under extreme conditions, which threaten the lives and health of military personnel,

causing living through the moments that extend beyond ordinary experience. Such emotional experiences can have negative psychological effect on them and, consequently, may reduce the effectiveness of professional activities or make it impossible to continue executing operations. This makes the study of the psychological preparation characteristics, as a means of personnel's adaption to professional activities under these circumstances, highly topical issue.

It is noteworthy that effective evaluation of psychological preparation of the Air Force military personnel has its own characteristics and depends on levels of its implementation (a person, a group, an organization) and action specific character of squads and units. Different types of activities require different professional backgrounds, and specific military personnel requirements, include different intensity and nature of acts, various forms of extremeness, which together with peculiarities of military service determine differences in psychological preparation of military personnel. In this regard, there is an ongoing process of reform for all forms of combat training in Armed Forces of Ukraine; new recommendations on moral and psychological support in training and using of the Armed Forces of Ukraine were introduced in 2018. In addition, contents, process and structural elements of psychological preparation system are largely determined by developed at Air Defense Command of Ukraine's Armed Forces level through organizational and methodical documents, programs, guidelines. Therefore, their evaluation takes place, based on formalized generally acceptable framework and methodological background of similar discipline of combat training.

Numerous Ukrainian and foreign scientists and practitioners have focused on issues of finding the most appropriate methods to contemporary conditions in their works. Fundamental works such scientists as G. Bekker, O. Vikhanskyi, S. Kartashov, A. Kybanov, Norris, Ya. Fytsents and other authors address this problem directly. P. S. Nemov carried out social-psychological analysis of effective functioning of the staff, the questions relating to vocational training were discussed in the works of G. S. Nikiforov, A. M. Zimichev, S. I. Makshanov, S. T. Djaner'yan, O. P. Makarevich, A. V. Galimov, O. M. Kretchak, L. O. Matohnyuk, O. M. Masliy addressed the problem of psychological preparation, professional skills and competence development of military personnel, their readiness to professional activities.

V. S. Afanasenko, V. I. Paichnik, A. L. Zlotnikov consider effective psychological preparation as a circumstantial integral quality and quantity characteristic, measured as the ratio between the results achieved, emerging at a certain level of personnel's psychological preparation and efforts and capacities to developing it [1, p. 39].

In considering the military personnel career, it should be noted that it is generally characterized by the complexity of modern vocation of arms; limited time available for preparation; the dependency of its success on many individual and psychological requisites; the socio-economic status of military service, reflected in material and non-material awarding, social and legal protection of service personnel and their family members.

Methods and methodology of the identification of indicators should provide very objective information with enough accuracy to the extent necessary and be suitable to apply them under real circumstances in military units.

The following claims have been asserted in selecting the methods and methodology of diagnosis of psychological phenomenon:

- the preference was given to reliable and valid diagnostic tools, covering as many research characteristics as possible;
- the screening might be appropriate to combine with other methods of empirical research in order to ensure the completeness and accuracy of research information, qualitative characteristics might be appropriate to combine with quantitative parameters, as well as the resulting estimates with the results of the self-evaluation of the researched persons;
- moreover, not only the personal characteristics or abilities of individuals would be estimated, but also it is important to consider a serviceman as a whole as a personality and a subject of professional development.

The outcome of the work on selecting diagnostic tools for evaluating the developed components of psychological preparation are presented in research papers “Forecasting” and “Adaptability”, which were held at Ivan Kozhedub Kharkiv National Air Force University in the period from 2016 to 2018.

Diagnostic techniques as suggested by us are used to assess some characteristics, optimizing evaluation process. That is, the selecting methods was performed with a view to supplement the data, generated by one technique, by means of the data, generated by the other techniques. Such use of methods without increasing their

quantity improves diagnostic accuracy without complicating the survey procedures. It should be noted, however, that the above list of methods and techniques, based on time and opportunities for estimation, can be minimized and to some extent may be substituted by other valid and reliable diagnostic tools and technologies.

In a general view, the evaluation technology of psychological preparation of military personnel in military units of the Air Force includes the following elements:

1. Preparations for carrying out an evaluation process;
2. Evaluation process of psychological readiness of military personnel (squad);
3. The further use of the results.

With regard to the military personnel, identified as psychologically untrained, however, the members of the expert group present their proposals, but officer in charge takes decisions on their utilization.

Conclusions. Thus, according to proposed technology of evaluation process of psychological preparation, using sound criteria and indicators of its effectiveness as well as appropriate psychodiagnostic tools, the efficiency of psychological preparation may be defined in hindsight, and it can reasonably compare the psychological preparation of various military personnel or squads, and determine objectively existing challenges of this professional training.

References

1. Afanasenko V. S. Kryterii i pokaznyky otsiniuvannia efektyvnosti psykhologichnoi pidhotovky osobovoho skladu povitrianykh syl / V. S. Afanasenko, V. I. Pasichnyk, A. L. Zlotnikov // Zbirnyk naukovykh prats Kharkivskoho universytetu Povitrianykh Syl, 2016. Vypusk 3 (48). – P. 38-43.

QUESTIONS OF “PASSIONARITY” AND PROPENSITY FOR RISK IN PERSONALITY PROPERTIES AREA

Svitlana Bykova

Odesa State Academy of Civil Engineering and Architecture

Odesa, Ukraine

Abstract. This article examines the results of the theoretical and empirical study of the differences in the manifestations of predisposition to the risk of persons with different degrees of passionarity.

Key words: individual psychological peculiarities of the subject of activity, personality, predisposition to risk, passionarity.

In the modern world, processes of globalization and urbanization are intensifying, leading to a high rhythm of life, the need for interaction with other people in a social environment. In a context of fierce competition on the labour market, we are faced with new insights and personality requirements for effective interaction with other people.

In pedagogical science and psychology, the relevance of the development of the problem of risk is associated with the study of its subjective side, in particular, with the study of individual psychological peculiarities of predisposition to risk, which are manifested in situations of varying degrees of complexity and can contribute or prevent the success of a person's livelihoods.

The analysis of literature has shown that this problem directly or indirectly attracted the attention of the scientists of the twentieth century. The development of the problem and the complexity of the very phenomenon of risk determines the variety of approaches to its study.

There is a variety of information about the personality traits that are associated with passionarity. This information is contained in works aimed at the search for external (the influence of the environment, other people, different situations that require decision-making, etc.) and internal (physiological, psycho physiological,

individual psychological and socio-psychological features) determinant: the study of creative personalities, biased, risk-generating personalities, etc.

At the heart of risky behaviour lies not only the specific features of dangerous, uncertain situations, but also the individual psychological characteristics of the subject of activity, his health, psychological states and personality properties [5].

This situation itself revives interest in a person as a subject of his own life, and actualizes the need to study the peculiarities of his personality, in particular, the propensity to risk, which may be one of the factors of adaptive human capabilities. Scientific literature contains information on numerous research on risk, which is considered to be interdisciplinary precisely because every science (whether social science or natural sciences or others) always has a zone of uncertainty, a zone of development of science.

The subjective concept of risk in the literature is presented fairly widely. The content of this concept is that the risk is considered as a subjective category, which characterizes the psychological relation of the subject to the outcome of personal and other actions, actions, activities.

It is also believed that the category of "activity", which is often used to determine the risk, is not sufficiently successful within the same activity, entities may behave differently. Their behaviour is quite free, although it reflects an objective necessity. Under the same conditions (situations), subjects can choose different lines of behaviour, therefore, and risk differently.

The intellectual-psychological mechanism of inducing a person to free or involuntary generation (creation, provocation) of risk situations, a tendency to solve problems with a high degree of uncertainty, as the advantage of cases containing elements of risk in psychology is called risk-generating potential.

Many studies also indicate the relationship of riskiness with the volitional personality. Thus, the tendency to risk is often combined with initiative, courage, determination, courage, bravery, passionarity, etc. A. M. Maximov believes that the more courageous and decisive the actions of the individual, the higher the risk and the likelihood of defeat. And people who have these traits are more at risk. So some authors determine the existence of positive emotions, satisfaction with risk.

The attention of domestic and foreign scientists was also aimed at the study of the relationship of predisposition to risk with other properties of the individual. A large number of works contains information on the relationship of predisposition to risk

with high search activity [1], high self-confidence [8], and high energy [3]. A special study of these issues, and, in particular, the influence of personal qualities on risky behaviour, was devoted to the study V. A. Petrovsky In his "climbing to risk" model, the readiness of the subject for "personal risk", which is associated with "activity aimed at meeting the danger and acting as the result of the free choice of the subject" [4] is considered.

Based on the above, it is possible to assume that the manifestations of predisposition to risk, accompanied by passion, purposefulness, unselfish risk, sensory passions, activity, and perhaps also passionarity.

The term "passionarity" comes from the Latin word "passio". In Latin, "passio" is suffering and passion, passion. One of the root words in European languages are different spontaneous shades. The "Pasion" of the Spaniards corresponds to the Latin meaning. The Italians also use "passione" to express their passionate love. The French and Romanians also use the terms "passion" and "passione" to characterize, mainly, carnal passions, impulses of thirst. The Englishmen introduced a new meaning to passionarity: for them, the "passion" is also an outbreak of anger, a blast of feelings. Poles are rage, rabies. And for the people of the north – the Dutch, Germans, Swedes, Danes, "passion" – admiration [8]. Obviously, predisposition to risk is accompanied by passionarity.

Passionarity L. Gumilev sees as a phenomenon that brings elements of activity and purposefulness, thus assuming that the energy of the passionate personality must be directed at the formation of a life-affirming worldview and a positive Self-concept, but manifested in the form of creative virtue. Outstanding passionarity is characterized by excellent organizational skills and the so-called passionate induction (contagion, the ability to lead a mass of non-pat is an people). After all, sincerity causes sympathy, and activity, the more sacrificial, is contagious [1]. It is interesting to note that, on the one hand, in L. Gumilev, "passionarity of an individual can be combined with any abilities: high, medium, small ...", on the other hand, passion, these people are mentally healthy and even good, because "for the elementary forecast requires a high degree of passionate stress." True, sometimes the impulse of passionarity is so strong that "...passionators can not force themselves to calculate the consequences of their actions" [2].

Passionarity of an individual is combined with abilities; it does not depend on external influences, being an attributive feature of human constitution; has nothing to

do with ethical norms, equally easily generating exploits and crimes, creativity and destruction, good and evil, except indifference; it does not create from the person a "hero" leading the "crowd", since most passionarians are in the "crowd", defining its potentiality and the degree of activity at one or another moment of everyday life. The mods of passionarity are diverse: here is the pride that stimulates the thirst for power and glory in the ages; vanity that pushes on demagogy and creativity; greed that generates the savagers, criminals and scientists who accumulate knowledge instead of money; jealousy that multiply the cruelty and stimulate the protection of the hearth, and in applying to the idea of creating fanatics and martyrs [1, p. 55].

The theory of passionarity L. Gumilev is based on a description of bright historical personalities who were able to change the life of their ethnic group, bring it to a new level of development. Psychological science, conducting biographical research, was able to make a passionate portrait based on personal qualities and features of the character inherent in such people, which makes it possible to recognize passionarians of the present and direct their activities into socially meaningful activities.

The interest in passionarity is traced in a number of psychological studies: M. I. Kovalenko [8] traced the correlation of passionarity with the temperament and personality motivation; V. Ya. Bogdanov [3] conducted a comparison between the personal typology L. M. Gumilev [2] and the psychological typology of accentuation of the character of Leonhard; K. I. Frumkin [10] suggested that passionarity could be explained by the theory of sexuality of Z. Freud [11] and, consequently, being a manifestation of sublimated unconscious trains.

The passionate man has a high level of adaptation to the new conditions, as well as the ability to change the conditions for himself, improving the new environment. His ability to adapt is evaluated as super-adaptation.

References

1. Gumilev L. N., & Goncharova E. M. (2008). *Konets I vnov' nachalo: populyarnyye lektsii po narodovedeniyu* [End and start again: popular lectures on ethnology]. Moscow: – nauchnoye izdaniye seriya «Biblioteka istoriii kul'tury» – a scientific edition of the series «Library of History and Culture». [in Russian].
2. Gumilev L. N., & comp. Michurin V .A. (1993) *Slovar' ponyatiy I terminov teorii etnogeneza* [Dictionary of concepts and terms of the theory of ethnogenesis].

Moscow: – Etnosfera: istoriya lyudey i istoriya prirody. – Ethnosphere: the history of people and the history of nature. [in Russian].

3. Kornilova T. V. (2003) Psikhologiya riska i prinyatiya resheniy. [Psychology of risk and decision-making]. Moscow: – ucheb. posobiye dlya vuzov – Textbook. manual for universities. – 286 p. [in Russian].

4. Sannikova O. P., & Bykova S. V. (2008) Psykholohichna diahnostyka stiykoyi skhylnosti do ryzyku: aprobatsiya oryhinalnoyi metodyky. [Psychological diagnosis of a stable propensity to risk: testing of the original technique]. Drohobych: Red.-vydav. viddil DDPU im. I. Franka. – edited by. department of DTPU them. I. Franka, 19 Psychology. – p. 4-15. [in Ukraine].

5. Troitskaya I. V., & M. K. Tutushkina (2002) Psikhologiya riska, protsessa prinyatiya resheniy I innovatsiy [Psychology of risk, decision-making and innovation]. Prakticheskaya psikhologiya dlya ekonomistov I menedzherov. – SPb.: uch. posobiye. DidaktikaPlyus – Practical psychology for economists and managers. – St. Petersburg.: uch. allowance. Didactics Plus. [in Russian].

6. Zimina I. S. (2006) Passionarnost' lichnosti v nauchno-pedagogicheskom issledovanii. [Passionarity of the individual in scientific and pedagogical research].

COMPETENCE APPROACH TO FORMING TEACHER'S PREPAREDNESS TO USE INFORMATION AND COMMUNICATIVE TECHNOLOGIES

Tetyana Grabovska, Oleksandr Grabovskyy
Zakarpattia Institute of Postgraduate Pedagogical Education
Uzhhorod, Ukraine
tatyana0606@ukr.net

Abstract. The article is devoted to developing a model of forming teachers' preparedness to use ICT in their professional activities. Considered are the ways of forming the teachers' aspiration for using ICT in the educational process.

Key words: competence approach, competence, preparedness, teacher, ICT technologies.

One of the basic conditions for the implementation of the strategic goals of modernizing education in practice is teacher training and retraining. In view of the widening of the information space in the system of continuing education, the role of a competent approach in the professional development of teachers of any specialty in the field of ICT is becoming increasingly important. The huge amount of information that modern people need to be able to analyze, interpret and adequately respond to has necessitated the introduction of competent education. After all, experts say that over the past two years, the amount of information has increased as many times as in two thousand years. For every 4-5 years the information becomes outdated, i.e. it requires inner preparedness for constant updating, it creates the need to possess intellectual, social and other competences. In addition, the constant change of life situations requires the teacher to continuously improve their professional skills.

In order to implement a competence approach into the system of education, we need to educate and retrain teachers, who are capable to the key competencies in everyday life skills as well as in professional practice. Among the universal (key) competencies, first of all, it is necessary to distinguish information and communication, since they are precisely an inalienable part of the widespread implementation and usage of information technologies. Furthermore, the formation of

such competencies among teachers has two aspects: general educational and professional. The general educational aspect is related to the willingness to use information and communication technologies in various activities. We associate the professional aspect of information communicative competence with the willingness to use these technologies in the educational process [3]. Based on this, the problem of a comprehensive analysis and forecasting of changes in the teacher's professional activity arises in the context of the transition to a competency-based approach that requires certain changes in the educational process. Everyone knows that for the formation of competencies it is necessary to create certain learning situations that will allow the teacher to model and exercise effective control over the activities of students in such an educational environment.

A. N. Shilova and M. B. Lebedeva define ICT competency as the individual's ability to solve educational, every day, professional tasks using information and communication technologies [2]. So, ICT competence is one of the key competencies of a modern person and is manifested, first of all, when solving various problems using a computer, telecommunications, and the Internet.

As indicators of ICT competence can be identified as the following:

- Preparedness to master effective access to an unlimited amount of information and analytical processing of this information;
- Desire for the formation and development of personal creative qualities;
- Possession of a high level of communicative culture (in particular, communication using information tools), theoretical ideas and experience in organizing information interaction, which is carried out in the dialogue "human – computer";
- Formation of a culture of receiving, selecting, storing, reproducing, presenting, transmitting and integrating information.

The process of formation of information and communicative competence of teachers is the development of motivation, need and interest in obtaining knowledge, skills in the field of technical, software and information. A competent teacher possesses knowledge that is an informative basis of communication and search cognitive activity, has the skills of effective communication and search activity in the field of software and technical resources, experiences the need to use ICT in his professional activity. The main components of the formation of ICT competencies include the following: informative, motivational and organizational [1].

The informative component includes:

- Development of adaptive curricula that provide training and encourage teachers to use ICTs in self-education;
- Creation of educational databases with the help of modern information and communication technologies containing scientific, methodological, psychological, technical, reference literature, informative educational information, software of various types and other materials.

The motivational component is associated with the creation of conditions that would help to overcome internal barriers, restructuring the teacher's consciousness, his psychological preparedness to work in a computerized environment, and advanced training in the use of ICT tools. This can be achieved through the formation of teachers' interest, strong motivation, and insured activity to use ICT in their activities.

The organizational component is related to the issues of teacher training, taking into account the level of internal needs (value orientation) and factors affecting the active use of ICT in self-education.

We offer the following ways of forming the necessity of teachers in the usage of ICT in the educational process:

- Development of targeted software and methodological support for various categories
- Ensuring the self-actualization of the needs of teachers in the application of ICT tools
- Organization of training in various types of courses using adaptive curricula;
- Creation of favourable conditions for teacher training in the use of ICT tools
- -Development of teachers' ability to accumulate and transmit practical experience in the usage of ICT in various conditions;
- Development of a system of incentives for the active use of ICT in the process of self-education;
- Creation of comfortable working conditions in a computerized environment.

A competent specialist is a person who is able to realize and reflect on his own values, compare, evaluate oneself and others, and design the future. At the same time, the teacher's preparedness should be understood as the integration quality of his personality, as a fundamental condition for the successful implementation of any activity. In our opinion, preparedness is an internal state (ability) of an individual,

integrity, a sign of professional qualification, as well as the result of targeted training. The willingness of the teacher, in addition to the necessary knowledge, skills, adequate requirements for professional activity, personality traits and abilities, including cognitive (understanding of professional tasks, assessing their significance, etc.), motivational (interest in the profession, desire to succeed, etc.) and strong-willed (overcoming doubts, the ability to mobilize one's strength, etc.) components [3]. This suggests a certain coincidence of the concepts of competence and preparedness. But, given that a competent specialist is able to go beyond the scope of the subject of his profession, we define competence as the highest degree of preparedness.

An analysis of the results of theoretical and practical studies on the formation of teachers' preparedness for the use of ICT in their activities allowed us to determine the willingness of teachers to use ICT as a complex state of the personality, which is determined by its psychological, ethical, professional qualities and ensures the teacher's full-fledged ability to implement a competent approach to learning using application of new information technologies. So, the preparedness of teachers to use ICT can be represented in the form of a further model (Fig. 1).

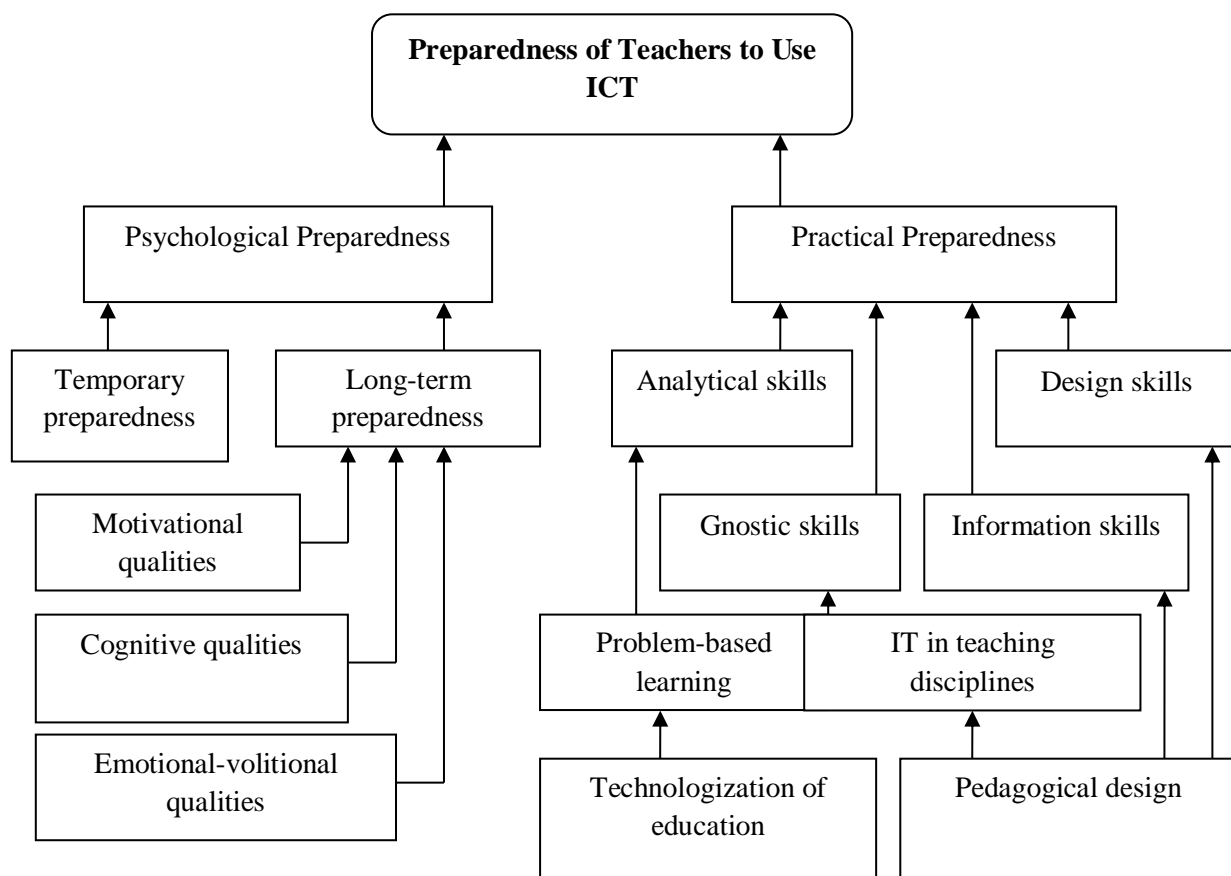

Fig. 1. Model of teacher preparedness for usage of ICT

It is advisable to use this model when organizing the preparation of teachers for the use of ICT in their professional activities. Thus, the correlation between the categories of competence and preparedness that we have proposed will allow us to creatively apply scientific research and practical experience in the formation of teachers' readiness for the use of new information technologies in the preparation of teachers with ICT competence.

References

1. Hanyn E. A. Pedagogicheskiye usloviya yspolzovaniya sovremennykh ynfornatsyonnykh y kommunikatsyonnykh tekhnolohyi dlia samoobrazovaniya budushchikh uchitelei. – <http://www.ito.su/2003/VII/VII-0-1673.html>.
2. Lebedeva M. B., Shylova O. N. Chto takoe YKT-kompetentnost studentov pedagogicheskoho unyversyteta y kak ee formyrovat // Ynfornatyka y obrazovanye. – 2004. – № 3. – S. 95-100.
3. Khutorskoi V. A. Kliuchevye kompetentsyy y obrazovatelnye standarty: Doklad na otdelenyy fylosofyy y teoreticheskoi pedagogiky RAO 23 apreliya 2002 h. – Tsentr «Eidos». – www.eidos.ru.

HUMANIZATION AND HUMANITARIZATION AS A WAY OF REFORMING THE MODERN EDUCATIONAL SYSTEM

Olena Karanfilova

Odesa State Academy of Civil Engineering and Architecture

Odesa, Ukraine

filsofi2017@gmail.com

Abstract. The article examines the ways of reforming the modern education system. within the framework of the paradigm of education, methods of solving many social and ideological problems are investigated. Leading in this regard are two strategies, or two methods of solving it. This is humanization and humanitarization. The humanization of education presupposes the unity of the General cultural, social, moral and professional development of the individual.

Humanitarization of education is one of the ways of humanization, humanization of the entire education system, consisting primarily in the teaching of a complex of humanitarian disciplines, through which students are introduced to the humanitarian culture, that is, to the values developed throughout the history of mankind by philosophy, art and religion. As a strategically important task of modern Ukrainian society should be called the creation of the necessary theoretical basis and conditions for the implementation of innovative projects and principles that on the one hand will bring our education system to European standards, and on the other-will take into account the useful national experience and retain the special specificity that is inherent in Ukrainian education in different dimensions-from didactics to organization.

Key words: humanization, humanitarization, dialogism, education.

Today, mass social movements for the humanization of education, alternative schools, the principle of dialogism as the foundation of the entire educational system have become important impulses for the development of the reform of the modern educational system of Ukraine.

The creator of the "dialogical philosophy" M. Buber applied the principles of his concept to the process of education. In contrast to the previous concepts of education, which emphasized the isolated existence of the "I" and its self-consciousness, M. Buber treats education as a meeting of "I" and "You", as a mutual relationship between people based on love. Education is considered by him as an unintended, inexpedient influence of the teacher on the student, carried out in the game, with direct participation in work and joint activities [2].

The sphere of education, as is known, is characterized by such qualities as consistency, purposefulness, controllability, hierarchical multi-connectivity, emergence, multi-criteria, relative stability, etc. (B. Gershunsky) [4]. This allows within the paradigm of education to develop methods for solving many social and ideological problems. Leading, in our opinion, in this regard are two strategies, or two methods of solving it. This is humanization and humanitarization.

Humanization of education involves the unity of General cultural, social, moral and professional development of the individual. As a socio-pedagogical principle, humanism means, first of all, such an approach to education, which would fully ensure the disclosure of abilities and creative realization of the individual. In modern conditions, this task requires a significant revision of the goals, content and technology of education. Humanitarization of education is one of the ways of humanization, humanization of the entire education system, which consists primarily in teaching a complex of Humanities, through which students are introduced to the humanitarian culture, that is, to the values developed throughout the history of mankind by philosophy, art and religion.

The humanitarization of education is not limited to the creation of new departments at the University and the introduction of relevant Humanities in the curriculum. At the University it should cover all mathematical and non-mathematical training. After all, humanitarization contributes to the strengthening of fundamental training, which gives the student the ability to identify in a particular subject the basic invariant part of its content, which, after independent reflection and reconstruction, he will be able to use at a new level, in the study of other disciplines in particular.

D. Dewey criticized in his book "School and Society" the school system that existed in his time, where "everything is adapted for listening", "there is very little space for the child himself, for his independent work". The philosopher put forward the project of an ideal school, for which education is identical to development, it

turns out to be a reconstruction or reorganization of children's experience [5]. Characterizing the specifics of the Ukrainian educational space, it should also be noted its lack of integration, isolation of individual disciplines. All this impedes the acquisition of systemic knowledge and the fundamentalization of education. Therefore, humanization and humanization are the functions of those fundamental trends that overcome the situation of the methodological crisis in this area. We emphasize that education is a multi-level, multifunctional system designed to solve urgent problems in the context of humanization and intellectualization of social relations. The sphere of education in this sense performs one of the functions that other spheres perform in the field of globalization processes. Nowadays, thanks to the active development of communication networks, it is possible for any component, link in the institution of education to independently establish direct horizontal and functional connections, bypassing the mediation of the former traditionally existing bureaucratized links in the educational system.

The new components of this interaction include distance forms of interaction in the educational community: virtual teachers' councils, Internet conferences, teleinformation "bridges", as well as information and computer technologies for the interaction of both traditional and emerging new elements of the educational environment, leading to significant changes in her. The meaning of this interaction is aimed at a more successful deployment of the personal principle in conditions of mass individualization of society, associated with the strengthening of the role of the personal, creative principle in the production of people [1]. It should be noted that in modern realities, higher education, with all its humanistic potential, is often an indicator of social inequality and discrimination. This is clearly shown by the theory of the reproductive education function of the French sociologist P. Bourdieu. According to the theory of P. Bourdieu (to a large extent applicable to modern Ukrainian realities), when distributing and using people in the class structure of society, two points are recognized as significant: the beginning of a person's social trajectory, that is, the place of the family where the person was born in the class structure of society, as well as the curve of the further social life of a person, where the acquired education plays an important role. Adherents of this concept confirm with representative samples that the chances of the son of a worker to adequately realize his creative potential are 12 times less than that of a native from a wealthier

environment. It is impossible to achieve equal chances with inequality of living conditions [3].

In our opinion, the creation of the necessary theoretical framework and conditions for the implementation of innovative projects and principles that, on the one hand, will bring our education system closer to European standards, and on the other, will take into account useful national experience, is a strategically important task of modern Ukrainian society. and preserve that particular specificity that is inherent in Ukrainian education in different dimensions – from didactics to organization.

References

1. Andrushkevich F. The globalization concept of modern educational innovations (philosophical-comparative analysis of modernization processes in the educational systems of Ukraine and Poland) / F. Andrushkevich. – K.: Publishing House of the NPU named after M. P. Drahomanov, 2011. – 343 p.
2. Buber M. The problem of man / M. Buber. – M.: AST, 1999. – 232 p.
3. Bourdieu P. Sociology of politics / P. Bourdieu. – M.: Moscow State University, 1990. – 188 p.
4. Gershunsky B. S. Philosophy of education for the XXI century / B. S. Gershunsky. – M.: Perfection, 1998. – 608 p.
5. Dewey D. School and society / D. Dewey; [trans. from English G. A. Luchinsky]. – M.: State publication, 1924. – 175 p.

MUSICAL ART IN THE SOCIO-CULTURAL SPACE OF THE MODERNITY

Olena Karpenko

Donbas State Pedagogical University

Sloviansk, Ukraine

helenkarpen@gmail.com

Abstract. A typical feature of modern society is total informatization, which permeates all spheres of human activity. The question which is Particularly interesting concerns the existence of music in the modern world. Unlike other epochs, when musical culture envisaged a certain vital and cultural environment of its own existence, prepared by the artist and listener, the modern virtual space gives the music some features of accessibility. In the modern society of high technologies, the division into elitist and mass culture has become even more intense: music has become a consumer commodity, an instrument of commercials and the entertainment industry; the visual and verbal supplement of cinema, while maintaining its own self-sufficiency, music has been closed within local centers of academic and subcultures.

Key words: elite culture, mass culture, information society, electronic technology, sound experiments.

Polystylistics and a variety of genres of contemporary music are rooted in the twentieth century. Due to scientific and technological progress, interpenetration and mixing of different cultures took place. Subsequent rapid development of technology led to the division into elite and mass culture. The well-known German philosopher Theodor Adorno, in his work "Philosophy of New Music", explored social processes through the analysis of musical form, he was also engaged in the development of the problem of the existence of music in consumer society. He believes that the history of the development of musical styles demonstrates structural changes in society. Paradoxically, however, exploring the nature of new music, defending the position of representatives of the modern school of A. Schoenberg, A. Berg against the omnipotent arrangement, T. Adorno concludes that the desire to keep the art in pure refined form, gives rise to characteristic phenomena, similar or quiet.

Improvement and development of electronic technologies facilitated the automation of storage and processing of information with the help of technology. Computerization and new technologies have greatly influenced the formation of modern musical culture. There is a tendency to combine various spheres of intellectual activity of the person, including music and programming. The advent of music computers has greatly expanded the boundaries of the professional thinking of a musician, significantly changed the very nature of creativity of the composer, musician, performer.

Electronic machines have led composers to numerous sound experiments, resulting in different ways of writing music, which leads to a diversification of styles and genres of modern music. Discoveries in specific and electronic music are related to the names of such composers as Pierre Schaeffer and Karlheinz Stockhausen.

Thus, in 1946, the French composer P. Schaeffer created the experimental group "Club d'Essai" and released on the air the so-called "radiophonic essays" – literary and musical productions. Radiophonic art assumes the priority of literary text, but includes a wide variety of sound elements from simple to complex constructions. Sound experiments P. Schaeffer considers as a powerful means of aesthetic impact on humans. The composer began his musical experiments in 1948, attracting sounds of industrial origin, surroundings, percussion instruments and piano. In the studio P. Schaeffer uses players, microphones, amplifiers and reproducers. This small set of tools allowed the composer to create speed-changing play in the opposite direction, making a sound "ring" or "loop", removing the phases of attack and sound attenuation, imposing several sound layers. The first "Concert de bruits" specific music program caused a scandal in Paris. P. Schaeffer's "Five Noisy Sketches" were seen as something applied rather than as independent works. However, the constant experience of experiencing radio sounds and experiencing dramatic effects on listeners of sounds of different nature leads P. Schaeffer to believe that the emergence of European music from the crisis is made possible by the emergence of specific music. By this concept, the composer understands the dominant reliance on real sound, that is, real sound events, from which the structure of a future work ("from sound to scheme") is already empirically formed.

K. Stockhausen's sound experiments are embodied in allatatorial, serial, spatial and electronic music. After working in Pierre Schaeffer's Concert Music Club d'Essai, K. Stockhausen created *Etud de concrete* (1952), the first electro-acoustic

composition for a magnetic film composer. Since 1953 K. Stockhausen has been a full-time associate at the Cologne Radio Music Studio in West Germany. The composer uses the known sound material, architecting it, going beyond the tone gradation, exploring the nature of the sound, its properties. K. Stockhausen advocates the idea of creating his own sounds for each new composition, considers electronic music as an alternative to vocal and instrumental in the classical tradition.

Total serialization leads K. Stockhausen to the sphere of free intuitive music, paving the way for experiments in aleatory and electronic music, creating "formulaic compositions". Spatial experiments of the composer require new conditions for the existence of music: monophonic traditional concert halls are not suitable for reproducing stereo effects. K. Stockhausen designs his own model of the hall, which is a spherical room, in the center of which is a suspended platform for the listeners, who, due to this arrangement, are able to perceive the sound flow in its continuous flow. The Concert Hall, designed by K. Stockhausen, was created in Osaka, which became the focus of the composer's electronic experiments.

The "octophonic" works of the composer provide the distribution of sound vertically and diagonally from the ceiling to the floor and vice versa, as well as in various spiral trajectories. This is thanks to four pairs of speakers located in the corners under the ceiling at about 12 meters high and four pairs of speakers at the lower corners at a height of one and a half meters. It is this arrangement that allows you to perform "octophonic" works, in which K. Stockhausen, together with the pitch, the length of the notes, the volume and the timbre, detail the direction of the sound.

The radical changes in the musical-sound industry, caused by the processes of expanding the information space, have led to the emergence of numerous experimental proposals from the avant-garde composer community. Reconstruction of the classical musical paradigm, the production of new ideas in the field of sound art expanded the horizons of traditional music existence in society and created the basis for the emergence of a new conceptual art of the XX – XXI century. The prospect of further exploration in a given direction is seen in a more detailed study of the changes that arise in the contemporary musical space, which are caused by the total informatization of society.

References

1. Adorno T. (2008). Favorites: Sociology of Music. Moscow: ROSSPEN (in Russ).
2. Savenko S. I. (1987). Musical Ideas and Musical Reality of K. Shtokhausen. *Teoriya praktika sovremennoy burzhuznoy kul'tury: problemy kritiki* (The Theory of the Practice of Modern Bourgeois Culture: Problems of Criticism). Moscow: Moscow State Institute named after Gnesins, 94, 82-112 (in Russ).
3. Caregradskaya T. V. K. Stockhausen and the "morphology of musical time". Retrieved from <http://2010.gnesinstudy.ru/index.html%3Fp=1073.html>.
4. Obrist H. U. (2015). Brief history of new music. Moscow: Ad Marginem, muzey «Garazh» (in Russ).
5. Stockhausen K. Karlheinz Stockhausen. The Official Site. Retrieved from <http://www.karlheinzstockhausen.org/>.

DETERMINATION OF THE SPECIAL FEATURES OF STUDENTS' INTERINDIVIDUAL PREFERABLENESS AS A FACTOR OF MODERN SOCIETY DEVELOPMENT

Nataliia Kucherenko¹, Serhii Kucherenko², Serhii Trokhymchuk³

^{1,3}Ukrainian Engineering Pedagogics Academy

²National University of Civil Defence of Ukraine

Kharkiv, Ukraine

¹natalyakucherenko1989@gmail.com, ²smksmk5858@gmail.com,

³trohimchuk_sn@uipa.edu.ua

Abstract. The article deals with theoretical approaches to defining the special features of interindividual preferableness, the significance of objective and pragmatist reasons for the choice in groups at various levels of development can be seen, as well as the dependence of the social proof, the future credibility, the attitude to the activities and society from psychological readiness of specialists to perform all their professional functions, demonstrating the relevance of solution to the problem of their psychological training, taking into account the specificity of future activities.

Key words: interindividual preferableness, psychological preparation, collective interaction, referentiality.

In the context of the development of modern society, social progress puts forward the tasks as to improvements in the training of specialists, the strengthening the links between high schools and manufacturing facilities. The further enhance the effectiveness of the teaching and educational process, improving the teaching ways and methods are required from the teaching staff. Special attention needs to be paid to the psychological preparation of students to activities in the real manufacturing facilities.

The future credibility of specialists and their attitude to the activities depends on their psychological readiness to carry out their professional duties. The higher education graduates should be taught techniques and methods of self-education, as a necessary condition for advanced training in the workplace; they should develop

optimal level of aspiration, objective self-evaluation; the graduates have to gain valuable communicative skills; to develop organizational skills to direct personnel, etc.

An essential issue, which addressing is reflected in determining ways of the practical impact on effectiveness of the training of a specialist with higher education, is the question of criteria, indicators and characteristics, that provide actual evaluation of the success of their training. These criteria should involve necessary and sufficient indicators for multifaceted evaluating of the success of the specialist, both individually and in groups. Practices have shown that current ways of determining the quality of specialist training insufficiently illustrate the level of their psychological readiness and are not focused on actual professional activities.

The problem lay in determining whether the current ways of defining the quality of concrete specialist training correspond to the needs of practice. The tasks ahead of us are concretization, determination and development of such approaches to the definition of psychological readiness of a personality, which are able to meet specific needs of practical activities. Resolution of those issues is impossible without acquisition of psychological culture by future professionals.

In accordance with the situation and increasing requirements to staff members and managers of enterprises, the problem of their psychological training taking into account the specificity of the future activities is becoming ever more important. The students' relations in the training groups, the dependence of their specificity and features from developmental stage of groups, in which the students are included during the learning activities, as well as the specificities of their effect on important qualities development for a future specialist are the least well studied aspects. As between each other, the students of high school are not in an identical position, therefore, the interindividual preferableness, the selectivity in the system of interindividual choices, which influence their further professional development, can be expressed there.

In referring to the above issues, the study of interindividual preferableness basis and its psychological characteristics in the training groups at various levels of socio-emotional development is of interest and value. For this purpose, the motivational reasons of high school students' interindividual preferableness in the process of training activities, as well as the specificity of reference relations between them in the current context should be analyzed. Based on this analysis, the principles on the

exploration of interindividual preferableness in educational establishments, motivational reasons of interindividual preferableness in the training process and characteristics of the level of development of selective relations system, intermediated by the content of the joint activity, can be made and be detected. Reviewing these issues is the subject of research on the relationship between reasons and character of interindividual preferableness and its dependence on level of staff socio-psychological development and their impact on professional development of future specialists.

It is our assumption that in the training groups of the same grade, regardless of the specialization, the interindividual preferableness determined by the level of collective development, detecting the fundamental distinction between insufficiently developed groups and collective groups. Therefore, it is our considered view that in the groups of a higher level of development there are not only commonalities or, at least, high correlation of sociometric and referentmetric preferableness, but also substantial convergence of sociometric and referentmetric choices, proclaimed in the experiment and real preferableness during interpersonal interaction in the process of educational, production and social activity. The similar effects may not be identified in the groups of low levels of development.

In addition, in the groups at different levels of development there can also be differences in motivational core of interindividual choice. The factors of objective and activity character are relatively more expressed in motivational core of sociometric and referentmetric preferableness in the collective groups, compared with less developed groups, in which contentive and activity characteristics do not prevail over the reasons based on emotional preferableness. Actual samples in the groups of a higher level of development are concerned more with referentmetric preferableness than with sociometric preferableness.

The present study is carried out according to the theory of pragmatist mediacy of interpersonal relations, it provides a comparison of the results both sociometric and referentmetric choices in a theoretical and a pilot context, together with actual sample, under cooperative conditions and the significance of objective and activity reasons for a choice in the groups at different levels of development can be seen.

Theoretical and practical importance of this study is to identify objective and activity characteristics of students' interpersonal preferableness in their interaction in the training groups with a view to optimizing the educational process and training of

professionals. The practical focus of the study makes it possible to formulate concrete recommendations, providing optimal professional development of future specialists.

References

1. Bosniuk V. F. Rol kopinh-povedinky u profesiinii diialnosti riatuvalnyka // Problemy ekstremalnoi ta kryzovoi psykholohii. Zbirnyk naukovykh prats. Vyp. 16. – Kharkiv: NUTsZU, 2014. – S. 21-30.
2. Kucherenko S. M. Psykholohichna hotovnist maibutnoho ofitsera tekhnichnoho profilu do orhanizatsii sluzhbovo-boiovoi diialnosti v osoblyvykh umovakh / S. M. Kucherenko, N. S. Kucherenko // «Teoriia I praktyka suchasnoi psykholohii» Zbirnyk naukovykh prats – № 1. – Zaporizhzhia, Klasychnyi pryvatnyi universytet, 2018. – 167 s., S. 150-154.
3. Kucherenko N. S. Features of psychological support of service and combat training of future officers of technical specialization in modern conditions / N. S. Kucherenko // European Applied Sciences. – Stuttgart, 2015. – № 6. – P. 43-45.

PSYCHOLOGICAL COMPETENCE FRAMEWORK OF THE EMPLOYEE OF HUMAN RESOURCES MANAGEMENT SERVICE IN GOVERNMENT BODY

Halyna Kudrynska
University of Economics and Law “KROK”
Kyiv, Ukraine
halyna.kudrynska@gmail.com

Abstract. In the article the psychological competence framework of the employee of human resources management service in government body is described. The results of empirical study of the psychological competence level of the employees of human management resources services in the central executive bodies are found out.

Key words: human resources management, human resources management service, psychological competence, professional development, psychological competence frame work, public service.

Problem statement. Professional, impartial, effective and efficient public service is a prerequisite for the development, quality functioning of society and the state.

Since 2016, the public administration reform has been actively implemented in Ukraine. The Government has approved the Strategy of reforming the public administration of Ukraine for the period up to 2021, the result of which implementation should be an effective and accountable to citizens public administration system that works in the public interest, ensures a stable development of the country and provides quality services [1].

Modernization of the civil service and human resources management, whereof task, first of all, is to provide the government bodies with highly qualified employees by using modern methods of personnel management, is determined as one of the priorities of public administration reform.

Thus, today's challenges require human resources management services to increase their capacity by learning and applying new approaches and methods at

work presupposing the shift of focus from the functions involved in processing documents directly to work with personnel.

The need for change in the tasks and functions of human resources management services requires improvement and development of the professional competence of their employees, in particular, psychological competence that will influence motivation, personal growth, professional self-fulfilment of employees by means of commitment to results, achievement of strategic goals, determination and achievement of goals of the government body.

Analysis of the latest researches and publications. The issue of psychological competence was studied in the papers of N. Aliushyna [3], I. Zymnia [4], O. Kazannikova [5], N. Kovalevska [10], L. Lazarenko [8], A. Mudryk [9], A. Pasichnichenko [10], I. Synhaivska [11] and others.

Objective of the article is description of the psychological competence of the employees of human resources management services of the central executive bodies and its interconnection with success in professional activities.

Basic material statement. Having analyzed the scientific works devoted to study of the psychological competence of employees, we identified psychological competence as one of the components of professional competence, which includes personal characteristics and qualities, which in complex contribute to its development, self-awareness, successful fulfilment of professional tasks, achievement of set goals and is the basis for effective interaction in the professional environment.

Having analyzed the approaches as to classification and structural completion of the psychological competence, we determined five competencies in the structure of psychological competence: communicative, emotional, social, value-motivational and autopsychological. Structure of each competence is determined by personal components-characteristics and qualities, which are subject to development (innate psychological characteristics are not included).

In our opinion, each of the components includes cognitive (knowledge, understanding, and idea of the particular psychological phenomenon) and behavioural (implementation of the competence in carrying out activities) aspects.

We conducted an empirical study of the psychological competence of the employees of human resources management services of the central executive bodies.

The survey involved 228 employees of human resources management services from 68 central executive bodies.

There are 44.7% of representatives of “B” category” and 55.3% “C” category among them, whereof 76.3% is female representatives and 23.7% is male representatives.

Concerning the age structure, 50.9% belong to the age category of 20-40 years old, 47.3% – 41-60 years old and 1.8% – above 60 years old.

Considering work experience in the human resources management service of government body:

7.9% – up to 1 year; 21.5% – up to 3 years; 13.6% – up to 5 years; 19.3% – up to 10 years; 37.7% – over 10 years.

The following psychodiagnostic methods were used for the study of psychological competence of the employees of human resources management services:

- 1) Diagnosis of communication features (V. N. Nedashkivskiy);
- 2) Diagnosis of emotional intelligence (N. Hall);
- 3) Dialogic scale of interpersonal relations (S. V. Dukhnovskiy);
- 4) Motivation for success and fear of failure of A. Reana;
- 5) Self-fulfilment questionnaire (CCA) (V. V. Stolin, S. R. Pantelieiev);
- 6) Attitude to yourself as a professional (modified by A. S. Borysiuk).

The study involved establishing cause-and-effect relations between the level of development of potential components of these competencies and psychological indicators of work success.

Among the psychological success indicators, which may be measured using psychodiagnostic tools, we have chosen the following:

1. The level of professional self-fulfilment of the employee, which includes the need for professional improvement, availability of the project of his / her own professional development, satisfaction with their professional achievements, setting new professional goals, formation of his / her own “life and professional space”, achievement of the professional objectives to be achieved, disclosure of personal potentials profession, showing a high level of creativity in professional activity [7].

2. The level of employee involvement in work, which includes: energy, dedication, absorption [6].

The below mentioned psychodiagnostic methods were used to study these psychological indicators of work success:

- 1) Professional self-fulfilment questionnaire of O. M. Kokun;
- 2) Utrecht Work Engagement Scale of Schaufeli & Bakker.

The data obtained are processed using the methods of mathematical statistics, namely, correlation analysis of Spearman in IBM SPSS software.

According to the results of correlation analysis, cause-and-effect relations are established between the level of psychological competence of the employees of human resources management services and the level of psychological indicators of work success

On the basis of the above mentioned analysis, within each of the groups of psychological competence, the psychological characteristics of the employee, which influence work success ($p \leq 0.01$), and the psychological competence framework of the employee of human resources management service in the government body (Fig. 1) was built.

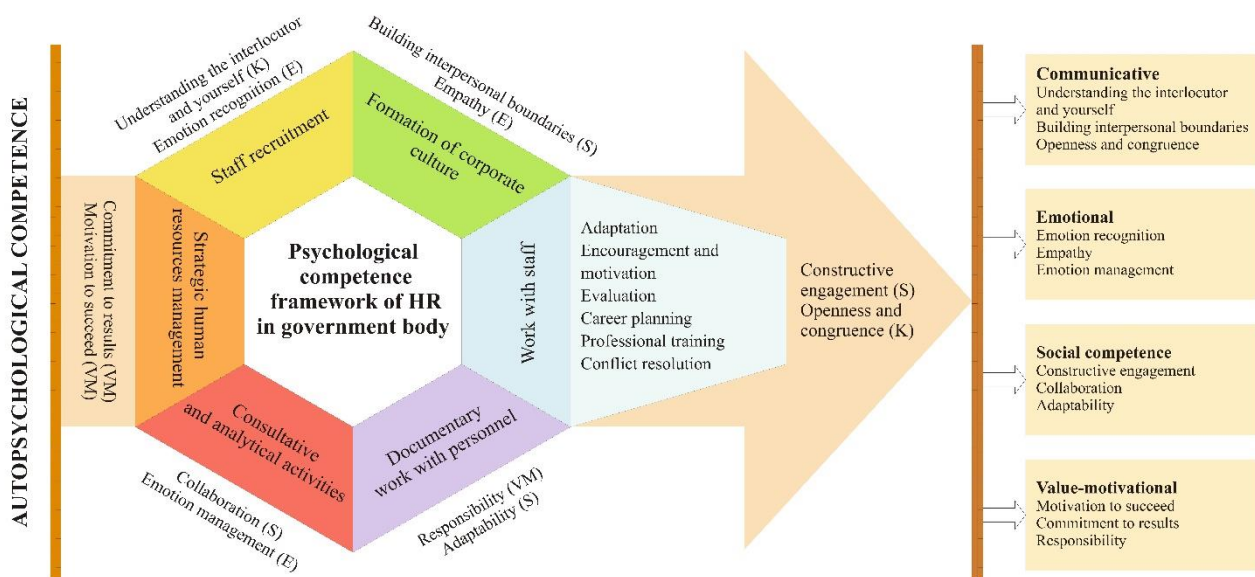

Fig. 1. Psychological competence framework of the employee of human resources management service in the government body

Thus, the following competences are distinguished:

1. Communicative competence is a set of the employee's characteristics, allowing to exchange information and effectively interact in the work environment for high quality fulfilment of the tasks set.

Includes components: understanding the interlocutor and yourself, building interpersonal boundaries, openness and congruence.

2. Emotional competence is a set of the employee's characteristics, allowing to understand their own emotions, emotional states and emotions, emotional states of people around, as well as to regulate them.

Includes components: emotion recognition, empathy, emotion management.

3. Social competence is related to the process of cognition, understanding of other people / social groups with which the employee interacts, mechanisms of their development and desire to create a favourable socio-psychological climate in them during the employee's introduction to the certain professional group.

Includes components: constructive engagement, collaboration, adaptability.

4. Value-motivational is a set of values, motives of professional activity and strong-willed characteristics of the employee, which direct him to achieve the goals and help overcome difficulties in professional activities.

Includes components: motivation to succeed, commitment to results, responsibility.

According to the suggested framework, the psychological competence of the employee of the human resources management service of government bodies is based on autopsychological competence, which guides and determines success of its further development.

Autopsychological competence is basic for the development of other groups of psychological competence. This confirms the established correlation relationship ($p \leq 0.01$) between such components of the above mentioned competence as self-conception, self-understanding, self-esteem and certain components of communicative, emotional, social and value-motivational competences.

Autopsychological competence implies the employee's ability and readiness to self-identification as a person and subject of professional activities.

That is, the more developed the employee of human resources management service have the competences indicated in Fig. 1, the more such an employee:

- reveals personal potential and abilities in the profession, shows a high level of creativity;
- strives for professional improvement and has the plan for its development;
- achieves the desired professional goals and constantly sets new objectives;
- satisfied with his/her own professional achievements;

- forms his / her own “life-professional space”;
- shows a high level of energy;
- persistent in overcoming difficulties at work;
- filled with the sense of importance of his/her work, inspiration as to the work performed;
- engaged in work and does not have desire to stop it.

Any competencies shall correspond to the functions performed by the employee. Having analyzed the main tasks of the human resources service and the functions defined in the Standard Regulation on the human resources service of government body [2], other normative legal acts on human resources management, practical national and international experience, we have identified the main directions of work of the human resources management service in the government body and conditionally grouped them with certain competencies.

Among the directions that will meet the current challenges facing the human resources management service, we have identified: staff recruitment, work with staff, formation of corporate culture, documentary work with personnel, consultative and analytical activities, strategic human resources management.

The aforementioned framework of psychological competence can be considered as the basic one for “B” and “C” categories of civil service, since no differences in the characteristics affecting success of work between these categories have been found. However, it would be advisable to add a group of management competencies for category B.

According to the results of the research, the level of psychological competence development of the employees of the human resources management services in the central executive bodies of Ukraine within the mentioned framework of psychological competence was determined (Table 1).

In general, the psychological competence of the employees of the human resources management services, as a set of the above mentioned characteristics, is developed at a high level in 45.69%, in an average 39.75% and in a low 14.56%.

Conclusions and prospects for further research. Therefore, a high level of the psychological competence development is a prerequisite for the qualitative and effective activities of the employees of the human resources management services, implies a high level of disclosure of the specialist’s personal potential in work and achievement of his / her professional goals.

Table 1. Level of psychological competence development of the employees of the human resources services of government bodies

<i>Components</i>	<i>Level of development</i>		
	<i>Low</i>	<i>Average</i>	<i>High</i>
<i>Communicative competence</i>			
Understanding of interlocutor and yourself	5.92%	76.1%	17.98%
Building interpersonal boundaries	11.84%	76.75%	11.4%
Openness and congruence	43.42%	50.88%	5.7%
<i>Emotional competence</i>			
Emotion recognition	27.19%	47.81%	25%
Empathy	24.56%	45.61%	29.82%
Emotion management	63.6%	27.63%	8.77%
<i>Social competence</i>			
Constructive engagement	9.65%	50%	40.35%
Collaboration	2.63%	71.05%	26.32%
Adaptability	9.65%	54.39%	35.96%
<i>Value-motivational competence</i>			
Motivation to succeed	3.51%	23.25%	73.25%
Commitment to results	3.51%	23.25%	73.25%
Responsibility	3.51%	23.25%	73.25%
<i>Autopsychological competence</i>			
Self-identification			
- professional	1.32%	26.75%	71.93%
- personal	3.07%	9.21%	87.72%
Self-understanding	5.26%	39.91%	54.82%
Self-acceptance	20.61%	25%	54.39%
Self-esteem	8.33%	53.07%	38.6%
<i>Psychological competence</i>	<i>14.56%</i>	<i>39.75%</i>	<i>45.69%</i>

The obtained results of research are the basis for development of the program for upgrading of professional competence of the specialists of human resources management services of government bodies according to the modern challenges under the conditions of changes and reforms.

References

1. Stratehiiia reformuvannia derzhavnoho upravlinnia Ukrainy do 2021 roku, skhvalena rozporiadzhenniam Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 24 chervnia 2016 roku № 474-r (2016). Uriadovyi kurier, no. 139.
2. Typove polozhennia pro sluzhbu upravlinnia personalom derzhavnoho orhanu, zatverdzhene nakazom NADS vid 03 bereznia 2016 roku № 47 (2016). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0438-16>.

3. Aliushyna N. A. (2000) Refleksyivno-professyonalnye osobennosti upravlentsev s motivatsyeyi na uspeshnuuu samorealyzatsyiu: dySSERTatsyia ... kandydata psykholohycheskykh nauk: 19.00.07. 193 p.
4. Zymniaia Y. A. (2006) Kompetentnostnyi podkhod. Kakovo ego mesto v systeme podkhodov k problemam obrazovaniya? Vysshee obrazovanye sehodnia, no. 8, pp. 20-26.
5. Kazannikova O. V. (2012) Psykholohichna kompetentnist pedahoha. URL: <http://sworld.com.ua/konfer29/1200.pdf>.
6. Karamushka L. M., Bondarchuk O. I., Hrubii T. V. (2018) Diahnostyka perfektsionizmu ta trudoholizmu osobystosti: psykholohichnyi praktykum. Kamianets-Podilskyi: Medobory, 64 p.
7. Kokun O. M. (2014) Opytuvalnyk profesiinoho samozdiisnennia. Praktychna psykholohiia ta sotsialna robota, no. 7, pp. 35-39.
8. Lazarenko L. A. (2008) Psykholohycheskaia kompetentnost pedahoha kak faktor professyonalizatsyy. Sovremennyye naukoemkiye tekhnolohyy, no 1, pp. 67-68.
9. Mudryk A. B. (2012) Profesiina kompetentnist derzhavnykh sluzhbovtziv: teoretyko empirychnyi analiz fenomenu. URL: <http://esnuir.eenu.edu.ua/bitstream/123456789/603/1/>.
10. Pasichnichenko A. V., Kovalevska N. V. Formuvannia psykholohichnoi kompetentnosti maibutnoho vykhovatelya dnz u protsesi profesiinoy pidhotovky. Zbirnyk naukovykh prats «Pedahohika ta psykholohiia». Vol. 53.
11. Synhaivska I. V. (2009) Zrostannia psykholohichnoi kompetentnosti kerivnyka osvithoi orhanizatsii u protsesi pidvyshchennia kvalifikatsii. Vyd-vo «A.S.K.», Vol. 1: Orhanizatsiina psykholohiia. Ekonomichna psykholohiia. Sotsialna psykholohiia. Issue 24, pp. 87-91.

THE PECULIARITIES OF UNIVERSITY STUDENTS' ONLINE VOLUNTEERING

Inna Kurlishchuk

Luhansk Taras Shevchenko National University

Starobilsk, Ukraine

innakurlishchuk@gmail.com

Abstract. The author actualizes the actual problem of modern Ukrainian society such as providing volunteer work, in particular university students' volunteering. The article describes the main issues of university students' online volunteering. The focus is on such peculiarities of online volunteering as the great potential to mobilize different kinds of people from all over the world, its flexibility and availability 24 hours a day as well as very low cost, both in terms of time and effort. It is emphasized that online volunteering is attractive to university students and motivate and facilitate their access to volunteer work in society.

Key words: university student, volunteer work, online volunteering, university students' online volunteering.

It is obviously that in the last few decades, the Internet becomes the dominant part of human social life and it influences almost all aspects of modern social activities, including volunteer work. The definition of volunteer work in contemporary public sciences is understood as a service to a person or an organization in need performed willingly and without any financial gain. According to Article 1 of the Law of Ukraine "On Volunteering" (2011), volunteer work is voluntary, altruistic, socially oriented nonprofit activity that is carried out by volunteers and volunteer organizations by way of rendering volunteer aid. Volunteer work is a form of charity. Volunteer work is based on the principles of lawfulness, humanity, equality, voluntariness, freedom of cost, altruism and non-profit nature [4].

Nowadays scholars explore the different kinds of online volunteering, created by the Internet (K. Ackermann, & A. Manatschal, 2018; F. Silva, T. Proença, & M. Ferreira, 2018), discuss the unique qualities of the Internet as a means of

successful providing the wide variety of online volunteer projects (S. Bren, 2005; W. Wallace, 2004), and describe the positive aspects of Internet volunteering (Y. Amichai-Hamburger, 2008; J. Cox et al, 2018; J. Oraves, 2000).

It is necessary to emphasize that today university student youth is an essential part of volunteering movement in Ukraine. In pedagogical, psychological and social theory and practice, a considerable number of researches on the issue of university students' volunteering have been conducted (E. Balashov et al, 2016; Z. Bondarenko, 2007; A. Kolomiets et al, 2019; T. Rudiakevych, 2004). They determine university student volunteering as an excellent way to develop valuable personal and professional skills, to gain self-realization, etc.

Speaking about modern university youth we focus on the fact that they are representing the “generation Z” (born after 1995) that is growing up in digital environment and used to use the Internet for different purposes, in particular volunteer work. Modern students are well-web literate and they often spend their spare time surfing the Internet. On the Internet they can find various ways to help different people as well. Thus, online volunteering seems to be particularly attractive to younger generations for whom university students belong. So, a number of modern aspects of university students' online volunteering required further study.

The aim of this paper is to review the main peculiarities and benefits of university students' online volunteering.

Specialist in online volunteering sphere D. Mukherjee considers that online volunteering is “a type of civic engagement where the volunteers perform their tasks using the Internet either from their home or other offsite locations” [3, p. 253].

Today the Internet provides manifold options to volunteer online such as:

- running online volunteer projects;
- unpaid writing an informative materials on a forum or blog;
- recording a non-commercial educated YouTube video;
- moderating a Facebook group;
- designing websites of a group or organization which help people in need;
- creating study materials for free online use;
- free offering legal/economic/psychological support or expertise, etc.

Besides, the Internet often serves to organize the volunteer project that takes place offline. It means that the Internet serves as an online center to run the volunteer project, while the whole operation itself takes place in real life.

According to some researches [1; 2], online volunteering has the great potential to mobilize different kinds of people and connect them all over the world; it is flexible and available 24 hours a day, and may be given over the Internet at very low cost, both in terms of time and effort.

On the Internet, university students have got the strong possibility to volunteer for whatever and whenever they want. This flexibility in time and place is especially attract young people who are still in education because they want to combine studying at the university with starting their professional career as well as social development, and civic and political engagement.

The virtual communication in the Internet volunteer group is to support students' emotional and volitional attitude to volunteer activity. The prompt feedback helps to organize the process of free communication, exchange of ideas, and judgments, which stimulate the future volunteer work. It should be underlined that the feedback allows the university student to comprehend and correct their own activities appropriate to the most advantageous strategy of volunteer activity in the Internet created environment as well as directly apply their experience in real life.

Thus, we believe that these peculiarities of online volunteering are attractive for university students and should also motivate and facilitate their access to online volunteering.

References

1. Ackermann, K & Manatschal, A. (2018). Online volunteering as a means to overcome unequal participation? The profiles of online and offline volunteers compared. *New Media and Society*, r. 1-20. doi:10.1177/1461444818775698.
2. Cravens, J. (2000). Virtual volunteering: online volunteers providing assistance to human service agencies. *Journal of Technology in Human Sciences* 17 (2-3): 119-136. doi.org/10.1300/J017v17n02_02.
3. Mukherjee, D. (2011). Participation of older adults in virtual volunteering: a qualitative analysis. *Ageing International* 36 (2): 253-266. doi:10.1007/s12126-010-9088-6.
4. Zakon Ukrainy "Pro volontersku diyalnist" [The Law of Ukraine "On Volunteering"]. (n.d). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from http://www.ilo.org/dyn/natlex/natlex4.detail?p_lang=en&p_isn=89904 [in Ukrainian]

THE CONCEPT OF TEACHING FACILITATION

Maria Mishakina
Odesa Pedagogical College
Odesa, Ukraine
taparala@gmail.com

Abstract. In the implementing of the personal-oriented approach in education, the question of teachers-facilitators is increasingly raised. The article deals with the problem of facilitation in pedagogy. Definitions of the concepts of "facilitation" and "pedagogical facilitation" are presented. The terms of teaching facilitation, the role and skills of the teacher-facilitator are defined. The influence of teaching facilitation on interaction between the teacher and students, characteristics of teachers with different levels of facilitation, communication features between participants of educational process are considered. The need to use facilitation in the educational system is justified.

Key words: facilitation, pedagogical facilitation, interaction, pedagogy

In the process of modernization of education, increasing attention should be paid to the personality of a teacher who is able and willing to organize the learning process in such a way as to create an atmosphere of support, facilitation of initiative, independence of students which are not only accumulate certain knowledge, but are able to create new ideas and projects.

As known, an important part of education is the formation and development of the person. However, development of aspiration and ability to be an individual person is more significant than formation of certain properties, qualities, informative processes, knowledge, abilities and skills.

In pedagogical interaction, great importance is attached to the personality of the teacher, and the effectiveness of this interaction depends on what personal psychological features he possesses. The intensification of the teachers and students activities in the context of vocational education is due to the study of the teacher's possibilities, who adopts a new position called the teacher-facilitator.

The concept "facilitation" comes from English to facilitate – (to alleviate, ease, relieve) promote, create favourable conditions [1] and is used for designation of process and a phenomenon of simplification, optimization and increase in efficiency of person activity or a group owing to the imagined or real presence of other person or group of people. Based on the above, it is possible to determine the teaching facilitation interaction, in which there is a shared personal growth of both a teacher and a student. It means revealing of true human qualities in learners.

Carl Rogers is a representative of two most humane professions – doctor and teacher, introduced the term facilitation of teaching, using this mechanism at classes and considering it highly effective. "...I consider teaching facilitation as a process through which we can both learn to live ourselves and contribute to the development of students. I believe that the coefficient type of training provides an opportunity to be in a changing process, to try, design and find flexible answers to the most serious questions that humanity is concerned about"[2]. Rogers wanted to avoid the name "teacher" and replace it with a "facilitator," that is, become such a lesson organizer who is most interested in the needs and requests of students, who thinks not about how to master all didactic units, but how to create such a favourable atmosphere when students want to know, satisfy their intellectual, sociocultural requests [2].

Analyzing the main ideas of K. Rogers [2], [3] on the problem of facilitation, it can be said that this phenomenon in pedagogical activity shows itself in the ability of the teacher to build the educational process so that there is an atmosphere of psychological support at lessons, thanks to which students increase the level of educational motivation, responsibility, creativity, as well as in general there is personal growth of students. The teacher, able to implement the facilitating process, always knows and understands the needs, requests, inner world of students, as well the teacher is open to his own experiences, able to express publicly.

The main task of a teacher in the process of facilitating (stimulation, initiation) is meaningful teaching. There are social and pedagogical facilitation. Pedagogical facilitation is increasing of educational efficiency (training, bringing up) and development of subjects of professional and pedagogical process due to the special style of communication and personality of the teacher.

Wherein, the teacher-facilitator is a teacher who facilitates the manifestation of initiative and independence of students by means of his presence and influence. In

this interaction, conditions for development of educational and professional motivation and for making cooperation training are created.

Teaching facilitation makes a number of requirements both on the learning process and personality of the teacher, especially on his ability to build relationships with students. The essence of teaching facilitation in vocational learning is to overcome the traditional performing function of students. In the process of the facilitating, the teacher gets the opportunity to use non-dogmatic methods and techniques, but those ones that contribute to the creative learning of the necessary information, form the ability to discourse, to search new facets of problems in the known material. Facilitation allows the teacher to take a position not "over," but "together" with the students and not be afraid to be accused of "not knowing the existing problems in practice," which are analyzed during the course and often disputed. Thus, the teacher remains a researcher and does not lose his face as a scientist, does not wear a mask of a dogmatic teacher who gives clear answers to all questions of the curriculum without exception. All this taken together creates conditions for increasing interest and students' cognitive activity, optimizes the process of their professional self-awareness development of and formation.

A sufficient level of teacher's qualities such as empathy, reflexion, leadership and a good ability to communicate are required to master the technology of facilitation [4]. But, in addition, there should be a student' need to master the profession, to improve the professional qualities of the personality.

The key techniques of facilitating communication are:

- respect and positive acceptance of the trainee as a personality capable of self-change and self-development;
- manifestation of pedagogical tact based on trust without sufferance, on ease of communication without familiarity, influence without suppression of independence, humor without mockery;
- creation of success situations, advance praise, address to the trainee by name. Teaching facilitation has a more effective impact in the practical use if a teacher is involved into organized innovative activities.

In the research of teachers-innovators it is shown that the active development of a student directly depends on the vocational-pedagogical skills of the teacher to create the corresponding emotional tone of the learning process [5]. In the context of pragmatism, reduced motivation and excessive computerization, the teacher shows an

interest and it plays a key role. The emotional potential of the teacher-facilitator has a crucial importance in the education of a passionate, responsible, capable of empathy and creativity of the individuals.

The main options we are interested in are microclimate in class, which contributes to creative activity, discussions, ability to arouse and support interest to the educational field, ability to break the tension and fatigue, ability to establish contact with a group and each student, ability to solve disputes and conflicts fairly, kindness, tactfulness, objective assessment of students, interest in their success, attentive attitude to students.

There are very few teachers-facilitators. Such a teacher is very critical about himself, tries to find the cause and consequence in everything, works well in a group and for it, establishes and maintains contacts easily, considers students as significant individuals, cheerful, extrovert, with pronounced leadership. The teacher is sensitive to the needs and problems of others, generous, has a real interest in people, emotionally responsive, seeks to maintain good relations with people, is always ready to help others.

Approximately 53% of teachers have an average level of teaching facilitation. The teacher who has an average level of facilitation is not always able to control his actions, does not always judge them. The behavior of such teachers is sustainable, they do not consider it necessary to change it depending on the situation. In an attempt to find out the causes of problems, they blame others and do not admit that they themselves are the main source of the problem. Such teachers are not open enough to communication, they sometimes get unbalanced when they need to make new contacts. They have insufficient leaderships, they tend to suppression of others and conflicts. These teachers are not really sensitive people, in interpersonal relations tend to judge others by their actions, they can act emotionally, they are slightly discomfort. A teacher with a low level of facilitation “wants to listen only to himself, expresses emotional coldness to others, does not control his actions, is uncritical towards himself, careless in relations with people, unpredictable due to his closed nature. Teachers have a passive attitude towards activity, which leads very often to the sense of self-sufficiency and no-problem activity. Economic well-being and tendency to permanent self-assertion are significant.

Summing up, on the one hand, the implementation of the facilitation requires increasing of subjective importance of the learning process for the student. On the

other hand, it demands teacher's readiness for facilitation. The teacher's readiness for facilitation includes multi-dimensional and multi-component education, which integrates different aspects of the individuals, which determine the possibility of effective implementation of the facilitation process. The main psychological characteristics that show readiness for facilitation are relaxation, empathy, sensitivity to emotional mood of the group, authenticity, desire to development and self-actualization, creativity, flexibility, activity, communicative skills, leaderships.

Therefore, while improving the quality of modern education, it is necessary to pay attention not only to methods, forms of education, compliance with educational standards, but also to the personality of the teacher, as a key figure of the educational process, to the development of professional qualities, which contribute to the formation of readiness for facilitation.

References

1. Slastenin V. A., Podymova L. S. *Pedagogika: innovacionnaja dejatel'nost'*. – M.: Magistr, 1997. – 345 s. [in Russian].
2. Rodzhers K. P. *Voprosy, kotorye ja by sebe zadal, esli by byl uchitelem* [Questions that I would have asked myself if I had been a teacher] / Rodzhers K. P. // *Sem'ja i shkola* [Family and school]. – 1987. – № 10. – P. 22-24. [in Russian].
3. Rodzhers K., Frejberg Dzh. *Svoboda uchit'sja* [Freedom to learn] / Translated from English A. B. Orlova, S. S. Stepanova, E. Ju. Patjaevoj; edited by A. B. Orlova. M.: Smysl, 2002. – 527 p. [in Russian].
4. Zhizhina I. V. *Psihologicheskie osobennosti razvitija fasilitacii pedagoga: dis...kand.psih.nauk.* – Ekaterinburg, 2000. [in Russian].
5. Lavrent'ev G. V., Lavrent'eva N. B., Neudahina N. A. *Innovacionnye obuchajushhie tehnologii v professional'noj podgotovke specialistov. Ch. 2.* – Barnaul: Izd-vo Alt. un-ta, 2002. – 185 s.[in Russian].

PRACTICAL EXPERIENCE OF FORMATION OF SOCIO-ECONOMIC KNOWLEDGE IN STUDENTS WITH INTELLECTUAL DISABILITIES AT GEOGRAPHY LESSONS

Larysa Odynchenko¹, Tetiana Skyba²

¹Donbas State Pedagogical University

Slovjansk, Ukraine

²Sumy State Pedagogical University named after A. S. Makarenko

Sumy, Ukraine

¹odinchenkolk-64@ukl.net, ²tanyasumy133@ukr.net

Abstract. The article is devoted to the problem of formation of geographical knowledge of socio-economic orientation in students with intellectual disabilities. The role of school course “Geography of Ukraine” in the study of socio-economic geography in a special school has been clarified. Particular attention is focused on the analysis of the practical experience of formation of socio-economic ideas and concepts at geography lessons in conditions of traditional education.

Key words: geography, socio-economic knowledge, students with intellectual disabilities.

Today the issue of preparation of graduates of special comprehensive education institutions for children with intellectual disabilities for further socialization and adaptation in everyday life in the current economic conditions of life of society, market model of economy is actualized.

Curriculum of special comprehensive schools does not envisage the study of separate subjects at which the basics of economic knowledge would be taught. Therefore, the school course “Geography of Ukraine” is a leading one in the formation in students with intellectual disabilities of socio-economic knowledge, development of the ability to find solution in different economic situations at the labor market, production and everyday life, which they will face in independent life after leaving school. During the study of this course the knowledge of physical, social and economic geography is combined at one object of study, which promotes purposeful and systematic mastering of the modern socio-economic terminology

required by the high school students for organization of personal life in the conditions of the market economy, ensures full functioning of the individual in the surrounding world and his inclusion in public relations.

The problem of scientific substantiation of the process of formation in students of socio-economic knowledge at geography lessons, despite rather intensive development in recent years, remains at the center of modern scientific-pedagogical research. In the context of the issue under investigation deserve attention the works of such national scientists as S. Kobernik, R. Kovalenko, V. Kornieiev, L. Kruhlyk, V. Maksymova, P. Masliak, T. Nazarenko, A. Syrotenko, O. Skuratovych, O. Topuzov, A. Shukanova and others.

Conducted analysis of the special methodological literature has proved that the issue of formation in students with intellectual disabilities of geographical knowledge of socio-economic orientation was directly or indirectly considered by Ukrainian and foreign defectologists – A. Hryhoriant, S. Dubovskyi, I. Kabelko, V. Lypa, L. Odynchenko, T. Porotska, T. Porotska, V. Syniov, T. Skyba, O. Solomina, V. Chernobuk, I. Cherepanova and others. However, we have not found experimental studies devoted to the issue of formation of socio-economic concepts during the study of Geography of Ukraine.

In the system of geographic education of students with intellectual disabilities the study of socio-economic geography is carried out in the 9th grade. This is a new section for students – economic and social geography, which has a special position in the system of sciences. It consists of thirteen topics covering material about the population and its economic activity in Ukraine as a whole or in some of its territories. In the 9th grade, high school students learn a lot of new, unfamiliar social and economic-geographical concepts. The success of students' understanding of the basic patterns in the location of the population and economy both in the country and in their region depends on the way the students acquire knowledge. Therefore, in every topic and at almost every lesson there should be a stage aimed at formation of the conceptual apparatus, finding out laws and causation.

In order to study practical experience of formation in students with intellectual disabilities of socio-economic knowledge at geography lessons, we conducted a survey of 40 teachers of special comprehensive education institutions of Lviv, Poltava, Sumy, Kharkiv, Donetsk, Zhytomyr regions, observed the process of teaching at these institutions. The questionnaire contained questions of different types

(closed, open, mixed) that allowed us to find out the practitioners' opinion about importance of geographical knowledge of socio-economic nature in the education and upbringing of high school students, development and correction of their cognitive activity; to identify the level of subject geographical competence of teachers of special schools in socio-economic geography; to determine pedagogical conditions for the formation of socio-economic knowledge in students with intellectual disabilities, the most popular methods and techniques of work at the lessons within the study of the course "Geography of Ukraine".

The survey has shown that 90% of teachers rightly admit that the final course of school geography provides students with intellectual disabilities with knowledge of socio-economic orientation, thus eliminating their economic illiteracy, shaping the ability to understand economic and social phenomena. In their opinion, geographic socio-economic knowledge of high school students promotes their further socialization and adaptation at the labor market, promotes their self-determination in professional activity and further employment.

It has been found out that 67,5% of the teachers of special schools lack theoretical and methodological knowledge on the formation of socio-economic concepts in the course of teaching "Geography of Ukraine". Most of them believe that existing in textbook "Geography of Ukraine" [2] definitions of socio-economic terms release them from systematic and purposeful work on the formation of concepts in schoolchildren in the process of teaching social and economic geography of Ukraine. The definition of the scientific term is reduced to a ready formulation, which does not differ from the one given in the textbook, and its learning is done by writing this definition in a notebook

At geography lessons, the methods of forming socio-economic knowledge by knowledge sources are more commonly used. Thus, 70% of respondents prefer verbal learning methods: explanations, stories, conversations. Among practical teaching methods dominate work with a textbook (75%) and a geographical map (65%). Only 50% of teachers use making schemes-connections and filling in tables, and 47,5% use contour maps. According to the obtained data, 70% of teachers actively use multimedia presentations, watching video clips, and 48% organize project work. In organizing independent cognitive activity for mentally retarded ninth-graders, 65% of teachers use the textbook "Geography of Ukraine" [1], which contains a variety of cognitive questions and tasks.

The most appropriate conditions for the formation of socio-economic knowledge in mentally retarded high school students are: positive motivation of cognitive and educational activities of students (67,5%); use of a personality-centered approach in teaching (85%), an individually differentiated approach to the activities of students (75%); use of cross-curricular links (87,5%). It is much less emphasized that the process of formation of socio-economic knowledge at geography lessons in a special school will be effective under such conditions as: psychological-pedagogical preparedness of students with intellectual disabilities to the perception of socio-economic concepts (47,5%); application of the optimal content of the concept to the practice of life (45%); use of innovative teaching methods, modern information technologies (52,5%), diversification of forms of organization of educational process, more flexible application of them in practice (42,5%); activation of cognitive activity of students aimed at independent acquisition of socio-economic knowledge (47,5%); creating problem situations (40%).

Observation of lessons, analysis of lesson plans and materials of teachers' questionnaires suggest that existing traditional method of studying socio-economic geography in a special school does not always provide quality acquisition of program material by mentally retarded high school students. In the context of traditional education, the level of socio-economic knowledge in students with intellectual disabilities is insufficient to understand the phenomena and processes taking place in society and modern economy. The main reason is that socio-economic knowledge is formed without taking into account psychological-pedagogical conditions and criteria for selecting socio-economic material for each specific lesson.

Thus, the process of learning geography requires definition and substantiation of psychological-pedagogical conditions for the formation of socio-economic knowledge during the study of school course "Geography of Ukraine" in a special school, development of a didactic model of the process of formation in students with intellectual disabilities of the system of scientific geographical knowledge of socio-economic orientation.

References

1. Odyuchenko, L. K. (2015). Geography of Ukraine: 9th grade: textbook for special comprehensive education institutions for mentally retarded children. Kyiv.
2. Odyuchenko, L. K., Lypa, O. V. (2014). Geography of Ukraine: 9th grade: textbook for special comprehensive education institutions for mentally retarded children. Kyiv.

NON-PHILOSOPHIC ECONOMIST: NONSENS!

Nataliia Rybka

Odesa National Polytechnic University,

Odesa, Ukraine

nmrybka@gmail.com

Abstract. The article substantiates the need to introduce a philosophical component into modern economic education. Crisogenicity of a narrowly trained specialist in any field is considered, the danger of «narrow economism» when economic reforms are carried out according to some speculative scheme without taking into account the socio-historical context.

Key words: philosophy, economics, economic education, globalization.

The place of philosophy, as knowledge, as a scientific discipline, in the system of Ukrainian university education, and in particular in the system of higher economic education, is ambiguous.

Without claiming to be an exhaustive consideration of this topic, we still want to emphasize the multifaceted nature of the problems: starting from the formal side of the primacy of philosophical knowledge – there is a «philosophy of economics», but there can be no «economics of philosophy» – and to deeper philosophical meanings [2, 3].

It is significant that not only philosophers express the opinion that an economist in the modern world cannot do without philosophy, but economists and managers themselves declare the vital need for strong philosophical training of future specialist economists.

In one of his interviews, the development director of Coca-Cola Hellenic Ukraine Vladimir Choban notes that economic education is necessary in the same way as understanding social systems, business laws, and political issues [1]. At the same time, economic education is not even decisive. Over the centuries, it has been proven that cross-disciplinary knowledge is exactly the necessary knowledge that is practically needed in the modern environment.

The director of MBA programs at the Kiev-Mohyla Business School Vladimir Pavelko notes that in modern conditions a progressive education is required, which requires constant education, and in no case is it static and not one-sided, that is, only economic or financial or mathematical [1]. Moreover, actual education should be based on philosophical education, because philosophy is that foundation on which to systematically put the necessary knowledge of other disciplines: philosophy is the primary source. Vladimir Pavelko offers evidence: if you look at the most successful people in the world today: George Soros, for example, says that Karl Popper's philosophy is at the heart of his business strategies. If we recall the ancient centuries, then the conquerors of the world were educated on the Aristotelian and Platonic philosophy of personality: the same Alexander the Great and so on.

Vladimir Pavelko notes that where an idea is considered, a business idea, philosophy is the basis [1]. Everything else – financial, mathematical, personnel and other education – is already a subsystem that must lie in the main system so that the leader can manage.

Thus, economists and managers themselves become lawyers and apologists for philosophy, but only those who are true professionals and not limited functionaries.

In this regard, it should be noted such aspects of primacy, the originality of philosophical knowledge in the system of economic knowledge and the training of specialist economists.

Firstly, it should be noted the crisis potential of a narrowly trained specialist in any field, and in the conditions of radical transformation of society, the so-called «narrow economism» poses a serious danger when economic reforms are carried out according to some speculative scheme without taking into account the socio-historical context. This problem is relevant in connection with two kinds of fundamental processes. The first kind of processes include globalization (in an increasingly globalizing economy, the global demand for education is growing), virtualization, which contributes to the formation of the world educational space, internationalization, commercialization of education, «practical science», as well as the introduction of a lifelong education system [4].

Secondly, in a world where the threats of a global planetary catastrophe are so realistic, requirements have long been formulated for the greening of economic thinking, because rampant economic growth, by increasing the scale of industrial production, is the first fundamental factor in the destruction of the biosphere

(increased energy consumption, consumption of clean primary products, fresh water, reducing biodiversity, forested areas, etc., as well as increasing the amount of harmful waste). Expressing the danger of an economic situation that has lost its philosophical foundations, Al Gore wrote about the need to change «those features of our economic philosophy that are ... flawed, because they legitimize and even encourage the destruction of the environment». Modern economic knowledge is designed to proceed from philosophical principles on the value of nature as a real and potential good, on the fundamental importance of the principle of biosphere compatibility for all types of economic activity, on the need to form mechanisms for the joint functioning of ecological, economic and social systems. Thus, not the absolute criterion of minimum costs is put forward in the first place, but the criterion is the minimum of damage to humans and the biosphere. For modern economic knowledge, it is necessary to understand that the orientation to insatiable consumption leads the world along a deadly path [4].

Thirdly, new strategies of the economy itself are being formed – such as «ethical economy», «economic ethics», «gift economy», «non-monetary economy», etc., based on the principles of justice, morality. Unorthodox economic theories are expanding and affirming: fair trade, a participatory economy, an economy of «participation» are opposed to the egoism of free trade. Thus, these trends influence the system of training specialists, which fundamentally changes its outdated formats.

Fourth, the solution of economic problems, like any scientific, economic knowledge involves creative, search, non-standard approaches. Significant help in this is provided by the heuristic function of philosophy, aimed at the formation of search, variative thinking, the ability to custom solutions in non-standard situations, the formation of a specialist with high innovative potential. The most important qualities of a specialist economist in such a society are innovative susceptibility and adaptive adaptability to continuously changing conditions.

Summing up, we can unequivocally state that an economic education without a philosophical component is unviable and uncompetitive! That is why the most demanded is such training of specialist economists, managers, marketers, which contains philosophical knowledge – for example, MBA programs that provide an adequate picture of the world and a systematic perception of reality.

Reference

1. Petrichenko P. (2015) Kakoe obrazovanie neobhodimo upravlencu? [What kind of education does a manager need?] [online] Available at: <http://ru.osvita.ua/add-education/mba-ukraine/38112>.
3. Rybka N. M. (2016) Vymoha chasu: doktor filosofii bez znannia filosofii [Time Requirement: Doctor of Philosophy without Knowledge of Philosophy] Materialy Yuvileinoi KhKhI Mizhnarodnoi naukovo-metodychnoi konferentsii «Udoskonalennia pidhotovky fakhivtsiv». Chastyna I. Odesa, pp. 123-124.
4. Rybka N. M. (2015) Znachennia filosofii ta vykladacha filosofii v umovakh suspilstva spozhyvannia [The importance of philosophy and the teacher of philosophy in a society of consumption] Filosofiia ta humanizm. Vyp. 1 (1). Odesa: ONPU. Pp, 104-110.
5. Skibickij M. M. (2005) Zachem sovremennomu ekonomistu filosofiya? Dejstvitelno, zachem?! [Why does a modern economist need philosophy? Really, why?!] Vestnik Finansovogo universiteta. № 1, pp. 37-44.

GENERATION Z: EFFECTIVE INTERACTION

Olena Shenderuk

Academy of the State Penitentiary Service

Chernihiv, Ukraine

Shenderuk1@ukr.net

Abstract. The article analysed the concept of Generation Z. Much attention is given to the main characteristics of the mentioned Generation. More recent and subsequent literature was reviewed to provide more information about Generation Z to understand and interact better with it.

Key words: Generation Z, characteristics, Theory of Generations.

Theory of Generations is among the most widely discussed issues nowadays. It has many applications in different fields. Different cultural epochs have shaped different worldview, so the point is the things seem normal to one generation is completely incomprehensible to another one. The conflict of generations is not due to the difference in age, to our mind, but because of the difference in values. Thus, there are conflicts between representatives of different generations. In order to understand better and interact with representatives of different generations, we should explore and examine their features, their differences. The urgency of the question lies primarily in its multidisciplinary. The conflict between representatives of various generations, as well as the tension that arises in communication between them, can be minimized by having some knowledge and understanding concerning the problem.

Theory of Generations was invented by William Strauss and Neil Howe in 1991 and describes the cycles of generations in the United States. The basis of this theory is not so much at their age, but on certain behavioural values of people. It looks like this:

- 1) 1944-1964 – Generation of Baby boomers.
- 2) 1964-1984 – Generation X.
- 3) 1984-2000 – Generation Y.
- 4) 2000-2020 – Generation Z.

Generation Z has the following characteristics:

- Dropping out of colleges, where they enter by recommendations of their parents.
- Know all possibilities for self-education.
- Low level of general erudition.
- Do not have basic knowledge of Literature, Geography and History.
- Very creative.
- Can quickly process a large amount of different information and issues and provide unexpected solutions.
- They are the most formally educated generation in history.
- They are instant minded with faster life rhythm, and tending to be more individualistic and self-directed.
- They think not in trends but in scenes.
- Gen Z students are excited but nervous for their futures.
- They do not feel fully prepared for the “real world”.

In our opinion, Theory of Generations is rather personal and imperfect, since it contains a number of contradictions. Some researchers criticize the theory for deterministic approach, Popper's criterion inappropriateness (the principle of falsification, which determines the scientificness of the theory) and the refusal to rely on accurate empirical data, in particular, the error of incomplete proof. The main idea is that if the concept can be refuted with other empirical data, even if they do not exist, then it is verified. In other words, according to Popper's criterion, a scientific theory can not be fundamentally indisputable. A mistake of incomplete proof is a logical error, which is in reference to individual cases or data confirming certain provisions but ignoring a significant proportion of related cases or data that may conflict with this provision [1].

Among critics of this Theory is Nirad Dawar, Professor of Marketing at the Richard Ivy Business School (Canada). He notes that the division of consumers into generations based on the year of their birth is one of the most primitive forms of segmentation. He compares this division with old fashion phone disk in spite of the widespread use of smartphones [2].

Opponents of this theory believe that even if you adapt Theory of Generations to the realities of the particular country and the city, then to develop HR policies and conduct projects based only on this theory is not a good idea [2].

Social and psychological issues of the foundations of pedagogical interaction were studied by L. Velitchenko, I. Bekh, V. Tereshchenko, N. Volkova, V. Kan-Kalik, T. Yatsenko, N. Chugaeva, L. Dolinska and others. Features of the formation of the personality in various categories of domestic society and the interaction of teacher-student in the context of the philosophy of development in the national paradigm of education was studied by A. Yermolenko.

In this context the problem of Generation Z draws our attention most of all. They want to be taken seriously by parents, peers and teachers. They want to work in the global world, see no barriers, have ability to access anyone at anytime and want flexibility to study and learn. According the research of Northeastern University (2014) they are satisfied to attend a less prestigious but reputable school to achieve a great education. Loan debt is number 1 consideration. Spell check has always been part of the curriculum. 85% want colleges to offer courses in entrepreneurial skills [3].

According to Tabscott, this generation has eight special characteristics, or norms. These are freedom, customization, collaboration, scrutiny, integrity, fun, speed and innovation. Moreover, they appreciate freedom and freedom of choice [4, p. 14].

Adult representatives of Generation Z know exactly what they are eager to do in life. Since childhood they have preferred not numerous clubs and sections outside the school, but spent more time at home and thought about their avocation. Representatives of Generation Z can work very well with information because they were born and brought up in the information epoch. They can find, systematize and analyze information literally "catch on to". Generation Z is much wiser, since it has not only free access to unlimited information, but also manages to work effectively with it.

Conducted studies indicate the direct impact of digital literacy on success in various activities. Future workers' digital skills (competences) are key ones among other skills. Thanks to them, you can more effectively adapt and acquire competencies in many other spheres. These experts will be the main individuals of the future economy. From this point of view, Generation Z will have an undoubted advantage. In the opinion of researchers to reach it the employers should:

- 1) to emphasize the uniqueness of Z and not attempt to motivate them, comparing with others;

2) to speak with workers of Generation Z exclusively about the subject and topic, by establishing simple and clear rules of behavior and career growth;

3) to agree on control;

4) to offer creative work;

5) to encourage for the best result.

Despite the positive characteristics, it is often possible to hear quite unpleasant statements about Generation Z. The most important concerns of HR specialists are the following characteristics of Generation Z, such as:

1) alienation from all the external and the fact that they are not directly related, that is, individualism;

2) infantilism: representatives of Generation Z seem to be reluctant to act even when it is necessary for them personally or for their lives;

3) egocentrism: they build their egocentric world, which is safe, controlled, protected by their own autonomy. They are easy to do without live communication.

Striving to analyze their inner world, representatives of Generation Z focus on their own "themselves" and do not really seek social recognition.

They are confident, sociable, with heroic spirit and lack of skills for dealing with difficult people. This generation is different than other generations. They are not patient, but stubborn. Tell them the way you want to go, they are going to find the right avenue of approach [5].

Today, fast, flexible and simple solutions are necessary. Courage to abandon quickly some projects and replace them with new ones, maintaining high quality and full impact are required. How can we motivate Generation Z? Here are some tips: put specific tasks; pay salaries every week, because they want to see the result immediately; praise them because they live in the system of jokes and reposts; give work that is interesting to them and where they can show creativity; involve them in volunteer projects.

We have presented some teachers' tips:

1. Structure well learning process.

2. Provide feedback.

3. Make teaching material vivid and visual.

4. Make the amount of less information.

5. Manage wisely: be a wise leader, and know-it-all.

6. Communicate verbally.

7. Give the material in an optimistic tone.
8. Set real goals.
9. Use time effectively.
10. Do not overburden learners with information.

Since modern students have a short attention span, it is helpful to use different applications such as Power Point, video presentation as part of teaching strategies.

Reference

1. Sereda Ye. Are there generations X, Y, Z? Day 2018: April 5, 2018. URL: <https://day.kyiv.ua/uk/blog/suspilstvo/chy-isnuyut-pokolinnya-x-y-z> (Last accessed: 21. 07. 2019).
2. Havrilova Ye. Harmful generalizations: why the theory of generations does not work. Financoff 2019: May 3, 2019. URL: <https://financoff.com/bloggery/gavrilova-jelvira/shkidlivi-uzagalnennja-chomu-teorija-pokolin-ne-pracjuie/> (Last accessed: 21. 07. 2019).
3. Angel M. Generation Z. URL: https://www.academia.edu/35043289/Generation_Z (Last accessed: 21. 07. 2019).
4. Ferinez A. Changes in the way of work: Generation “Z” at the labor market. URL: https://portal.uni-corvinus.hu/index.php?id=41618&type=p&file_id=158 (Last accessed: 21. 07. 2019).
5. Ozdemir O. Knowledge development and its phases with generation Z. URL: https://www.academia.edu/14935638/Knowledge_Development_and_Its_Phases_with_Generation_Z (Last accessed: 21. 07. 2019).

EUROPEAN YOUTH POLICY EXPERIENCE

Oksana Stupak

Donbas State Pedagogical University

Slovyansk, Ukraine

stupak.oksana.ua@gmail.com

Abstract. The article analyzes the European approaches to the organization of youth work, based on the principles of openness, responsibility and effectiveness. The urgency of solving this scientific problem lies in the fact that at the level of certain countries, by determining the value orientations of the directions of youth activity. The subject of the study is the strategy of European youth policy, since it was the concept of the development of Western European countries at the end of the twentieth century in order to provide a response to the needs of young people.

Key words: European experience, youth, youth work, youth policy.

Driving changes in the development of Ukraine's youth policy are focused on the principled approaches to the work of youth organizations, the expansion of the network of youth centers, international mobility, which necessitates legislative regulation and the introduction of European experience in youth work. The bottom-up change vector in the youth environment shows the active involvement of young people in decision-making processes at the local level and the prospects for state-building change. Modern tendencies towards the formation of institutional capacity of youth public associations as active centers of youth policy development require an analysis of innovative approaches and international experience of the youth work system, in particular, the European heritage of youth policy, priorities and development strategies.

Youth work in Europe is carried out by numerous institutions and organizations, as well as by many different people, individually and in teams, and its forms are diverse. A number of European countries support traditions of professional youth work, which include skilled staff working with young people based on local and national programs funded by the state. At the same time, some countries support the

creation of a volunteer youth work structure, encouraging the organization of civic organizations. Certain countries define youth work as part of their activities to ensure social protection of the population on the basis of practical activity, which is part of the services of employment services, social integration and social assistance. However, in some countries, youth work takes place without existence of the recognized profession of a youth worker, and the people involved in it are leaders on a voluntary basis (Portfolio of the youth work of the Council of Europe, 2017).

It is important to note that on July 14, 2004, the European Parliament and the Council of Europe approved the "Youth in Action for 2007-2013" program ("Youthinaction 2007-2013"). The action of the new program is extended to the countries of the European Union, the countries of the European Economic Area, Turkey, the candidate countries, the states of the Western Balkans. It extends to young people aged 13-30 years. The document referred to the extension of the scope of youth work, outlining the main objectives:

- promotion of "active citizenship" of youth;
- development of youth solidarity;
- education of mutual understanding among peoples through the youth environment;
- support of youth activities and opportunities of civil society organizations in the youth field;
- promoting European co-operation in youth policy.

The named program provides for the implementation of activities in five areas:

- 1) Youth for Europe (Youth for Europe) – support for youth mobility and projects for participation in democratic life;
- 2) "European Volunteering Service" (European Volunteer Service) – Participate in volunteering in the European Union and beyond;
- 3) Youth of the World (Youth of the World) – development of mutual understanding, exchanges of youth and youth workers between partner countries;
- 4) "Youth workers and Support Systems" – support for the activities of youth organizations in Europe, in particular the Youth Forum (The Youth Forum);
- 5) Support for Policy Cooperation ("Support for policy cooperation") is the organization of dialogue between different actors in the youth field (youth, youth workers, youth policy makers).

The priority of the youth policy of different countries is determined by the moral and spiritual values of the population, strategic objectives, as well as the model of youth policy of a European country, which in turn is reflected in the methods and forms of youth work.

It is important that the modern strategic system of youth work in Ukraine resonates with a European one, based on the principles of openness, responsibility, efficiency, where the level of involvement of young people in the process of development and adoption of managerial decisions and participation in the activities of civil society institutions are important criteria for the effectiveness of youth work.

In the context of the study of innovative approaches, priorities and strategies for the development of European youth work, we note that the development of youth policy in Europe has become the concept of the development of Western European countries at the end of the twentieth century in order to respond to the needs of young people. The development of a special long-term strategy was intended to address the problems of youth as a social group and to consider them as an important resource for the development of civil society.

Among the priority areas and spheres of life related to youth and covered within the framework of European youth policy, the following are singled out: education, employment, health, housing, welfare, criminal justice, etc. At the level of certain countries, certain guidelines are defined by the value guidelines of determining the directions of youth activity: opportunities for participation in decision-making at the local and state levels; security and protection; combating social exclusion and promoting inclusion; provision and use of information (including new information technologies); mobility and internationalism; multiculturalism; equality of rights and opportunities; environmental problems and others (Lavchyan et al., 2017).

At the European level, the national youth policy is defined as a commitment by the government to ensure proper living conditions and opportunities for the development of the young population. Youth policy allows young people to actively participate in solving issues related to youth, to defend active positions regarding the development of civil society, while maintaining their own autonomy, finding their place in society as individuals and professionals. The reflection of youth activity in the overwhelming majority takes place through youth public organizations, associations, advisory bodies.

The conducted analysis of European youth work has made it possible to identify the peculiarities of youth policy in Europe, supported by a number of documents adopted by the Council of Europe and allows young people to actively participate in solving issues concerning youth, to defend active positions regarding the development of civil society, while maintaining their own autonomous position.

Article has theoretical character which it is necessary in the following development of experimental work, has applied character, namely: development of the system of formation of social activity of youth at institutes of civil society with use of the European experience of youth work.

References

1. Lavchyan, Z., Williamson H., Retore, S. (2017). Youth policy. Prague. Retrieved from <https://pjp-eu.coe.int/documents/1017981/9907025/Essentials/9e7efd7b-483d-fb92-1e04-31d5024e8f20>.
2. Portfolio molodizhnoi roboty Rady Yevropy [Portfolio of the youth work of the Council of Europe]. (n.d.). dsmsu.gov.ua. Retrieved from http://www.dsmsu.gov.ua/media/2017/03/20/1/PDF_Ukr_text_Portfolio.pdf. [in Ukrainian].

CONTINUING EDUCATION OF TEACHERS OF TRANSCARPATHIAN REGION ON THE ISSUES OF FORMING A HEALTHY LIFESTYLE OF STUDENTS

Yaroslav Syvokhop¹, Maryna Sheian²

*Zakarpattia Institute of Postgraduate Pedagogical Education
Uzhgorod, Ukraine*

¹suvochopy@ukr.net, ²marisha19062@gmail.com

Abstract. The article analyzes the current state of continuing education of teachers on the formation of a healthy lifestyle for students. The main quantitative and qualitative indicators of the process of advanced training of teachers of the Transcarpathian region for the period 2014-2018 are characterized.

Key words: continuing education, healthy lifestyle, postgraduate pedagogical education

The problem of creating a healthy lifestyle for students is relevant because in the last decades there has been a negative trend in the deterioration of the health status of young people and the general population. The educational system plays an important role in creating favorable conditions for the formation of healthy lifestyle skills among students, since the question of strengthening and improvement of health is not only a medical problem, but also a pedagogical one, whereas the educational process that is effectively organized is able to ensure the formation of pupils' health and healthy lifestyles. At the same time, an important component of ensuring this process is teachers' awareness of effective forms and methods of forming, strengthening and improving the health of students.

A large number of manifestations of negative behavior among children and young people, the early start of tobacco, alcohol, and narcotic substances, and illegal behavior draw attention to preventive education. One of the most effective areas of preventive education for adolescents in institutions of general secondary education is awareness-raising and educational activities. As the results of our studies confirm, in order for the teacher's work on developing healthy lifestyle skills, to be effective, he

must focus on those needs of adolescents for which they do not yet possess any strategies and behavioral technologies, or demonstrate to schoolchildren the inefficiency of their existing ones [6, 7].

The work of specialists on the formation of a healthy lifestyle of students in the system of educational institutions requires their special preparation for its implementation. The existing system of advanced training has the appropriate conditions and sufficient opportunities for professional and effective training of school teachers on the formation of healthy lifestyle skills of students [9].

Teachers of the subject “Fundamentals of Health” in the Transcarpathian region are trained on a full-time, part-time, part-time and distance basis in a 144-hour program. It is important to note that full-time education is practically absent. We believe that without special training or retraining, teachers of these subjects will not be able to qualitatively and reliably transmit to students the appropriate educational material that would help students develop a careful attitude to their health and the health of others, its strengthening and improvement throughout life. Since most teachers are simply loaded with this subject, further training takes place along with the main subject (not in the specialty). Under such conditions, in our opinion, the development and formation of the health of students and their competence will be ineffective.

In the context of this problem, the goal of the system of postgraduate teacher education, in our opinion, is to create appropriate conditions for the prompt and effective training of teachers of the subject “Fundamentals of Health”, to ensure their willingness to work in new conditions, actively introducing health-preserving technologies into the educational process.

Teachers who work with children to create their healthy lifestyle have the opportunity to undergo training on preventive educational programs recommended by the Ministry of Education and Science of Ukraine. Among such programs that contain a health-preserving component and are implemented in educational institutions of the Transcarpathian region are: “Peer to Peer”, “Me-My Health-My Life”, “Grow up Healthy”, “Protect yourself from HIV”, “Learning to Live Together”, “7 Steps Towards” [2-5].

Our studies give reason to assert that the programs “Peer to Peer”, “Me-My Health, My Life”, “Grow up Healthy” are the most effective and most popular among students.

The content of all the programs for which teachers are trained complies with State standards for basic and complete secondary education and is aimed at developing adolescents' social and civic competence, as well as competence in preserving health.

In the period from 2014-2018, 558 teachers of the subject “Fundamentals of Health” underwent further training, including 61 full-time students, which is only 11 percent of the total, which, in our opinion, is a catastrophically small percentage. At the same time, it is worth noting that by the prevention programs for the period 2014-2018, a total of 520 participants were trained, including 125 facilitator teachers, 67 deputy directors for educational work, 254 psychologists, 14 social educators, 7 methodologists and 53 – teachers of other categories (subject teachers, club leaders, etc.).

Therefore, in 2014, 49 people underwent training in programs that contain a health-preserving component, in 2015 – 50 people, in 2016 – 64 people, 2017 – 171 people, 2018 – 186 people. For the period 2014-2018 calendar years, 41 students were trained under the “Peer to Peer” program, 314 people under the “Me-My Health-My Life” program, 165 people “Grow up Healthy”.

All these training programs can be organized with sufficient training of the teaching staff of the educational institution [8]. At the same time, problems should be pointed out. A survey of the course attendees gives reason to suggest that the appointment of a teacher to the subject “Fundamentals of Health” takes place without taking into account the qualifications of the teacher, work experience or studies on the formation of healthy lifestyle skills for students. In most cases, newly appointed teachers of the subject “Fundamentals of Health” do not take full-time courses. So, in particular, of all the teachers who attended full-time course not in their specialty, only 33% took full-time courses of the “Fundamentals of Health” in previous periods.

We consider it appropriate for the heads of institutions of general secondary, extracurricular, vocational and higher education to create the appropriate organizational and pedagogical conditions for the promotion of a healthy lifestyle and the prevention of HIV / AIDS among pupils and students. During the formation of the variable component of the educational load, due attention should be paid to electives and clubs of health-preserving orientation, according to programs that contain a component that ensures the formation of a healthy lifestyle based on life skills (“Peer to Peer”, “Me-My Health-My Life”, “Grow up Healthy”, “Protect yourself from HIV”, “7 Steps Towards”, “Learning to Live Together”).

References

1. Vorontsova T. V. Vchymosia zhyty razom. Prohrama z rozvytku sotsialnykh navychok uchniv osnovnoi ta starshoi shkoly u kursi «Osnovy zdorovia» [Elektronnyi resurs] / T. V. Vorontsova, V. S. Ponomarenko ta in. – K.: Alaton, 2017. – Rezhym dostupu do resursu:
<https://drive.google.com/drive/folders/0Bzt9FAqrO9WcblgxNGd1WEZHblU>.
2. Doroslishai na zdorovia: navch. – metod. posib. / N. O. Leshchuk, Zh. V. Savych, O. A. Holotsvan. – K.: 2012. – 214 s.
3. Leshchuk N. O. Prohrama fakultatyvnoho kursu «Spryiannia prosvitnytskii roboti „rivnyi – rivnomu" sered molodi Ukrainy shchodo zdorovoho sposobu zhyttia»: Navch.-metod. posib. / N. O. Leshchuk, Zh. V. Savych. – K.: Nash chas, 2007. – 52 s.
4. Leshchuk N. O. Prohrama fakultatyvnoho kursu (treninhovoho kursu) «Ja – moie zdorovia – moie zhyttia»: Navch. prohr. / N. O. Leshchuk. – K.: Nash chas, 2008. – 23 s.
6. Osnovni pidkhody shchodo formuvannia navychok zdorovoho sposobu zhyttia uchnivskoi molodi / Yaroslav Mykhailovych Syvokhop. // Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Serii: Pedagogika. Sotsialna robota. Serii: Pedagogika. Sotsialna robota. – 2010. – № 18. – S. 94-98.
7. Syvokhop Ya. M. Vykorystannia interaktyvnykh metodiv navchannia v protsesi pidvyshchennia kvalifikatsii pedahohiv iz pytan formuvannia navychok zdorovoho sposobu zhyttia pidlitkiv / Yaroslav Mykhailovych Syvokhop. // Nova pedahohichna dumka. – 2013. – № 2. – S. 27-29.
8. Syvokhop Y. Organizacyjno-metodyczne zabezpieczenie realizacji programu ksztaltowania nawykov zdrowego stylu zycia wsrod mlodziezy szkolnej "peer to peer" na Zakarpaciju / Yaroslav Syvokhop // Dyskurs Pedagogiczny. Przemoc i agresja jako zagrozenie bezpieczenstwa i rozwoju dziecka. Wydawnictwo Panstwowej Wyzszej Szkoły Techniczno-Ekonomicznej im. ks. Bronislawa Markiewicza w Jaroslaviu. – 2013. – № 7. – S. 151-163.
9. Шеян М. О. Розвиток здоров'язберезувальної компетентності вчителів основної школи у системі післядипломної педагогічної освіти / М. О. Шеян // Інноваційна педагогіка. – Одеса. – 2018. – Вип. 3. – С. 193-197.

DISTANCE FORM AS AN INNOVATIVE METHOD OF TRAINING SPECIALISTS OF LOGISTICS

Nataliya Tkachova¹, Olena Kazanska²

National Aviation University

Kyiv, Ukraine

¹tkachova@nau.edu.ua, ²kazanska@nau.edu.ua

Abstract. The article deals with the essence, types and features of the introduction of innovative teaching methods in the training of logistics specialists in higher educational institutions of Ukraine. It is proved that distance learning is an effective method of training future highly qualified logistics specialist.

Key words: distance learning, higher school, innovation, logistics, information technology

Currently, the higher educational institutions of Ukraine faced a very important task-the training of highly qualified specialists who will be able to adapt to any labor market and compete not only with domestic specialists, but also with foreign ones. Of course, for the training of such specialists, it is necessary to use the latest innovative techniques and advanced training technologies.

It is such specialists in the modern world logistics specialists – the most popular profession in the modern labor market. However, for the training of highly qualified logisticians it is necessary to modernize the educational system and introduce innovative pedagogical technologies and methods into the educational process of Universities. This was the purpose of this article.

In our opinion, distance learning is an innovative method of enhancing the educational process. Distance education as a form of education is already widely used in many Ukrainian Universities. This is due to the rapid development of information technology and globalization processes, which have provided an opportunity to introduce interactive technologies in the educational process.

At the beginning of the XXI century the number of distance learning institutions of various types in the world exceeded 1100. In some countries (China, Latvia, the

Netherlands, Algeria, the UK, Turkey, etc.) from 10 to 25% of students are educated in distance education institutions.

In Ukraine, the National Technical University of Ukraine, Taras Shevchenko National University of Kyiv, National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute", Sumy State University, Kharkiv National University of Radioelectronics, Khmelnytsky National University, Kherson State University were the first to introduce distance learning.

In order for distance learning to be as effective as possible, it needs to be properly organized with the help of a system of organizational, technical, program and methodological measures.

However, the training of logistics specialists using the distance form has a number of features.

Individual approach to each student, which is due to the need for logisticians to make independent decisions in the process of employment. Despite the fact that the individual approach is the most effective means of learning, it is the most valuable. Distance learning provides an opportunity to solve this problem with a more flexible approach to the presentation of the material and a quick response to the needs and interests of students.

The continuity of learning. Training can be carried out simultaneously with professional activity (or with training in another direction), that is, on-the-job or other activity. The profession of logistician is a constant solution of practical issues. Providing the opportunity to solve practical issues in the course of training, it is an additional opportunity for distance learning.

The possibility of continuous improvement of skills and knowledge of computer technology. It is impossible to imagine a logistics specialist without computer technology. The solution of practical problems in logistics is carried out almost always with the help of computer technology.

The opportunity to involve in the training process directly logistics companies that are interested in quality professionals. The experience of universities is interesting, when well-known logistics companies provide practical tasks that address the real problem situations that enterprises face daily in their activities.

It is business representatives who can assess the knowledge and skills of students. As a result of such cooperation, students gain valuable practical experience, and employers evaluate their future employees and have the opportunity to invite them to

work after graduation. Thus, the distance learning process involves not only the teacher and the student, but also the employer.

In General, distance learning provides future logistics specialists with wide access to various sources of information, increases the efficiency of independent work, enables the development and adoption of effective management decisions, acquisition and consolidation of various professional skills, and teachers, in turn, allows to implement completely new forms and methods of training using conceptual and mathematical modeling of phenomena and processes.

In conclusion, it is possible to determine the distance learning effective in terms of training future highly qualified logistics specialist, who is able to immediately after training to compete with existing employees in the logistics market.

THE MAIN ASPECTS OF THE PROBLEM OF BECOMING A DIGITAL LIBRARY IN UKRAINE

Yana Topolnyk

Donbas State Pedagogical University

Slovyansk, Ukraine

yannetkatop@gmail.com

Abstract. The digital library is an essential attribute of information society that dialectically challenges institutionalized practices of traditional librarianship. Higher education happened to become the stage of the early transformations of teaching institutions, brought by the novel information and communication technologies. Academic digital libraries need consideration as representing crucial contradictions of the broader process of social evolution. The forms of electronic library are defined in accordance to the structure of their organization (independent, a shared resource, integrated), to the types of agencies of digital library maintenance, to their content (universal, thematic, sectoral or personal). Digital libraries should be studied in the wide scope of social aspects of their functioning as a novel information and communication tool, involving legal, economic, educational aspects of information technologies.

Key words: digital library, education, electronic learning facility, information and communication technology, legislation.

Libraries have attained a crucial role in formation of digital corpora of scientific knowledge and organization of access to them. Librarian activities are now becoming an important factor of social development. They process, edit and provide access to absolutely concrete object, which is knowledge represented as information resource.

Libraries operate according to the Article 34 of the Constitution of Ukraine which establishes the right «to freely collect, store, use and disseminate information orally, in written or otherwise to one's choice» and the Law of Ukraine «On Copyright and Related Rights» (1993), which regulates legal relations in the field of copyright and related rights; defines property and moral rights of authors, order of copyright

protection, duration, procedure for transfer of copyright. The Law is extended with the list of works protected and those objects that are covered by this act.

Although there is no exact definition of «electronic library» in the text of the Law, according to its functional aspects digital library is subject to the Law of Ukraine «On Libraries and Librarianship» (hereinafter – the Law).

In particular, the Law declares that the basis for state policy in the field of librarianship is fulfillment of civic rights to library services, providing general access to information and cultural values, which are collected, stored and made available for temporary use by libraries. The state, in its turn, stimulates distribution of up-to-date Ukrainian books, works of world literature in Ukrainian translation in different media, including adapted for the blind, visually impaired persons and persons with dyslexia to libraries. The state shall ensure effective implementation and operation of electronic book use and circulation of e-books through libraries; develop national trend of producing and processing electronic books, catalogs, databases; create conditions and coordinate activities with the functioning of electronic libraries, including special digital format for the blind, visually impaired persons and persons with dyslexia. In 2011, there occurs the Concept of the State National Cultural program for creation of a single information library system «Library-XXI». The Program aims at «enhancement of use efficiency, availability of documents stored in library, archive and museum collections».

It was the beginning of the 2000s, when Ukrainian scientists began to study the problem of defining «electronic library».

In the opinion of I. Pavlusha, digital library is a kind of documentary distributed system, which contains documents regardless of their physical location and legal affiliation (libraries, archives, museums, information centers, etc.) in a machine-readable (electronic) form, with a single interface to access provided with software from a single point via Internet.

However, A. Zemskov notes that digital library is a system of access to remote or local electronic resources, set on a professional basis and thematically oriented (or organized in a different way), which is able to maintain electronic resources and provide specialized assistance to local or remote users.

M. Yatsymirska defines the concepts under consideration as follows: electronic library is an information system that enables one to securely store and effectively use

various types of electronic documents and transmit information in a convenient form to the end user.

In the Draft of the conception of electronic library of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, the term «digital library» means a distributed information system that allows to collect, securely store, and effectively use various collections of electronic full-text documents that are available in user-friendly form via global data exchange network.

We borrow the definition offered by Yu. Kormylets, which she delivers in the following form: e-library is a library information system, which has a specific purpose, electronic fund of documents organized by specific methods, used by local and remote clients.

We have analyzed 28 sites of higher educational institutions of Ukraine, which allowed to make some generalizations. Almost all universities have links to electronic library resources. Full-text publications in electronic libraries are offered by 7 universities, representing 26% of the total amount. Electronic catalogs and electronic repository sites are in 22 libraries (81.5%). Information about the library several higher educational institutions (22.2%) referred only to the home pages of universities without links to their libraries' sites.

Thus, it may be noted that the electronic libraries of educational institutions of Ukraine are at the stage of active development, expanding their electronic resources each year.

The feature of high school libraries is their involvement in the structure of higher education. The development of libraries of higher education today is determined by the process of informatization of the entire system of modern education.

THE USE OF DIDACTIC OPPORTUNITIES OF FOREIGN LANGUAGE TO FORM THE PROFESSIONAL MOBILITY OF FUTURE ECONOMISTS

Leonid Tsubov¹, Iryna Chorna²

*Educational-Scientific Institute of Entrepreneurship and Advanced Technologies
of the Lviv Polytechnic National University*

Lviv, Ukraine

¹tsubov@gmail.com, ²iryna.chorna@ukr.net

Abstract. The article deals with the didactic possibilities of a foreign language for forming the professional mobility of future economists. The methods of organizing the independent activity of future economists in the process of their foreign language learning are analyzed. It is determined that the combination of different types of exercises and active methods of teaching foreign language professional communication through the creation of professional situations in foreign language lessons effectively influences the formation of professional mobility of future economists.

Key words: professional mobility, future economists, foreign language, learning process.

Today, due to global socio-economic changes in society, joining the European community, higher education institutions need to train a specialist able to meet the conditions of the international labour market. In order to do this, in addition to acquiring qualified, professional knowledge in the learning process, students must acquire an appropriate level of foreign language skills. Therefore, one of the main tasks of higher education is to find effective methods for preparing future economists for professional careers, including at the international level.

On the one hand, professional mobility of a specialist is the result of the received education, and on the other – a factor that determines it. Forming an active type of personality is a prerequisite for his continued involvement in professional activity.

In order to succeed in their careers, future economists must acquire knowledge, skills and competences in the learning process that will ensure their competitiveness

in the labour market, must master a high level of foreign language with a professional focus, and be knowledgeable in computer, information and communication technology. In addition, in higher education for future economists it is important to develop the ability to apply the acquired knowledge in practice to effectively shape their professional mobility in their future professional activity [1].

Noting that in the European countries the level of economy is much higher, foreign language skills for future economists are becoming a learning objective and a means of acquiring new professionally important knowledge and exchanging professional information to improve the economic situation in the country, meet the need for communication and professional activity, and therefore, it promotes rapid adaptation to new conditions and changes in the professional field, the ability for professional self-development and self-improvement. At the same time, future economists must speak a foreign language to participate in international projects, internships abroad, to exchange experience with foreign colleagues.

Therefore, in the process of shaping the professional mobility of future economists, foreign language is an important component as it enables the mastery of information at the international level. Professional mobility is a quality that takes into account the latest developments in science, technology and production. In the learning process, students who speak a foreign language have the opportunity to improve and deepen the knowledge needed in their further professional activities by studying foreign language literature [2].

Therefore, a properly organized pedagogical process of teaching a foreign language to future economists promotes awareness of the importance of mastering it to obtain professionally needed information. Awareness of the need for knowledge of a foreign language develops the ability to independently search for and learn the information necessary to perform tasks in a professional activity, which in turn determines the desire for self-improvement and the development of interest in professional activity. The result is an individual's ability to shape professional mobility and to realize its importance.

Therefore, in the course of study at a higher education institution, students should be encouraged to learn a foreign language related to their future professional activities.

In order to form the professional mobility of future economists in the process of studying at a higher educational institution, it is necessary to take into account the

fulfilment of tasks of professional and business character in the classes, taking into account that the modelling of the process of professional activity of students should take place effectively during the conduct of professional business games, role-playing games systems that reflect the true needs of professionals in foreign-language business communication [3].

Reading and translating economic texts, performing exercises saturated with lexical and grammatical material in foreign language classes contribute to the development of a communicative component of professional mobility in higher education. In this way, students acquire knowledge and develop the ability to communicate, writing, reading, listening and translating skills. Therefore, the principles of professional and personal orientation should be taken into account in the teaching of the foreign language of future economists in the context of the formation of professional mobility. The use of interactive methods while performing grammar exercises has a small impact on the effectiveness of foreign language learning. Such methods have a great impact on the interpersonal relationships of students, contribute to creating a relaxed atmosphere in the classroom, which develops interest in learning, and therefore promotes better learning. Grouping and teaming is an effective activity, especially for students who do not have a thorough knowledge of English grammar. Thus, you have the opportunity not to be afraid to express your thoughts in the group and actively use the learned grammar.

When choosing the means, forms and methods of learning a foreign language, the specificity of the learning object itself plays an important role. For students, a foreign language is only one of the program disciplines. Therefore, in the process of its study should take into account the direction of preparation. Taking into account the specialties of the future specialists, foreign language lessons require the use of teaching methods that will contribute to the effective activity in the future. Since the profession of economist involves finding and processing information from foreign-language sources, including from online resources, when learning a foreign language, students must acquire knowledge in the relevant direction.

The right choice of tools, forms and methods of teaching a foreign language contributes to a confident position of the future economist in the labour market and determines the effective formation of his professional mobility.

References

1. Vlasiuk, I. V. (2015). Formation of professional-terminological competence of future bachelors of economics in the process of studying professional disciplines. (The dissertation of the candidate of pedagogical sciences). Vinnytsia State Pedagogical University named after Mikhail Kotsubynsky, Vinnitsa.
2. Chizhova, N. V. (2014). The role of a foreign language in the formation of professional mobility of future advertising professionals. *Advanced education*: 1, 76-82.
3. Kholod, B., Tarnopolskyi, O. & Kozhushko, S. (2006). Business English and higher education in Ukraine. *High school* 4, 46-51.
4. Бондарєва, Т. (2013). Активізація навчально-пізнавальної діяльності студентів у системі ступеневої вищої освіти. *Нова педагогічна думка*, 1.1, 83.

RESEARCH OF INDIRECT IMPACT OF PARENTS-CHILD RELATIONS IN FAMILIES BASED ON THE FACTOR ANALYSIS AND FEATURES OF PRIMARY SCHOOL CHILDREN'S SPEECH COMPETENCY

Larysa Zhuravlova

Melitopol State Bohdan Khmelnytsky Pedagogical University

Melitopol, Ukraine

zuravlovalarisa@gmail.com

Abstract. The article deals with the research of indirect impact of relations within the parents-child community and pays attention to the identification of balance between individual factor analysis of features and characteristics of speech competence. This issue is becoming more and more important in the context of the research of speech development of primary school children with dysgraphia. It is noted that increase in the number of children having difficulties in writing or its disorders as well as the development of modern requirements for the level of primary school students' knowledge, skills and abilities make the issue of the research of speech development of primary school children with dysgraphia an important one. It is emphasized that the received data will be taken into account for further development of system of prevention and overcoming dysgraphia at an early age.

Key words: speech competence, parents-child community, primary school children.

The move to new educational standards, modern requirements to the level of primary school children's knowledge, skills and abilities on the one hand, and the increase in number of children having difficulties in writing or its disorders, on the other hand make the research of speech development of primary school children with dysgraphia an important one [3].

At the ascertaining stage of the experiment while researching the main features of speech development of primary school students with dysgraphia, one of our objectives was to study the indirect impact of relationships within the parents-child

community and to identify the interaction of individual factor analysis of features with characteristics of speech competence.

Analysis of the scientific approaches to the research of conditions of child's language and speech development [4] has shown that apart from the obvious impact of social environment on the development of these abilities, at present, there is no methodologically proved model of socio-cultural determination of child's speech competence development. The model, offered by D. M. Chernov, allows: 1) to build subjective conditions for the improvement of quality of relations between the child and social environment, to develop conscious attitude of society towards child's speech formation, 2) to improve the quality of the educational process, actualize child's subjective characteristics while teaching the language. The scientist has proposed the solution of this problem from the point of view of subject-activistic approach [1]. Being based on the concept of the collective subject, offered by O. L. Zhuravlev [2], D. M. Chernov has also proposed a psychological-anthropological model of socio-cultural situation of child's development. The core of this model is formed by a dynamic structure of experiences – relations of a child as a developing identity and his or her closest socio-cultural environment, which together form different child-adults communities (first of all, parents-child and teachers-child). These relations tend to reach the level of a collective subject [4]. In our study this approach to the issue has allowed us to overcome a principle of indirectness while researching the determination of a child's speech development based on the bio-sociocultural conditions of his or her activity. We've used the methodology, developed by D. M. Chernov, and then we compared the obtained data. The experiment was conducted among the children of primary school age (first grade). It is a well-known fact, that at this age the impact of relationships within the parents-child community on the development of knowledge, skills and abilities (including speech competence), which are necessary for the systematic child's study in school, can be crucial.

We've used a projective technique «We are together with a child», aimed at the diagnosis of the level of development of «parents-child» collective subject. Parents were offered open-ended sentences, which they needed to complete with phrases that reflect their ideas about their relationship with a child. Three parameters that reveal the concept of «collective subject» have been identified (according to O. L. Zhuravlev): 1) degree of interconnection / interdependence of subjects;

2) intensity and vastness of joint activity spheres; 3) degree of reflexive attitude of participants to the joint activity [2]. By means of content analysis, verbal indicators of parameters have been identified in the statements. Each word / phrase was scored one point. Three indicators, which show the degree of development of «parents-child» collective subject, have been analyzed [5].

In order to research the specificity of socio-cultural situation of children's development and to collect data on their early mental and linguistic development, a special questionnaire was designed. The questions were grouped into blocks: 1) biological and physiological features of child's development; 2) family's socio-economic status; 3) main features of language and speech environment created by the parents; 4) family configuration; 5) history of child's language and speech development; 6) socio-cultural conditions of child's development; 7) peculiarities of child's subjective activity in the sphere of communication and his or her mastery of language and speech.

The analysis was carried out using statistical package Statistica 9.0. The Kolmogorov-Smirnov criterion was used to check the distribution of variables for the compliance with normal law. Correlation analysis helped to identify the correlation of the variables. We also used: rank correlation r_s – Spearman, rank-biserial correlation, linear correlation r_{xy} – Pearson (to identify the correlation between two quantitative variables, quantitative and dichotomous variables, two variables with distributions corresponding to the normal form). As all of these varieties of correlation analysis allow us to establish linear relationships between two variables, they will hereinafter in the text be referred to as «simple correlations». Factor analysis was used to identify the structure of the relationship of variables; we calculated factor estimates according to the identified indicators. The study involved 306 respondents (father and mother). To get a general idea of the peculiarities of parents-child relations in families with primary school children, a factor analysis was carried out according to the parents-child methodology (Table 1).

Table 1. Factor structure of data

Variables	Factor 1	Factor 2	Factor 2
Parents-child relationship	0,60	0,36	-0,03
Parents-child activity	0,76	0,17	-0,09
Parents-child reflexivity	0,66	0,45	-0,05

Note. The boundary value of the correlation of variables with the factor for $n = 106 - r = | 0,20 |$.

We analyzed the data obtained.

Factor 1 – Collective subject «parents-child» is evident when there is an interconnection / interdependence of mother's relations with a child, high intensity and vastness of spheres of joint activity with a child, and a reflexive attitude towards co-existence (methodology Parent-Child). In this case the collective subject «parents-child» is being formed: if there is an interconnection / interdependence between the subjects and reflexivity towards the subjects of activity, there is also a tendency to the increase of intensity and vastness of the spheres of joint activity (according to O. L. Zhuravlev it is a «general» sign of a developed collective subject) [2]. In this case, a child has a positive attitude towards his or her mother and father, in general towards parents as significant adults; a child wants to know more, he or she is sociable, moderately involved in conflicts, wants to lead in the relationship, and is socially adequate.

Factor 2 – Collective sub-subject «parents-child» with a reflexive attitude of a mother towards a child: there is interconnectedness / interdependence with a child and reflective attitude of parents towards co-existence (methodology Parent-Child). The factor of the intensity and vastness of spheres of joint activity with a child is absent in the structure; it allows us to talk about the initial stage of collective subject formation – according to O. L. Zhuravlev it is a pre-subject stage [2]. At the same time a child has a positive attitude towards his or her parents and the closest social environment.

Factor 3 – «Authoritarian Hypersocialization»: mother moves from indulging the needs of a child to their neglecting, she has insufficient requirements aimed at a child, the sanctions can be very strict and then replaced by their insufficiency, so the education style is unstable, mother feels educational insecurity; she tends to expand the range of parental feelings which are underdeveloped, she projects her own undesirable qualities on a child.

At the next stage we examined the relationship between individual factor estimates of the identified features and characteristics of speech competence. The indirect impact of relationships within the parents-child community based on collective subject and results of the questionnaire was researched. We have worked out a hypothesis: the results suggest that while studying a socio-cultural conditionality of primary school children's speech competence in the structure of relations in the parents-child community, it is necessary to take into account the

factor of collective subject «parents-child». It is advisable to consider the correlation of child's speech competence with the diversity of bio-sociocultural conditions of its development through this small society. Subsequently, according to this hypothesis we calculated simple correlations between questionnaire characteristics and speech competence characteristics. It has been found out that under the conditions of the inclusion of indirect connection of this feature from questionnaire and parents-child time indicators (average amount of time mother spends with a child per day) the quality of child's speech competence decreases. When calculating private correlations, no correlation was found between an average time a father spends communicating with a child in a day. While calculating simple correlations, a number of negative correlations of this feature becomes rather significant (in all cases $p \leq 0.01$). These relationships are interpreted against the background of another result: in the process of calculating simple correlations we have revealed some negative connections between the feature «Who of the parents is talking to a child more» and the final score. So, the estimates are higher if a mother, rather than father and mother, communicates with a child more. The data we obtained is the same as the results, received by D. M. Chernov [5]. Therefore, due to the fact that mother longs for the creation of subject-subjective relations with a child, she is inclined to devote more time to communication with his or her child. As for the characteristics of speech competence of the six year olds, the mentioned above fact is expressed not by absolute, but by relative estimates of the specific weight of a mother's daily communication with her child. Apparently, for various reasons, it minimizes the time of father's communication with a child. According to the results obtained, and it goes in line with opinion of D. M. Chernov, if a child is interested in reading, it promotes a high level of speech competence. The processing of the results made it possible to draw the following conclusions.

So, the indirect role of the collective subject «parents-child» in a primary school child's speech competence development is under the impact of various bio-sociocultural factors and this dependence is expressed in the fact that a high level of child's speech competence is accompanied by:

- attentive attitude to the child's difficulties in the process of adaption to kindergarten and while interacting with unknown people in order to develop their language competence;

- resources of child's biological development, which are used by a mother and are aimed at the actual development of speech competence;
- increased attention of a mother to a child with a relatively late motor development in an early ontogeny in order to compensate for possible negative consequences of speech competence development in an early school age;
- compensation for the child's poorly objective speech environment because of the mother's efforts to create subjective conditions to improve speech competence, for example, support of child's interest in reading and writing and subjective initiative in the situation of reading or writing;
- increased attention of a mother to a relatively low level of speech activity of a child in an early ontogeny, which leads to the improvement of his or her speech competence in an early school age.

The results obtained will be taken into account while developing a system for preventing and overcoming dysgraphia in an early childhood, namely: active involvement of mothers in this process in order to compensate for the negative effects of speech competence development at primary school age and prevention of dysgraphia.

References

1. Brushlinsky A. V. Subject, thinking, teaching, imagination. M.: Institute of practical psychology; Voronezh: NPO Modek, 1996. 392 p.
2. Zhuravlev A. L. Psychology of collective subject / Psychology of individual and group subject / Ed. by A. V. Brushlinsky, M. I. Volovikova. M.: PER SE, 2002. P. 51-81.
3. Zhuravleva L. S. Children of primary school age with speech disorders in the education system. *Scientific journal of National N. P. Dragomanov University. Series № 19 "Correctional Pedagogy and Psychology"*. 2016. Vol. 32. Part 1. P. 101-107.
4. Chernov D. N. On the issue of socio-cultural conditioning of speech development [Electronic resource] // *Systematic psychology and sociology, scientific journal*. – 2012 № 5 (1) – URL: http://systempsychology.ru/journal/2012_5/91-dn-chernov-k-probleme-sociokulturnoy-obuslovlennosti-rechevogo-razvitiya.html.
5. Chernov D. N. The issue of diagnostics of the collective subject "parents-child" // *In the world of scientific discoveries. Series "Issues of Science and Education"*. Krasnoyarsk: Science and Innovation Center, 2011. № 9.5. P. 1543-1549.

WHAT IS PHILOSOPHY IN UKRAINE: HISTORY AND WAYS OF DEVELOPMENT TODAY

Iryna Zveruk¹, Mariia Zveruk²

Taras Shevchenko National University of Kyiv

Kyiv, Ukraine

¹irina.zveruk99@gmail.com, ²m.zveruk@gmail.com

Abstract. This article is considered the concepts of philosophy and philosopher in Ukraine. The article covers the historical development of the term philosophers: from Kievan Rus to the XX century. The meaning of this term is polysemantic, so every source needs clarification. In the spiritual culture of Kievan Rus, philosophy is not yet an independent phenomenon, it is not an autonomous system of knowledge. The article analyzes different approaches to the development of philosophy in Ukraine.

Key words: philosophy, philosopher, "heart philosophy", civilization crisis, Kievan Rus, society.

Today, there are many opinions among scholars on the subject of Ukrainian philosophy. First of all, whether it existed before Ukraine's independence, what issues it should address, what its scientific and research future is, and whether there is a "Ukrainian philosophy" as such.

The average citizens turn to philosophy when there are troubles in their life path. It becomes necessary to overcome the problems, but subsequently, after completing its mission, it becomes unnecessary again. Philosophy is also necessary for a long time when there is such a tradition: when a society lives consciously, when it constantly sets itself the goals of civilizational and cultural development, rather than instrumental goals of economic growth.

Some researchers emphasize that the beginnings of Ukrainian philosophy should be traced from the period of "pre-philosophy", that is in mythology. When analyzing the origins of Ukrainian philosophy, they emphasize that it was formed under the influence of the ideological preferences of ethnically heterogeneous tribes that have

inhabited Ukrainian lands for many centuries – the Scythians, Cimmerians, Aryans, Sarmatians, Trypillians, etc. Many of these peoples' customs have been mastered by Ukrainian culture. However, in my opinion, it is not necessary to look for the origins of "Ukrainian" and "Ukrainian philosophy", in particular, in ancient philosophy or culture. You do not need to constantly equate yourself with someone. You need to create your own and original. Of course, it is necessary to have a theoretical background.

Another opinion is that the formation and development of philosophical thought occurred in the time of Kievan Rus. In works of a scientific nature of this period, the terms "philosopher", "philosophize" are readily used (for example, in the work "The Tale of Past Years"). In contemporary literature, we can find more than 20 ways of understanding philosophy and philosopher in the culture of Kievan Rus. For example, philosophy and philosophical activity in the time of Russia are associated with the achievements of antiquity, in some texts they are identified with oriental wisdom, or as educational activity, i.e. education, perfection of the soul, etc. Generally speaking, the meaning of the word is polysemantic, so it needs clarification in every source. Among a wide range of researchers it is believed that the dominant in Kievan Rus is the way of understanding the philosophy of John Damaskin (provides a scholastic definition of philosophy).

In the spiritual culture of Kievan Rus, philosophy is not yet an independent phenomenon, it is not an autonomous system of knowledge and is not a specific type of activity. Philosophical knowledge is deeply integrated into religious activity, into literature, into non-verbal forms of art, other forms of culture (for example, into political activity, etc.). That is why it is impossible to distinguish a clear interpretation of the concept of "philosophy".

One of the earliest Ukrainian thinkers, Danilo Zatochnyk, in his secular work *The Word, or Prayer*, formulates the idea of a "philosophy of the heart" to determine the originality of Ukrainian philosophy, defining the heart as the true Self of man, the expression of his self. This idea determines the essence of Ukrainian philosophical cordocentrism (G. Skovoroda, P. Yurkevich).

Developing books and textbooks on the history of Ukrainian philosophy, which appeared in the times of independent Ukraine, the idea expressed by Dmitry Chizhevsky in his "Essays on the History of Philosophy in Ukraine" became widely known that "true" Ukrainian philosophy is "philosophy." According to Chizhevsky,

the main features of the "mental frame of the Ukrainian" are emotionalism and sentimentality, sensitivity and lyricism, which are most clearly manifested in aestheticism. In the second place Chizhevsky put individualism and desire for "freedom". Thirdly, anxiety and mobility are more mental than external. Actually, all these traits, the thinker believed, the most adequately in Ukrainian thought found expression in the "philosophy of the heart", which proceeds from the fact that "in human spiritual life, deeper than conscious mental experiences, is their basis – "heart", deepest in to man, the "abyss" that gives birth to itself and causes itself, so to speak, the "surface" of our psyche".

The most prominent representative of this teaching is Gregory Skovoroda. In his theory, he discovered a human-centric vector of philosophical searches for Ukrainian thinkers. The science of man and his happiness Skovoroda considered the most important of all sciences. In his reflections he relied on such major Christian outlook categories as faith, hope, love. Knowledge of divine wisdom is associated with the love of wisdom. To truly know yourself – it means to love yourself cordially. The "heart" in his philosophy is a sensual mind, as opposed to a purely rational knowledge.

Therefore, we can conclude that "philosophy of the heart" is the basis for the development of philosophy in Ukraine.

Books of philosophers of Ukrainian origin can also be attributed to world-class philosophy. For example, Alexander Potebnya "Thinking and Language" (1862), Nikolai Berdyaev "Philosophy of Freedom" (1911), Lev Shestov (Lev Isaacovich Schwartzman) "Athens and Jerusalem" (1938). However, Ukrainian academic philosophy, while defending the teaching of philosophy and the writing of books only in its native language, does not consider these books to be Ukrainian philosophy because they are written in Russian. However, the question arises: what exactly is Ukrainian philosophy and who should be considered Ukrainian philosophers. And also the question arises why Skovoroda is considered a Ukrainian philosopher, and Shestov, Berdyaev, Spet are considered Russian philosophers? All of these philosophers have studied or lived and taught in Ukraine. They all wrote in Russian. Then why is Skovoroda the Ukrainian philosopher and the rest not? Probably, the time and development of philosophy can answer this question.

Formally, philosophy in countries can exist – in the form of philosophical institutions and teaching in higher education. The opportunity for the development of

philosophy in Ukraine is strongly linked to the active participation in civilizational development, in an attempt to meet the challenges of a civilizational crisis.

In our opinion, a philosopher is the creator of philosophical ideas and concepts. Because the philosopher is a thinker who builds reasoning about the social order, tries to comprehend what is the meaning of life, learns the laws of life, without trying to violate them.

Philosophy must create its own ancestral language. However, it is not limited to linguistic content. It is necessary to free philosophy from the ideological foundations that date back to the Soviet era. Philosophy should speak in the language of ideas and concepts, not in the language of state ideology or linguistic politics. Where philosophy is transformed into a state ideology, philosophy ceases to exist.

There is virtually no philosophical practice in the mass media in Ukraine. In my opinion, that philosophy may not seem "very scary" and incomprehensible to ordinary citizens, it is possible to produce periodicals on philosophical topics in a more comprehensible language for them. But at the same time the question arises: will the vulgarization of philosophy occur? After all, a light-hearted attitude to philosophy destroys its own philosophy in Ukraine. Also, to grow and spread philosophy, you need to increase and improve your translation base. This will improve the Ukrainian vocabulary and language in particular. For example, Heidegger or Hegel books. For this purpose it is necessary to involve many specialists of the country in the field of philology and philosophy from most of its institutes.

Regarding philosophy at universities, it is possible to include a course on the basics of theorising in the list of courses that is students need to learn how to build theories and create complex concepts. So you need to create theories, not journalism or essayism. Philosophical theories do the basic and hard work in philosophy, and if they are really important, then their authors become known only after their death. Perhaps the development of philosophy in Ukraine today is possible outside the philosophical institutions.

Therefore, we must work together to return to the fundamental foundations of our philosophical ideas and rethink them. This is exactly the process within which new Ukrainian philosophy can emerge.

ФОРМУВАННЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ СІМЕЙНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Інна Ахновська

Донецький національний університет імені Василя Стуса

Вінниця, Україна

i.akhnovska@donnu.edu.ua

Abstract. In the article it is disclosed the essence of the concept of family education. The article highlights the importance of regulation of family education. It is found that regulation of family education is an integral component of management. The article highlights the essence of family education concept. The norms of the Ukrainian legislation on the question of organizing family education are analyzed.

Key words: family education, regulation, management, management functions, mechanism.

За роки незалежності нашої країни маємо багато здобутків у сфері освіти, але потребуємо й подальших змін з метою інтеграції сучасної системи освіти у світовий освітній простір. Сьогодні в усьому світі стабільну динаміку активного росту має ринок сімейної освіти. Згідно з Законом України «Про освіту», сімейною (домашньою) формою здобуття освіти є спосіб організації освітнього процесу дітей самостійно їхніми батьками для здобуття формальної (дошкільної, повної загальної середньої) та / або неформальної освіти; відповідальність за здобуття освіти дітьми на рівні не нижче стандартів освіти несуть батьки; оцінювання результатів навчання та присудження освітніх кваліфікацій здійснюються відповідно до законодавства [1].

Питання організації домашньої (сімейної) освіти висвітлювали такі українські вчені, як Ж. Вихрестенко [2], І. Кравець [3], Л. Рубан [4] та інші. Однак, в сучасній науковій літературі відсутні розробки і пропозиції щодо формування механізму регулювання ринку сімейної освіти. Таким чином, тема дослідження є актуальною.

Метою статті є розробка рекомендацій щодо формування нормативно-правового механізму регулювання сімейної освіти.

Для ефективного управління сучасною сімейною освітою необхідним є запровадження єдиного інформаційного простору щодо правових питань, організації навчання, поширення інформації про альтернативні школи, а також моніторинг ризиків з метою виключення можливості шахрайства. Таким чином, наголошуємо, що управління освітою є необхідним. Проведений аналіз наукової літератури дозволяє зробити наступний висновок: управління розглядається як цілеспрямований вплив на об'єкт, як процес і як функція. На наш погляд, вихідним при виборі функцій управління повинно бути наступне: функції у сукупності повинні охоплювати всі етапи процесу управління; функції управління повинні бути взаємопов'язаними та взаємозумовленими. З урахуванням цих вимог нами виділено наступні функції управління сімейною освітою: облік, аналіз, планування, організація, координація, мотивація, контроль і регулювання.

В сучасних умовах становлення економіки знань регулювання освітніх послуг на ринку сімейної освіти ускладнюється впливом великої кількості факторів і виступає однією з функцій управління, що передбачає взаємозв'язок з іншими його функціями. Так, за допомогою функції планування забезпечується формулювання цілей і стратегії розвитку на довгостроковий період, причому стратегія повинна включати середньострокові та оперативні плани. Функція організації передбачає вибір інструментів і розподіл завдань між виконавцями. Контроль повинен забезпечувати відповідність кінцевих результатів поставленим цілям, а також стандартам і нормативам. В управлінні ринком сімейної освіти функція регулювання є заключною у загальному ланцюжку функцій управління і тісно пов'язана з кожною з них. Такий підхід до виділення функції регулювання засновано на тому, що регулювання ринку сімейної освіти – це набір дій, спрямованих на:

- встановлення відповідної взаємодії функцій управління ринком сімейної освіти;
- отримання необхідних показників, певного ступеня надійності функціонування ринку сімейної освіти;
- підпорядкування певному порядку функціонування ринку сімейної освіти.

Виходячи з вищенаведеного, слід вважати, що регулювання ринку сімейної освіти являє собою процес оперативного управління для забезпечення освітньої безпеки.

Перспективи регулювання освітніх послуг на ринку сімейної освіти доцільно розглянути за групами методів освітньої політики:

- нормативно-правові (у тому числі, законодавчі): зокрема, оптимізація нормативно-правових документів. Так, на сьогодні вже є відображення в законодавчому просторі України сімейної форми навчання, але немає Положення про сімейну освіту;

- економічні (податкове заохочення надання благочинних пожертв на розвиток освіти, у тому числі альтернативних шкіл, створення бірж репетиторів);

- організаційні, у тому числі, адміністративні (ліцензування), інноваційні (запровадження нових форм освітніх послуг), управлінські (синтез з підприємствами), інформаційні (надання інформаційної підтримки).

Слід виокремити наступні рівні управління:

1. Макрорівень пов'язаний з глобалізаційними та інтеграційними процесами.
2. Національний рівень передбачає приведення у відповідність нормативно-правового забезпечення.
3. Мезорівень (регіональний): усунення ризику шахрайства.
4. Мікрорівень (група).

Далі необхідно за кожним з цих рівнів зосередити увагу, тобто, враховуючи глобальні тенденції розвитку цього ринку, привести у відповідність нормативно-правове забезпечення функціонування цього ринку. Саме на національному рівні визначається структура системи освіти, процеси і напрямки його управління, функціонування та розвитку, ставляться завдання забезпечення і підвищення конкурентоспроможності національної системи освіти. Визначаються правила взаємодії суб'єктів ринку освітніх послуг, гарантування рівного доступу до освіти всіх громадян країни. На наступному рівні необхідний моніторинг з метою зниження ризику шахрайства на цьому ринку. Далі, на рівні громади, доцільно проведення форумів, конференцій, семінарів, поширення інформації щодо діяльності альтернативних закладів освіти, алгоритму переходу на домашнє навчання тощо. Характеризуючи

сучасну нормативно-правову базу ринку освіти країни, слід зазначити, що вона не є досконалою і потребує подальшого розвитку (Табл. 1).

Таблиця 1. Нормативно-правова база розвитку освіти в Україні

Конституція України (ст.53)	
Закони України	«Про освіту» (2017), «Про дошкільну освіту» (2001), «Про загальну середню освіту» (1999), «Про позашкільну освіту» (2000), «Про вищу освіту» (2014), «Про наукову і науково-технічну діяльність» (2016), «Про наукову і науково-технічну експертизу» (1995), «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» (1994), «Про авторське право і суміжні права» (1994), «Про захист інформації в автоматизованих системах» (1994), «Про національну програму інформатизації» (1998), «Про електронні документи та електронний документообіг» (2003), «Про спеціальний режим інвестиційної і інноваційної діяльності технологічних парків» (1999), «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки» (2001), «Про інноваційну діяльність» (2002), «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» (2012), «Про основи соціальної захищеності інвалідів» (1991), «Про охорону дитинства» (2001)
Укази Президента України	«Про державну підтримку наукових установ, які працюють над новітніми науково-технічними розробками» (1995), «Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року» (2013), «Про заходи щодо забезпечення пріоритетного розвитку освіти в Україні» (2010)
Постанови КМ України	«Про затвердження Положення про освітній округ» (2010), «Положення про інклюзивно-ресурсний центр» (2017), «Про затвердження Положення про Державний реєстр наукових установ, яким надається підтримка держави» (2001), «Про затвердження Державного стандарту початкової освіти» (2018), «Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти» (2011), «Про документи про освіту та вчені звання» (1997), «Про схвалення Концепції підготовки фахівців за дуальною формою здобуття освіти» (2018), «Про затвердження державного стандарту початкової загальної освіти для дітей з особливими освітніми потребами» (2013), «Про затвердження Положення про загальноосвітній навчальний заклад» (2010), «Про затвердження Положення про навчально-виховний комплекс дошкільний навчальний заклад – загальноосвітній навчальний заклад, загальноосвітній навчальний заклад – дошкільний навчальний заклад» (2003), «Про затвердження Державної цільової соціальної програми «Шкільний автобус» (2003), «Про затвердження Інструкції з обліку дітей і підлітків шкільного віку» (2000), «Про порядок створення, реорганізації і ліквідації навчально-виховних комплексів» (1994)
Накази МОН України	«Про затвердження Положення про індивідуальну форму навчання в загальноосвітніх навчальних закладах» (2016), «Про затвердження Положення про екстернат у загальноосвітніх навчальних закладах» (2017), «Про затвердження Положення про дистанційне навчання» (2013), «Про затвердження методичних рекомендацій щодо використання коштів освітньої субвенції» (2019), «Про реорганізацію державного фонду фундаментальних досліджень» (2019), «Про переоформлення ліцензій» (2019), «Про затвердження Концепції профільного навчання у старшій школі» (2013), «Про затвердження орієнтовних вимог оцінювання навчальних досягнень учнів із базових дисциплін у системі загальної середньої освіти» (2013), «Про затвердження орієнтовних критеріїв оцінювання діяльності дошкільних, загальноосвітніх, професійно-технічних навчальних закладів» (2013), «Комунікаційна стратегія МОН 2017-2020» (2017)

Джерело: систематизовано автором за [5]

У нових політичних умовах це є конче важливим. Слід також зробити акцент на тому, що з часу оголошення незалежності країни ухвалено багато нормативно-правових документів, спрямованих на регулювання ринку освіти в країні.

Таким чином, формування нормативно-правового механізму регулювання ринку сімейної освіти пропонуємо здійснювати за наступними основними напрямками: по-перше, необхідно удосконалення чинних нормативно-правових інструментів, що регулюють ринок освіти в Україні, й зокрема сімейної освіти; по-друге, необхідна підготовка і прийняття нових нормативно-правових документів, спрямованих на правове забезпечення функціонування окремих сегментів ринку, зокрема сімейної освіти; по-третє, здійснення моніторингу нормативно-правових актів, що забезпечують процес функціонування освітнього сімейного ринку.

Література

1. Про освіту: Закон України від 5. 09. 2017 № 2145-VIII. Дата оновлення: 6. 06. 2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 5. 10. 2019).
3. Вихрестенко Ж. В. Домашня (сімейна) освіта як альтернативна форма загальної середньої освіти / Ж. В. Вихрестенко // Народна освіта: електронне фахове видання. URL: https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=2756 (дата звернення: 4. 10. 2019).
4. Кравець І. Л. Концептуальні засади домашньої освіти у Польщі / І. Л. Кравець // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: педагогіка і психологія, 2013. – № 40. – С. 334-338.
5. Рубан Л. М. Сучасні тенденції поширення ідей про домашню освіту / Л. М. Рубан // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології, 2015. № 4 (48). – С. 118-125.
6. Офіційний портал Верховної Ради України. URL: <https://rada.gov.ua/> (дата звернення: 1. 10. 2019).

ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ У СТУДЕНТІВ МЕДИЧНИХ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Тетяна Белкова

Донецький національний медичний університет

Кропивницький, Україна

belkovato@ukr.net

Abstract. The article reveals the peculiarities of the formation of pedagogical competences in students of medical institutions of higher education in the context of the present. A competent specialist should be able to perceive and implement a complex system of knowledge gained and have the skills to enable individuals to act effectively or perform certain functions aimed at achieving standards in a professional field. According to the author, vocational and applied physical training is an effective means for improving the professional competence of future specialists to professional activity.

Key words: competence, student, professional-applied physical training, autonomy, physical education.

Сучасне суспільство розглядає фахівця не лише як людину, що володіє знаннями, вміннями і навичками у професійній сфері, але й як людину здатну ефективно діяти у складних, нестандартних ситуаціях, самотійно приймати рішення, творчо розвиватися і самоудосконалюватися, сповідувати толерантне ставлення до оточуючих, уміти спілкуватися з людьми. Ці та інші професійно важливі властивості та особистісні якості визначають педагогічну компетентність спеціаліста.

Актуальними є проблеми переходу від традиційної моделі вищої медичної освіти, в якій переважали інформаційно-накопичувальні принципи до особово-орієнтованої моделі, що формує у майбутнього лікаря здібність до вирішення нестандартних професійних завдань, до творчого мислення, що дозволяють реалізувати гуманістичний принцип: лікувати хворого, а не хворобу.

Метою статті є особливості формування педагогічної компетентності у студентів медичних закладів вищої освіти в контексті сьогодення.

Сьогодення світової і вітчизняної медичної освіти потребує вдосконалення науково-теоретичної та практичної підготовки майбутніх лікарів.

Дослідження проблем компетентнісного підходу розкрито у працях В. Байденка, А. Бермуса, І. Зимньої, В. Козирьова, В. Краєвського, О. Овчарука, О. Пометун, В. Стрельнікова, А. Хуторського. Незважаючи на вагомий внесок науковців у дослідження різних аспектів професійної підготовки, проблема формування педагогічної компетентності майбутніх фахівців медичної сфери залишається недостатньо дослідженою.

Сучасна ситуація має потребу в нових методах освіти, що стимулюють активність студентів, в поступовому переході від формування себе усередині освіти до самоосвіти. Суспільству потрібен здоровий, фізично підготовлений фахівець, який не боїться труднощів і добре справляється з різними навантаженнями.

Компетентність свідчить про освітній рівень особистості, досвідченість і охоплює також ставлення до діяльності, мотиваційно-ціннісні аспекти та інші якості, що дозволяють успішно виконувати професійні функції.

З основних структурних елементів педагогічної компетентності медичного працівника пропонуємо такі:

– професійно спрямована медико-педагогічна позиція, заснована на системі деонтологічних поглядів, загальній педагогічній культурі, морально-правовій відповідальності та виявляється в мотиваційному комплексі особистості, щоденній самовідданій професійній діяльності, конструктивній комунікативній взаємодії з колегами, пацієнтами, їхніми родичами, безперервному саморозвитку та самовдосконаленні особистості лікаря;

– інформаційно-інструментальна здатність і готовність до діяльності, що передбачає володіння й оперування професійно-медичними і психолого-педагогічними знаннями й уміннями, необхідними для якісного виконання лікувально-профілактичних функцій з урахуванням педагогічних аспектів і освітніх завдань медичної практики (розумінням змісту та сутності виконуваних навчальних завдань і вирішуваних проблем, проектування навчально-виховного процесу, володіння методами навчання населення здоров'язбереження, виховання в пацієнтів усвідомленого ставлення до

охорони здоров'я, урахування та реалізація виховних і розвивальних аспектів сучасних методів і технологій навчання тощо);

– соціально та професійно значущі особистісні якості, розвинуті педагогічні здібності, педагогічна техніка та професійно-діяльнісна свідомість, що ґрунтується на системі педагогічних цінностей, зорієнтована на розвиток особистості та передбачає педагогічну рефлексію, тобто усвідомлення етичних норм педагогічної діяльності, професійних і педагогічних поглядів, параметрів і чинників успішності виконання навчально-виховної діяльності.

На думку Г. Степчак, професійна діяльність майбутніх лікарів потребує здатності та готовності до виконання низки специфічних функцій педагогічного спрямування. Відповідні соціально та професійно важливі якості фахівців медичного профілю нині розглядають крізь призму компетентнісного підходу та поняття «професійна компетентність».

Професійна спрямованість фізичного виховання у медичних закладах вищої освіти реалізується в спеціальному розділі – професійно-прикладна фізична підготовка (ППФП), що спрямована на розвиток і підтримання на оптимальному рівні психічних і фізичних якостей фахівця.

Отже, у нашому дослідженні поняття «компетентність» ми розглядаємо як здатність майбутніх лікарів застосовувати знання, уміння й навички, як продукт освітньо-професійної підготовки майбутнього фахівця, що виявляється в діяльності за фахом. Характерними для компетентності є: інтегрований характер знань, умінь, навичок та досвіду; динамічна комбінація знань, умінь, навичок і здібностей; взаємозалежність між ціннісно-змістовими характеристиками особистості та практико-орієнтованою спрямованістю.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ПРИРОДИ СТАРШОКЛАСНИКІВ

Руслана Білоус, Оксана Давидова, Аліна Яструбова

Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського

Кременчук, Україна

bilousr63@gmail.com

Abstract. The article deals with the process of forming a valuable attitude to nature in senior school age. The modality of the subjective attitude of man towards nature is defined: non-pragmatic interaction and objective-subjective, which causes four types of attitude towards nature: objective-pragmatic; objectively non-pragmatic; subjective-pragmatic; subjective-non-pragmatic. Such psychological features as age and sex of ecological attitudes of high school students are investigated. Dominance regardless of aesthetic age, growth with age of a pragmatic index has been found.

Key words: value attitude, non-pragmatic interaction, objective-subjective interaction, environmental settings

Постановка проблеми. Суспільна необхідність бережного використання об'єктів природи зумовлює важливість екологічного виховання. Процес формування ціннісного ставлення особистості до природи забезпечується інтеріоризацією об'єктивних цінностей природи в індивідуально-смыслову сферу особистості, при цьому характеристики екоціннісних орієнтацій визначаються специфікою природоохоронної діяльності і відповідних сфер соціального досвіду. Саме у старшому шкільному віці наявні необхідні психологічні передумови для актуалізації ціннісних екологічних орієнтацій, що набувають світоглядного характеру і включаються у смыслові установки особистості, що актуалізує дану тему дослідження.

Викладення основного матеріалу. Суб'єктивне відношення у загальному розумінні визначає суб'єктивно спрощене відображення особистістю взаємозв'язків своїх потреб з об'єктами й явищами світу (Н. Добринін, С. Рубінштейн, О. Леонт'єв) [3], виступаючи підґрунтям суб'єктивного світу особистості, відображенням реальних відношень особистості зі світом,

обумовлюючи характер її переваг у різних сферах і через них впливаючи на всю поведінку в цілому (К. Абульханова-Славська, О. Бодальов, Б. Ломов й ін.).

Суб'єктивність ставлення людини до природи виражається в структурі даного відношення та характеризується емоційністю, узагальненістю, домінантністю, когерентністю, принциповістю, усвідомленістю (С. Дерябо) [1]. С. Дерябо та В. Ясвін визначають модальність суб'єктивного ставлення людини до природи: непрагматична взаємодія (справжні любителі природи); об'єктивно-суб'єктивна (відношення особистості до представників природи як до об'єктів або до суб'єктів (Б. Братусь, А. Ганжа), що дозволяє визначити чотири типи відношення до природи: об'єктивно-прагматичний; об'єктивно-непрагматичний; суб'єктивно-прагматичний; суб'єктивно-непрагматичний. При цьому до суб'єктивного відносять відношення, пов'язані зі змінами в особистості (афективна, пізнавальна сфери, здійснення практичної діяльності). Під естетичним засвоєнням об'єктів природи розуміється сприйнятність, розуміння і творча трансформація в діяльності почуттєво-виразних елементів природних об'єктів. Високий рівень розвитку перцептивно-афективного компоненту характеризується підвищеною чутливістю до сприйняття почуттєво-виразних сигналів, отриманих від природних об'єктів, і спрямованістю їх отримання – своєрідним сенсорно-естетичним голодом. Під чуйністю розуміється здатність емоційно відгукуватися на прояви життєдіяльності природних елементів. Етичне усвідомлення природних об'єктів передбачає здатність людини сприймати природний світ через призму людських етичних норм [2].

Когнітивний компонент характеризує рівень змін мотивації і спрямованості пізнавальної активності, пов'язаних з природою, які проявляються в готовності (більш низький рівень) і спрямованості (більш високий) отримувати, шукати й опрацьовувати інформацію про об'єкти природи, в особливій інформаційній сензитивності до них. Практичний компонент полягає у взаємодії з об'єктами природи, засвоєнні необхідних для цього технологій (умінь і навичок). Вчинковий компонент вказує на рівень активності особистості, здатність до зміни оточення відповідно суб'єктивного відношення до природи (С. Дерябо). Отже, новий рівень екологічної свідомості гармонізує особистісний розвиток, стверджуючи пріоритет загальнолюдського підходу у вирішенні екологічних проблем.

Враховуючи специфіку теми та вік досліджуваних використана вербально асоціативна методика діагностики екологічних установок особистості «ЕЗОП» (за С. Дерябо, В. Ясвіним) – природа може сприйматися учнем як об’єкт краси (естетична установка); як об’єкт вивчення (когнітивна установка); як об’єкт охорони (етична установка), як об’єкт користі (прагматична установка). В експерименті, який проводився у вересні 2019 р., брали участь 60 старшокласників НВК «Гімназія-ЗОШ № 4» м. Світловодськ, що дозволило виявити домінування незалежно від віку естетичної установки (відповідно 67% і 47%). Етична установка на другому місці у одинадцятикласників (23%) при найменшій вагомості для дев’ятого класу (7%) при зростанні залежно від віку показника прагматичної установки (відповідно 10% і 20%). Дівчатам-дев’ятикласницям домінують властива естетична установка (88%) за повної відсутності прагматичної; у хлопців більш рівномірний розподіл результатів: естетична та когнітивна установки однаково значущі (по 33%), з’являється прагматична (26%) і незначний відсоток етичної (8%). У дівчат 11 класу переважає також естетична установка, проте її рівень нижче (64%); прагматична складає 8%, когнітивна (18%); у хлопців з віком значно зростає етична установка (з 8% до 32% у 11 класі) та знижується когнітивна (з 33% до 5%), що свідчить про поступову екологічну соціалізацію старшокласників.

Висновки. Структуру ціннісного ставлення старшокласників до природи визначає логічна єдність емоційних переживань, зумовлених світом природи; потреб та інтересів особистості у об’єктах природи; система особистісних цінностей, спрямованих на збереження природи; творча активність екологічного спрямування. Перспективними надалі вбачаються дослідження, які стосуються проблем розвитку екологічної свідомості школярів; психологічної підготовки вчителів, психологів, керівників загальноосвітніх навчальних закладів до проведення систематичної екологічної роботи.

Література

1. Дерябо С. Д. Методики диагностики и коррекция отношения к природе / С. Д. Дерябо, В. А. Ясвин. – М.: Наука, 1995. – 147 с.
2. Дерябо С. Д. Экологическая педагогика и психология / С. Д. Дерябо, В. А. Ясвин. – Ростов-Дон.: Изд. Феникс, – 1996. – 156 с.
3. Леонтьев Д. А. Субъективная семантика и смыслообразование / Д. А. Леонтьев // Вестн. МГУ. Сер. 14. Психология. – 1990. – № 3. – С. 33-42.

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА: ГУМАНІТАРНИЙ АСПЕКТ

Лариса Головіна

Донбаська державна машинобудівна академія

Слов'янськ, Україна

liska100@ukr.net

Abstract. The article deals with the key directions of development of the humanitarian sphere of Ukraine. The essence of humanitarian development in the social, cultural, economic and political dimensions is determined, the main principles and problems of the social and humanitarian sphere are highlighted.

Key words: humanitarian development, humanitarian sphere, state regulation, mechanisms of state regulation, social policy.

На розвиток гуманітарної політики будь-якої країни впливають такі світові процеси, як глобалізація, зміна технологій, перехід до постіндустріального, інформаційного суспільства, утвердження пріоритетів сталого розвитку та інші властиві сучасній цивілізації риси, що зумовлюють розвиток людини як ключовий показник і основний важіль сучасного прогресу. Тому головним завданням країн, світових організацій та громадської спільноти на сучасному етапі розвитку є забезпечення того, щоб глобалізація стала позитивним фактором для всіх народів світу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Концептуальні засади формування та здійснення гуманітарної політики в Україні, а також стан функціонування й розвитку гуманітарної сфери досліджують такі науковці, як В. Бех, С. Вдовенко, Б. Данилишин, В. Дзоз, С. Здіорук, С. Зубченко, В. Кізіма, С. Кіндзерський, С. Овчаренко, П. Петровський, Ю. Рубан, В. Скуратівський, В. Трощинський, І. Черничко, С. Чукут та ін. [1-4]. Однак поза увагою вчених залишаються питання вивчення досвіду зарубіжних країн у формуванні та здійсненні гуманітарної політики, особливо тих країн, які сьогодні теж проводять модернізацію гуманітарного напрямку та мають певні досягнення в цьому напрямку.

Виклад основного матеріалу. Соціогуманітарна сфера є визначальним чинником демократизації суспільства, формування та закріплення національної ідентичності, розбудови держави, а також економічного розвитку (оскільки економічні засади життєдіяльності спільноти визначаються своєрідним культурно-історичним кодом у межах господарських цінностей).

Концептуальні засади формування гуманітарної політики Української держави останнім часом викликають значний інтерес державних посадовців, політиків, науковців, представників різних сфер соціального і духовного життя та громадськості. Більшість з них вважають, що гуманітарна політика країни повинна сприяти формуванню нової сучасної системи суспільних цінностей, забезпечувати високоякісний розвиток національної освіти, культури, науки, людського потенціалу загалом, сприяти виходу України на рівень світових стандартів.

Слід констатувати факт накопичення в соціально гуманітарній сфері України низки суттєвих проблем, з-поміж яких виокремлюються:

- застарілі моделі управління;
- відсутність системного бачення шляхів розвитку соціогуманітарної сфери;
- недостатня обізнаність працівників щодо міжнародного досвіду освітньої, культурної, наукової діяльності, новітніх можливостей у галузі охорони здоров'я та соціальних стандартів;
- низький професійний рівень управлінських кадрів;
- недостатнє фінансування як закладів, установ, організацій галузей соціогуманітарної сфери, так і програм, проектів, заходів, які спрями б популяризації культурного, освітнього, наукового продукту тощо;
- відсутність конструктивного діалогу між органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, науковою спільнотою, недержавними організаціями, професійними та творчими спілками щодо подальшого соціогуманітарного розвитку суспільства;
- відсутність активного співробітництва з медіа.

До того ж, актуальними проблемами у гуманітарній сфері України є: відсутність нової системи культурних цінностей; втрата у широких верств суспільства ціннісних орієнтирів; вибірковий доступ до культурних надбань, обмежене використання у цій сфері новітніх інформаційних технологій;

недостатня популяризація і поширення якісних і різноманітних зразків культури і мистецтва; відторгнення від культурних надбань значної частини соціуму.

Слід зазначити, що заходи держави стосовно регулювання соціогуманітарної сфери є неефективними через: їх безсистемність і непослідовність; відсутність чітко продуманої тактики, яка базувалась би на глобальному вивченні й усебічному врахуванні наявних особливо-стей культурного життя, економічної, соціально-політичної, демографічної ситуації; відсутність належної нормативно-правової бази, яка одно-значно регулювала б управлінську діяльність у контексті загальних закономірностей національного поступу українського суспільства, захисту національних інтересів; недосконалість кадрової політики держави щодо забезпечення регіонів фахівцями-управлінцями; слабку, недостатньо нормативно визначену взаємодію центральних державних управлінських органів з регіональними; відсутність у низці регіонів належної координації дій державних управлінських органів та органів місцевого самоврядування; недостатній рівень матеріального забезпечення заходів, спрямованих на розвиток соціально-гуманітарної сфери та формування єдиного гуманітарного простору, відсутність належного контролю за їх цільовим використанням.

В контексті розгляду даного питання нами більш детально далі охарактеризовано найважливіші проблеми вітчизняної соціально-гуманітарної сфери. Безперечно, демографічна ситуація в Україні є одним з пріоритетних напрямів національних інтересів у соціально-гуманітарній сфері. Але слід констатувати, що країна сьогодні перейшла межу припустимого зниження показників демографічного відтворення та життєвого рівня населення по всіх індикаторах для основної маси своїх громадян. Процеси демографічної деградації, погіршення соціальних умов відтворення безсумнівно позначаються на економічному реформуванні й загальмовують темпи його реалізації.

Вихідними чинниками, які зумовлюють проблемні аспекти формування сучасної соціально-демографічної ситуації в Україні та створюють загрозу перспективам стабільності держави є: падіння рівня народжуваності; втрачені традиції багатодітності; інтенсифікація смертності населення; зменшення кількості шлюбів; старіння населення; наявність тенденції та реалізація намірів до трудової еміграції працездатного населення країни.

Загальні тенденції у соціально-економічному та демографічному розвитку країни суттєво вплинули на формування ринку праці України, а також на основні його характеристики. Докорінна зміна соціально-економічних умов зруйнувала усталений порядок взаємовідносин на ринку праці, але не призвела до кардинальної перебудови ситуації, його адаптації до нових економічних умов, нової державної політики щодо структурної перебудови економіки.

Найбільш гострими чинниками розвитку сучасного національного ринку праці є: процес реструктуризації робочої сили – переміщення працівників з виробничих галузей до сфери послуг; відтік за кордон кваліфікованої робочої сили; високий рівень безробіття та зростання його тривалості; низький рівень оплати праці; професійно-кваліфікаційні диспропорції попиту і пропозиції робочої сили; нераціональна, неефективна структура зайнятості; неповне використання зайнятої робочої сили; невідповідність галузевої структури зайнятості потребам інноваційного розвитку економіки; незареєстрована зайнятість як основна стратегія виживання для більшості населення.

Визначальним напрямом гуманітарного розвитку України є забезпечення високої якості життя на основі реалізації людського потенціалу, що зумовлює необхідність збільшення інвестицій у людський капітал, розвиток соціальної інфраструктури, сприяння підвищенню життєвого рівня населення як підґрунтя для формування середнього класу – основи стабільності суспільства. Практична реалізація такого принципу перетворює соціальну політику на один із провідних чинників гуманітарного розвитку, робить її активною складовою стратегії досягнення національної солідарності. Основними завданнями в цій сфері є:

- забезпечення зростання заробітної плати як дієвого стимулу трудової активності, збільшення продуктивності праці, а отже й економічного зростання;
- реформування пенсійного забезпечення в напрямі реалізації справедливої оцінки трудового внеску кожної особи і запровадження новітніх форм пенсійного страхування;
- зменшення економічно необґрунтованої нерівності населення за доходами, ліквідація крайніх форм бідності;
- забезпечення соціальної мобільності молоді, формування кадрового резерву країни через розвиток програм «соціальних ліфтів»;

- створення ефективної системи соціального захисту населення, що діятиме на переважно адресних засадах;
- впровадження практики розробки та оцінювання соціальних програм на основі системи соціальних стандартів та нормативів;
- спрямування державних фінансових ресурсів на пріоритетні напрями розвитку соціальної сфери;
- відновлення та розвиток соціальної інфраструктури (насамперед сільських населених пунктів);
- підтримка добробуту сімей із дітьми, формування системи суспільних та особистих цінностей, орієнтованих на сім'ю з двома й більше дітьми;
- удосконалення житлової політики, зокрема шляхом розвитку довгострокової оренди муніципального житла, упорядкування механізму надання відомчого, службового, соціального житла;
- надання молодим сім'ям цільових довгострокових кредитів на купівлю та будівництво житла, підвищення ефективності механізму кредитування молодих сімей залежно від чисельності дітей у сім'ї;
- підвищення якості та ефективності надання послуг соціальної сфери шляхом диверсифікації їх постачальників та вдосконалення механізмів розміщення і реалізації замовлень на надання послуг за умови збереження за державою функцій забезпечення мінімальних соціальних стандартів;
- упровадження засобів заохочення участі суб'єктів господарювання у вирішенні завдань соціального розвитку на місцевому та загальнодержавному рівнях, активне пропагування цінностей і стандартів соціально відповідального бізнесу, держави та населення.

Характерними рисами інформаційної ситуації у соціальній і гуманітарній сферах є: відставання України від розвинутих держав за рівнем інформатизації соціальної і гуманітарної сфер, насамперед освіти, охорони здоров'я, соціального забезпечення, культури; недодержання прав людини і громадянина на одержання інформації, необхідної для захисту їх соціально-економічних прав; поширення в засобах масової інформації невластивих українській культурній традиції цінностей і способу життя, культу насильства, жорстокості, зневажливого ставлення до людської і національної гідності; тенденція до витіснення з інформаційного простору та молодіжної культури українських мистецьких творів, народних традицій і форм дозвілля; послаблення суспільно-

політичної, міжетнічної та міжконфесійної єдності суспільства; відставання рівня розвитку українського кінематографу, книговидавництва та бібліотечної справи від рівня розвинутих держав.

Висновки. Таким чином, сьогодні в Україні існує чимало невирішених проблем в управлінні соціально-гуманітарною сферою, які потребують комплексного дослідження та усунення. Підсумовуючи можна зробити висновок, що для України першочерговим завданням має бути визнання гуманітарної сфери пріоритетною в державі та вироблення нових, адекватних відповідно вимогам часу, засад державної гуманітарної політики.

Література

1. Задорожна О. Проблема освіти у контексті людського розвитку в Україні / Задорожна О. // Трансформаційні процеси у соціальній сфері: збірник наукових праць НАН України. Ін-т економіки. – Київ, 2018. – С. 123-132.
2. Карлова В. Державна політика у сфері культури як важлива складова механізму формування і зміцнення української національної свідомості / В. Карлова // Зб. наук. пр. НАДУ. – К.: НАДУ, 2017. – Вип. 2. – С. 3-15.
4. Колот А. Соціальна політика в умовах глобалізації та лібералізації економічних відносин: здобутки, втрати, тенденції / А. Колот // Демографія та соц. економіка. – 2017. – № 1 (9). – С. 23-41.
5. Лібанова Е. Бідність населення України: методологія, методика та практика аналізу / Е. Лібанова. – К.: КНЕУ, 2017. – 330 с.

References

1. Zadorozhna A. (2018), “The problem of education in the context of human development in Ukraine”, Transformatsijni protsesy u sotsial'nij sferi: zbirnyk naukovykh prats' NAN Ukrainy. In-t ekonomiky, pp. 123-132.
2. Karlova V. (2017), “State policy in the sphere of culture as an important part of the mechanism of formation and consolidation of Ukrainian national consciousness”, Zb. nauk. pr. NADU, vol. № 2, pp. 3-15.
6. Kolot A. (2007), “Social policy in the context of globalization and liberalization of economic relations, gains, losses, trends”, Demohrafiia ta sots. ekonomika, vol. № 1 (9), pp. 23-41.
7. Libanova E. (2017) Bidnist' naseleattia Ukrainy: metodolohiia, metodyka ta praktyka analizu [Poverty population Ukraine: methodology, methods and practices of analysis], KNEU, Kyiv, Ukraine.

ЗДОРОВИЙ СПОСІБ ЖИТТЯ

Галина Григораши

*Бердянський економіко-гуманітарний коледж
Бердянського державного педагогічного університету*

Бердянськ, Україна

linagala@ukr.net

Abstract. Health is the first and the most important need of the personal which defines its ability to work and provides harmonious personal development. The healthy lifestyle is the way of life based, on the principles of morality, rationally organizes, active and labor. There are three types of health: physical, mental and moral (social).

Formations of the healthy lifestyle and the culture, of health, increase in their education opportunities requires from the teacher maximum attention to motivational sphere of youth in the aspiration to be healthy. The motivation of the healthy lifestyle is the system of valuable orientations, internal forces and preservation, restoration and strengthening of the health.

In modern conditions to deterioration in the state of the health of the population, growth of morality, decrease in birth rate an adverse ecological situation the particularly important becomes understanding of values of the health. Health is invaluable property not only each young man, but also all society.

Key words: health, healthy lifestyle, motivation, conditions.

Постановка проблеми. Конституція України визнає життя і здоров'я людини найвищими соціальними цінностями. Держава несе відповідальність перед людиною за свою діяльність і зобов'язана ефективно розв'язувати завдання виховання здорового покоління, від чого значною мірою залежить соціально-економічний розвиток суспільства і країни в цілому. Методологічною основою формування позитивної мотивації до здорового способу життя в учнів та студентів є гуманістична модель освіти, сутність якої

полягає у створенні сприятливої соціокультурної ситуації, готовності до формування у них суспільно значущої ціннісної життєвої стратегії.

Виклад основного матеріалу. Здоров'я – це стан повного фізичного, духовного та соціального благополуччя, а не лише відсутність хвороби та фізичних вад. Тому здоров'я розглядається не тільки як ресурс, а як мета життя. Поняття «здоров'я» нерозривно пов'язане з поняттям «здоровий спосіб життя» як сценарієм життєдіяльності, що спрямована на збереження та поліпшення здоров'я людей.

Людина – сама творець свого здоров'я, за яке треба боротися. З раннього віку необхідно вести активний спосіб життя, загартовуватися, займатися фізкультурою і спортом, дотримуватися правил особистої гігієни, – словом, домагатися розумними шляхами справжньої гармонії здоров'я.

Здоров'я – це перша і найважливіша потреба людини, яка визначає здатність його до праці і забезпечує гармонійний розвиток особистості. Результатом здорового способу життя є культура здоров'я як інтегративна якість особистості та показник вихованості, що забезпечує певний рівень знань, умінь і навичок формування, відтворення та зміцнення здоров'я та характеризується високим рівнем культури поведінки стосовно власного здоров'я та здоров'я оточуючих.

Фізичне виховання в навчальних закладах України ґрунтується на принципах індивідуального та особистісного підходу, пріоритету оздоровчої спрямованості, використання різноманітних засобів та форм фізичного вдосконалення, безперервності цього процесу, урахування регіональних умов.

Ці умови можна реалізувати через:

- підвищення мотивації до занять фізичною культурою;
- визначаючи ознаки, що характерні для певних груп учнів та студентів, створення типових характеристик;
- ствердження справедливого, гуманістичного ставлення до всіх учнів та студентів; розглядання в кожній дитині особистості;
- задоволення потреби у спілкуванні з вчителем та одногрупниками під час навчання;
- формування у кожного учня та студента адекватної самооцінки власних сил і можливостей;

- психолого-педагогічне діагностування кожного учня та студента (стан здоров'я, рівень засвоєння рухових дій, поведінка та ін.);

- опанування учнями та студентами методики самоконтролю, навичок самостійних занять, прищеплення інтересу до щоденних занять фізичною культурою;

- розвиток бажання до саморозвитку, самовдосконалення з використанням для цього різноманітних засобів педагогічної підтримки та прогнозування можливих ситуацій.

Здоровий спосіб життя (ЗСЖ) – це спосіб життя, заснований на принципах моральності, раціонально організований, активний, трудовий. Існує три види здоров'я: фізичне, психічне і моральне (соціальне):

1. Фізичне здоров'я – це природний стан організму, обумовлене нормальним функціонуванням усіх його органів і систем. Якщо добре працюють всі органи і системи, то і весь організм учнів та студентів (система саморегулююча) правильно функціонує і розвивається.

2. Психічне здоров'я залежить від стану головного мозку, воно характеризується рівнем і якістю мислення, розвитком уваги і пам'яті, ступенем емоційної стійкості, розвитком вольових якостей.

3. Моральне здоров'я визначається тими моральними принципами, які є основою соціального життя учнів та студентів, тобто життя в певному людському суспільстві. Відмінними ознаками морального здоров'я учнів та студентів є, насамперед, свідоме ставлення до навчання, праці, оволодіння скарбами культури, активне неприйняття вдач і звичок, що суперечать нормальному способу життя. Фізично і психічно здорова молодь може бути моральним виродком, якщо він нехтує нормами моралі. Тому соціальне здоров'я вважається вищою мірою людського здоров'я. Морально здоровим учням та студентам притаманний ряд загальнолюдських якостей, які і роблять їх справжніми громадянами.

Здорова і духовно розвинена молодь щаслива – вона відмінно себе почуває, отримує задоволення від свого навчання, прагне самовдосконалення, досягаючи нев'янучої молодості духу і внутрішньої краси.

Формування здорового способу життя та культури здоров'я, підвищення їхніх виховних можливостей потребує від педагога максимальної уваги до мотиваційної сфери молоді у прагненні бути здоровими. Мотивація здорового

способу життя – це система ціннісних орієнтацій, внутрішніх сил та збереження, відновлення та зміцнення здоров'я.

В сучасних умовах погіршення стану здоров'я населення, росту смертності, зниження народжуваності, несприятливої екологічної ситуації важливе значення набуває усвідомлення цінностей здоров'я.

Раціональний режим навчання і відпочинку – необхідний елемент здорового способу життя. При правильному і суворо дотриманого режиму виробляється чіткий і необхідний ритм функціонування організму, що створює оптимальні умови для навчання і відпочинку і тим самим сприяє зміцненню здоров'я, поліпшенню працездатності і підвищенню продуктивності навчання.

Наступною ланкою здорового способу життя є викорінювання шкідливих звичок (куріння, алкоголь, наркотики). Ці порушники здоров'я є причиною багатьох захворювань, різко скорочують тривалість життя, знижують працездатність, згубно позначаються на здоров'ї підростаючого покоління і на здоров'я майбутніх дітей.

Наступною складовою здорового способу життя є раціональне харчування. Коли про нього йде мова, слід пам'ятати про два основні закони, порушення яких небезпечно для здоров'я.

Перший закон – рівновага одержуваної і втраченої енергії. Якщо організм одержує енергії більше, ніж витрачає, тобто якщо ми отримуємо їжі більше, ніж це необхідно для нормального розвитку молодої людини, для навчання і гарного самопочуття, – ми набираємо вагу. Зараз більше третини нашої країни, включаючи дітей, має зайву вагу. А причина одна – надлишкове харчування, що в підсумку призводить до атеросклерозу, ішемічної хвороби серця, гіпертонії, цукрового діабету, низки інших недуг.

Другий закон – відповідність хімічного складу раціону фізіологічним потребам організму в харчових речовинах. Харчування має бути різноманітним і забезпечувати потреби в білках, жирах, вуглеводах, вітамінах, мінеральних речовинах, харчових волокнах.

Головне в здоровому способі життя – це активне створення здоров'я, включаючи всі його компоненти. Таким чином, поняття здорового способу життя набагато ширше, ніж відсутність шкідливих звичок, режиму навчання, праці і відпочинку, системою харчування, різні що гартують і розвивають

вправи; у нього також входить система відносин до себе, до іншого людини, до життя в цілому, а також свідомість буття, життєві цілі і цінності і т.д.

Основними якостями, що характеризують фізичний розвиток молодої людини, є сила, швидкість, спритність, гнучкість і витривалість. Удосконалення кожного з цих якостей сприяє і зміцненню здоров'я, але далеко не в однаковій мірі. Однак при всьому цьому не вдається сформувати достатню стійкість до хвороботворних впливів.

Для ефективного оздоровлення та профілактики хвороб необхідно тренувати і удосконалювати в першу чергу витривалість в поєднанні із загартовуванням. Загартовування – потужний оздоровчий засіб. Воно дозволяє уникнути багатьох хвороб, продовжити життя на довгі роки, зберегти високу працездатність. Ще одним важливим елементом здорового способу життя є особиста гігієна.

Особиста гігієна – вона включає в себе раціональний добовий режим, догляд за тілом, гігієну одягу та взуття. Особливе значення має і режим дня. При правильному і строгому його дотриманні виробляється чіткий ритм функціонування організму. А це, у свою чергу, створює найкращі умови для навчання і відновлення.

Висновки. Здоров'я – безцінне надбання не тільки кожної молодої людини, але і всього суспільства. При зустрічах, розставання з близькими і дорогими людьми ми бажаємо їм доброго і міцного здоров'я оскільки це – основна умова і запорука повноцінного і щасливого життя. Здоров'я допомагає нам виконувати наші плани, успішно вирішувати основні життєві завдання, долати труднощі, а якщо доведеться, то й значні перевантаження. Добре здоров'я, розумно зберігається і укріплюється самою молодою людиною, забезпечує йому довге і активне життя.

Так от, давайте ще раз продумаємо свої життєві завдання і цілі, виділивши тим самим час для зміцнення свого здоров'я.

Література

1. М. М. Обережним, О. П. Мазурова. «Прозріння».
2. Все про здоровий спосіб життя. Рідерз Дайджест. 1998 р.
3. Шаталова Г. С. Філософія здоров'я. М., 1997.
4. І. П. Березін, Ю. В. Дергачов. Школа здоров'я.

ФОРМУВАННЯ КОЛАБОРАТИВНИХ УМІНЬ У МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ

Вікторія Гринько

Донбаський державний педагогічний університет

Слов'янськ, Україна

grinko2703@gmail.com

Abstract. The article presents the research of developing future educators' collaborative skills. The definition of the concept "collaborative skills" is analysed. Based on the works of national and foreign scientists, the differences of the development process among future educators from the specialists in other fields are revealed. It is concluded that collaborative skills are the skills of interpersonal and intergroup relations for solving learning problems, which have an exploratory nature.

Key words: key skills of the 21st century, collaborative skills, collaborative learning, future educators.

На початку XXI століття більше двохсот провідних організацій світу, зокрема Apple, Cisco Systems, Inc., Intel and Microsoft Corporation, Oracle Education Foundation визначили рамку вмінь, які є ключовими для успішної особистості XXI століття. До таких умінь належать: особиста та соціальна відповідальність, швидка адаптованість, комунікативні уміння, творчі уміння, креативне мислення, цифрова грамотність, уміння особистої взаємодії тощо.

Колаборація в освітньому процесі, за визначенням R. Gentry (2012), це взаємодія двох або більше осіб, які працюють разом на рівноправній основі задля вироблення рішень, які приводять до позитивних змін.

Фундаторами колаборативного навчання в закладах вищої освіти вважаються британських учених R. Gilles і F. Adrian (2003), які вивчали шляхи формування вмінь професійно спрямованої взаємодії студентів через підвищення рівня їхньої активності в навчанні. Результатом імплементації колаборативного навчання є формування колаборативних умінь (умінь

співробітництва і співпраці) як пріоритетних умінь, що входять до переліку вмінь XXI століття в контексті підготовки спеціалістів.

Учені R. Murray-Harvey, T. Pourshafie, W. S. Reyes (2013) у своєму дослідженні докладно описали зміст колаборативних умінь майбутніх учителів, які мають бути цілеспрямовано сформовані під час їхньої професійної підготовки. Відмінністю процесу формування колаборативних умінь майбутніх учителів від фахівців інших спеціальностей полягає, на думку вчених, у необхідності засвоєння педагогічних знань щодо методів групової роботи та способів їх реалізації, способів об'єднання студентів у групи, способів створення атмосфери співпраці в їхній подальшій професійній діяльності. Тому метою колаборативного навчання студентів педагогічних закладів вищої освіти є розуміння можливості поєднання їхньої співпраці під час навчання з реалізацією подальших професійних функцій.

Зазначені вище твердження зарубіжних науковців не суперечать думкам вітчизняних дослідників (М. Байда, Г. Кучаковська), які говорять, що в результаті навчальної співпраці студенти конструюють знання задля вирішення спільного навчального завдання, дослідження проблемних питань та створення власного творчого продукту. Особливістю їхньої колаборативної взаємодії є акцент на спільне самостійне вирішення навчальних завдань та відповідальність тих, хто навчається. Тобто викладач виконує роль фасилітатора в такому навчанні, який підтримує спілкування та студентів у різноманітних навчальних ситуаціях, дозволяючи їм самостійно здобувати знання.

Для уточнення змісту колаборативних умінь було проведено контент-аналіз цього поняття в наукових працях зарубіжних учених R. Murray-Harvey, M. Newman, T. Pourshafie, W. S. Reyes та інших. Так, M. Newman (2005) ефективним засобом взаємодії студентів вважає проблемне навчання, він окреслив двадцять три вміння, які формуються в студентів, шість з яких стосуються ефективною навчальною колаборацією, а саме вміння: ефективно взаємодіяти в групах і командах, слухати співрозмовника, спілкуватися на міжособистісному та міжгруповому рівнях, творчо вирішувати конфлікти, осягати емоційний стан іншої людини, цінувати точку зору інших.

Виходячи з дослідження M. Newman та власного дослідження щодо запровадження колаборативного навчання, R. Murray-Harvey, T. Pourshafie і

W. S. Reyes (2013) висновують, що до складу колаборативних вмінь входять уміння міжособистісної (соціальної) взаємодії, уміння групової взаємодії, уміння вирішувати проблемні завдання.

Дослідження методики формування колаборативних умінь студентів закладів вищої освіти було в центрі уваги вітчизняних науковців, які головними методами колаборативного навчання вважають технології групового та проблемного навчання. Так, М. Байда (2016) в своєму дисертаційному дослідженні описує організацію колаборативного навчання майбутніх вчителів через використання роботи в групах, які класифіковано за трьома типами: формальна, неформальна, базова кооперативна група.

Формальна група – тип групи, що об'єднує студентів, які співпрацюють разом від одного заняття до декількох тижнів з метою вирішення спільних завдань та для досягнення спільних академічних цілей. Неформальна група – це тип групи, у якій учасники взаємодіють не значний за тривалістю термін (від кількох хвилин до одного заняття) задля вирішення спільного навчального завдання. М. Байда (2016) зазначає, що найбільш ефективно такий тип групи працює під час лекційних занять. Завданням групи є допомогти акцентувати увагу на певний матеріал, створити атмосферу співпраці, упевнитись, що студенти активно задіяні в процесі пізнання, стимулювати повторення навчального матеріалу, підсумувати вивчений матеріал та змістити акцент на процес свідомого опанування матеріалу. Базова кооперативна група – це тип групи, який працює разом упродовж тривалого періоду часу (від тижня до академічного року). Головною особливістю такої групи є її гетерогенність (постійний склад групи). Учасники групи несуть відповідальність за те, щоб всі учасники були зацікавлені в співпраці, що досягається через несення особистої відповідальності, кожен учасник групи відчуває підтримку і допомогу від інших членів групи, а також, щоб усі учасники повинні мати реальний академічний прогрес.

Українська вчена С. Кожушко (2014) досліджує стратегії колаборативного навчання, зауважуючи, що запровадження стратегій колаборативного навчання передбачає моделювання реальних професійних ситуацій з метою спільного вирішення проблем. С. Кожушко наголошує на виключенні домінування будь-якого учасника навчальної взаємодії, у тому числі викладача, а також однієї ідеї. За такої організації навчання кожен студент має можливість відчути себе

рівноправним учасником освітнього процесу, слідуючи своєю власною траєкторією та задовольняючи власні освітні потреби. Серед методів організації навчальної взаємодії, дослідниця надає перевагу таким: мозковий штурм, метод Дельбека, метод створення інтелект-карт або ментальних карт.

С. Кожушко стверджує, що під час застосування стратегій щодо формування колаборативних умінь, викладач має займати позицію модератора, що не передбачає авторитарного стилю спілкування, використання монологічного мовлення викладача впродовж аудиторного заняття. Під час модерації навчальної взаємодії викладач намагається спрямувати студентів на спільний розвиток, застосування ефективних технологій для вирішення групових завдань, постановку і розв'язання аргументованих питань під час групової взаємодії у демократичній атмосфері. Модератор має виявляти високий рівень сформованості соціальної компетентності, зміст якої полягає в легкому встановленні контактів, розподілу соціальних ролей в групі, керуванні процесом міжособистісної взаємодії. Під час колаборативної взаємодії студенти мають чітко усвідомлювати мету діяльності, запропонованої модератором. До структури колаборативної модерованої діяльності входять такі компоненти: збір ідей, ранжування, проектна робота, визначення плану дій.

Отже, узагальнюючи вищевикладене, під колаборативними вміннями ми розуміємо – вміння міжособистісної та міжгрупової взаємодії з метою вирішення навчального завдання, яке носить проблемний характер. Характерною ознакою колаборативного навчання є надання більшої свободи студентові, а відтак і більшої відповідальності в навчальному процесі.

Література

1. Байда, М. В. (2016) Підготовка майбутніх учителів філологічних спеціальностей до реалізації технологій кооперативного навчання у професійній діяльності: ... дис. канд. пед. наук: 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Житомир. 237 с.
2. Gentry, R. (2012). Collaboration skills pre-service teachers acquire in a responsive preparation program. *Journal of Instructional Pedagogies*, 8. Retrieved from <https://www.aabri.com/manuscripts/121106.pdf>.
3. Gilles, R. M., Adrian, F. (2003) Collaborative Learning: The social and intellectual Outcomes of Learning in Groups. *London: Farmer Press*.

4. Кожушко, С. (2014) Стратегій колаборативного навчання студентів у вищому навчальному закладі. *Молодь і ринок* № 5 (112). С. 65-70.
5. Newman, M. J. (2005). Problem based learning: An introduction and overview of the key features of the approach. *Journal of Veterinary Medical Education*, 32 (1), 12-20.
6. Murray-Harvey, R., Pourshafie, T., Reyes, W. S. (2013). What teacher education students learn about collaboration from problem-based learning. *Journal of Problem Based Learning in Higher Education*, 1, 114-134.

ГУМАНІТАРНИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ МУЛЬТИМЕДІЙНОГО ДИЗАЙНУ ЯК СОЦІОКУЛЬТУРНОГО ЯВИЩА

Світлана Іноземцева¹, Ірина Малиніна²

Харківська державна академія дизайну і мистецтва

Харків, Україна

¹inozemtsevasvetlana1709@gmail.com, ²golubeva242vg@gmail.com

Abstract. The article is devoted to the study of the multimedia design development and unique capabilities of multimedia technologies. The authors analyze the academic literature on the topic. The article defines the basic elements of the multimedia design, formulates the professional requirements for a multimedia designer and outlines the areas of their activity.

Key words: multimedia design, computer animation, digital technologies, presentation, virtual space.

У теперішній час, завдяки грандіозному розвитку комп'ютерної техніки, наше життя неможливо уявити без цифрових технологій, які поступово увійшли у всі сфери життєдіяльності сучасної людини. Досягнення в сфері ІКТ дозволяють подавати будь-яку інформацію у вигляді графічних образів, креслень, схем, малюнків, ескізів, презентацій, візуалізацій, анімаційних роликів тощо.

Комп'ютерна анімація є одним з головних елементів мультимедійних проектів і презентацій. Історія комп'ютерної анімації тісно пов'язана з появою і розвитком спеціалізованих графічних програмних пакетів. Першим кроком в технології візуальних ефектів була, вірогідно, придумана в 1961 році Іваном Сазерлендом система Sketchpad, яка започаткувала еру комп'ютерної графіки. В цій системі за допомогою світлового пера користувачі могли створювати малюнки безпосередньо на екрані монітору. В 1967 році Сазерленд разом з Девідом Евансом розпочали роботу по створенню навчального курсу комп'ютерної графіки. Для створення комп'ютерної анімації існує багато різноманітних програмних продуктів [1].

Варто зазначити, що проблема мультимедійного дизайну привертає увагу мистецтвознавців всього світу. Однак, в українській мистецтвознавчій науці це питання не достатньо розроблено. Видатним теоретиком, що передбачав появу мультимедіа, є Г. М. Маклуен. Американський дослідник М. Кастельс вивчає феномен Інтернету та його вплив на різні сфери людської діяльності. І. Вернер у своїй монографії аналізує різні аспекти мультимедіа. Мультимедіа, як інструмент бізнесу, досліджено у науковій праці німецького вченого М. Кірмайєра. О. Шликова розглядає мультимедіа, як феномен культури. Російські вчені (А. Акчурін, М. Шагуров, В. Розін та інші) під керівництвом М. Носова детально вивчають особливості віртуальної психології. Базові положення семіотики, володіння якими структурує об'єкт медіадизайну і сприяє його осягненню, визначені в роботах В. Іванова, М. Лотмана, В. Тернера [2].

У сучасному світі завдяки анімації можна передати будь-який задум автора. Режисери та сценаристи, художники та дизайнери мають змогу втілити свої ідеї, використовуючи засоби анімації задля того, щоб найбільш чітко та влучно передати своє бачення глядачу. В процесі створення та технічного втілення проектів, що пов'язані з жанром мультимедіа, величезну роль грають електронні технології.

Сьогодні медіа художник в повній мірі уособлює сучасне розуміння дизайнера: він створює концепцію проекту, будучи його філософом і сценаристом, він працює оператором, інженером, наповнює проектний простір авторськими та індустріальними предметами, насичує його звуками і різноманітними ефектами, що формують естетичне середовище, в якому людина покликана розвивати власну духовність. Кожна технологія, що з'являється в суспільстві, завжди знаходить нове розуміння саме у зв'язку зі спробою її творчого освоєння. Так відбувалося з фотоапаратом, комп'ютером, відеокамерою.

Представлене дослідження даної проблеми доводить, що включення мультимедійних технологій в художнє проектування задає новий рівень синтезу технічного і духовного начал, посилюючи, таким чином, гуманістичний аспект проектної культури дизайну. Базовими елементами мультимедійного дизайну є:

- предмет діяльності – реальні об'єкти, функціонування яких моделюється в електронній формі, віртуальні комп'ютерні проекти, інтерактивні гібридні середовища;

- суб'єкт – дизайнер, який занурюється у віртуальну реальність і впливає на неї зсередини;

- реципієнт (замовник) – активний учасник проекрованої «події».

Мультимедійне адаптивне проектування висуває певні специфічні вимоги до професії дизайнера. Він повинен володіти знаннями і вміннями, що дозволяють йому вільно спілкуватися з комп'ютером, комп'ютерними технологіями; бути здатним «режисерувати» ситуації, що відбуваються у віртуальному просторі, включати в режисуру вироблення найкращого рішення [3].

Мультимедійний дизайн як соціокультурне явище висуває перед багатьма дослідниками, перш за все, мистецтвознавцями, філософами, соціологами і ергономістами, проблему усвідомлення сфер його діяльності, механізмів, витоків, внутрішніх стимулів і здібностей інноваційного творення. Від рівня цього усвідомлення залежить майстерність медіа дизайнерів. Вектор розвитку морфології дизайн-об'єктів виходить з наступності еволюційного досвіду в рамках певної художньо-естетичної традиції, спираючись на новітні досягнення науки і техніки.

Фахівець мультимедійного дизайну інтегрує весь свій талант і знання в електронний твір мистецтва. Для цього необхідно постійно вигострювати свої навички, щоб уміти використовувати звук, відео, графіку, анімацію й інші елементи для створення завершеної роботи.

Дизайнери, які спеціалізуються в області мультимедіа, необхідні в різних сферах людської діяльності. Вони повинні вміти працювати в різних областях, а саме: з веб-сайтами, у кіно, на телебаченні, у рекламі, в освітніх установах, у проектних і виробничих фірмах, з корпоративними компаніями тощо.

На відміну від прикладних дизайнерів, які працюють із реальними об'єктами, дизайнер мультимедіа спочатку створює віртуальну реальність у комп'ютері, а потім переносить її в реальне життя.

Мультимедійний дизайн - це не тільки розробка CD-презентацій, каталогів продукції, фото-галерей і портфоліо із застосуванням звукових і відео ефектів, це ще й створення рекламних і навчальних роликів, що вимагає попереднього

ретельного пророблення сценарію, створення навчальних ігор, інтерактивних описів до програмних продуктів, усе, що пов'язане із привабливою й доступною візуалізацією складної інформації.

Фахівець мультимедійного дизайну може працювати як найманий робітник у державних і приватних компаніях, так і здійснювати індивідуальний бізнес.

В систему сучасної проектної культури активно впроваджуються цифрові технології. Варто зазначити, що вплив цифрових технологій – все більше поширюється на гуманітарні аспекти. Комп'ютерна віртуальність підвищує рівень емоційної і інтроспективної активності суб'єкта, а це може впливати на механізм синтезу креативних рішень. Метод інтроспекції, як поглиблене розуміння людиною власного внутрішнього духовного життя (думок, образів, почуттів, переживань), завжди присутній в художньому акті. Його результатом є неабиякі твори, поява яких була б неможливою без внутрішнього самодослідження, самоотожнення, що відображає ментальність Медіа дизайнера.

Однак, поки що інноваційні можливості ініціюють інтерес дизайнерів до технічних ефектів, відволікаючи їхню увагу від осмислення естетичного потенціалу комп'ютерного проектування. Неправильне використання цифрових технологій призводить до зниження якості дизайн-проектів. На цьому тлі ясно видно завдання максимального розкриття можливостей комп'ютеризації дизайн-проектів, її цілей та методів у відповідності з гуманістичними устремліннями як окремої особистості, так і суспільства в цілому.

Мультимедійний пласт проектної культури повинен бути освоєний дизайнерами і спроектований на поставлене завдання. Звідси з'являється потреба в адекватній дефініції категорії «мультимедійний дизайн». Це складне явище, яке тісно пов'язане з концептуальним аудіовізуальним мистецтвом. Воно характеризується принципово новими технічними артефактами, здатними впливати на психіку людини, що взаємодіє з комп'ютерним середовищем.

Мультимедійні дизайн-технології мають гуманістичний потенціалом, але він ще не достатньо реалізований в даний час в сфері художнього проектування.

Висновки. Мультимедійні засоби дозволяють дизайнеру занурюватися у віртуальну реальність та візуалізувати власні думки. Сприйняття віртуальних об'єктів здійснюється за кількома сенсорними каналами одночасно. З'явилася

можливість моделювати просторово-часовий та культурний контекст для інноваційного проектування. При цьому серйозною проблемою стає недостатнє усвідомлення унікальних можливостей мультимедійних технологій, неготовність вирішувати соціокультурні проектно-художні завдання на новому рівні.

Література

1. Іноземцева С. В., Малиніна І. О. Інноваційні методики навчання комп'ютерної графіки студентів творчих спеціальностей. // Monograph. Territories' development: social, economic and humanitarian issues. – Opole, 2019. – С. 466-473.
2. Опалєв М. Л. Дизайн мультимедійних презентацій: стильові напрямки і засоби формування візуально-образної мови: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. мистецтвознавства: спец. 17.00.07 «Дизайн» / М. Л. Опалєв. – Х., 2010. – 23 с.
3. Яцюк О. Г. Мультимедийные технологии в проектной культуре дизайна: гуманитарный аспект: автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора искусствоведения: спец. 17.00.06 «Техническая эстетика и дизайн» / О. Г. Яцюк. – Москва, 2009. – 65 с.

ФАСИЛІТАЦІЯ ЯК МЕХАНІЗМ РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА

Марія Казанжи

Південноукраїнський національний педагогічний університет

імені К. Д. Ушинського

Одеса, Україна

kazanzhy.mariya@gmail.com

Abstract. The article substantiates the consideration of facilitation as an effective mechanism for the development of modern society. Theoretical and methodological analysis of the primary sources showed that the facilitation of the development of the individual leads to the enhancement of the facilitation potential of the environment, higher adaptability, more effective socialization, etc. This mechanism is especially important in the field of education and training.

Key words: facilitation, facilitation potential, socialization, development of society.

Вирішення актуальних гуманітарних питань розвитку сучасного суспільства є викликом як для соціуму, так і для фахівців, від яких очікують дієві кроки для їх реалізації. Психологи не залишились осторонь і існують конкретні концепції, що позначають шляхи гуманізації соціуму – однією з них є концепція фасилітативного потенціалу особистості, а механізмом – фасилітація як допомога у розвитку людини.

Засвоєння соціального досвіду, соціалізація особистості, гуманізація та гуманітаризація, цінність допомоги іншому – ці та інші питання вирішуються з задіянням фасилітативного потенціалу, розвиток якого проходить шляхом формування, становлення його потенціальних та актуальних складових. Оскільки засвоєння соціального досвіду може відбуватися через інтеріоризацію змісту зовнішнього соціального середовища в формі історично закріплених форм поведінки, ролей, моральних норм, суспільних цінностей тощо, то розвиток фасилітативного потенціалу залежить від стану суспільства, передусім

– від особливостей виховання в сім'ї та школі. Адже людина в дійсності одночасно виступає членом декількох груп, кожна з яких може мати свою ієрархію цінностей. Тому цінність допомоги іншому в розвитку, його підтримка повинна існувати взагалі в суспільстві, а не тільки в якійсь конкретній групі, зокрема. Таким чином накопичення знань, вмінь та навичок фасилітативної взаємодії відбувається і через засвоєння прикладів відповідної поведінки, а вже потім відтворення їх у власній діяльності. Щодо актуалізації цих вмінь, то першочергового значення набуває сформованість потреби сприяти розвитку іншого, наявність та високий ранг даної цінності в спектрі цінностей людини.

Адже саме цінності є показником розвитку суспільства, визначальним фактором у становленні людини. Для сучасного етапу розвитку України характерна ціннісна невизначеність, яка формується в умовах існуючих соціокультурних трансформацій – коли стара шкала цінностей зруйнована, а нова ще не склалась [3, с. 40]. Яке місце в ціннісній ієрархії займе цінність розвитку іншого поки що невідомо. Достеменно визначеним є лише те, що якщо в суспільстві розвиток іншої людини буде загальноновизнаною цінністю, яка репрезентується у свідомості людини в процесі соціалізації як власна, то фасилітативний потенціал кожного члена такого суспільства буде розвиватись, а відповідно буде зростати і фасилітативний потенціал соціуму.

Крім того, не слід забувати, що розвиток суспільства – це багатогранний процес, який включає в себе також засвоєння соціального досвіду конкретною особистістю шляхом входження в соціальне середовище, систему відповідних зв'язків, а з іншого боку – це процес активного відтворення системи соціальних зв'язків індивідом за рахунок його активної діяльності, включення в середовище. Таким чином, власна активність не повинна нівелюватись, оскільки значною мірою від людини залежить, які цінності вона обирає, які приклади наслідує, в які групи вступає, з якими людьми взаємодіє. Адже процес розвитку супроводжується змістовно-сисловою інтеграцією Я, коли дії, ролі набувають певної сутності не самі по собі, а в контексті більш широкої соціальної сфери, в смисловій сфері об'єктивного змісту.

Встановлено, що фасилітація є дієвим механізмом розвитку людини, а прояв людиною такої психологічної якості як фасилітативність відіграє розвивальну (адаптивну, творчу, егозахисну та ін. функції), підсилює динаміку соціалізації, однак не є визначальним критерієм адаптованості в житті. Особливо важливим

для розвитку суспільства є навчання, яке ґрунтується на принципі фасилітації (О. Г. Врублевская, Г. В. Дубовская, Р. С. Димухаметов, І. В. Жижина, В. Т. Кудрявцев, К.Роджерс, В. П. Тремясова та ін.).

Розглядаючи це складне, неоднозначне питання, на перший погляд здається, що вплив фасилітації на розвиток суспільства зрозумілий, очевидний, адже сама суть фасилітації в розвивальному впливі на іншого. Однак механізми розвитку є різні – і в епоху технологічних новаторств ці впливи можуть втрачати особистісну складову, яка обов'язкова для задіяння фасилітації.

Дейл Хантер, Енн Бейлі, Білл Тейлор з цього приводу пишуть: на землі вичерпуються джерела енергії, але є джерело спеціальної енергії, про яке згадують нечасто. Ця енергія доступна в групах – сила групової синергетики, використання групової синергетики можливе через потужну групову фасилітацію [6]. S. Kaner [7] додає, що фасилітатором може бути окремий індивід або ж група, між членами якої розповсюджений фасилітативний тип мислення та поведінки. Тому механізми фасилітації можуть мати не одноосібний характер і суттєво впливати на задоволеність життям, яке розглядається в багатьох дослідженнях як показник щастя – адже розробляються рейтинги країн за рівнем індексу задоволеності життям. Україна за рівнем даного індексу посідає серед європейських країн останні місця. Вплив вираженості фасилітативності на задоволеність життям не досліджувався, однак сприяння розвитку іншого проявляється в різних сферах людського буття, тому прояв фасилітативної активності також може виявлятися у задоволеності чи незадоволеності і входити в загальну оцінку особистістю задоволеності власним життям, особливо це стосується представників соціономічних професій.

Підтвердження значущості соціального середовища (його фасилітативної складової) знаходимо в працях багатьох дослідників. Зокрема, Р. В. Овчарова відмічає значущість фасилітативного середовища для становлення самої фасилітативності особистості. «Вчитель, якому створюють фасилітуючі умови, сам стає фасилітатором для своїх учнів» [2, с. 4]. Особистості, які підтримують відносини фасилітації не просто модифікують освітнє середовище, а докорінним чином перетворюють його – саме середовище стає умовою ситуації успіху [1]. В. П. Тремясова, Г. В. Дубовская відзначають важливість не тільки особистості фасилітатора, знання методів, технік фасилітації тощо, а й

необхідність створення середовища фасилітації, тобто атмосфери взаємної підтримки та розвитку. І в створенні цього середовища повинна бути задіяна вся група, а не тільки викладач [4, с. 26].

Крім впливу фасилітатора, важливим є залучення фасилітативного потенціалу середовища, а також інтенційність фасилітуємого. Водночас, як справедливо зазначає Suzanne Ghais, щоб бути насправді ефективним, фасилітатор повинен задіювати фізичні, інтелектуальні, емоційні, інтуїтивні, креативні та духовні можливості членів групи [5]. Саме така комбінація сприятливих чинників робить механізм фасилітації найбільш ефективним.

Отже, встановлено, що фасилітація є механізмом соціалізації, адаптації, підвищення рівня психологічного благополуччя людини, створення та підтримання ефекту успіху особистості, підвищення рівня її фасилітативності, а також ефективним методом, технологією, механізмом навчання та виховання тощо. Таким чином, фасилітативність цілком обґрунтовано можна задіювати як механізм розвитку сучасного суспільства.

Література

1. Димухаметов Р. С. Фасилітація в системі підвищення кваліфікації педагогов: дис. на соиск. учен. степ. докт. пед. наук: 13.00.08 / Димухаметов Рыфкат Салихович. Магнітогорск, 2006. – 398 с.
2. Овчарова Р. В. Психологическая фасилітація роботи школьного учителя. М.: Изд-во НПФ Амалтея, 2007. 305 с.
3. Парунова Ю. Д. Место и роль ценностей в механизме социализации. Культура народов Причерноморья. 2004. № 55. Т. 2. С. 36-40.
4. Тремясова В. П., Дубовская Г. В. Организация классных часов в отраслевом ССУЗЕ на основе подходов фасилітації. Организационная работа. 2008. СПО, № 3. С. 25-30.
5. Ghais S. Extreme facilitation: Guiding groups through controversy and complexity. San Francisco: Jossey-Bass, 2005. 304 p.
7. Hunter D., Bailey A., Taylor B. The Facilitation of Groups. Cambridge: University Press, 1996. 215 p.
8. Kaner S. Facilitator's Guide to Participatory Decision-Making / Sam Kaner, Lenny Lind, Catherine Toldi, Sarah Fisk, Duane Berger. San Francisco: Jossey-Bass, 1998. 272 p.

ТЕРМІНОЛОГІЧНІ НОВАЦІЇ У ФОРМАТІ НАУКОВОЇ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Тетяна Коляда-Березовська¹, Ольга Романова²
Одеський національний політехнічний університет,
Одеса, Україна,
¹kobertanya@gmail.com; ²kafedra.kurya@gmail.com

Abstract. Highlighted is the impact of computer technology on the terminology communicative meaning, the growing role of its international function. Attention is focused onto the problem of terminological competence formation at engineering profile students. Consideration of certain arrays of innovative terminological units of a particular field is suggested.

Key words: scientific communication, terminology, terminological innovations, international function of scientific terminology.

Нове завжди розглядалося як перехід від одного якісного стану до іншого у процесі розвитку, як показник того, що явище спрямоване у майбутнє, тому сьогодні, на новому, євроінтеграційному шаблі третього тисячоліття, є підстави вважати нове, новаційне, інноваційне у мовно-комунікаційній сфері особливо актуальною категорією і, водночас, проблемою комплексу гуманітарних наук.

Спеціальні сфери знань та діяльності пов'язані через загальні поняття із системою термінів – терміносистемою, тому й об'єктом, яким неухильно займаються усі науки з вивчення цих сфер, є терміни. Потреба у найменуванні нових понять, що виникають у результаті інтенсивного розвитку й диференціації наук, з одного боку, та внутрішньомовні закономірності, зумовлені співвіднесенням мовного знака з поняттям, яке він позначає, з іншого боку, складають основу цілеспрямованого процесу, котрий у науковому світі має назву «термінологічна номінація». Синергетичний розвиток сучасної науки і техніки вимагає прискіпливого ставлення лінгвістів до термінологічної роботи: мовний аналіз загальних і конкретних фактів термінології, лінгвістичне оформлення термінів, що входять до кола завдань культури мовлення, мають ґрунтуватися на чіткому розумінні того, чи відповідає термін системності,

логічній та мовній виваженості, враховуючи те, яке місце він посідає серед підпорядкованих понять і термінів щодо конкретно визначеної системи наукової або виробничої діяльності. Крім того, має бути з'ясований факт співвіднесеності понять та знаків у конкретній мовній сфері й розкрито об'єктивні внутрішні закономірності, які управляють становленням даної термінологічної системи.

У лінгвістичній літературі існують дві протилежні точки зору на характер формування терміносистем: конвенціональна (терміни не виникають, а створюються) та визнання того, що терміносистеми формуються за тими самими законами, що й нові слова загальнонародної мови.

Вивчення фахової термінології у технічному закладі вищої освіти – вагомий складник професійної підготовки спеціалістів, оскільки фахівцю мова потрібна не лише як сукупність правил, а, передусім, як засіб формування й самовираження особистості через сприйняття і продукування текстів, насичених професійною термінологією. Мова спеціальності, виконуючи функцію конкретного опису понять і процесів певної галузі знання, характеризується спеціальною лексикою, своєрідним синтаксисом, специфічною стилістикою, а також містить багато запозичень. У текстовій діяльності представників певної наукової спільноти реалізується комунікативна функція термінології, при цьому комунікативне значення термінології набагато ширше: воно проектується не тільки на задоволення власне національного наукового обміну, а й на міжнародну взаємодію, що пояснює зростаючу роль інтернаціональної функції наукової термінології [1, 165].

Дослідники відзначають, що проблемі мовних контактів і співвідношення *запозичених слів* та *неологізмів* ще не достатньо приділено уваги. Можливо, це пояснюється тим фактом, що запозичений елемент на початковому етапі свого функціонування у мові-реципієнті має певний ступінь новизни. Уявлення про новизну слова протягом деякого часу входить до системи значення слова як певного виду стилістичного забарвлення. Це пов'язано з провідною роллю номінативної функції – позначенням нових реалій або реалій, що були раніше відомі, але за певних історичних, політичних, соціально-економічних умов усвідомлені по-новому. Звідси випливає, що два зазначені вище поняття не є тотожними, бо більшість із новаційних для мови-реципієнта термінів аж ніяк не є неологізмами у мові-джерелі. Крім того, нові терміни можуть розглядатися не

як іншомовні слова, а як новоутворення: відомий лексичний матеріал + нова комбінація. Так, у зв'язку з розвитком комп'ютерно-інформаційних технологій і загальною комп'ютеризацією людства, до української (як і російської) сучасної мови увійшло багато нових термінів, пов'язаних з комп'ютерною технікою та електронікою, спеціальних слів і висловлювань для позначення різноманітних понять, дій, що їх виконують як ІТ-професіонали, так і користувачі комп'ютерів, наприклад: *вінчестер, інсталяція, форматування, пікселі, дисплей, файл, принтер, ноутбук, тюнер* та інші. Переважна більшість комп'ютерної термінології – англіцизми. Як відзначають дослідники [2], [3], з кінця ХХ ст. українська мова переживає лавиноподібний потік англо-американізмів на позначення нових понять і явищ ринкової економіки, нової техніки, в тому числі й комп'ютерної технології, сфери бізнесу, політики: *андерайтинг, бренд, роялті, френчайзинг, мерчендазинг, адвертайзер, ріелтер, форфейтинг, саунд-байт* тощо. Лексичні новації англійського походження поповнюють / сповнюють / переповнюють українську мову й професійне мовлення з вражаючою швидкістю: Інтернет надзвичайно прискорив поширення як нових термінів, так і коло тих, хто ними користується. Наприклад, найпоширенішими вважаються такі: *софтвер (software), кент опен (Can't open), глюк (gluk), хакер (hacker), компатибіліті (compatibility), стример (streamer), браузер (browser), емотікон (emoticon), скролінг (scrolling), скролер (scroller), апгрейд (upgrade), сервер (server), спам (spam), баг (bug), ноутбук (notebook)* тощо. При такому стані професійну лексику поповнюють не тільки офіційні технічні терміни, але й неофіційні позначення різних комп'ютерних понять, тобто нова комп'ютерна лексика збільшується за рахунок англійського комп'ютерного жаргону, наприклад: *геймер* (від англ. жаргонізму *gamer*) – професійний гравець у комп'ютерні ігри; *смайлик* (від англ. *smiley*) – кумедна «мордочка», яка є послідовністю розділових знаків; *думер* (від англ. *Doomer*) – прихильник комп'ютерної гри DOOM, *квест* (завдання у грі), *десматч* (смертельна гра), *фраг* (очко, що надається за перемогу), *Аська* (програма ICQA), *голдед* (редактор повідомлень) та інші.

Дослідники висловлюють занепокоєння тим, що комп'ютерна лексика закріплюється і починає функціонувати навіть поза комп'ютерною тематикою, що багато комп'ютерних жаргонізмів переходять до розряду загальноновизнаних термінів. Така зміна статусу комп'ютерної лексики є наслідком надзвичайно

швидкого прогресу інформаційних і комунікаційних технологій. Оскільки термінологія функціонує на матеріалі природної мови, то остання не може не впливати на терміни: носії нової комп'ютерної термінології підпорядковують її тенденціям розвитку і словотворення рідної мови, відмінюючи англійські дієслова, наприклад „заипувати”, „віденкодити”, „заюзати”, „приатачити”, „припуйнтовати”, „вірусяка”, „флопак” і т.п. Така практика використання комп'ютерної термінології зазнає критики, адже відбувається викривлення граматичних норм, що спричиняє певну безграмотність, втім, як відомо, показником мовної культури є чітке дотримання умов комунікативної компетенції, коли акт спілкування відповідає схемі «структура – норма – варіант» і у процесі інтеракції перевага надається нормі. Саме нормативність робить мову інструментом культури, оскільки завдяки їй формується особистість – носій мови, менталітету, ставлення до людей.

Отже, слід зазначити, що центральне місце серед лексичних нововведень, новаційних термінологічних утворень посідають слова і вирази англomовного походження, пов'язані, у першу чергу, з комп'ютерною або взагалі електронною технікою. Це залишає актуальними такі завдання для науковців-лінгвістів, як систематизація і класифікація термінів-новацій, що розглядаються не лише як методи дослідження термінологічної сфери, а й як інструмент визначення шляхів поповнення й «впорядкування» національної / галузевої терміносистем, оскільки будь-який мовний шар – це певний ментальний код, а мова науки презентує потенціал народу.

Література

1. Коляда-Березовская Т., Романова О. Терминологический аспект текстовой деятельности и культура научной коммуникации в образовательном процессе / Т. Ф. Коляда-Березовская, О. К Романова // Південний архів. Філолог. науки: зб. наук. пр. – 2018. – Вип. LXXIV. – С. 165-167. URL: <http://dspace.oru.ua/jspui/handle/123456789/8179>.
2. Кочерга О., Мейнарович Є. Правописні проблеми термінології. URL: <https://r2u.org.ua/node/106>.
3. Рицар Б., Рожанківський Р. Порівняльний аналіз термінів з нормативних документів і словників. Вісник: Проблеми української термінології: Матеріали 6-ї Міжнародної наукової конференції. Львів: Львівська політехніка, 2000. № 402. С. 31-39.

ТИПИ МОДИФІКАЦІЙ СУБ'ЄКТА В ДЕРИВАЦІЙНІЙ ПАРАДИГМІ РЕЧЕННЯ

Олена Куц

Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова

Київ, Україна

o_v_kuts@ukr.net

Abstract. The varieties of modifications of subject syntaxema are proved in the derivative paradigm of simple sentence. The indefinite-personal, generalized-personal, quantitative, binary, including the predicate-subject syncretism of the infinitive in position of the subject in the formally-grammatical structure of two-member sentence and duality subject modification, and also addressed subject modification presented by the address and subject semantic in constructions with an imperative verb are investigated.

Key words: modification of subject syntaxema, derivational paradigm.

Дослідження природи синтаксичної семантики, засобів її експлікації в синтаксичних конструкціях у дериваційній парадигмі речення поглиблює вивчення парадигматичних і синтагматичних взаємозв'язків і кореляцій мовних одиниць.

Характеристика модифікацій суб'єкта в дериваційній парадигмі передбачає встановлення закономірностей опосередкованих семантичних модифікацій предикатних синтаксем у похідній синтаксичній одиниці. І. Р. Вихованець у простому реченні в межах класу конструкцій з модифікованою суб'єктною синтаксемою виокремлює неозначено-особову, узагальнено-особову та кількісну модифікації суб'єктної синтаксеми. На його думку, семантична модифікація характерна передусім для предикатних синтаксем, для яких вона є безпосередньою (фазова, модальна і заперечна модифікації предикатів). У суб'єктних синтаксем вона є опосередкованою [1, 170-173].

Проаналізувавши семантичні дериваційні особливості суб'єктної синтаксеми, виокремлюємо такі її модифікації:

1) неозначена модифікація – це представлення дії, стану, процесу, суб'єкт яких вирізняє неозначена природа. Цей тип модифікації має як імпліцитне вираження у формально-граматичній структурі речення, так і експліцитне: *Металеву браму з навареними на неї олімпійськими кільцями розчинили навстіж... (С. Жадан); Такі всі веселі, усміхнені, зупинились на мить перед самим вільотом, і хтось догадався клацнути їх фотоапаратом... (О. Гончар);*

2) узагальнена модифікація перебуває на межі означеності й неозначеності, адже йдеться про дії, стани, процеси, що характеризують існування індивіда в соціумі крізь призму соціальних і морально-етичних правил, законів тощо. Такий синтез характеризує нова інтегративна якість – семантика узагальненості суб'єкта. Узагальнена модифікація суб'єктної синтаксеми у формально-граматичній структурі речення є імпліцитною або експліцитною. Узагальненість суб'єкта може характеризувати як особу мовця, так і його співрозмовника (-ків) чи особу (осіб), які не беруть безпосередньої участі в спілкуванні. Напр.: *Ніхто про тебе й словом не згадає (Л. Костенко);*

3) кількісна модифікація – це предикатна модифікація суб'єктної синтаксеми з погляду кількісних характеристик. Охоплює три різновиди:

а) результат дериваційного розгортання (функціонування числівника чи іменника з квантитативним значенням при іншому іменникові в позиції суб'єкта), напр.: *Сорок тисяч татар пішли на Волинь і в Галичину... (П. Загребельний).* О. В. Кульбабська вважає, що кількісна синтаксема актуалізує певну ознаку референта (квантитативну, вибірковості і под.) та є виразником додаткової інформації в плані складного, але розчленованого поняття. Маркування цілісного синтаксичного значення кількома компонентами увиразнює внутрішньо реченнєвий вияв сучасного граматичного аналітизму [5, 365-370].

б) модифікація внаслідок трансформаційних процесів (згортання предиката із залежними субстанційними компонентами за умови лексичної тотожності предикатів вихідного і похідного речень), напр.: *Дід з онуком прибирали в саду ← Дід і онук прибирали в саду ← Дід прибирав у саду + Онук прибирав у саду.* Модифікована суб'єктна синтаксема виражена сполукою іменника з прийменниково-відмінковою формою іменника (орудний відмінок з прийменником з) або сурядним словосполученням з єднальним сполучником (*і, й, та*). Такі сполуки виражають соціативне значення і є синтаксичними

синонімами, що виникли внаслідок дериваційних перетворень, зокрема транспозиційного згортання. Крім того, соціативність суб'єкта у формально-граматичній структурі речення маркує і форма множини дієслова-присудка. Пор.: *Учитель з учнями розв'язували проблему і Учитель і (ї / та) учні розв'язували проблему* ← *Учитель розв'язував проблему + Учні розв'язували проблему*.

в) модифікація внаслідок транспозиційних перетворень спільнорівневих синтаксичних одиниць – двоскладне речення → односкладне; напр.: *Приїхали друзі* → *Приїхало багато друзів* → *Приїхало друзів!* → *Друзів!* Спочатку відбувається кількісна модифікація суб'єктної синтаксеми (поява неозначено-кількісної семантики), репрезентантом якої є неозначено-кількісний числівник й іменник у формі родового відмінка множини, при цьому формально-граматична структура похідного речення залишається двоскладною. На наступному етапі модифікації відбувається ускладнення модифікованої суб'єктної синтаксеми емоційно-експресивним значенням, що ґрунтується на оцінному предикатному значенні. Кількісні характеристики модифікованого суб'єкта набувають імпліцитного вираження, що на комунікативно-прагматичному рівні втілено у відповідному інтонаційному оформленні синтаксичної одиниці. Завершальним етапом кількісної модифікації суб'єктної синтаксеми є редукція базового предиката, що спричинює перетворення двоскладного речення на односкладне генітивне.

4) бінарна модифікація, що охоплює: а) предикатно-суб'єктну синкретичність інфінітива, предикатна природа якого семантично ускладнена суб'єктною функцією, що зумовлено субстантивною синтаксичною деривацією цієї міжчастиномовної форми: *Метал зварити – це вам не юшку забовтати, хлопці... (О. Гончар)*; б) дуплексивну суб'єктну модифікацію – суб'єкт дії-стану – спостерігаємо в конструкціях з дуплексивами, що виконують роль підмета у двоскладному реченні, напр.: *Плавці лежать важкі і нерухомі (Л. Костенко)*; *Я йшов останнім і думав про діда Платона (О. Довженко)*. Присудок таких простих ускладнених речень подвійний, складається з двох повнозначних елементів: перший – дієслова дії або процесу, другий – переважно предикативні прикметники зі значенням стану.

5) апелятивна суб'єктна модифікація, представлена адресатно-суб'єктним значенням форм кличного відмінка іменника в конструкціях з імперативом:

Забудь мене, пташко, забудь, не журишь... (Т. Шевченко). К. Г. Городенська основою таких конструкцій убачає семантично складні речення з модально-пропозитивними відношеннями [2, 47]. На ускладненості адресатної функції кличного відмінка в конструкціях з імперативом суб'єктною й особливою емотивною семантикою звертають увагу М. В. Мірченко [3, 179], О. Г. Межов [4, 363].

Отже, модифікації суб'єктної синтаксеми в дериваційній парадигмі речення є двох типів: модифікації як результат ускладнення субстанційної семантики предикатним значенням і модифікації як результат впливу субстанційної семантики. Предикатна семантика пов'язана зі значеннями неозначеності, узагальненості, кількості, а також поєднанням семантики предиката дії та предиката стану в суб'єктній синтаксемі, що експлікована дуплексивом у формально-граматичній структурі простого речення. Субстанційна семантика властива інфінітиву, у якого предикатне значення ускладнене суб'єктивним, й апелятивній модифікованій суб'єктній синтаксемі, яку характеризує семантика адресата – потенційного суб'єкта дії.

Література

1. Вихованець І. Р. Граматика української мови. Синтаксис: підручник. Київ: Либідь, 1993. 368 с.
2. Городенська К. Г. Деривація синтаксичних одиниць: монографія. Київ: Наук. думка, 1991. 192 с.
3. Мірченко М. В. Структура синтаксичних категорій: монографія. Луцьк: РВВ «Вежа», 2004. 393 с.
4. Межов О. Г. Типологія мінімальних семантико-синтаксичних одиниць: монографія. Луцьк: Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2012. 464 с.
5. Кульбабська О. В. Вторинна предикація у простому реченні: монографія. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2011. 672 с.

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У НІМЕЧЧИНІ

Світлана Омельченко¹, Олена Гавриш²

Донбаський державний педагогічний університет

Слов'янськ, Україна

¹saomel.ddpu@gmail.com, ²olenagavrysh@ukr.net

Abstract. In the article a brief overview of the current state of migration processes in Germany is provided. The authors consider the main causes of immigration to FRG, among which the most important are the high level of economic development of the country and a flexible tax system. Furthermore, in the article migration flows to the country are lighted out. The authors point out that nationals of other countries immigrate to Germany, primarily for the purpose of getting a job or higher education, returning ethnic Germans, reuniting families, starting business and so on.

Key words: immigration, Germany, causes of migration, immigration flows.

У наш час одним з найважливіших аспектів суспільного розвитку у світі є міграція з її соціальними, культурними, економічними та політичними проблемами. З набранням чинності права отримання громадянства Німеччини (2000 р.) і закону про міграцію (2005 р.) міграційна політика ФРН визначила те, що Німеччина фактично стала країною мігрантів.

Зазначимо, що за останні 40 років у ФРН в'їхало понад 30 млн. осіб. Перша половина 2010-х років відзначена в Німеччині різким зростанням чистої міграції, в тому числі в 2010-2014 рр. – з 180 до 680 тис. осіб. У 2015 році внаслідок масового приїзду осіб, які шукають притулку, стався безпрецедентний її стрибок – до 1.2 млн. осіб. Порівнюючи 2010 і 2015 роки, підкреслимо, що з топ-10 країн походження найбільшим зростанням кількості мігрантів характеризуються Сирія (в 100 разів) і Афганістан (в 11.5 рази).

За даними Центрального реєстру з обліку іноземців ФРН, на кінець 2017 року в Німеччині проживало близько 10.6 млн. мігрантів; найбільшу їхню частину склали вихідці з Туреччини, Польщі, Сирії, Італії та Румунії. Якщо в

2005 році на тисячу громадян ФРН доводилося 0.4 біженця, то в 2015 р – вже 5.5. Особливістю міграційної кризи став інокультурний характер міграції: понад 85% біженців сповідують іслам, тоді як при трудовій, освітній та сімейній міграції цей показник, як правило, не перевищує 40%.

Акцентуємо, що імміграція в Німеччину привертає людей з багатьох причин:

1. Німеччина є економічно високо розвиненою державою;
2. у країні порівняно гнучка система оподаткування, досить проста процедура реєстрації підприємств і не суворі вимоги до їх діяльності;
3. Німеччина надає можливість отримати безкоштовну вищу освіту не тільки для свої громадян, але і для іноземців.

Імміграція в ФРН може бути здійснена декількома шляхами. Основним імміграційним потоком є переселення з метою отримання роботи. Як правило, заявник повинен бути або вченим з науковим ступенем не нижче кандидата наук, або фахівцем з великим досвідом роботи і відмінним резюме, щоб довести відсутність аналогічного кандидата в усьому ЄС.

Ще одним важливим каналом в ФРН є повернення етнічних німців. У цій групі іммігрантів враховується, що на момент народження заявника, принаймні, один з його батьків мав громадянство Німеччини, навіть якщо це не було в той момент зафіксовано документально.

Інший шлях імміграції до Німеччини – за єврейською ознакою. Для даної категорії іммігрантів необхідно, щоб на момент народження заявника щонайменше один з його батьків був євреєм. Це повинно бути документально зафіксовано або в свідоцтві про народження заявника, або в радянському паспорті його батьків.

Ще один варіант – бізнес-імміграція. Для цієї категорії іммігрантів зазначено, що заявник має можливість вкласти в економіку Німеччини 500 тис. євро та створити 5 робочих місць.

Інший можливий шлях імміграції до Німеччини – возз'єднання сімей. При цьому заявник повинен бути одруженим або збиратися це зробити з громадянином Німеччини.

Підкреслимо, що іноземне населення нерівномірно розселено по території Німеччини. Більше 80% всіх мігрантів проживають в чотирьох великих землях:

Баден-Вюртемберг (18%), Баварія (21%), Гессен (15,8%) і Північний Рейн-Вестфалії (29,8%).

У східних федеральних землях Бранденбург, Мекленбург-Передня Померанія, Саксонія-Ангальт, Саксонія і Тюрінгія частка іноземців досить невелика. Вона перевищує 2% тільки в Бранденбурзі та Саксонії. У великих індустріальних районах федеральних земель, а також в Берліні мігрантів вдвічі більше, ніж в сільській місцевості.

Відмітимо, що міста мають значний інтегруючий потенціал для суспільства. Як правило, саме в міста направляються іммігранти з інших країн, щоб почати нове життя, а, можливо, і отримати нове громадянство. У містах частка іноземних жителів досягає в середньому 15%, а в деяких випадках навіть перевищує цей показник. За даними бюро статистики по Берліну та Бранденбургу, наприклад, у столиці Німеччини є райони, де мігрантів більше, ніж корінних німців. На першому місці знаходяться квартали навколо Асканішер-плац, однієї з площ Кройцберга, де частка іноземців складає 68%. Що стосується адміністративних одиниць, то тут лідирує самий центральний район Берліна – Мітте. Там мігрантів, виявляється, 44.5%. У західних районах міста їх в середньому більше третини.

Зазначимо, що найменше вихідців з-за кордону на околицях Східного Берліна – в районах Трептов-Кепенік і Марцан-Хеллерсдорф, близько 10%. У 2018 році сенатський уповноважений з питань інтеграції Гюнтер Спінінг повідомив, що 40% всіх берлінських дітей до 18 років – іноземці, а в деяких центральних районах таких дітей-мігрантів дві третини.

Зазначимо, що наслідки імміграції до Німеччини неоднозначні. З одного боку, вона дозволяє вирішити проблему старіння нації. Приблизно через 30 років кількість населення похилого віку вдвічі перевищить частку молоді. Прогресуюче демографічне «старіння» нації Німеччини таїть серйозні проблеми. Вони стосуються економічної динаміки і солідарності поколінь. Відбувається «зіткнення» приїжджої молоді та місцевого населення похилого віку.

Крім цього, іммігранти, займаючи робочі місця, викликають невдоволення корінних мешканців. Але імміграція позитивно позначається на ринку праці і системах соціального забезпечення. Таким чином, тенденція збільшення числа

іммігрантів у Німеччині обумовлюється високою якістю життя, безпеки, потребами в робочій силі, перспективами і рішеннями демографічної ситуації.

Підводячи підсумки, слід зазначити, що в політичному і демографічному плані Німеччина стоїть на порозі важливого рішення. Населення країни старіє і скорочується, а потоки мігрантів збільшуються. Виникає необхідність у пристосуванні до нових реалій, економіки, інфраструктури, соціального забезпечення. Створюються і оновлюються законодавчі акти, що регулюють потоки міграції, правила в'їзду в країну і отримання громадянства. Отже, ці питання потребують систематичного та послідовного вирішення керівництвом країни та її мешканцями.

ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ОСВІТИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ ЗА ДОПОМОГОЮ ТРАДИЦІЙНОЇ СИСТЕМИ КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ

Віра Остащук

Одеський національний політехнічний університет

Одеса, Україна

Ostvera@gmail.com

Abstract. This article explores the current situation of the high education institutes students level of knowledge control. You can also find the potential solutions of quality of education control implementation with traditional and innovative methods in consideration of its advantages and disadvantages. The author discloses examples of methods and techniques alternatives for students' progress control, based on his experience.

Key words: education, traditional education system, knowledge control.

Проблема управління, контролю та моніторингу якості освіти є одним із актуальних питань, які стають перед вищими навчальними закладами. Контроль необхідний для постійного корегування ходу освітнього процесу, відслідковування результатів освіти, корегування цілей, заходів з їх реалізації.

Питання контролю навчання вивчали: А. Алексюк, С. Архангельський, Ю. Бабанський, О. Безносок, В. Безпалько, М. Махмутов, Н. Тализіна (психолого-педагогічні аспекти контролю), В. Бочарнікова, І. Булах, Л. Добровська, В. Ільїна, Е. Лузік, О. Мокрова, І. Романюк (сучасні підходи до організації контролю навчання). Певний інтерес щодо предмета дослідження становлять роботи І. Волощука, С. Гончаренка, М. Євтуха, І. Зязюна, О. Киричука, В. Козакова, В. Маслова, Н. Ничкало, О. Савченко, В. Сидоренка, А. Степанюк та ін., присвячені проблемам розвитку особистості, її ціннісних орієнтацій, пізнавальних здібностей.

В умовах реформування національних систем вищої освіти, поряд з традиційними виникли і почали завойовувати свій простір нові методики навчання, діагностування та контроль знань студентів, серед яких можна виділити автоматизовані системи управління якості підготовки спеціалістів,

системи тестового контролю знань студентів, модульно-рейтингові системи оцінки знань студентів.

Застосування цих нових методів, а також впровадження інформаційних технологій в освіту є актуальним питанням на сьогоднішній день і викликає дискусії серед науковців. Так, одні вважають, що розробка модульно-рейтингових систем йде переважно на емпіричній основі без належного науково-методичного обґрунтування, без опори на теоритичні моделі готовності фахівця до професійної діяльності. Вказуючи на те, що у вищих навчальних закладах робляться спроби використання або вже введені в експлуатацію різноманітні програмно-технічні засоби контролю знань студентів, дослідники підкреслюють, що новизна не гарантує отримання об'єктивних, достовірних знань про рівень знань, умінь та навичок студентів. Опоненти цієї точки зору вважають, що використання інформаційних технологій в синтезі з процедурою оцінки об'єму та якості знань (в формі тестів, багатобальної шкали оцінки та статистичних методів обробки та аналізу) виправдано наступними моментами. По-перше, такі форми оцінки знань як іспит, залікґрунтуються на суб'єктивній думці думці одного або декількох викладачів. По-друге, існує ряд проблем при проведенні залікових та екзаменаційних заходів, пов'язаних з великим об'ємом інформації, яку потрібно підготовувати, обробити та проаналізувати за відносно короткий проміжок часу.

Не займаючи ту чи іншу позицію в даному питанні, запропонуємо свій погляд на проблему використання традиційних підходів та методик у сучасному науковому просторі, яке швидко змінюється та модернізується.

У навчальних програмах вищих начальних закладів присутні дисципліни, в яких не передбачено проведення ні практичних, ні лабораторних занять, або на них не виділено у два рази менше годин у порівнянні з лекціями. У цих випадках перед викладачем стоїть достатньо важке завдання: за допомогою яких методик здійснити поточний контроль успішності студентів і якості їх знань, або лишити тільки підсумковий варіант перевірки, який на сучасному етапі функціонування системи представлений модульними роботами у формі тестів з різними рівнями важкості. Спираючись на власний педагогічний досвід, зробимо висновок про те, що підсумковий контроль не зможе надати об'єктивну оцінку знань студентів, оскільки відповіді на тести можуть бути списані у однокурсників, які сидять поруч, із заготовленими раніше у

мобільному телефоні фото конспекту лекцій або навчального посібника, а швидше за все з веб-сайтів, вихід на які можна здійснити з мобільних телефонів. Крім цього моменту існує ще і другий дуже важливий аспект: в результаті відвідування тільки лекційного курсу і відсутності поточного, постійного контролю знань, у студентів виробляється тотальна демотивація навчання. Присутність на лекціях стає не обов'язковими, адже важливим для студентів є успішне написання модульних робіт і отримання необхідних балів. Очевидно, що і якість отриманих знань при такому відношенні до навчання буде досить низькою.

Для того, щоб запобігти подібної ситуації, а крім цього замотивувати студентів на постійний обмін інформації, який допоможе викладачу отримати уявлення про рівень знань студентів і скорективувати їх навчальну діяльність, автор проводить на своїх лекціях регулярний контроль знань в ученій формі (діалог по важливим питанням вивченого матеріалу на 5-10 хвилин) або в письмовій формі (тематичні диктанти на 5-7 хвилин). Останній варіант дозволяє за короткий проміжок часу перевірити рівень знань у всієї групи або потоку студентів. У свою чергу, обмежений час для відповідей на питання не лишає можливостей списувати. Крім того, проведення такого поточного контролю знань мотивує студентів на самостійне навчання, виконання домашніх завдань і відвідування лекцій, на яких регулярно буде проходити оцінювання знань і накопичування балів. Застосовуючи усну та письмову форми поточного контролю, викладач зможе об'єктивно виставити підсумкові оцінки студентам і представити реальний рівень і якість їх знань із пройденої дисципліни.

Таким чином, повністю відкидати традиційні методи контролю знань не можна. Існує непорушний закон розвитку: будь-яка якісно нова система не може бути побудована, якщо умовою її впровадження є миттєва відмова від старих традицій і досвіду. Повинно бути розумне поєднання інноваційних технологій з традиційними навчання і контролю знань студентів, а кінцеві оцінки необхідно виставляти тільки після безпосереднього спілкування викладача із студентом. В свою чергу, проведення поточного контролю дозволить виявити проблеми і неточності у засвоєнні знань, внести відповідне корегування рівня та якості їх засвоєння, попередити можливі помилки і непорозуміння певних питань, які базуються на попередньому навчальному матеріалі, при вивченні наступних тем.

СУГЕСТОПЕДІЯ ЯК СУЧАСНИЙ МЕТОД НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ

Ольга Острожинська

Студія з вивчення англійської мови All Kids English

Чернігів, Україна

olgaostro@ukr.net

Abstract. Modern scientists and teachers provide particular motivation for learning activities, focusing on all new methods that provide a motivational aspect in the educational process. The article is devoted to the consideration of suggestopedia as a modern method of teaching foreign languages. The author reveals the use of the suggestopedic method in the educational process as one of the effective methods of teaching a foreign language.

Key words: suggestopedagogy, suggestopedics, suggestopedic method, suggestive atmosphere.

Історія методики навчання іноземних мов завжди була орієнтована на пошуки найбільш раціонального методу навчання.

Серед найпопулярніших сучасних методів навчання іноземних мов, що виникли переважно в англomовних країнах, США та Великобританії, в останні десятиріччя ХХ століття, все більшого поширення набувають методи, які об'єднують у собі комунікативні та пізнавальні (академічні) цілі. Їх основними принципами є: рух від цілого до окремого, орієнтація занять на учня, цілеспрямованість та змістовність занять, їх спрямованість на досягнення соціальної взаємодії при наявності віри у викладача в успіх своїх учнів, інтеграція мови та засвоєння її за допомогою знань з інших галузей наук.

Сугестопедагогіка (від лат. *suggestio* – навіювання) – це психотерапевтичний напрям у педагогіці, який цілеспрямовано з навчально-виховною метою використовує засоби навіювання [4]. Сугестопедагогіка, використовуючи приховані резерви людини, дозволяє значно розширити і поглибити навчальний процес, зробити його ефективнішим.

Одним з напрямів сугестопедагогіки є сугестопедія. Сугестопедичний метод навчання – це система вивчення й закріплення мовного матеріалу в різних ситуаціях спілкування, орієнтована на створення природного мовного середовища, активізацію учнів у процесі уроку та мобілізацію прихованих психічних резервів особистості. На думку педагогів і психологів, ефективність сугестопедичного методу полягає: в створенні надзвичайно сильної мотивації навчання; знятті психологічних бар'єрів (сором'язливості, страху, скутості); можливості оволодіти великою кількістю інформаційних одиниць; умінні активно використовувати інформаційний запас у спілкуванні; умінні переносити засвоєні інформаційні одиниці в різні мовні ситуації тощо. Окрім того, при використанні сугестопедичного методу навчання звичайне, тобто усвідомлене, з концентрацією уваги, запам'ятовування поєднується з неусвідомленим, підсвідомим, що розширює можливості пам'яті [4].

Сугестопедичний метод розроблений болгарським ученим Г. Лозановим і його послідовниками в 50-70-ті роки ХХ століття. Він ввів до наукового обігу терміни «сугестопедія» та «сугестологія». Сугестологія – наука про навіювання, сугестопедія – її застосування в педагогіці. За словами Г. Лозанова, інформація ззовні може проникати у внутрішній світ особистості по двох каналах – свідомому й неусвідомлюваному. Сферу неусвідомлюваного він розглядав як джерело «резервних можливостей психіки». Використовувати ці резерви особистості й покликаний сугестопедичний напрям.

Опираючись на напрацювання Г. Лозанова, С. Пальчевський під час вивчення глобалізованих навчальних тем виокремлює в методі сугестивного впливу три фази: досеансову й післясеансову фази та концертний сеанс, який розділяє їх. Він аналізує та обґрунтовує особливості кожної із них.

У період досеансової фази проводиться попереднє ознайомлення з новим навчальним матеріалом. Учні на рівні мимовільних реакцій і довільного настроювання готуються до занурювання в стан психорелаксації. Активізується неусвідомлена психічна активність, підвищується загальне сугестивне тло. Навчальна інформація набуває сугестивного характеру [5]. Сугестивна основа уроку в цей час і пізніше існує в самій програмі пам'яті, інтонаційному викладі нового навчального матеріалу, у ритмі навчального процесу, артистизмі вчителя тощо.

Передсеансовий період начебто сигналізує про наближення чергового сеансу запам'ятовування, і в загальній сугестивній атмосфері поліпшується можливість запам'ятовування. Тоді, як правило, запам'ятовується значно більший обсяг навчального матеріалу, ніж у процесі застосування традиційних методів навчання. Створюється нібито умовний рефлекторний рух уперед до гіпермнестичного ефекту.

Основні інформаційні моменти учні записують у зошити або словники. А потім за 10-15 хвилин переглядають цю своєрідну сеансову програму пам'яті. Такий перегляд називається активним сеансом, оскільки учні передивляються за своїми записами новий навчальний матеріал і слухають голос вчителя, який прочитає цей матеріал у відомій інтонаційній колісці (інтонаційна тріада: запитальна, м'яка, імперативна інтонації) [5].

Отже, упродовж активного сеансу діють два аналізатори: слуховий і зоровий. Назву цього сеансу виправдовує активна увага учня, якої вимагає стеження за текстом. Після активного сеансу влаштовується концертний сеанс. Інколи його називають псевдопасивним, оскільки впродовж його проведення, від 3 до 10 хвилин, розвивається в учнів так званий стан псевдопасивності, який зовнішньо нічим не керується. Учні сприймають повторену ще під час активного сеансу інформацію на слух на тлі певної концертної програми, яка має релаксуючий характер. Концертна псевдопасивність забезпечує концентрацію уваги в стані психологічного комфорту.

У сугестивній атмосфері забороняється використання слів, які, будучи часто вживаними у процесі традиційного навчання травмують слухачів. Прикладами таких слів можуть бути: перевірка, контрольні вправи, контрольні завдання тощо [4]. Тому контроль та оцінювання сугестопедичної навчальної діяльності найчастіше відбувається не у вигляді іспитів, заліків чи контрольних робіт, а у вигляді складових елементів навчальної програми. Їх поділяють за ступенем складності, щоб учні мали можливість бачити власні успіхи, не акцентуючи своєї уваги на помилках. Корекція неправильно вивченого проводиться не шляхом виявлення помилки, а як ствердження правильної відповіді.

Існує низка умов для реалізації сугестопедичного методу. З найбільш важливих Г. Китайгородська виокремлює такі:

- безумовний авторитет викладача;
- однозначність формулювань навчання;

- виразність навчальних матеріалів;
- релаксація, довіра до викладача і віра в можливість здійснення задач навчання;
- вплив успіхів товаришів по групі;
- двоплановість передачі нового матеріалу. Слова і фрази, що несуть смислове навантаження (перший план), супроводжуються емоційно означеними жестами, інтонацією, мімікою (другий план) [1].

Таким чином, сугестопедична система як сучасний метод навчання іноземних мов в цілому дає такі ефекти: забезпечує інтенсифікацію в освоєнні матеріалу, що викладається, до меж, немислимих при використанні інших відомих методик у педагогічних процесах; дозволяє формувати й активізувати мовленнєві вміння за короткий термін у межах певного набору тем і ситуацій, що відбираються відповідно до комунікативних потреб учнів; звільняє від великих навантажень при виконанні домашніх завдань; формує почуття емоційного та фізичного комфорту.

Література

1. Китайгородская Г. А. Методические основы интенсивного обучения иностранным языкам / Г. А. Китайгородская. – М.: Изд-во Московского университета, 1986. – 175 с.
2. Колкер Я. М. Практическая методика обучения иностранному языку. – М.: Academia, 2001. – 258 с.
3. Мороз Л. В. Сугестопедія як метод інтенсивного навчання іноземної мови / Л. В. Мороз, А. С. Дуброва, В. М. Трофімчук // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти. – 2016. – Вип. 13 (2). – С. 58-61. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ozfm_2016_13\(2\)_19](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ozfm_2016_13(2)_19).
4. Пальчевський С. С. Сугестопедагогіка: новітні освітні технології: навч. посібник. – К.: Кондор, 2005. – 351 с.
5. Пальчевський С. С. Сугестопедичний метод навчання та його модифікаці. Режим доступу: <https://westudents.com.ua/glavy/49718-sugestopedichniy-metod-navchannya-ta-yogo-modifkats-.html>.

ФОРМУВАННЯ Я-КОНЦЕПЦІЇ В ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ

Вікторія Сімак¹, Юлія Сімак², Марина Безбах³

Горлівський інститут іноземних мов

Донбаського державного педагогічного університету

¹grey_cat96@ukr.net, ²artinna1206@gmail.com,

³marina.berestovaya.95@gmail.com

Abstract. This article discusses the constituent parts of the "I-concept" of young people, their differences and the need to lay the correct foundations for the formation of personality in view of the impossibility of its isolation from society

Key words: "I-concept", isolation, personality, society, youth.

Становлення української державності та побудова громадського суспільства, реформування школи на сучасному етапі відкрили широкі можливості для розвитку освіти, орієнтованої на людину, націю, пріоритети духовної культури, які визначають основні напрямки навчально-виховного процесу. Стрижнем сучасного виховного процесу є виховання життєвої позиції людини, становлення її як громадянина своєї держави, як особистості з позитивною Я-концепцією.

У сучасних умовах доречно говорити про перехід до особистісно-орієнтованої моделі освіти, згідно з якою дитина – мета і цінність процесів навчання та виховання, центр, довкола якого все працює. Саме це і обумовлює актуальність вибраної теми. Адже, формування самосвідомості в юнацькому віці має своє завершення в усвідомленні свого місця в житті, в праці, суспільстві, визначення життєвого шляху, в усвідомленні себе майбутніми активними діячами суспільного розвитку.

Свій внесок у дослідження проблематики Я-концепції в юнацькому віці зробили Г. С. Абрамова, Р. Бернс, І. Д. Бех, А. А. Бодальов, Е. І. Головаха, І. В. Дубровіна, І. С. Кон, Г. Крайг, І. Ю. Кулагіна, Ю. А. Міславський, А. В. Мудрик, В. С. Муліна, А. В. Петровський, Ф. Райс, Х. Ремшмідт та ін.; в

певній мірі в них вивчалось і питання впливу соціальної ситуації на формування Я-концепції індивіда юнацького віку [3].

Традиційно виділяють когнітивну, оцінну і поведінкову складові «Я-концепції». Когнітивна складова – це уявлення індивіда про самого себе, набір характеристик, якими, як йому здається, він володіє. Оціночна – це те, як індивід оцінює ці характеристики, як до них ставиться. Поведінкова – це те, як людина насправді поводить себе [6].

Юність – період життя людини, розміщений онтогенетично між отрочеством і дорослістю, рання молодість. Саме в юності відбувається становлення людини як особистості. В юності отримує новий розвиток механізм ідентифікації відособлення. Також для цього віку характерні свої новоутворення.

Новоутворення юнацького віку охоплюють пізнавальну, емоційну, мотиваційну, вольову сфери психіки. Вони проявляються і в структурі особистості: в інтересах, потребах, схильностях, у характері.

Центральними психічними процесами юнацького віку є розвиток свідомості та самосвідомості. Завдяки розвитку свідомості у старшокласників формується цілеспрямоване регулювання його відносин до навколишнього середовища і до своєї діяльності, провідною ж діяльністю періоду ранньої юності є навчально-професійна діяльність. Тому так важливо визначити показники Я-концепції на цьому етапі розвитку особистості та провести корекційну роботу, якщо це буде необхідно. Людина вже досить доросла для процесу самовизначення та самореалізації.

Самосвідомість – це перш за все процес, за допомогою якого людина пізнає себе. Але самосвідомість характеризується також своїм продуктом – уявленням про себе, «Я-образом» або «Я-концепцією». Це розрізнення процесу і продукту в психологічний ужиток було введено У. Джемсом у вигляді розрізнення «чистого Я» (пізнає) і «емпіричного Я» (пізнаваного). Пізнає, звичайно, не свідомість, а людина, що володіє свідомістю і самосвідомістю; при цьому він користується цілою системою внутрішніх засобів: уявлень, образів, понять, серед яких важливу роль займає уявлення людини про себе самого – про свої особистісні риси, здібності, мотиви. Подання про себе, таким чином, будучи продуктом самосвідомості, одночасно є і його істотною умовою, моментом цього процесу. Тому не випадково відомий дослідник проблеми самосвідомості И. С. Кон пише про зростаючий розумінні відносності відмінностей між

діючим і рефлексивним «Я» як про одну з головних тенденцій в сучасних дослідженнях [7].

На базі Горлівського інституту іноземних мов нами було проведено дослідження, мета якого теоретично обґрунтувати та емпірично вивчити особливості формування Я-концепції у студентів.

Методичним забезпеченням дослідження стали наступні методики: змістовна сторона когнітивного компонента Я-концепції була досліджена за допомогою методики М. Куна, Т. Макпартленда «Хто Я?» і методики «Полярні профілі» (ПП). Оцінна складова Я-концепції вивчалася за допомогою методики дослідження самооцінки Т. В. Дембо-Рубінштейна та процедури ранжирування в модифікації С. А. Будассі. Поведінковий компонент Я-концепції був вивчений за допомогою тесту смисложиттєвих орієнтацій Д. А. Леонтєва (СЖО), опитувальника соціально-психологічної адаптованості А. К. Осницького (СПА).

В результаті проведеного дослідження нами було виявлено, що в період юності Я-концепція у студентів сформована на достатньо високому рівні. За результатами проведених методик, ми отримали дані, що студенти мають достатньо сформовані уявлення про свою особистість. Наприклад, діагностика смисло-життєвих орієнтацій у студентів виявила наступну картину. Загальний показник осмисленості життя високий, що говорить про наявність сенсу в житті особистості. Висока цілеспрямованість надає життю осмисленість, спрямованість і тимчасову перспективу. Саме життя сприймається як цікаве, емоційно насичене і наповнене сенсом. Висока задоволеність самореалізацією говорить про відчуття продуктивності і осмисленості прожитої її частини.

Таким чином можна зробити висновок, що на формування «Я-концепції» впливає дуже багато факторів, але більша їх частина залежить від оточення людини та змінюється в процесі спілкування та життя в цілому. «Я-концепція» являє собою уявлення індивіда про самого себе, його емоційно-ціннісну та поведінкову складові та змінюється в процесі всього життя. Починаючи з раннього дитинства людина знаходиться в соціумі, на її думки, поведінку та уявлення про себе та світ впливають різні люди та соціальні інститути. Спочатку – це батьки та інші родичі, їх відношення до дитини, емоційний клімат в сім'ї, стиль спілкування з дитиною, далі дитячий садок, відношення вихователя до групи дітей загалом та до дитини конкретно, відношення та

стосунки між дітьми, після школа і т.д. Тобто ми можемо бачити, що неможливо ізолювати дитину від соціуму та завдяки йому проходить процес формування «Я-концепції». Виходячи з цього треба звертати увагу на цей процес та допомагати формувати позитивну Я-концепцію.

Література

1. Глухова О. Г. «Идеальный образ» и «Я-концепция» личности // Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. – 2012. – № 4.
2. Innovative (Eco-) Technology, Entrepreneurship and Regional Development. Conference proceedings, 2015. ISBN 978-9955-27-479-7 (online). 15 условия формирования Я-концепции личности студента Елена Г. Ручаевская.
3. Байярд Р., Байярд Д. Ваш беспокойный подросток: учебн. пособ., Москва, 1991. 255 с.
4. Бернс Р. Развитие Я-концепции и воспитание: учебн. пособ. Питер, 1986. 300 с.
5. Блинова Л. Ф. зависимость как иллюзия независимости или причины обращения ребенка к наркотикам: пособие для практического психолога. Казань, 2002. 345 с.
6. Бодалев А. А., Столин В. В. Общая психодиагностика: учебн. пособ. Москва, 2000. 195 с.
7. Венгер А. Л. Психологические рисуночные тесты: иллюстрированное руководство. Изд-во Владос пресс, 2006. – 159 с.

ФОРМУВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ЗАСОБАМИ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Ольга Шевченко, Вікторія Фесюк

Центральноукраїнський державний педагогічний університет

ім. В. Винниченка

Кропивницький, Україна

gimnast.olga@gmail.com

Abstract. The article is devoted to the problem of formation of cognitive activity in students by means of physical culture. The analysis of the literature has proved that gymnastics are instrumental in the overall physical development and promotion of the child's health and in the development of positive mental qualities.

It has been found that the development of cognitive abilities implies a change not only of the general orientation of the active person, but also of his emotional sphere. It is substantiated that the means of artistic gymnastics in young school-age children form a tendency to introspect, cultivate confidence and perseverance, the ability to put ideas into practice.

Key words: physical culture, student, gymnastics, cognitive activity.

Постановка проблеми. Пріоритетним завданням системи освіти постає проблема розумового виховання школярів починаючи з молодшого шкільного віку. Одним із центральних питань розумового виховання є розвиток пізнавальної активності учнів.

Велике значення для розвитку пізнавальної активності має розвиток психічних процесів – пам'яті, уваги, уяви. Саме ці процеси, за даними психологів, – основа для розвитку продуктивного мислення і творчих здібностей школярів.

Факт тісного взаємозв'язку стану здоров'я й фізичної працездатності зі способом життя, обсягом і характером щоденної рухової активності загальноновизнаний [1, с. 9]. Сучасне сьогодні все більше і більше відчуває проблеми пов'язані з фізичним розвитком дітей. Такий руйнівний вплив на

організм має: різке зниження рухової активності, викликане комфортністю умов життя; науково-технічний прогрес та відсутність в учнів зацікавленості до уроків фізичної культури.

Серед багатьох форм організації занять з фізичної культури в школі урок є основною формою. Однак з однією з істотних вимог до сучасного уроку є поєднання освітньої спрямованості і високої моторної щільності, динамічності, емоційності. Цього можна досягти за умови творчого формування у дітей здорового способу життя, використання дієвих форм і методів фізичного виховання, які стимулюють активність та інтерес до занять фізичними вправами.

Певною мірою цікавим засобом у вирішенні висунутих вимог до уроку може бути ритмічна гімнастика, яка сьогодні досить популярна серед школярів, особливо починаючи з молодшого шкільного віку.

Дослідники підкреслюють, що виховання активного ставлення до знань, науки взагалі й до навчальної діяльності зокрема неможливе без розвитку допитливості, потягу до знань, інтересу до пізнання. Суворі, категоричні вимоги, покарання, адміністративні заходи безсилі, якщо в дитини немає потреби навчатися, якщо пізнавальна діяльність для неї позбавлена життєвого змісту.

Мета дослідження полягає у експериментальному обґрунтуванні системи занять з фізичного виховання, спрямованої на поєднаний розвиток фізичних і пізнавальних здібностей учнів молодших класів.

Для реалізації поставленої мети вирішувалися наступні *завдання*:

1. Вивчити стан проблеми розвитку пізнавальних здібностей учнів початкової школи.
2. Визначити анатомо-фізіологічні особливості дітей старшого дошкільного віку.
3. Охарактеризувати засоби впливу, спрямовані на формування пізнавальних здібностей

Виклад основного матеріалу. У молодшому шкільному віці можна розвивати майже усі якості та навчати різним рухам. Методика фізичного виховання повинна відповідати морфо-функціональним та психічним особливостям організму дитини. Віковий період 7-9 років характеризує 2-й критичний період, який пов'язаний з кисневим постачанням головного мозку (при порушенні кисневого режиму мозку може виникнути гідроцефалія –

водянка головного мозку). У цьому віці дещо уповільнюються темпи росту. Вища нервова діяльність і рухова функція знаходяться у найвищому ступені розвитку і сприяють оволодінню технічно складними формами рухів, підвищена здатність до виконання мало інтенсивної роботи протягом досить тривалого часу [2].

В процесі зростання й розвитку дітей вдосконалюються пристосувальні реакції, обумовлені розвитком механізмів саморегуляції і нервових процесів. Однак, в літературі відсутні дані про залежність характеру пристосувальних реакцій функціональної системи забезпечення організму киснем під час виконання фізичного навантаження у дітей від рівнів властивостей нервових процесів. Між тим, дослідження властивостей нервових процесів у дітей і залежності від них стійкості функціональної системи забезпечення організму киснем при м'язовій діяльності, дозволило б визначити допустимі зміни її параметрів при виявленні вікових особливостей пристосувальних реакцій до фізичного навантаження, що особливо важливо для попередження гіпокінезії та перенапруження [3].

Цілеспрямований розвиток здібностей є найбільш складною і суперечливою проблемою формування знань, умінь і навичок як основних складових, що визначають готовність дитини до діяльності й усвідомленої поведінки. Прагнення розв'язати її зумовлене постійно зростаючою потребою суспільства удосконалювати умови підготовки дитини до трудової діяльності та спілкування як провідних форм її взаємодії із соціальним і природним середовищем.

Метою сучасної початкової школи – є не просто давати знання, а формувати особистість, яка вміє і хоче вчитися, займає позицію активного суб'єкта діяльності. Учитель має виступати в ролі помічника, організатора педагогічної взаємодії з учнем, спрямованої на розвиток активності, самостійності, пізнавальних, творчих здібностей, формування пізнавального інтересу, який характеризується ініціативністю пошуків, самостійністю учнів у здобутті знань. Розвиток пізнавальних здібностей і навичок передбачає зміну не лише загальної спрямованості активної особистості, а й її емоційної сфери, а саме виробляється позитивне ставлення до критики та бажання ділитися ідеями з іншими, зароджується схильність до самоаналізу, виховується впевненість і наполегливість, формується вміння застосовувати ідеї на практиці тощо. Сформована пізнавальна активність стає фундаментом для творчого ставлення

учнів до явищ навколишнього світу (сприйняття, пізнання, практичного перетворення).

На нашу думку саме використання вправ гімнастики художньої під час уроків фізичної культури зі школярами є досить різноманітним, цікавим, інтересним і розвиваючим процесом. Крім того для ефективного проведення уроку можна забарвлювати та ускладнювати вправи без предметів за допомогою використання різноманітних предметів.

В процесі дослідження нами були рекомендовані засоби гімнастики художньої, які мали пізнавальний характер, розвивали уявлення дітей, спрямовували їх на обмірковування й відтворення поставлених перед ними завдань.

Підготовча частина уроку фізичної культури передбачала застосування звичайних загально розвиваючих вправ, які спрямовувались на підготовку організму до подальшої роботи на уроці. В основній частині уроку школярі виконували різноманітні вправи з обручем: нахили тулуба, оберти обруча (оберти навколо шиї, тулуба, ніг), передачі, перекати по руках, тулубу, ногах, також виконувались стрибки в обруч та через нього, кидки угору та цікаві ловлі предмету на підлозі (під ногою, за спиною, в обертання). З м'ячем пропонувались: відбиви, уявне маніпулювання м'ячем, відтворення за допомогою рухів вісімки, перекати, кидки, передачі, обволакування. Крім того слід зазначити, що вправи зі стрічкою для дітей були представлені таким чином, що спочатку вони вивчали базові фундаментальні групи такі як виконання спіралі, змійки (робота стрічкою), надалі ми вивчали з ними проходи тіла під час колових рухів стрічкою, також були опановані кидки стрічки та її ловлі. Після опанування звичайних рухів зі стрічкою учням були запропоновані вправи, які були спрямовані на розвиток креативності: діти мали за допомогою стрічки малювати у повітрі цифри, надалі писати слова, потім поділившись по парах вони поєднували роботу з двома предметами (м'яч – обруч, обруч – стрічка). Та для підвищення емоційного фону для дітей були підібрані ігри-естафети з предметами. У навчально-виховному процесі з молодшими школярами повинна обов'язково бути представлена гра. Це – ефективний засіб, що стимулює дітей стати кращими. Вона формує первинне усвідомлення того, що гарно, а що погано, володіє прекрасною діагностичною функцією – показує дитині, що та вміє, що знає, чого боїться, що їй подобається. Головна мета введення ігор у навчальний процес – викликати інтерес до навчання.

Для виховання колективізму, відчуття партнера, формування навички злагодженої роботи з ним та сприянню розвитку уяви дітей нами була запропонована робота в парах.

В результаті проведення анкетування нами було визначено, що рівень зацікавленості у школярів під час опанування впрв гімнастики художньої неоднаковий. Так, найбільшу зацікавленість у дітей 2-3 класів викликала робота з обручем та стрічкою: робота з обручем , що склало 76% школярів, а робота зі стрічкою – 86%. До речі, найбільший інтерес у хлопців був викликаний під час роботи з м'чем, а саме 93% .

Під час парної роботи 71% школярів справлявся із завданнями які були поставлені перед ними, до того ж під час п'ятихвилинної самостійної роботи (діти мали без допомоги вчителя скласти невеличку комбінацію вправ із поєднанням двох предметів). Після проведення опитування серед вчителів стосовно роботи учнів на уроках (у той проміжок часу коли ми проводили експеримент) було визначено, що продуктивність роботи в учнів підвищилась, вони стали більш зосередженими, швидше сприймали матеріал, та краще запам'ятовували.

Висновок. Таким чином, з метою оптимізації працездатності учнів молодших класів необхідно дотримуватись не тільки запропонованої стандартної програми фізичного виховання, а креативно підходити до викладання навчального матеріалу. До того ж ми пропонуємо використовувати на уроках різноманітні предмети та поєднувати виконання вправ з ними. Задоволення руховою активністю найважливіша складова активної й продуктивної роботи на уроках фізичної культури та формування дитини як повноцінної особистості.

Література

1. Неворова О. В. Оздоровча спрямованість і шляхи оптимізації фізичного виховання дітей молодшого шкільного віку / О. В. Неворова. – Кіровоград: РВВ КДПУ імені Володимира Винниченка, 2007. – 100 с.
2. Савченко О. Я. Розвиток пізнавальної активності молодших школярів / О. Я. Савченко. – К.: Радянська Школа, 1982. – 407 с.
3. Сапунова Л. А. Розвиток пізнавальної активності учнів початкових класів у навчальному процесі / Л. А. Сапунова: Таврійський вісник освіти. – 2013. – № 1 – С. 205-210.

АКТИВІЗАЦІЯ ПІЗНАВАЛЬНОГО ІНТЕРЕСУ СТУДЕНТІВ КОЛЕДЖІВ НА УРОКАХ ТЕОРЕТИЧНОГО НАВЧАННЯ

Лариса Яцюк

*Бердянський економіко-гуманітарний коледж
Бердянського державного педагогічного університету*

Бердянськ, Україна

madam.yatsiuk@gmail.com

Abstract. The article is about the substance of interactive learning, its relevance and practical value, advantages over traditional methods. In particular, the question of the effectiveness of the use of interactive methods in the process of forming the personality of the future specialist in the lessons of theoretical training, the focus is on issues that may arise when using interactive technologies.

The research was analyzed the significance of interactive teaching methods to enhance students' cognitive interest of students' professional competences of Berdyansk Economic-Humanitarian College of Berdyansk State Pedagogical University (БЕНС BSPU).

Key words: cognitive activity; teaching methodology; interactive learning technologies; cognitive interest; stimulation.

Одним з основних завдань сучасної освіти є розвиток та формування пізнавального інтересу студентів, пошук оптимальних шляхів їх зацікавлення навчанням, підвищення їхньої розумової активності, спонукання до творчості, виховання студента як особистості, здатної здійснювати самостійний вибір і приймати відповідальні рішення в різноманітних життєвих ситуаціях, вироблення вмінь практичного і творчого застосування набутих знань. Це завдання спонукає викладачів використовувати на своїх заняттях такі педагогічні технології, з допомогою яких не тільки поповнювалися б знання й уміння з навчальних предметів, але й розвивалися б такі якості студента, як креативне мислення, самостійність, уміння творчо виконувати завдання. В процесі придбання студентами знань, умінь і навичок важливе місце займає їх пізнавальна активність та вміння викладача активно керувати нею.

Прояв активності в процесі навчання пов'язаний з пізнанням світу. Тому в багатьох педагогічних джерелах акцентується важливість саме пізнавальної активності, яка виникає завдяки продуктивній активності. Пізнавальна активність – складне інтегральне утворення особистості, що має мотиваційні, операційні та результативні компоненти [8, с. 35]. Серед них прояв інтелектуальної ініціативи, надситуативності – вихід особистості за межі даної діяльності за власним бажанням, прагнення до нового ціле-утворення. Відмінність пізнавальної активності від загальної активності полягає в тому, що «активність», як поняття, включає не лише процес пізнання, а й інші сфери діяльності студента, зокрема вольову та емоційну [6, с. 10].

Існують різні підходи до поняття пізнавальної активності студентів. З одного боку, активізація пізнавальної діяльності – це свідоме, цілеспрямоване виконання розумової або фізичної роботи, необхідної для оволодіння знаннями, вміннями, навичками. З іншого боку, пізнавальна активність – це ініціативне, дієве відношення студентів до засвоєння знань, а також вияв цікавості, самостійності і вольових зусиль в навчанні. Ознаками пізнавальної активності в будь-якій діяльності виступають такі показники, як готовність до роботи, прагнення до самостійної діяльності, якість роботи, шляхи вибору оптимальних способів розв'язання завдань [9, с. 20]. До основних методів активізації пізнавального інтересу студентів можна віднести наступні:

- Метод проблемного навчання складає. Основою методу проблемного навчання є створення ситуацій, формування проблем, підведення студентів до проблеми. Проблема ситуація включає емоційну, пошукову і вольову сторону. Її завдання – спрямувати діяльність здобувачів освіти на максимальне оволодіння матеріалом, що вивчається, забезпечити мотиваційну сторону діяльності, викликати інтерес до неї.

- Метод алгоритмізації навчання. Діяльність людини завжди можна розглядати як певну послідовність дій і операцій, тобто вона може бути представлена у вигляді деякого алгоритму з початковими і кінцевими діями. Для побудови алгоритму рішень тієї або іншої проблеми студенти вчаться знаходити найбільш раціональний спосіб її розв'язання.

- Метод евристичного навчання. Основною метою евристики є пошук і супровід способів і правил, за якими людина приходить до відкриття певних законів, закономірностей розв'язання проблем.

- Метод дослідницького навчання. Якщо евристичне навчання розглядає способи підходу до розв'язання проблем, то дослідницький метод розглядає правила правдоподібних дійсних результатів, подальшу їх перевірку, відшукування меж їх застосування.

Найголовніше завдання на своїх уроках викладачі Бердянського економіко-гуманітарного коледжу БДПУ (БЕГК БДПУ) вважають в тому, щоб активізувати пізнавальну діяльність студентів, підвищити її пізнавальний інтерес до предметів, які викладаються в коледжі. Стимулами пізнавальної активності в навчально-виховному процесі, крім внутрішнього стимулу – пізнавального інтересу, також можуть виступати такі педагогічні прийоми, як заохочення, розкриття необхідності та значення навчального завдання (мотивація), підкреслення розвитку позитивних рис особистості в процесі навчання, своєчасне визнання успіхів студентів, активна позиція викладача, довіра студентам та іншим, які вже стають зовнішніми стимулами пізнавальної активності студентів [2, с. 40]. Тому, готуючись до уроків, педагоги намагаються спочатку розв'язати принципове завдання: як найдоцільніше організувати передачу нового матеріалу. Для реалізації цього завдання використовуються різноманітні методики: навчальні ігри, повідомлення, евристичні бесіди, відкриття, роздуми, розв'язання проблеми, самостійна робота тощо. Викладачі БЕГК намагаються перетворити кожен урок на урок спілкування, мислення, діалог зі студентами, вирішення відповідних проблем. З метою активізації пізнавального інтересу студентів, викладачі на своїх уроках застосовують в тій чи іншій мірі елементи інтерактивних технологій, що забезпечують розвиток тих здібностей і якостей студентів, які перебувають у стадії формування.

Одним із важливих інтерактивних методів розвитку пізнавального інтересу студентів є гра, особливо рольова гра. У процесі навчання зануреного у процес спілкування, активність студентів у багатьох випадках прирівнюється або навіть перевищує активність викладача. Саме гра дає змогу реалізувати всі функції навчання (навчальну, розвиваючу, виховну). Під час гри формуються не тільки вміння і навички, а й позитивні стосунки між учнівською молоддю та викладачем. Ефективним є використання різних видів ігор: гра-змагання, гра-вікторина, «Темна конячка», «Вірю – не вірю», «Дешифрувальник», «Аукціон знань» та ін. Так, пізнавальні ігри викладачі практикують на уроках з

товарознавства, технології приготування їжі, кулінарної характеристики страв, економіки підприємства, англійської мови та ін. Пізнавальні ігри можуть бути включені у будь – який етап уроку.

Як показав досвід викладачів БЕГК БДПУ, найдоцільніше застосовувати елементи гри під час узагальнення і систематизації знань студентів. Завдяки саме такій формі роботи студенти можуть вдосконалити навички роботи в команді, мають змогу висловлювати свою думку і аргументувати її при відповіді, застосовувати знання в різноманітних ситуаціях. Такий інтерактивний метод дозволяє розвивати ерудицію та формувати інтерес студентів до теми і предмету взагалі.

На уроках спец. дисциплін в групах з професій товарознавець, агент з постачання, технік-технолог з технології приготування їжі викладачі БЕГК практикують такий інтерактивний прийом як «робота в парах». Дана форма роботи застосовується на етапі вивчення нового матеріалу, а також під час роботи з текстовим матеріалом. «Робота в парах» дає час подумати, обмінятись ідеями з партнером і лише потім озвучити свої думки перед групою. Вона сприяє розвитку навичок спілкування, вміння висловлюватись, критичного мислення, вміння вести дискусію й переконувати співрозмовника. Під час роботи в парах можна швидко виконувати вправи, які за інших умов потребують великої витрати часу.

Різновидом загального групового обговорення є технологія «Мікрофон», яка надає можливість кожному сказати щось швидко, по черзі, відповідаючи на запитання або висловлюючи свою думку чи позицію. Зокрема, такий метод ефективно застосовувати при перевірці домашнього завдання. Це дає можливість студентам працювати над формою висловлення власних ідей, порівнювати їх з іншими, розвивати вміння говорити коротко й переконливо, активізує розумову діяльність і пізнавальний інтерес до даної теми.

На етапі вивчення нового матеріалу використовується такий різновид інтерактивного методу як «Ланцюжок». Технологія його досить проста. Перше запитання ставить викладач. Потім перший студент відповідає на питання і пропонує запитання другому студенту, другий відповідає та ставить питання третьому. Даний метод допомагає розвивати у студентів логічне мислення, розумові здібності, навчити їх сприймати інформацію, оцінювати її, аналізувати, відокремлювати головне, робити узагальнення. Завдяки цьому

методу у студентів формується пізнавальний інтерес не тільки до теми, а й до професії в цілому.

Цікавою є також інтерактивна технологія колективного обговорення, що використовується для вироблення кількох варіантів рішення конкретної проблеми. Спонукає студентів проявити уяву та творчість, дає можливість їм вільно висловлювати свої думки. Метод «Мозковий штурм» використовується при вивченні тем: «Хімічний склад харчових продуктів», «Якість і конкурентоспроможність товарів», «Молоко, молочні товари» та ін. на уроках з дисципліни «Товарознавство». На початку вивчення нової теми перед студентам ставиться проблемне запитання, на яке протягом уроку вони висловлюють нові ідеї щодо пошуку відповіді на нього. Цей метод також дозволяє розвивати творче мислення та розвивати пізнавальний інтерес.

Приєм «Дивуй» – викладач наводить дивні факти або цікаві історії про товарознавчий об'єкт, що вивчається, спонукаючи до посилення пізнавального інтересу. При цьому поєднується комплекс методів і прийомів які активізують творчу пізнавальну діяльність студентів шляхом взаємовпливу викладач – студент – студенти – викладач.

Різновидом інтерактивних технологій є практичне застосування набутих знань (виконання лабораторно-практичних робіт). Це: розрахунок кислотності, калорійності харчових продуктів; визначення споживних властивостей товарів; розшифрування маркування товарів; оцінка якості товарів; аналіз асортименту товарів певної товарної групи в торговельному підприємстві та ін. Виконання лабораторно-практичних робіт є самостійним творчим процесом, який не тільки активізує навчальну діяльність студентів, а й пробуджує інтерес, розвиває здібності та навички, спонукає до творчого мислення. Даний вид роботи навчає студентів бути дослідниками, закріплює навички роботи, розвиває пізнавальний інтерес до навчального предмету та обраної спеціальності.

Для контролю набутих студентами знань, а також на етапі перевірки домашнього завдання доцільно застосовувати різноманітні тестові завдання. Цей інтерактивний прийом є досить популярним та має велику кількість варіацій. У педагогічній практиці використовують відкриті, закриті та оперативні тестові завдання. У відкритих завданнях студент сам записує коротку відповідь, у закритих він обирає відповідь з кількох запропонованих варіантів. Робота з відкритими тестами дає студентам змогу виявити певну

самостійність, однак вона вимагає багато часу. Закриті тести різноманітніші. Одні з них вимагають від студентів лише пригадати вивчений матеріал, інші перевіряють його розуміння і навіть уміння розв'язувати задачі. На кожному уроці можна використовувати тести оперативного контролю. Невеликі за розмірами (5-8 запитань), вони можуть здійснюватися у вигляді диктанту, у цьому випадку перелік відповідей на запитання записується на мультимедійній дошці (у закритому тесті). Цей метод дозволяє розвивати у студентів логічне мислення, самостійність, аналізувати дану інформацію.

Виходячи з загальної теорії навчання і враховуючи передовий досвід, викладачі коледжу практикують уроки-екскурсії, метою яких є новий матеріал.

В. О. Сухомлинський влучно назвав екскурсію читанням книги життя. Екскурсія – це тип уроку перенесений, відповідно до певної навчальної мети на підприємство. Екскурсія дає можливість студентам ознайомитися з підприємством у цілому. Викладач визначає основні завдання екскурсії, для виконання яких студенти роблять записи, фотографують, виділяють особливості об'єктів, дізнаються, як працюють найкращі фахівці. Важливим є підведення підсумків екскурсії, яке проводиться у різних формах: розповіді про свої враження, презентації, колажі світлин, реферати, доповіді та ін.

Наразі особливого значення набуває використання мультимедійних технологій. На сьогоднішній день інформаційні технології є дієвим засобом активізації пізнавальної діяльності і творчого потенціалу студентів. Різноманітний ілюстративний матеріал, мультимедійні та інтерактивні моделі піднімають процес теоретичного навчання на якісно новий рівень. Не можна скидати з рахунків і психологічний фактор: сучасному здобувачу освіти набагато цікавіше сприймати інформацію саме в такій формі, ніж за допомогою застарілих схем і таблиць. При використанні мультимедійного проектора на уроці інформація є не статичною незвученою картинкою, а динамічними відео- і звукорядом, що значно підвищує ефективність засвоєння матеріалу. З цією метою викладачами БЕГК, відповідно до робочих навчальних програм, створюються презентації, підібрано відео фрагменти з різних тем, які при необхідності можна використовувати на уроках теоретичного навчання.

Комп'ютерна підтримка забезпечує можливість чітко організувати і конкретно спрямовувати навчальну діяльність учнів та досягти кращих результатів у навчання при скороченні затрат часу.

Технологія розвивального навчання забезпечує студентів способами самостійного опанування знань на уроках теоретичних дисциплін. Тільки у процесі здійснення самостійної пізнавальної діяльності, як показує досвід, набуті знання сприяють розвитку здібностей, а також забезпечують емоційно-ціннісне ставлення до змісту і процесу освіти, формування гуманістичної спрямованості особистості.

Такий підхід культивує творче ставлення до діяльності, сприяє оволодінню засобами і способами мислення, розвиває уяву, увагу, пам'ять, волю, формує культуру спілкування студентів. Застосування розвиваючого навчання спрямовано на підготовку студентів до самоосвіти, самовизначення, саморозвитку. Навчання студентів у коледжі готує їх до праці в заздалегідь обраній ними сфері діяльності і тому, в першу чергу, повинно відповідати її специфіці. Головне у професійній освіті не обсяг засвоєваної інформації, а вміння творчо її використовувати, знаходити, засвоювати і застосовувати в практичній діяльності. Недарма кажуть: «Творчість доступна будь-якій людині, якою би справою вона не займалася».

Сучасні уроки теоретичного навчання відрізняються від традиційних змістом, організаційно-методичною стороною, застосуванням технічних засобів навчання, активних методів навчання, рівнем активізації пізнавальної діяльності, темпом проходження матеріалу, високим рівнем мотивації навчальної діяльності. Головне, що має відрізнити урок в умовах реформи від традиційності, – це його високий кінцевий результат, тобто засвоєння безпосередньо на уроці основного змісту, успішне вирішення завдань виховання і загального розвитку студентів. Велике практичне значення має виховання у процесі теоретичного навчання конкретно професійних важливих якостей, необхідних майбутнім молодим фахівцям.

Для успішної педагогічної діяльності викладач повинен володіти ефективними методами, методичними прийомами і засобами навчання. Велике значення має і якість підготовки до занять.

Отже успішне викладання неможливе без стимулювання активності студентів у процесі навчання. Стимулювання виконує певне завдання – привернути увагу студентів до теми, активізувати в них допитливість, цікавість, пізнавальний інтерес. Важливо не тільки задовольнити потребу у вивченні теми на самому початку заняття, розкриваючи її значимість, незвичність, але й

продумати прийоми стимулювання, які будуть використані в другій його частині, коли настає природне стомлення. При цьому необхідно застосовувати такі прийоми, що знімають напругу, перевантаження і викликають у студентів бажання активно засвоювати навчальний матеріал. Постійним збудником механізму пізнання є інтерес. Інтерес – це мотив, що сприяє орієнтуванню в будь якій області, ознайомленню з новими фактами, більш повному і глибокому відображенню дійсності. Роль інтересів у процесах діяльності велика. Пізнавальний інтерес формується і розвивається саме в діяльності.

Таким чином, методи активізації пізнавальної діяльності озброюють студентів знаннями і навичками, сприяють вихованню у них світогляду, моральних та естетичних якостей, розвивають їх пізнавальний інтерес, активність, самостійність, виявляють і реалізують потенційні можливості, залучають до пошукової і творчої діяльності.

Тому так важливо, різними шляхами і методами розвивати і формувати пізнавальний інтерес студентів до конкретної навчальної дисципліни і до професії в цілому.

Література

1. Головіна Л. М. Активізація пізнавальної діяльності учнів / Л. М. Головіна. – К.: Проспект, 2003. – 242 с.
2. Гуревич Р. С. Інформаційно-комунікаційні технології в навчальному процесі: посібник для педагогічних працівників; студентів педагогічних вищих навчальних закладів / Р. С. Гуревич, М. Ю. Кадемія. – Вінниця, ОВ «Вінниця», 2002. – 116 с.
3. Іванішена С. Форми та методи інтерактивного навчання / С. Іванішена // Початкова школа. – 2006. – № 3. – С. 7.
4. Єльнікова О. В. Інтерактивні методи навчання, їх місце у класифікації педагогічних інновацій / О. В. Єльнікова // Імідж сучасного педагога. – 2001. – № 3-4 (14-15). – С. 71-74.
5. Кадемія М. Ю. Термінологічний словник з інноваційних методик навчання на основі інформаційно-телекомунікаційних технологій / М. Ю. Кадемія. – Вінниця: ТОВ «Планер», 2008. – 284 с.
6. Краснопольський В. Е. Активізація пізнавальної діяльності учнів засобами комп'ютерної техніки (на матеріалі викладання англійської мови). Автореф.

дис... канд. пед. наук: 13.00.01 / В.Е. Краснопольський. – Луган. держ. пед. ун-т імені Т. Г. Шевченка. – Луганськ, 2000. – 20 с.

7. Пометун О. І. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: навч.-метод. посібник / О. І. Пометун, Л. А. Пироженко; за ред. О. І. Пометун. – К.: АСК, 2004. – 192 с.

8. Фридман Л. М. Психологическая наука – учителю / Л. М. Фридман, К. Н. Волков. – М., 1985. – С. 71-94.

9. Шамова Т. І. Активізація навчання школярів / Т. І. Шамова. – М.: Педагогіка, 1982. – 278 с.

ISBN 978-80-89654-59-8